

АРТУР КОНАН ДОЙЛ

Баскервиллар
ити

РОВЕСТЬ

ҒАФУР ГУЛОМ НОМИДАГИ
ЗАДИНИ АДАВИЕТ НАШРНЕТИ
ТОШКЕНТ – 1997

И(Ингл)
Д67

Артур Конан Дойл ўзининг саргузашт повестлари билан дунёга машҳурдир. Каталар ҳам, болалар ҳам бирдек севиб ўқийдиган унинг асарлари ўзининг қизиқтирувчалиги, кутилмаган, ечиб бўлмас жумбоқларнинг осон ва оддийгина ҳал қилиниши билан одамни ҳайратга солади.

«Баскервиллар ити» деб аталган бу китобда ҳам билағон Шерлок Холмс ажойиб сирли бир ишни қандай қилиб фош этгани ҳикоя қилинади.

Русчадан

НАСИБУЛЛА ҲАБИБУЛЛАЕВ
таржимаси

Дойл Артур Конан.

Баскервиллар ити. Повесть. Русчадан Н. Ҳабибулаев тарж. Т Ғафур Гулом номидаги бадиий адабиёт нашриёти, 1971.

276 бет. 1 тиражи 15000.

Дойл Артур Конан. Собака Баскервилей.

И(Ингл)

Индекс 7-3-4

МИСТЕР ШЕРЛОК ХОЛМС

Мистер Шерлок Холмс стол ёнида нонушта қилиб ўтиради. Унинг кечалари ётиб ухлашга вақти бўлмаган камдан кам ҳолларни ҳисобга олмаганда, одатда, жуда кеч ётар эди. Мен камин олдидаги гиламчада ўтириб, кеча уйимизга келиб кетган киши унтиб қолдирган ҳассани қўлимда ўйнатиб турардим. Боши қайрилган бежирим бу йўғон ҳасса «рад ётиб бўлмас далил» деб аталадиган буюмларнинг бири. Ҳассанинг тутқисидан сал пастроқ жойига эни бир дюймча бўлган кумуш пластинка ёпишириб қўйилган. Щу пластинкага: «Джеймс Мортимерга, Ч. К. Х. О., унинг ЧКЛ даги дўстларидан» деган сўзлар ва «1884» рақамлари ёзилган эди. Илгари вақтларда бойлар ҳузуридаги мўътабар врачлар мана шундай савлатли, салмоқдор пишиқ ҳасса кўтариб юришарди.

— Ҳўш, Уотсон, сиз бу ҳасса тўғрисида нима дейсиз?

Холмс менга орқасини ўгириб ўтирганлиги учун, қўлимда ҳассасини ўйнатаётганимни се-заётган бўлса керак деб ўйлаган эдим.

— Сиз нималар қилаётганимни қаердан билдингиз? Орқангизда ҳам кўзингиз борми, дейман!

— Кўзим йўқликка йўқ-а, аммо олдимда қаҳва қайнатадиган, ялтиратиб тозаланган чойнак турибди,— деб жавоб берди Холмс.— Унибуни қўйинг, Уотсон, кечаги киши эсидан чиқариб қолдирган ҳасса тўғрисида нима дейсиз? Иккимиз ҳам ўзимиз билан овора бўлиб, унинг нима учун келганлигини суриштирмабмиз ҳам. Модомики, буни билолмаган әканмиз, тасодифий равишда қолдириб кетилган мана шубуюмга алоҳида әътибор беришимиз керак бўлади. Ҳассанинг у ёқ-бу ёғини қараб, яхшилаб текшириб кўринг-да, шунга қараб унинг әгаси кимлигини менга айтиб беринг, қулогум сизда.

Ошнамнинг методи билан тасаввур қилишга кучим борича уриниб, гап бошладим:

— Менимча, ўша доктор Мортимер ўзи ўрта ёшлардаги, омади келган медиклардан бўлса керак, бунинг устига уни ҳамма ҳурмат қиласа керак, чунки дўстлари унга шундай савлатли ҳасса тақдим қилишипти.

— Яхши! Жуда соз!— деди Холмс.

— Яна бунинг устига, чамамда, у қишлоқ врачи бўлса керак, бинобарин, у узоқ масофаларни пиёда босса керак.

— Қаёқдан билдингиз?

— Ҳассанинг ўзи айтиб турибди, чунки аслида жуда бежирим бўлган бу ҳасса ишлатила бериб сип-силиқ бўлиб кетипти, шаҳар врачи қўлидаги ҳасса бунақа бўлмаса керак, деб ўйлайман. Ҳассанинг учига қопланган қалин темир ҳам жуда сийқаланиб қолипти, доктор Мортимер бу ҳасса билан жуда кўп йўл босган бўлса керак.

— Фикрингиз жуда тўғри,— деди Холмс.

— Яна бунинг устига ҳассага «ЧКЛ» даги

дўстларидан» деган сўзлар ёзил
ҳарфлари, чамамда, клубнинг, тўғри^{моқ} учун ҳам-
лар клубининг номини билдиради, имизни давом
ҳамиша медицина ёрдами кўрсатиб разни асослаб
шунинг учун ҳам унга мана шу кички бўлган маз-
тортиқ қилган бўлишлари мумкин. Билиб олмоқ

— Уотсон, бу фикрларингизга қоюламиш.

деди Холмс ва столга суюниб, папиро^с «Черинг-
тутинди.— Шуни айтишим керакки, с қилайлик.
ильтифотингиз зўрлигидан арзимас ^{чиқарса} бў-
римни бўрттириб гапирасизу, аммо
ўзингизнинг имкониятларингизни камс^{тими?} Сиз
сатасиз. Гарчи, ўзингиздан ёруғ нур ётодни бир
маса ҳам, сизни, ҳар ҳолда, нур ўтказу
бўлади. Истеъоди билан ҳаммани қо^{са} шуки, у
маса ҳам, лекин ўзининг беҳисоб қоби^{онда} врач
билан бошқаларнинг истеъодини ишга
ган кишилар оз эмас! Менга қилган хি^{риб}, сал
рингизни тўла адо этолмайман, азизим. Чега унга

Мен Холмсдан менинг шаънимга ай^{дан} савол
бунақа гапларни биринчи марта эшлиши^{нг} дўст-
шуни айтишим керакки, унинг бу гаплари учун
фоят хурсанд қилди, чунки унинг ишлаш ме^{ниппти}
ларини ёзиб кўпчиликка аён қилиш учун ^{асби}
қанча уринсам ҳам, бу ҳаракатимга Холмсни^{даги}
бепарволик билан қараши неча мартараб мени^{ни}
жигимга теккан эди. Бундан ташқари, меңк^и
Холмснинг методини эгаллаб олишга муваффақ
бўлибгина қолмасдан, шу билан бирга, бу ме-
тодни амалда қўллаб, бунинг учун дўстимнинг
таҳсинига сазовор бўлганлигим билан фахрла-
нар әдим.

Холмс қўлимдан ҳассани олиб, унга бир
нечада минут тикилиб қолди, сўнгра нимагадир,
жуда қизиққан бўлса керак, қўлидаги папиро-

— Кўзим га қўйиб, деразанинг олдига борди қаҳва қайнатаанди катта қилиб кўрсатадиган шинак турибди,—зарай бошлади.

буни қўйинг, лигини худо биладиу, аммо жуда риб қолдирга сазовор,— деди у диван муюлиши. Иккимиз ҳамхши кўрган жойга қайтиб келиб.— нима учун ! шубҳасиз, баъзи бир маълумотлар Модомики, ълумотлар баъзи бир хulosалар чиқафий равишучун бизга асос бўла олади.

буюнга алҳотки мен бирор нарсани кўздан қолади. Ҳассослам?— деб сўрадим бир оз мағурорекшириб — Бирор жиддий нарсани кўздан қокимлигини бўлсан керак, деб ўйлайман?

Ошнамъусуски, хulosаларингизнинг кўп қискучим борю дейишга тўғри келади, азизим Уот-

— Мен ақлимни ишлатишимга сабабчи бўла-ўрта ёшлиб айтдим-ку, менинг бу гапимни, бўлса керсайтсан, бундай бир тарзда тушуниш қиласа кериз йўл қўйган хатолар баъзан менинг латли ҳашиб олишимга ёрдам беради. Аммо бу

— Яън хатоларингиз унчалик катта әмас.

— Яни шаҳар врачи әмаслиги турган гап, ал-врачи ; унинг узоқ масофаларга пиёда қатнаётларни иғи ҳам тўғри.

— Демак, мен ҳақ әканман-да!

— Бир жиҳатдан ҳақлисиз.

асло — Ҳамма гап шунда әмасми?

ла — Йўқ, йўқ, азизим Уотсон, ҳамма гап асло шунда әмас. Менимча, масалан, врач бундай тортиқни овчилар клубидан әмас, балки бирор шифохонадан олган бўлиши мумкин, шифохона номи олдида «ЧК» ҳарфлари турганлиги эса бу ҳарфлар «Черинг-кросс» деган номни ифода-лаётганилиги ўз-ўзидан сезилиб турибди.

— Эҳтимол, гапингиз тўғридир.

— Шундай деб хulosса чиқармоқ учун ҳамма асослар бор. Агар биз ишимизни давом эттироқ учун мен қилган шу фаразни асослаб оладиган бўлсак, бизга номаълум бўлган мазкур кишининг аслда кимлигини билиб олмоқ учун қўшимча маълумотларга әга бўламиз.

— Яхши. «ЧКЛ» деган ҳарфлар «Черинг-кросс шифохонаси» деб фараз қиласилик. Бу фараздан яна қандай хulosалар чиқарса бўлади?

— Миянгизга ҳеч нарса келмаяптими? Сиз менинг методимни биласиэ-ку. Шу методни бир ишлатиб кўринг-чи.

— Бундан чиқадиган бошқа хulosса шуки, у одам қишлоққа кетмасдан олдин Лондонда врач бўлиб ишлаган.

— Хўш, хulosамизни давом эттириб, сал нарироқ борсак-чи? Сиз бу масалага: «Нега унга шу ҳассани тортиқ қилишган экан?» деган савол нуқтаи назаридан қараб кўринг-чи? Унинг дўстлари ўз ҳурматларини изҳор қилмоғи учун биргалашиб шу тортиқни унга қачон беришипти экан? Доктор Мортимер хусусий врачлик касби билан шуғулланишга аҳд қилиб, шифохонадаги ишдан бўшаб кетаётганида унга шу тортиқни беришган бўлсалар керак. Унга шундай тортиқ берганларни энди бйзга маълум. Шифохонада ишлашдан воз кечиб, қишлоқда врачлик қилиш пайига тушди, деб фараз қиласилик. У шифохонадаги ишдан бўшаётган пайтнинг ўзида унга мана шундай тортиқ беришди, деб хulosса чиқарсак, бу жуда ҳам дадил хulosса бўлмасмикин?

— Эҳтимолдан узоқ эмас.

— Энди шу нарсага ҳам эътибор берингки,

у шифохонанинг консультанти тариқасида штатли хизматчи бўлолмас әди, чунки Лондонда врачлик қилиб яхши тажриба ортирган кишигина шаҳар шифохонасида штатда туриш мумкин, бундай тажрибали врач әса шаҳардан чиқиб кетмас әди, деб фараз қиласлийк. Агар шундай бўлса, у шифохонада ким бўлиб ишладикин? Башарти, у штатдаги консультант бўлиб ишламаган бўлса, демак, у шифохона ҳузурида кичикроқ бир ишда — практикантдан кўра сал каттароқ бўлган кураторлик¹ вазифасида ишлаган бўлади. Унинг шифохонадан кетиб қолганига беш йил бўлипти — буни ҳассадаги мана бу рақамдан билишингиз мумкин. Шундай қилиб, азизим Уотсон, у киши сиз ўйлаганингиздек бойларниң уйида хизмат қиладиган ёши улуғ, басавлат врач әмас әкан, балки у ўттиз ёшлар чамасидаги жуда ёқимтой, шуҳрат кетидан қувмайдиган, фаромушхотир ўз итини жуда яхши кўрадиган киши бўлса керак. Чамамда, унинг или теръердан каттароқ, лекин мастифдан кичикроқ ит бўлса керак, деб ўйлайман.

Мен ишонмагандай бўлиб, жилмайиб қўйдим, Шерлок Холмс әса диванга суюниб, папироснинг тутунини ҳалқа-ҳалқа қилиб пуфлаб ўтираверди.

— Гапингиздаги охирги моддага келганда буни текшириб кўришнинг ҳеч иложи йўқ,— дедим мен,— аммо бу одамнинг ёши ва вазифаси тўғрисидаги баъзи бир маълумотларни ҳозир қидириб кўрамиз.

Мен китоблар турадиган кичкина жавондан

¹ Куратор — клиникада беморларни кузатиб турвчи кичик медик.

медицина справочнигина олиб, ундан керакли фамилияни топдим. Шу справочникда Мортимер деган бир неча киши ҳақида маълумот берилган. Лекин мен қидирган кишими ning кимлигини дарҳол қидириб билиб олдим ва унга тааллуқли сўзларнинг ҳаммасини **Холмсга ўқиб бердим**.

— «Мортимер Джеймс, 1882 йилдан бери Король хирургия жамиятининг аъзоси. Гринпен, Дартмур, Девоншир графлиги. 1882 йилдан то 1884 йилга қадар Черинг-кросс шифохонаси-нинг куратори. «Касалликни атавизмнинг¹ бир кўриниши деб ҳисоблаб бўладими?» деган аса-ри учун қиёсий патология² бўйича Джексон мукофотига сазовар бўлган. Швеция патология жамиятининг корреспондент аъзоси «Атавизмда-ги аномаль³ ҳодисалар» («Ланцет», 1882), «Бизлар тараққий қилаётимизми?» («Психология вестники», март, 1883) мақолаларининг автори. Гринпен, Торсли ва Хай-Бэрроу жамоалари-нинг қишлоқ врачи».

Холмс маъноли жилмайиб деди:

— Овчилар клуби тўғрисида битта ҳам сўз ўйқ-ку, Уотсон, аммо сиз, қишлоқ врачи деган гу-монингиз ҳақиқатан тўғри бўлиб чиқди. Менинг хулосаларим ҳам тўғри. Унинг сифатларига кел-гандা, агар мен янгишмасам, уни ёқимтой, шуҳрат кетидан қувмайдиган ва фаромушхотир

¹ Атавизм — одамнинг узоқ ўтмишдаги бобо-ларига хос бўлган бирор белгининг организмда пайдо бўлиши.

² Патология — организмдаги касаллик процес-лари тўғрисидаги фан.

³ Аномаль — умумий қоидага тўғри келмайди-гани галатилик.

киши деб айтган эдим. Ўз тажрибамдан менга шу нарса маълумки, фақат ёқимтой кишиларги на ишдан бўшаб кетаёғганиларида унга хайрлашув совғалари берилади, фақат шуҳрат кетидан қувмайдиган кишиларгина Лондонда ишлашни тарк қилиб, қишлоққа кўчиб кетади ва фақат фаромушхотир кишиларгина меҳмонхонангизда бир соатдан кўпроқ кутиб ўтириб, визит карточкаси ўрнига ўзининг ҳассасини қолдириб кета олади.

— Хўш, ит-чи?

— Хўжайинининг орқасидан тугунини кўтариб юришга ўргатилган ит экан. Бу ҳасса унчалик енгил эмас, ит унинг ўртасидан маҳкам тишлаб олиб, кўтариб юрган, ит тишининг излари ҳассада жуда очиқ кўриниб турибди. Тишининг ўрни ўртасидаги ораликка қараганда, теръер учун бундай чакак жуда кенглик қиласди, мастиб учун эса тор. Эҳтимолки... нима десам экан? Жуни жингала спаниель зотидан бўлган итнинг худди ўзи!

Холмс шу гапларни айтаётганида дастлаб уйнинг у томонидан бу томонига юриб турди, сўнгра, деразанинг олдига бориб тўхтади, унинг кейинги сўзлари шундай бир қатъий оҳангда айтилдики, мен ҳайрон бўлиб унга қарадим:

— Тўхтанг, азизим, сиз нега бу фикрни қатъий қилиб айтипсиз?

— Бунинг сабаби шуки, итни эшигимиз олдида кўриб турибман, мана, ит әгасининг ўзи қўнфироқни ҳам босиб юборди. Ўтира беринг, Уотсон, кетиб қолманг. Сиз у билан ҳам-касбсиз-ку, сизнинг бу ерда бўлишингиз менга ёрдам беради. Мана, кутилган дақиқа ҳам келди. Уотсон. Зинадан чиқиб келаётган оёқ тову-

шини эшитяпсизми, бу қадамлар сизнинг ҳаётин-гизга кириб келяпти, лекин яхшилик келтирадими, ёмонликми, буниси ҳали номаълум. Илм соҳиби доктор Джеймс Мортимер жиноятларни қидириб топувчи Шерлок Холмс ҳузурига нима талаб билди әкан?.. Кираверинг.

Хонамизга кириб келган кишининг сиртқи кўриниши мени таажжублантириди, чунки мен қишлоқ врачининг айнан ўзини кўраман, деб ўйлагандим. Доктор Мортимер олтин кўзойнак таққан, ялтираб турган кул ранг икки кўзи ўртасида қуш тумшуғидек туртиб чиққан узун бурунли жуда новча, озғин киши бўлиб чиқди. У врачларга хос кийинган бўлса ҳам, шалвираганроқ кишига ўхшайди. Унинг пиджаги анчагина эски, шими кўп кийила берганидан ялтираб турибди. Ўзи ёш бўлса ҳам, бир оз букчайганроқ, бўйини ғалати бир тарзда чўзиб бизга хайриҳоҳлик назари билан қарамоқда эди. У хонамизга келиб кириши биланоқ, дарҳол унинг кўзи Холмснинг қўлидаги ҳассага тушди. У курсанд бўлиб қичқириб ҳассага қўл узатди.

— Бахтимни қаранг-а! Мен уни қаерда қолдирганлигимни сира эслай олмадим. Бу ерда қолдирганмикинман ёки пароход кампаниясидами деган хаёлда эдим... Бунаقا нарсани йўқотиб бўладими! Буни йўқотсам, шўрим қурийди-ку!

— Сизга қилингандар тортиқмиди? — деб сўради Холмс.

— Шундай, сэр!

— Черинг-крoss шифохонасиданми?

— Ҳа, у ердаги дўстларим никоҳ тўйим куни тортиқ қилишган эди.

— Ҳай, ҳай, жуда чакки бўлган экан-да! —
деди Холмс бошини силкитиб.

Доктор Мортимер таажжубланиб, кўзини
жавдиратди:

— Бунинг нимаси чакки?

— Бизнинг ўйлаб турган фикримизни буз-
дингиз, холос.

— Демак, никоҳ тўйида қилинган совға денг?

— Шундай, сэр. Уйланганимдан кейин ши-
фохонадан бўшадим, шу билан бирга консуль-
тантлик вазифасига бўлган умидларимдан ҳам
воз кечдим. Алоҳида рўзгор қилишим керак
бўлиб қолди.

— Мана, кўрдингиҳами, биз унчалик янглиш-
маган эканмиз,— деди Холмс.— Энди сиз, док-
тор Джеймс Мортимер...

— Жуда ҳам ошириб юборманг! Менинг
докторлик даражам йўқ, мен фақат Король хи-
рургия жамиятининг шунчаки бир аъзосиман,
холос.

— Илм соҳиби ҳам бўлсангиз керак?

— Илмга бир оз даҳлим бор, мистер Холмс:
бепоён илм денгизи соҳилида чиганоқ тошлар
териб юрган кишиман, десам бўлади. Агар мен
янглишмасам, мистер Шерлок Холмс билан гап-
лашаётган бўлсам керак, сиз у...

— Йўқ, доктор Уотсон бу киши бўлади-
лар,— мана олдингизда турибдилар.

— Танишганлигим учун жуда курсандман,
сэр. Сизнинг иомингиз дўстингизнинг номи би-
лан кўпинча ёнма-ён тилга олинади. Сизга ғоят
қизиқяпман мистер Холмс. Сизнинг бош сую-
гингиз шундай узун ва қовоғингиз шу қадар
туртиб чиққан деб сира ўйламагандим. Бош сую-
гингизнинг чокларини ушлаб кўришга рухсат

этсангиз. Ҳар қандай антропология¹ музейи бош суюнгизга әга бўлса, шу суюкнинг нусхасини кўргазмага қўйишга муваффақ бўлса, музей учун ҳусн бағишиларди, сәр. Сизнинг бош суюнгизга менинг ҳавасим келяпти, шунчалик мақтаб юборганимга хафа бўлмассиз, деб ўйлайман.

Шерлок Холмс меҳмонимизни креслога ўтқазди.

— Иккотимиз ҳам ўз ишимизнинг шинавандаси бўлсамиз керак, сәр,— деди у.— Шаҳодат бармоғингизга қараганда сиз ўралган папиросларни яхши кўрсангиз керак. Тортинмасдан чекаберинг.

Доктор Мортимер чўнтағидан тамаки билан қоғоз чиқариб, ҳайрон қоларли әпчиллик билан папирос ўради. Унинг сал қалтираб турган узун бармоқлари жуда әпчиллик ва безовталиқ билан ҳаракат қиласарди.

Холмс индамай ўтирган бўлса ҳам, ғалати суҳбатдошимизга унинг аҳён-аҳёнда кўз ташлаб туриши бу кишига жуда қизиқаётганлигидан дагололат берарди.

— Чамамда,— деб ниҳоят гап бошлади Холмс,— сиз кеча ва бугун фақат менинг бош суюгимни текшириб кўриш учун келмаган бўлсангиз керак, деб ўйлайман, сәр?

— Йўқ, сәр. Асло бундай эмас! Шундай имкониятга дуч келганилгим учун ўзимни бахтиёр деб биламан, аммо сизнинг ҳузурингизга, мистер Холмс, асло шу мақсадда келганим йўқ. Мен сира ҳам амалиёт кишиси эмасман, шундай

¹ Антропология — одам тўғрисидаги, унинг келиб чиқиши, қобилиялари, ривожланиш тарихи ва шу кабилар тўғрисидаги фан.

бўлсам ҳам мен ғоят жиддий ва ғоят ғалати бир масалага тўсатдан дуч келиб қолдим. Сизни ўзининг улуғлиги жиҳатидан Европанинг иккичи әксперти деб ҳисоблаганлигим туфайли...

— Шундай денг, сэр! Ижозатингиз билан биринчи әксперт кимлигини билсан бўладими? — деб сўради Холмс жуда кескин оҳангда.

— Жаноб Бертильоннинг¹ асарларини илм аҳллари ғоят ҳурматлайдилар.

— Бас, шундай әкан, унинг ўзига мурожаат қилсангиз бўлмайдими?

— Мен «илм аҳллари бўлган кишилар» дедим сэр, аммо амалиёт кишиси сифатида сиз беназирсиз — буни ҳамма әътироф қилган. Ортиқча гап айтиб юбормаган бўлсан керак, деб ўйлайман, сэр...

— Жиндек ошириб юбордингиз,— деб жавоб берди Холмс,— бироқ доктор Мортимер ҳал қилмоқ учун менинг ёрдамим керак бўлган ишнинг моҳияти нималигини гапни узоққа чўзмай, ҳозирнинг ўзидаёқ менга айтиб берсангиз, жуда тўғри иш қилган бўлар әдингиз,— деб ўйлайман.

II БОБ

БАСКЕРВИЛЬ АВЛОДИННИНГ КУШАНДАСИ

— Чўнтағимда битта манускрипт² бор,— деди доктор Джеймс Мортимер.

— Эшикдан киришингиздаёқ буни мен пайқаган әдим,—деди Холмс.

¹ Бертильон А. (1853—1914) — француз антрополог олими.

² Манускрипт — қўлёзма.

— Жуда қадимий манускрипт.

— Агар қалбаки бўлмаса, ўн саккизинчи аср бошида ёзилган бўлиши керак.

— Сиз буни қаёқдан биласиз, сэр?

— Мен билан гаплашаётганингиэда шу манускриптнинг эни икки дюйм, чамаси, бир чеккасини ҳамиша кўрсатиб турдингиз. Ҳужжатнинг ёзилган вақтини кўп деганда ўн-йигирма йил, нари-бериси билан аниқлай олмаган эксперт, яхши эксперт бўломмайди. Бу масалага доир менинг кичикроқ асаримни сиз ўқиган бўлсангиз керак. Сиздаги манускрипт менимча, бир минг етти юз ўттизинчи йилда ёзилган.

— Аниғи бир минг етти юз қирқинчи йилда.—Доктор Мортимер пиджагининг ён чўнтағидан қўллөзмани чиқарди.—Бу оиласвий табаррук қўллөзмани менга сэр Чарльз Баскервиль сақлаб қўйиш учун топширган эди. Аммо Чарльз Баскервилнинг бундан уч ой муқаддам тўсатдан ўлганлиги, ҳа, фожиона вафот этганлиги бутун Девонширни ҳаяжонга солиб қўйди. Мен ўзимни сэр Чарльзнинг фақат врачигина эмас, шу билан бирга қалин дўсти деб ҳисоблар әдим. У забардаст, ақлли, жуда ишбилармон киши эди, аммо каминангиз сингари асло хаёлпараст ўмас әди. Шундай бўлса ҳам, у мана шу ҳужжатга жуда жиддий назарда қараб ва тақдир тақозосини қандай бўлишига ўзини шайлаб қўйган әди.

Холмс қўлини узатиб манускриптни олди ва уни тиззасига қўйиб текислади.

— Уотсон, сиз бу қўллөзмадаги хатда «д» ҳарфининг ёзилишига диккат қилинг. Шу ҳужжатнинг қаҷон ёзилганлигини белгилаб оли-

шимга ёрдам берган хусусиятларнинг бири ма-
на шу ҳарф бўлди.

Мен Холмснинг орқасида туриб, хатлар сат-
ри ўчиб кетган ва варақлари сарғайиб қолган
қўллёзмага кўз ташладим. Варақнинг уст томо-
нига «Баскервиль-холл» деб ёзилган эди, унинг
остида эса катта ҳарфлар билан «1742» рақам-
лари бор эди.

— Бу қўллёзма бирор воқеанинг ҳикояси
бўлса керак.

— Ҳа. Баскервиллар оиласида оғиздан
оғизга ўтиб юрган бир ривоятнинг ҳикояси.

— Агар мен янгишмасам, сиз амалий аҳа-
мияти кўпроқ бўлган ва ҳозирги кунга яқинроқ
бўлган масала устида мен билан маслаҳатлаш-
гани келган бўлсангиз керак.

— Ҳа, ҳозирги кунга жуда яқин воқеа тўғ-
рисида гаплашмоқчиман! Буни асло кечиктириб
бўлмайди, бир кун ичидан ҳал қилиб олиш ке-
рак. Қўллёзма жуда қисқа ёзилган, мен сиз билан
гаплашмоқчи бўлган масалага ҳам бу қўллёзма-
нинг бевосита алоқаси бор. Ижозатингиз би-
лан уни ўқиб бераман.

Холмс креслога суюниб олиб, бармоқларини
бир-бирига туташтириди ва тақдирга батамом тан
берган кишидек кўзларини юмиб олди. Док-
тор Мортимер ёруққа яқинроқ келиб ва ғижил-
лаган баланд овоз билан бизга қадимий замон-
ларнинг қўйидаги ажойиб қиссасини ўқишга
киришди:

«Баскервилларнинг ити тўғрисида кўпгина
далиллар бор, аммо Гуго Баскервилнинг бево-
сита авлоди бўлганлигим ва мазкур ит тўғриси-
да отамдан, отам эса бобомдан эшитиб, кўп
гапларни эшитганимиз сабабли ростлигига ҳеч

қандай шак-шубҳа бўлиши мумкин бўлмаган ушбу тарихни ёзиб қолдиришни жазм этдим. Болаларимдан менинг истагим шуки, сизлар гуноҳларимиз учун бизларни жазолайдиган, агар истаса, шафқату ва мурувват қилиб шу гуноҳларимизни кечиб ҳам юборадиган тақдири азалга шак келтирманглар, зоро, иатижо ва тавба қилиб, ювиб бўлмайдиган ҳеч қандай оғир гуноҳ бўлмайди. Бинобарин, ўтмишнинг даҳшатли самараларини хотирангиздан чиқариб юборингиз, аммо бизнинг бутун уруғимизга шу қадар кўп ёмонликлар қилган манфур ихтирофларга әрк бериб, ҳаммамизни яна ҳалок қилмаслик учун келгусида гуноҳ қилишдан ўзингизни тийиб юрингиз.

Сизларга шу нарса маълум ва аён бўлгайки, Улуғ Қўзғолон замонида (бу хусусда илм дарёсининг буюк дарғаси лорд Кларендон ёзган тарихни ўқиб чиқишини сизларга маслаҳат бераман), Баскервиль мулқининг хўжайнини айни шу уруғнинг фарзанди Гуго дегани бир зот әди. Мазкур Гугони ўзини тиймаган, инсофсиз ва қуръонни танимаган бир киши әди деб айтишга ўзимизни ҳақли десак бўлади. Бизнинг бу ерларда табаррук кишилар ҳеч қачон бўлмаганлиги сабабли қўшнилар мазкур Гугонинг ҳамма гуноҳларини кечириб юборган бўлур әдилар, лекин унинг табиатида ақлга тўғри келмайдиган ва шафқатсиз ҳазиллар қилишга мойиллик бор әди. Шунинг учун ҳам унинг номи бутун Девонда зарбулмасал бўлиб қолган әди. Хуллас калом, кунларнинг биррида мазкур Гуго ўз қўшниси бўлган бир фермернинг қизига ошиқ бўлиб қолди. (Унинг мазкур қизга бўлган баднафсий эҳтиросини ошиқлик деб аташнинг ўзи

туноҳ бўлса керак), ўша фермернинг ери Баскервиллар хонадони мулкига яқии жойда эди. Лекин, ғоят иффатли ва камтар бўлиши билан ҳаммага танилган ёш қиз Гугонинг номинигина эшитса ҳам, қўрқиб кетар эди ва унга дуч келмаслик йўлини қидирар эди. Ҳуллас, кунларнинг бирида, яъни масалан Михайл кунида, Гуго Баскервиль ўзининг энг бетамиз ва ҳеч нарсадан қайтмайдиган ўртоқларидан олти кишини тўплаб, қизнинг отаси ва акалари йўқлигидан хабар топиб, ҳеч кимга сездирмай фермага борди ва мазкур қизни олиб қочди. У Баскервиль-холлга қайтиб келиб, қизни болохонадаги ҳужраларнинг бирига қамаб қўйди, аммо ўзи одатдагича улфатлари билан базм қилишга кириши.

Ашула, қичқириқ ва даҳшатли ҳақорат овозлари пастдан келиб турганлигини эшитаётган бечора қизнинг ақлдан озишига сал қолди, чунки Гуго Баскервилни билган кишиларнинг айтишга қараганда, у мастилик чогида оғзидан боди кириб шоди чиқаверадиган бир киши эди, унинг оғзидан чиққан ҳақоратомуз гапларга ҳеч ким чидаб туролмасди. Ниҳоят, қиз қўрққанидан шу даражага бориб етди, у энг эпчил ва энг мард эркак киши ҳам уddaрай олмайдиган бир ишга журъат этди, яъни карнизга чиқиб олиб ва қасрнинг жануб томонидаги деворга чирмashiб ўсган печак ўтларга осилиб пастга тушди (шу печак ўтлар ҳанузгача осилиб турибди), шу тариқа у Баскервиль мулкидан 3 миля паридаги отасининг уйига бормоқ учун ботқоқмик ерлардан чопиб кетди.

Орадан сал фурсат ўтгач, Гуго ўзи қамаб қўйган мазкур қизга овқат ва ичимлик олиб

чиқмоқ, әҳтимолки, бундан ҳам ёмонроқ ниятини амалга ошироқ учун меҳмонларни ташлаб болохонага чиқди, лекин, қафас бўшаб қолганилиги ва қушча учиб кетганлигини кўрди. Ана шунда у шайтоннинг айтганини қилди, чунки зинадан меҳмонхонага югуриб тушиб, столнинг устига сакраб чиқди, май шишаларини ва овқатларни улоқтириб ташлади, қочган қизни қувлаб тутиб олмасам, жони-танимни ҳам аямайман деб ҳаммага эшиттириб қасам ичди. Унинг ҳамтовоқлари Гугонинг жазаваси тутганлигини кўриб, ҳайрон бўлиб турганларида унинг улфатларидан бири, энг шафқатсиз, энг маст бир йигит қизнинг изидан итни қўйиб юбориш керак, деб қичқирди. Гуго шу сўзларни эшитиб, қасрдан югуриб чиқди, отбоқарларга менинг вафодор отимни әгарлаб беринглар, итларни қўйиб юборинглар, деб буюрди ва қиз қолдириб кетган рўмолчани итларга искатиб, вовиллаб бораётган итлар галаси кетидан ўзи ойдинда ботқоққа от қўйди.

Унинг ҳамтовоқлари нима сабабдан шунчалик сурон кўтарилганлигини дарров пайқай олмай, бир оз вақт довдираф туришди, лекин улар ҳар қачон маст бўлсалар ҳам, торф ботқоқлигига қандай ёмон иш қилинмоқчи бўлинганлигини фаҳмладилар. Ана шунда уларнинг ҳаммаси қичқиришга тутинди: баъзилари, бизга от беринг деб талаб қилишди, баъзилари тўппонча, баъзилари яна бир шиша май талаб қилишди. Сўнгра, улар бир оз ақлларини йиғиб олдилар, ўттиз кишидан ибрат улфатнинг ҳаммаси отларни миниб, Гуго кетидан қувиб кетдилар. Ҳамма ёқ оппоқ ойдин әди, улар қиз мана шу томонга кетган, у қиз ўз отасининг уйига бориш

ниятида қочган бўлса керак, деб ўйлаб ўша томонга от чоптиридилар.

Улар бир ёки икки миля йўл босгач, мол боқиб юрган подачини учратиб, ундан, от чопиб бораётган кишини кўрдингми?— деб сўрашди. Айтишларига қараганда, подачи қўрқанидан дастлаб оғзи очилмай қолган, сўнгра, бир бечора қизни, унинг изидан итлар қувиб бораётганингни ҳам кўрганлигини айтиб берган. Шу подачи яна бундай бир гапни ҳам айтган. «Мен бошқа бир нарсани ҳам кўрдим: Гуго Баскервиль қора от миниб менинг ёнимдан чопиб ўтиб кетди, бир ит әса индамай унинг орқасидан югуриб бормоқда әди, бундай даҳшатли маҳлуқни кўришни худо ҳеч кимга насиб қилмасин!»

Маст сарбозлар подачини сўкиб, от чоптириб кетаверишди, лекин сал фурсат ўтмай уларнинг бадани жимиirlаб кетди, чунки улар дўппиллаб келаётган от товушини әшидилар, сўнгра терлаб, кўпирит кетган қора отга кўзлари тушди. Бу от әгасиз әди ва жилови осилиб бормоқда әди. Бетамиз маст улфатлар қўрқиб, ғуж бўлиб олишди, шундай бўлса ҳам йўлни давом әттираверишди, аммо уларнинг ҳар қайсиси улфатлардан ажралиб бу ерда ёлғиз ўзи қолгудай бўлса, ғоят хурсанд бўлиб, отни орқага буриб кетар әди. Улар аста-секин олға бораверишди ва ниҳоят, итларни кўришди. Зотининг тозалиги ва қопоғонлиги билан қадимдан шуҳрат қозонган итлар галасининг ҳаммаси чуқур жар ёқасида туриб, ғуж бўлиб, инグラб нолиб турмоқда әди, итларнинг баъзилари сездирмай бир чеккага қочиш пайида әди, баъзилари әса ҳурпайиб ва кўзларини чақчайтириб

рўпарадаги тор ғорга кириб олиш тараддудида әди.

Сарбозларнинг йўлга тушган пайтдаги кай-фи тарқалиб кетди ва тўхтаб қолиши. Улаор-нинг кўпчилиги бир қадам ҳам олдинга босишга ботинолмади, аммо улар орасида энг дадил ёки энг маст уч киши отларини чуқур жар томон бурди. Жарнинг тубида кенг сайҳон ер кўринди, бу сайҳон ернинг ўртасида эса қадим замон-ларда ўрнатилган иккита катта тош устун бор әди. Ботқоқ ерларда бундай устунлар ҳозирга-ча ҳам учраб туради. Ой нури сайҳон ерни ёри-тиб турарди, ўтларнинг орасида қўрққанлиги ва дармони қуриганлигидан ўлиб қолган бечора қиз ётар әди. Лекин уч маст йигитнинг бошла-ридаги соchlари диккайиб кетди. Улар жонсиз танани кўрганликлари учун, унинг ёнида ётган Гуго Баскервилнинг танасини кўрганликлари учун бунчалик қутлари учмаган әди. Йўқ, Гу-гонинг тепасида баҳайбат, ўзи қоп-қора, кўри-нишда итга ўхшаса ҳам, аммо одам боласи кўр-ган итларнинг ҳаммасидан ҳам каттароқ бўлган даҳшатли бир махлуқ турган әди. Мана шу мах-луқ уларнинг кўзи олдида Гуго Баскервилнинг ҳалқумини ғажиб ташлади ва қонга беланган тумшуғини уларга буриб, оловдай ёниб турган ярқироқ кўзлари билан тикилди. Ана шунда улар қўрқиб қичқириб юбордилар. Додлаганла-рича ботқоқлик устидан от чолтириб кетдилар. Айтишларига қараганда, улардан бири бу даҳ-шатли воқеанинг ваҳимасига бардош беролмай, ўша куни кечасиёқ ўлибди, қолган икки йигит эса ўлгунларича бу даҳшатли воқеанинг ларза-сидан ўзларини ўнглаб ололмаптилар.

Ўша вақтдан бери бизнинг зотимиизга шу

қадар кўп кулфатлар солган ит тўғрисидаги ривоятни қандай әшитган бўлсам, шундай сиз болаларимга ҳикоя қилиб бердим. Чала-чулла овозалар ва уйдирмалардан кўра ўзимиз билган нарса камроқ даҳшат солади, деган умид билангина шу воқеаларни ёзиб қолдиришга журъат этдим.

Бизнинг аждодларимиздан кўп кишилар тўсатдан, даҳшатли ва сирли ўлим билан вафот этганликларини инкор қилишнинг ҳожати бормикин? Тақдирни азал бизни ўз шафқатидан дариф тутмагай, зеро, у инжил шарифда айтилгандек, қасос олиши лозим бўлган учинчи ва тўртинчи авлоднинг begunoҳ болаларини ўз паноҳида арасин. Сиз болаларимни ҳам худога топшираман ва сизларга насиҳатим шуки, кечалари ёвузлик кучлари чексиз ҳукмрон бўлган пайтларда асло ботқоқ ерга борманглар.

(Гуго Баскервилнинг ўғиллари Рожер ва Джон учун ёзилди ва уларга шуларнинг ҳаммасини мазкур ўғлонларнинг синглиси Елизаветадан сир қилиб тутишларини буюраман)».

Доктор Мортимер шу ғалати ҳикояни ўқиб бўлганидан кейин кўзойнакларини манглайига чиқариб қўйиб, мистер Шерлок Холмсга тикилди. У бир эснаб, чекиб бўлган папиросини каминга ташлади.

— Хўш, бунга нима дейсиз? — деди у.

— Сиз буни диққатга сазовор бир нарса деб ўйлайсизми?

— Эртак ҳаваскорларининг диққатига сазовор деса бўлади.

Доктор Мортимер тўрт букланган бир газетани чўнтагидан чиқарди:

— Хўп, мистер Холмс. Мен сизни замона-

вийроқ бир материал билан таништираман. Бу газета «Девоншир хроникаси»нинг шу йил ўн тўртинчи июндаги сони. Газетанинг бу сонида бундан бир неча кун олдин сәр Чарльз Баскервиль қандай вафот этганлигига тааллуқли аниқланган фактлар тўғрисидаги ҳисобот босилган.

Дўстим бир оз олдинга энгашди ва шу онда унинг қарashi дарҳол жиддий тус олди. Доктор Мортимер кўзойнагини тўғрилаб газетани ўқий бошлади:

«Яқинда бўладиган сайловларда либераллар партиясидан номзод қилиниб кўрсатилиши мумкин бўлган сәр Чарльз Баскервиллининг тўсатдан вафот этганлиги бутун Ўрта Девонширда жуда оғир таасурот қолдирди. Сәр Чарльз Баскервиль-холла келиб ўрнашганига ҳали унчалик кўп вақт бўлмаган бўлса ҳам, аммо у ўзининг хуштабиатлиги ва сахийлиги билан, ўзига иши тушган ҳамма қишиларнинг меҳр-муҳаббатига ва иззат-ҳурматига сазовор бўлган эди. Нуворишлар¹ ҳукмрон бўлиб қолган шу кунларда яхши замонларда умр кечирган қадимий мўътабар қишиларнинг авлоди ўз қўли билан давлат орттириб, бу давлатни ўз зотининг ўтмишдаги шаън-шовкатини тиклашга сарф қилганлиги ҳаммани қувонтиради. Маълумки, сәр Чарльз Жанубий Африкада анча фойдали ишлар қилган киши эди. Баъзи одамлар омадлари қўлдан кетмагунча ўзлари қилаётган ишларини давом эттираверадилар. Бундай одамларга ўхшамаган сәр Чарльз ақлининг зийраклиги туфайли топган-тутганини пуллаб каттагина ка-

¹ Нувориш — спекуляция билан шугулланиб тез бойиган ва давлат орттирган киши.

питал билан Англияга қайтиб келди. Сәр Чарльз бундан икки йил муқаддамгина Баскервиль-холлга келиб ўрнашган бўлса ҳам, дарҳол ўзининг ер-мулкини қайта қуриш ва такомиллаштиришга доир турли планларни амалга оширишга киришди, унинг вафоти сабабли тўхтаб қолган бу ишлар тўғрисидаги овозалар ҳамма ёққа тарқалган әди. Чарльз бефарзанд бўлганлиги сабабли ўзи ҳаёт чоғидаёқ ҳамқишлоқларига муруват қилиш ниятида әканлигини неча марталаб айтган әди, шунинг учун ҳам шу жойлик кишиларнинг кўплари унинг бевақт вафот әтганлигига ҳақли равишда қуийб йифладилар. Сәр Чарльз ўз қишлоғида, шунингдек бутун графлик миқёсида ҳам сахийлик билан хайр-эҳсонлар қилганлиги газетанинг саҳифаларида кўп марталаб тилга олинган әди.

Сәр Чарльз Баскервилнинг бевақт вафот әтганлиги сабабларини тергов идоралари тўла аниқлашга муваффақ бўлдилар, деб айтиб бўлмаса ҳам, аммо улар ҳар хил бидъатларга ишонувчи маҳаллий кишилар тарқатган овозаларга чек қўйдилар. Унинг табиий сабаблар важидан вафот әтганлигига шубҳаланмоқ учун бизда ҳеч қандай асос йўқ. Сәр Чарльз бева қолган киши әди, айтиш мумкинки, унинг ғалати қилиқлари бор әди. У ғоят бадавлат киши бўлишига қарамай, жуда камтарин ҳаёт кечирарди, шунинг учун ҳам унинг Баскервиль-холлдаги ўй хизматини бажарувчи кишилар фақат әр-хотин Бәрриморлардан иборат әди. Бәрриморлар терговда айтган ва марҳумнинг ёр-биродарлари берган гувоҳликка мос бўлиб тушган гапларига қарраганда, сәр Чарльз кейинги вақтларида хийла бетоб бўлиб қолган әкан. Уларнинг айтишла-

рига қараганда, сәр Чарльз юрак касалига мубтало әди, буни юзининг тузи анча ўзгариб кетганилиги, нафаси қисадиган бўлиб қолганлиги ва маъюсланиб юриши ҳам сездириб турарди. Марҳумнинг яқин дўсти ва шахсий врачи доктор Джеймс Мортимер терговда айтган гаплари билан бу фикри тасдиқлади.

Энди фактларга келганда, бу фактларнинг таажжубланадиган ҳеч бир жиҳати йўқ. Сәр Чарльз Баскервилнинг кечаси ётишдан олдин Баскервиль-холлдаги машҳур қарағайзор хиёбонга чиқиб, сайд қилиш одати бор әди. Эр хотин Бэрриморларнинг айтишига қараганда, у ўзининг шу одатини ҳеч қачон тарқ әтган әмас. Тўртинчи июнда сәр Чарльз өртага Лондонга кетмоқчи бўлганлигини айтган, сафар анжомини тайёрлаб қўйишини Бэрриморга буюрган, кечқурун эса, одатдагича, сайд қилишга чиқсан. У сайд қилиб юрган вақтда ҳамиша сигара чекар әди. Шу-шу сәр Чарльз уйга қайтиб келмаган. Бэрримор ярим кечада уйнинг әшиги ҳали ҳам очиқ турганлигини кўриб, ҳаяжонга тушган, чирогни ёқиб, ўзининг хўжайинини қидириб кетган. Уша кун ҳаво булат ва намгарчилик әди, шунинг учун ҳам сәр Чарльзнинг излари хиёбонда аниқ кўриниб турарди. Шу хиёбоннинг ўртасида торфзор ботқоқликка очиладиган әшикча бор. Баъзи бир нишонларга қараганда сәр Чарльз шу әшикча олдида бир неча дақиқа туриб, сўнгра йўлида давом әтган... ва хиёбоннинг охирида унинг мурдаси топилган.

Бу ҳодисанинг аниқланмай қолган бир жиҳати бор. Бэрриморнинг айтишига қараганда, сәр Чарльз әшикчадан сал нарига ўтиши билан унинг оёқ излари ўзгарганлиги кўриниб туриб-

ди, чамаси, у оёқ учида юриб борган бўлса керак. Ўша вақтда, ҳиёбондан сал нарида Мерфи деган от жаллоб бир лўли ўтиб бораётган экан. У кимнингдир қичқирган овозини эшишибди, аммо бу овоз қай томондан келаётганлигини аниқлаб ололмабди, чунки ўзининг айтишига қараганда, кайфи жуда баланд экан. Сэр Чарльзнинг таңасида бирор калтак изи борлиги маълум эмас. Аммо медицина экспертизаси марҳумнинг афти таниб бўлмаслик даражада ўзгариб кетганлигини қайд қилган. Ҳатто доктор Мортимернинг ўзи мурданинг ўз дўстининг ва ўзи ҳамиша даволаб юрган кишининг ўлиги эканлигига дастлаб ишонгиси келмаган. Ўликнинг қиёфаси бу хилда ўзгариб кетганлиги унинг бўғилиб ва юраги ишламай қолиб ўлганлигидан далолат беради. Ўликни ёриб текширилганда бу фикр тўғри бўлиб чиқди ва марҳумнинг юраги кўп вақтдан бери касал эканлиги очиқ равшан бўлди. Тергов идоралари медицина экспертизасининг маълумотларига асосланиб, марҳум тўсатдан ўлган, деган хulosага келдилар, бу эса ташвишли ишни анча енгиллаштириди, чунки сэр Чарльзнинг вориси Баскервиль-холлага келиб ўринашиб, марҳумнинг фожиона ўлими сабабли тўхтаб қолган яхши ишларини давом эттираса яхшироқ бўлар эди. Бутун графикда оғиздан оғизга ўтиб, тарқалиб юрган ва ҳамманинг эътиборини ўзига тортаётган овозаларнинг сэр Чарльз вафоти сабабли авж олиб кетганлигига терговчи аниқ текшириб чиқарган хulosалар чек қўймаганида эди, Баскервиль-холнинг эгасини топиш қийин бўлур эди. Айтишларига қараганда, марҳумнинг ўртанча акасининг бир ўғли бор, ана шу мистер Генри Бас-

кервиль (башарти тирик бўлса) сэр Чарльзнинг энг яқин, қариндошидир. Қўлимизда бўлган охирги маълумотларга қараганда, мазкур Генри Баскервиль Америкада туради. Уни қидириб топиш ва унга катта мерос қолганлигини хабар қилиш учун ҳозир чоралар кўрилмоқда».

Доктор Мортимер газетани буклаб чўнтағига тиқиб қўйди.

— Сэр Чарльз Баскервилнинг вафоти тўғрисида газетада ёзилган гапларнинг ҳаммаси мана шу, мистер Холмс.

— Сиз,—деди Шерлок Холмс,—мени озмоз қизиқишига, ҳеч шубҳасиз, арзийдиган иш билан таништирдингиз, бунинг учун мен сиздан жуда миннатдорман. Шу воқеа тўғрисида газеталарда ёзилган хабарни ўз вақтида ўқиган эдим, лекин ўша вақтда Ватикан камеялари¹ тўғрисидаги воқеалар билан жуда банд бўлганлигим ва папага ўз илмимни бир кўрсатай, деб уриниб юрганлигим сабабли Англияда бўлиб ўтган диққатга сазовор бир қанча ишларни хотирамдан чиқариб қўйибман. Демак, сэр Чарльзнинг вафоти тўғрисида газетада босилган хабарнинг ҳаммаси шуми?

— Ҳа.

— У ҳолда сиз мени матбуотда чиқмаган фактлар билан таништиринг. У креслога суюниб, бармоқларини бир-бирига туташтириб ўтириб олди. Унинг бу ўтириши жiddий ва совуққон судьяларнинг ўтиришига ўхшарди.

Доктор Мортимер ҳаяжон-ла гап бошлиди.

¹ Ватикан — католик черкови бошлигининг, Рим папасининг Рим шаҳридаги саройи. Камеялар — одамларнинг ёки буюмларнинг кичик, асил тошга солинган бўйтма сурати.

— Бу хусусда ҳали ҳеч ким билан гаплашганим йўқ. Хурофотлар сабабли тарқалган овозаларни қувватлаш илм аҳли бўлган кишига ўнғайсиз бўлганлиги сабабли мен терговда кўпгина нарсаларни айтганим йўқ. Шу жиҳатдан қараганда, газетанинг фикри тўғри деб ўйлайман: Баскервиль-холлнинг бусиз ҳам шум ва мудҳиш шуҳратини бўрттиравериш унинг эгасиз қолиб кетишига сабаб бўлур эди. Шу мулоҳазаларни назарда тутиб мен баъзи бир гаплар тўғрисида оғиз очмасликни афзалроқ деб билдим, чунки ҳамма нарсани очиқ айтаберишдан барибир ҳеч бир фойда чиқмас эди. Аммо сизга бор ҳақиқатни гапириб беришим мумкин.

Торфзор ботқоқлик — одамлар жуда сийрак ерлардир, шу сабабли бир-бирига озми-кўпми яқинлиги бўлган қўшнилар бир-бирлари билан тез-тез учрашиб туришга ҳаракат қиласидар. Менга келганда, мен кўпинча сәр Чарльз Баскервиль билан улфатчилик қилиб вақт ўтказар эдим. Лефтер-холлнинг эгаси мистер Френклендни ва яна табиатшунос мистер Стэплтонни ҳисобга олмаганда бизнинг жойларимизда кўпгина миля масофа доирасида биронта ҳам ўқимишли кишини учратмайсиз. Сәр Чарльз хилватни хуш кўтарди, лекин касаллиги важидан у билан биз бир-биримизга улфат бўлиб қолдик, қизиқишлиаримизнинг муштараклиги эса бизни бир-биримизга тағин ҳам кўпроқ яқинлаштириди. У Жанубий Африкадан жуда қимматли илмий материаллар олиб келган эди, биз у билан бушменлар ва готтентотларнинг¹ қиёсий ана-

¹ Бушменлар ва готтентотлар — Африкадаги қабилалар.

төмийасини мұҳокама қилиб кечқурунлари жуда күп суҳбатлар ўтказғанмиз.

Сәр Чарльзнинг асаблари ғоят тарапнг бўлиб қолганлиги кейинги вақтларда менга ой сари равшан бўлиб қолмоқда әди. Мен сизга ўқиб берган афсонага сәр Чарльз ишонар әди ва ўзининг ерларида сайр қилиб юрганида кечаси ботқоқликка чиқишга журъат қилмас әди. Сизга, мистер Холмс, ғалати бўлиб қўринса ҳам шуни айтишим кераккни, сәр Чарльз ўзининг авлоди даҳшатли қарғиши учраганлигига астойдил ишонар әди, ҳақиқатан ҳам унинг ўз аждодларининг ўтмиш ҳаётидан келтирган мисоллари анча ваҳимали әди. Қандайдир бир арвоҳ бўлса керак, деган Фикр унинг миясидан сира чиқмас әди, шунинг учун ҳам у мендан, сиз bemорларни қўриш учун бораётганинги эда бирор ғалати нарсани кўрганингиз ва итнинг во-виллаганини эшитганингиз йўқми, деб кўпинча сўрар әди. Кейинги саволни сәр Чарльз менга, айниқса, кўп берарди, шу саволни бераётганида унинг овози ҳаяжонланганидан дириллаб кетарди.

Шу фожиали воқеа рўй бермасдан уч ҳафта олдин кечқурун Баскервиль-холлга борганлигим ҳали ҳам әсимда. Сәр Чарльз уйининг эшиги олдида турган әкан. Мен аравадан тушиб, унинг олдига бораётганимда у мени сезмагандай бўлиб ниҳоятда қўрқув босган кўзлари билан қаёққадир тикилиб туар әди. Мен дарров қайрилиб қарадим ва хиёбоннинг охирида катта қора бузоққа ўхшаш қандайдир бир нарсага сал-пал кўзим тушиб қолди. Сәр Чарльз шу қадар ҳаяжонланиб қўрқиб кетган әдикি, мен ўша жойга бориб кўзимга сал-пал қўринган нар-

са қаёкқа кетганлигини тёкшириб кўришга мажбур бўлдим. Лекин бу ерда ҳеч бир нарса йўқ эди.

Бу ходиса менинг дўстимда жуда оғир таассурот қолдириди. Биз у билан ярим кечагача сухбатлашиб ўтирилик, ана шунда у ўзининг ваҳимага тушганлигига нима сабаб бўлганлигини менга тушунтироқчи бўлиб, ҳозиргина мен сизга ўқиб берган ўша қўллэzmани менинг қўлимга берди ва уни сақлаб қўйишни мендан илтимос қилди. Унчалик аҳамияти бўлмаган бу ҳодисани эслатиб ўтганлигимнинг сабаби шуки, шундан кейин рўй берган фожиада бу ҳодиса бирмунча аҳамият касб қилиб қолди, аммо ўша вақтда мен буни дўстимнинг ҳаяжонланишига ҳеч бир асос бўлолмайдиган бемаъни бир нарса деб ўйлаган эдим.

Сэр Чарльз менинг маслаҳатим билан Лондонга бормоқчи эди, унинг юраги бетоб эди, менинг назаримда уйдирма бўлиб кўринган ва уни ваҳимага солиб қўйган сабаблар эса дўстимнинг соғлигига таъсир қилаётганлиги очиқ кўриниб турарди. Сэр Чарльз бир неча ой шаҳарда турса, шаҳар ҳаёти таъсир қилиб, унинг соғлиги яхшиланиб кетар ва янги одам бўлиб қайтиб келар деб ўйлаган эдим. Йкковимизнинг ҳам дўстимиз бўлган сэр Чарльзнинг сиҳат-саломатлиги тўғрисида ҳамиша ғамхўрлик қилиб юрган мистер Стәплтон ҳам шу фикрда эди. Мана энди ўзингизга маълум охирги дақиқада ўша муддиш бахтсизлик рўй берди.

Хизматкор Бэрримор кечаси сэр Чарльзнинг ўлигини топиб олгандан кейин отбоқар Перкинснинг отини әгарлатиб, уни дарҳол менга юборди. Мен алламаҳалгача ишлаб ўтирганили-

гим сабабли Баскервиль-холлга жуда тез, нари борса бир соатда етиб бордим. Терговда тилга олинган фактларнинг ҳаммасини ўзим текшириб ва бир-бири билан таққослаб кўрдим. Мен сәр Чарльз юрган йўлдан изма-из бориб, бутун қарағайзор хиёбонни айланиб чиқдим, у әшикча олдида тўхтаган бўлса керак, деб ўша жойни кўздан кечирдим, унинг излари ўзгарганлигини кўрдим, хиёбонга ётқизилган майин шагалустида унинг изидан бошқа фақат Бэрриморнинг изларигина борлигига қаноат ҳосил қилдим, ниҳоят, мен келгунимча ҳеч кимнинг қўли тегмаган ўликнинг танасини синчиклаб текшириб чиқдим. Сәр Чарльз қўлларини чўзиб, бармоқлари билан ерга ёпишиб мукка тушиб ётарди. Қўрқиш ваҳимаси ва қалтираш унинг афтини шу қадар ўзгартиб юборган әдик, мен ўликни дарҳол таний олмай қолдим. Унинг баданида жисмоний шикастланиш асари йўқ әди. Аммо Бэрриморнинг терговда айтган гаплари нотўғри. Унинг сўзига қаргандা, ўликнинг ёнида ҳеч қандай из кўринмаган әмиш. У фаҳмламаган бўлса керак, аммо мен бошқа излар борлигини пайқадим. Сәр Чарльздан сал нарида жуда янги ва аниқ...

— Изларми?

— Излар кўриниб турарди.

— Эркак кишиникими ёки хотин кишиникими?

Доктор Мортимер қандайдир ғалати назар билан бизга қаради ва шивирлагандек бўлиб жавоб берди.

— Мистер Холмс, бу излар жуда катта итнинг оёқ излари әди.

ЖУМБОҚ

Ростини айтсам, шу гапларни эшитишим билан баданим жимирилаб кетди. Докторнинг қалтираган овозига қараганда унинг ўзи ҳам шу айтиб берган ҳикояси билан жуда ҳаяжонга тушган әди. Холмс бутун гавдаси билан олдинга сурилди. Унинг кўзлари чақнаб кетгандек бўлди, бу эса Холмснинг шу гапларга қизиқ бошлаганидан очиқ далолат берар әди.

- Ўша изларни ўзингиз кўрдингизми?
- Ҳудди сизни кўргандек кўрдим.
- Бу хусусда ҳеч нима демапсиз-да!
- Айтиб ҳам нима қиласдим?
- Наҳотки, ўша изларни сиздан бошқа ҳеч ким кўрмаган бўлса?
- Мен ўша изларни ўлиб ётган жойдан ўтиз қадам нарида кўрдим, шунинг учун ҳам ҳеч ким ўша изларга эътибор бермаган бўлса керак. Агар афсона әсимга тушмаганда әди, мен ўзим ҳам ҳеч бир нарсани пайқамаган бўлардим.
- Ботқоқликда този итлар кўп бўлса керак?
- Кўп, албатта. Лекин излар този итники өмас әди.
- Изларни жуда катта дедингизми?
- Жуда ҳам баҳайбат.
- Лекин бу излар сэр Чарльзнинг жасадига яқинлашмаганми?
- Йўқ.
- Ўша вақтда ҳаво қанақа әди?
- Рутубатли, совуқ әди.
- Емғир ёғмаганмиди?

- Йўқ.
- Ўша хиёбоннинг ўзи қанақа?
- Унинг икки ёнида бир-бирига зич бўлиб ўсган майда дарахтлар баланд кўм-кўк ғов бўлиб тўсиб турибди. Ўртасида эни саккиз футлик йўл бор.
- Дарахтлар билан йўл ўртасида бирор нима борми?
- Ҳа, икки томонда эни олти футлар чамаси чимзор бор.
- Агар мен гапингизни тўғри тушунган бўлсан, хиёбоннинг чеккасида эшикча ҳам борми?
- Ҳа, шу эшикчадан ботқоқликка чиқилади.
- Ботқоқликка чиқадиган бошқа йўл йўқми?
- Йўқ.
- Демак, қарагайзор хиёбонга ё тўппатўғри уйдан чиқиб бориш, ёки ботқоқликка очиладиган эшикчадан кириб бориш мумкин экан-да?
- Ҳиёбонга ўтадиган яна бир жой бор — хиёбоннинг охиридаги шийпончадан ўтиб кириб келиш мумкин.
- Сэр Чарльз шийпончага етганмиди?
- Йўқ. У шийпончадан эллик қадам берида ётар эди.
- Энди, доктор Мортимер, марҳамат қилиб менинг яна бир жуда муҳим саволимга жавоб берсангиз: сиз кўрган излар ўтнинг устида эмас, йўлнинг устидамиди?
- Ўтнинг устида одатда из қолмайди.
- Иzlар йўлнинг хиёбон эшикчаси томонидамиди?

— Ҳа, хиёбоннинг қоқ чеккасида әшикчага яқин жойда.

— Жуда қизиқ! Яна бир саволим бор: әшик ча ёпиқмиди?

— Елиққина әмас, ҳатто қулф билан қулфлаб ҳам қўйилган эди.

— Эшикчани бўйи қанча?

— Тўрт фут чамаси.

— Демак, әшикчадан ошиб ўтиш мумкин экан-да?

— Ҳа.

— Эшикчанинг ёнида бирор нима борлигини кўрмадингизми?

— Йўқ, арзигулик ҳеч бир нарса кўрмадим.

— Тавба! Наҳотки, кўрмаган бўлсангиз?

— Йўқ. Ўзим текшириб чиқдим.

— Ҳеч нима топмадингизми?

— У ерда бирор нимани аниқлаш қийин эди.

Сэр Чарльз әшикча олдига келиб беш-үн минут турган бўлса керак.

— Бунга қандай далилингиз бор?

— Чунки унинг сигарасидан ерга икки марта кул тушибди.

— Жуда соз! Бунақа ёрдамчи бизга иш беради! Дурустми Уотсон? Ҳўш, излар-чи?

— Йўлга ётқизилган шағал устида унинг излари жуда кўп. Бошқа изларни кўрмадим.

Шерлок Холмс сабрсизлик билан ўзининг тиззасига қарсиллатиб уриб қўйди.

— Қани, мен бўлганимда-ю, иш бошқача бўларди-я! — деб хитоб қилди у.— Буни жуда ҳам диққатга сазовор иш деса бўлади. Жиддий илмий тадқиқот олиб бориш учун нақадар катта имкониятлар бор. Йўлга ётқизилган тош шундай бир саҳифаки, мен бу саҳифадан ғоят кўп нарсалар-

ни ўқиб билган бўлур әдим. Афсуски, уни ёмғир ювиг юборган, билишга қизиқкан фермерларнинг оёқлари остида излар йўқ бўлиб кетган... Аттанг, доктор Мортимер, доктор Мортимер! Нега сиз мени дарров чақирмадингиз? Катта гуноҳга қолибсиз-да.

— Мен сизга мурожаат қила олмадим, мистер Холмс. У ҳолда мана шу фактларнинг ҳам масини ўша вақтда эълон қилишга тўғри келиб қоларди. Нега шундай қилмаганligimning сабабини эса сизга тушунтириб бердим. Бундан ташқари, бундан ташқари...

— Нега иккиланяпсиз?

— Шундай бир соҳа борки, жиноятларни қидириб топишга моҳир бўлган энг зийрак ва энг тажрибақор хуфия ҳам бу соҳада ожизлик қилади.

— Файри табиий кучга дуч келиб қоламиз, деб шама қиляпсизми?

— Бундай деяётганим йўқ.

— «Деяётганим» йўғу, лекин «ўйлаётибман» денг?

— Бу бахтсиз ҳодиса рўй бергандан бери, мистер Холмс, табиий жиҳатдан бир-бирига боғланиши қийин бўлган бир қанча ҳодисаларни менга айтиб беришди.

— Масалан?

— Суриштириб билишимга қараганда, сэр Чарльз вафот этмасдан олдин ҳам маҳаллий кишиларнинг баъзи бирлари ботқоқликда қандайдир ғалати махлуқни кўришган әкан. Айтишларига қараганда, ўша махлуқ Баскервиль афсонасида тасвиrlанган кушандага жуда ўхшайди, аммо фан оламида маълум бўлган бошқа ҳеч бир ҳайвонга ўхшамайди. Ўша махлуқни кўрган ки-

шиларнинг ҳаммаси уни кўзи ярқираб турган
ғоят катта даҳшатли арвоҳнинг ўзи дейишаپти.
Мен ўша одамларни суриштириб кўрдим. Улар
уч киши: бири — ақли ғоят зийрак бўлган қўш-
нимиз, иккинчиси ўша ерлик темирчи ва учинчиси
яна бир фермер. Уларнинг ҳаммаси мёнга шун-
дай мудҳиш бир маҳлуқ тўғрисида ҳикоя қилиб
беришдики, у маҳлуқ афсонада айтилган ва тас-
виrlenган итга айнан ўхшайди. Сиз, мистер
Холмс, менинг гапимга ишонаверинг: бизнинг
округимиизда ҳамма ваҳимага тушиб қолди, кечаси
ботқоқликка чиқишга ҳеч ким ботинолмайди,
әҳтимол, жуда дадил кишиларгагина бу ваҳима
таъсири қилмаса керак.

— Сиздай аҳли илм киши ҳам бу ҳодисанинг
ғайри табиий әканлигига ишонаяпсизми?

— Ўзим нимага ишонишни ҳам билмай қол-
дим.

Холмс елкасини қисиб қўйди.

— Шу вақтгача мен жиноятларга тааллуқли
нарсаларни шу олам доирасида қидириб топиш
билан шуғулланиб келдим,— деди у.— Мен
ўзимда бўлган оз-моз куч ва имкониятлар бо-
рича ёвузлик билан қурашиб келмоқдаман,
лекин ёвузликни туғдирувчининг ўзига қарши
қурашиш менинг учун ҳаддан ташқари мағрур-
ланиш бўлса керак, деб ўйлайман. Бироқ сиз
йўлга ётқизилган шағал устидаги изларни жуда
аниқ кўрганлигинизни инкор қилмасангиз
керак?

— Афсонада ҳикоя қилинган ит одамни га-
жиб ташлаган әкан, унинг борлигини рад қилиб
бўлмайди. Лекин шундай бўлса ҳам, мазкур ит-
да қандайдир фавқулодда ҳислат борга ўхшайди.

— Сиз, доктор Мортимер тамомила мистик-

лар томонига ўтиб олганга ўхшайсиз. Сиз менга бир нарсани айтиб беринг. Агар сиз шундай нуқтаи назарга ўтиб олган экансиз, у ҳолда менинг сизга нима керагим бор? Сиз, сэр Чарльз қандай ҳолатда ўлганлигини текшириб кўриш бефойда деяпсиз, айни вақтда мендан бу ишга киришишни илтимос қилаётисиз.

— Мен сиздан бундай деб илтимос қилганим йўқ-ку.

— У ҳолда сизга менинг қандай ёрдамим тегиши мумкин?

— Маслаҳатингиз керак. Сэр Генри Баскервиль Ватерлоо вокзалига — доктор Мортимер соатига қараб қўйди,— роса бир соату ўн беш минутдан кейин келади, унга қандай муомала ќқилишим кераклигини айтиб беришингизни илтимос қиласман.

— Меросхўр ўшанинг ўзими?

— Ҳа. Сэр Чарльз вафот этганидан кейин биз уни суриштириб кўриб, Канадада фермаси борлигини аниқладик. Айтишларига қараганда, у жуда яхши, жуда муносиб йигитга ўхшайди. Ҳозир мен врач тариқасида әмас, балки сэр Чарльзнинг ишончли вакили ва унинг васиятини бажарувчи киши тариқасида гапираётиман.

— Меросга бошқа даъвогарлар йўқми?

— Йўқ. Биз баъзи бир нарсаларни суриштириб билган бирдан-бир бошқа киши ҳам бор. У бечора сэр Чарльзнинг укаси Рожер Баскервиль. Уларнинг ҳаммаси уч оғайни әди. Ўртансаси, яъни ўша Генрининг отаси, ёшлигида ўлиб кетган. Рожер деган кенжаси оилада бамисоли тиррақи бузоқ деб ҳисобланар әди. Унинг табиатида Баскервилларнинг мустабидлик сифатлари мерос бўлиб қолган ва мазкур Гуго Баскервилга

икки томчи сув каби айнан ўхшайди. Рожер Англияда ҳеч ким билан чиқиша олмай, Марказий Америкага қочиб кетишга мажбур бўлган ва у ерда 1876 йилда сариқ, безгак касалидан ўлган. Генри — Баскервиллар зотининг энг охиргиси. Бир соату беш минутдан кейин мен уни Ватерлоо вокзалида кутуб олишим керак. У бугун эрталаб Саутгемптонга келаман, деб менга телеграмма юборган эди. Мистер Холмс, у билан қандай муомала қилиш кераклиги тўғрисида маслаҳат бера оласизми?

— У ўзиға мерос бўлиб қолган ерга дарров жўнаб кетса бўлмайдими?

— Рост, шундай қилиш кераклиги ўз-ўзидан кўриниб турибди, лекин ўша ерда яшаган Баскервилларнинг ҳаммаси фожиона ҳалок бўлганлигини унутманг. Агар сэр Чарльз ўлмасидан олдин мен билан гаплашиш имкониятига эга бўлганида эди, бу қадимий зотининг охирги авлодини ўша даҳшатли жойга олиб боришимни тақиқлаб қўйган бўлур эди, мен бунга аминман. Шу билан бирга нообод, қашшоқ округимизнинг равнақи сэр Генрининг ўз мулкида яшашга розилик бериши ёки бермаслигига боғлиқ эканлигини ҳам инкор қилиб бўлмайди. Агар Баскервиль-холл эгасиз бўлиб қолиб кетса, сэр Чарльз бошлаган ишларнинг ҳаммаси барбод бўлади. Бизнинг маҳаллий ишларимиздан шахсан манфаатдорлигим устунлик қилиб шунга яраша иш қилиб қўймай деб қўрқаман, шу сабабли сизнинг олдингизга маслаҳат сўраб келдим.

Холмс ўйланиб қолди.

— Биз шундай хulosага келсак дейман,— деди ниҳоят Холмс.— Сизнинг фикрингизча, қандайдир ёвуз куч Дартмурни Баскервиллар

учун хатарли жойга айлантироқда. Фикрингиз-
ни тўғри тушунибманми?

— Ҳар ҳолда бундай ҳавотирланиш учун
баъзи асослар бор.

— Фикримизни давом эттирайлик. Агар ғай-
ри табиий кучлар тўғрисидаги назариянгиз тўғ-
ри бўлиб чиқса, бу кучлар ўша йигитни фақат
Девонширда эмас, Лондонда ҳам ҳалок қилиши
мумкин. Йблисни кичик бир жойда ҳукмронлик
қилиш билан чекланади деб тасаввур қилиш
қийин. Ахир у қандайдир бир жамоа бошқарма-
сининг аъзоси эмас-ку.

— Агар сиз, мистер Холмс, шу воқеаларнинг
ҳаммасига ўзингиз дуч келганингизда эди, буна-
қа ҳазил гапларни айтмаган бўлур эдингиз.
Демак, сизнинг фикрингизча, ўша йигит учун
қаерда бўлиш Лондондами ёки Девонширдами
бўлиш барибир экан-да? У эллик минутдан ке-
йин вокзалга келади. Нима қилишим керак?
Маслаҳат берсангиз-чи?

— Сизга, сэр, маслаҳатим шуки, кэбни¹ ча-
киринг, эшик олдида ер тирнаб турган спаниель
итингизни олиб вокзалга боринг ва сэр Генри
Баскервилини кутиб олинг.

— Ундан кейин-чи?

— Ундан кейин сиз мен қиладиган ишларим-
нинг режасини ўйлаб олгунимча кутиб туринг,
аммо мен билан учрашмай туриб унга ҳеч ни-
мани айтманг.

— Бунинг учун сизга қанча вақт керак бў-
лади?

— Бир кун. Агар сиз эртага бу ерга эрталаб

¹ Кэб — Англияда одам ташайдиган бир отлиқ
арава. (*Тарж.*)

соат ўнда ўзингиз билан сэр Генри Баскервилни олиб келсангиз, сиздан жуда миннатдор бўлур эдим, доктор Мортимер. Мен у билан танишиб олишим керак.

— Хўп, мистер Холмс.

У қачон ва қай соатда учрашишимиз керак-лигини ўзининг манжетига ёзиб қўйди ва аввал-гидек фаромушхотирлик билан теварак атрофга аланглаб қараб ўйдан тез чиқиб кетди.

Холмс зинанинг бошига бориб, уни чақирди:

— Яна бир саволим бор, доктор Мортимер. Сиз ўша арвоҳ илгарилари ҳам ботқоқ ерда пайдо бўлар эди дедингизми?

— Ҳа, менга буни уч киши айтди.

— Сэр Чарльз ўлганидан кейин ўша арвоҳни ҳеч ким кўрмабдими?

— Билмадим. Эшитганим йўқ.

— Раҳмат. Ҳайр.

Холмс диван бурчагидаги ўз жойига ўтиреди ва осойишта, мамнун жилмайиб қўйди. Холмс ўзига муносиб жумбоқни ечишга киришганида ҳар сафар унинг чеҳрасида шундай табассум пайдо бўлар эди.

— Кетяпсизми, Уотсон?

— Ҳа, сизга ёрдами тега оладиган иш қолмаган бўлса керак.

— Йўқ, дўстим. Ишга тушиш пайти келганида ёрдам сўраб сизга мурожаат қиласман. Жуда ажойиб ишга дуч келдик-да! Ҳамма ёқдан қараганда ҳам бу ишнинг ҳеч бир мисли йўқ. Брэдли дўконининг олдидан ўтсангиз, ундан менга бир қадоқ ўткир тамаки юборишни илти́мос қилинг. Олдиндан миннатдорчилигимни билдираман. Кечгача келмасангиз ҳам бўлади. Сиз келганингиздан кейин эса мен бугун эрталаб

бизга ечиш учун қолдириб кетилган жуда ажо-йиб жумбоқ хусусида ўз таассуротларимни сизга хурсанд бўлиб гапириб бераман.

Менинг дўстим миясини қаттиқ ишлатиш билан машғул бўлган соатларда якка ўзи хилватда ўтириб ўйлашни яхши кўрарди. У бундай соатларда ўзи ҳал қилмоқчи бўлган ишнинг барча майда-чуйда тафсилотларини ҳам салмоқлаб кўрар, кетма-кет бир неча хил фаразлар қиласар, бу фаразларни бир-бири билан таққослаб қарап ва қандай маълумотлар аҳамиятли-ю, қандай маълумотларга эътибор бермаса ҳам бўлади, деб бир қарорга келар эди. Шу сабабли мен бутун кун клубда бўлдим. Фақат кечқурун, соат тўқ-қизлар чамаси Бейкер-стритга қайтиб келдим.

Мен меҳмонхона эшигини очишим билан қўрқиб кетдим — уйимиизга ўт тушибдими деб ўйладим, чунки уйнинг ичини шу қадар тутун босиб кетган эдикি, чарақлаб ёниб турган лампа аранг милтиллаб кўринарди. Лекин ховотир қилишимнинг ўрни йўқ эди: ўзи ўткир, лекин арzon тамакининг аччиқ ҳиди дарров димоғимга урди, шу ондаёқ томоғим қичиб кетди. Бурқираб турган тутун орасида креслода маза қилиб ўтириб олган Холмсни аранг кўрдим. У ҳалат кийиб, қора сопол трубкани тишлаб олган эди. Унинг атрофида қандайдир қофоз ўрамлари ётар эди.

— Шамоллаб қолдингизми, Уотсон? — деб сўради у.

— Йўқ, шу заҳарли тутунлар томоғимни қичитиб юборди, холос.

— Ҳа, айтгандай гапингиз тўғри: оз-моз чеккан эдим-да.

— «Оз-моз» эмиш! Нафас олиб бўлмайди-ку!

— Ундай бўлса деразани очиб қўйинг. Бутун кун клубда ўтирган бўлсангиз керак?

— Холмс, азизим!

— Тўғрими?

— Тўғри, албатта, хўш ўзингиз-чи?

У менинг саросимага тушган важоҳатимни кўриб, кулиб юборди.

— Сиз, Уотсон, шу қадар ақллисизки, қоийил қолмай иложим йўқ. Ўзимдаги арзимас кучни сизга татбиқ қилиб, синааб кўриш мени нақадар хурсанд қилаётганлигини билсангиз эди! Жентельмен ёмғир ёғиб турган, ҳамма ёқни заҳ босган бир пайтда уйдан чиқиб кетган эди. Кечқурун у ўзига битта ҳам дод тегизмай, топ-тоза бўлиб қайтиб келди. Унинг цилиндри ва ботинкалари аввалгидай ярқираб турибди, Демак, у бутун кун ҳеч қаёққа чиқмай бир жойда ўтирган бўлиши керак. Унинг ёр-дўстлари йўқ. У қаерда бўлиши керак эди? У қаерда бўлганлиги очиқ кўриниб турган бир нарса эмасми, ахир?

— Ҳа, очиқ кўриниб турган бир нарса.

— Бундай очиқ кўриниб турган нарсалар оламда тўлиб ётибди, лекин уларни ҳеч ким фаҳмламайди. Қани, айтинг-чи, мен қаерда бўлдим?

— Сиз ҳам бутун кун бир жойда ўтирдингизми?

— Йўқ, топмадингиз, мен Девонширга бориб келишга улгурдим.

— Ҳаёлингизда ўйлабми?

— Худди шундай. Менчиг танам шу ерда қолаверди, ҳар қанча ачинарлик бўлса ҳам, креслода ҳузур қилиб ўтириб, кун бўйи иккита катта чойнак қаҳва ичишга ва беҳисоб тамаки чекишга улгурдим. Сиз чиқиб кетишинги билан мен Стенфордга одам юбориб, Дартмур ботқоқ-

ликларининг харитасини олиб келтирдим, аммо менинг руҳим кун бўйи шу ботқоқликларда кевиб юрди. Энди ўша жойларни қўнгилдагидек билиб олдим, деган умиддаман.

— Катта масштабли харитамиди?

— Ҳа, жуда катта.— У ўша хаританинг бир секторини очиб, менинг тиззамга қўйди.— Бизни қизиқтираётган ўша участка мана шу. Унинг қоқ ўртасида Баскервиль-холл турибди.

— Атрофи ўрмонми?

— Худди шундай. Қарағайзор хиёбон бу ерда кўрсатилмаган, лекин чамамда хиёбон ботқоқликка ёндош бўлиб, ўнг томондан ўтган бўлса керак. Мана бу биноларнинг кичкина группаси дўстимиз доктор Мортимернинг қароргоҳи жойлашган Гrimpen қишлоқчасининг худди ўзи. Кўриб турибсизки, доираси беш милядан иборат бўлган теварак-атрофда одамлар яшайдиган уйлар жуда кам учрайди. Мана буниси доктор бизга айтган Лефтер-холлнинг ўзи. Агар мен Фамилиясини тўғри эслаб қолган бўлсан, табиатшунос Стэплтоннинг уйи мана шу ерда бўлса керак. Мана булар «Тош устунлар» ва «Чирик ботқоқ» деб аталган иккита ферма. Шу фермалардан ўн тўрт миля нарида — Принстаун каторга турмаси. Мана шу алоҳида-алоҳида нуқтадарнинг ўртасида ва уларнинг атрофида ҳаёт белгилари бўлмаган, зериктирадиган ботқоқликлар ёйилиб ётибди. Ўша фожиа ўйналган ва эҳтимолки, бизнинг ёрдамимиз билан яна бир марта ўйналадиган саҳна мана шу.

— Ҳа, ёввойи жойлар экан.

— Саҳна худди қўнгилдагидай. Агар иблис ҳақиқатан ҳам одамларнинг ишларига аралашишни истаса...

— Демак, сиз ҳам мана шу воқеаларнинг ҳаммасида бирор ғайри табиий кучнинг қўли бор, деган фикрдамисиз?

— Иблиснинг кўмакчиларида жон билан тан бўлиши мумкин эмасми ахир? Ишни бошламоқ учун учта масалани ҳал қилишимиз керак: биринчиси, жиноят шу ерда қилинганми, деган масала. Иккинчиси, бу жиноятнинг ўзи нимадан иборат бўлган. Ўз-ўйдан маълумки, агар доктор Мортимернинг қилган фаразлари тўғри бўлиб чиқса ва бу воқеаларнинг ҳаммаси табиат қонуларидан четда турган кучлар билан боғланган бўлса, у вақтда таслим бўлишимизга тўғри келади. Лекин шундай хulosага келиб хотиржам бўлишдан олдин, бошқа фаразларнинг ҳаммасини охиригача текшириб кўриш керак. Агар сиз эътиroz қилмасангиҳ деразани ёпиб қўяйлик. Қизиқ бўлса ҳам сизга шуни айтишим керакки, менимча тамаки тутунининг тўпланиши Фикрнинг тўпланишига ёрдам беради. Ўйлай бериб яшикнинг ичига кириб олиш даражасига бориб етмаган бўлсам ҳам, менинг назариямдан худди шундай мантиқий хулоса келиб чиқади. Ҳўш, сиз шу ишни ўйлаб кўрдингизми?

— Кун бўйи шу иш билан миям банд бўлди.

— Айтинг-чи, қандай хulosага келдингиз?

— Жуда ҳамчувалган иш экан.

— Ҳа. Жуда ўзига хос воқеа. Айниқса, унинг айрим тафсилотлари ғалати. Масалан, изларнинг ўзгариб қолганини айтмайсизми? Буни қандай изоҳлайсиз?

— Мортимер, хиёбоннинг шу қисмини сэр Чарльз оёқ учи билан юриб ўтган бўлса керак, деганди.

— У қандайдир бир бефаҳмнинг терговда

айтган гапларини такрорлади, холос. У кишининг хиёбонда оёқ-учи билан юришининг нима кераги бор эди!

— Бўлмаса воқеа қандай бўлган?

— У югуриб кетган, Уотсон. Қутулмоқ учун оёғини қўлга олиб чопган. Шу қадар тез чопгани, юраги бардош беролмай, югуриб бора туриб, ийқилиб ўлган.

— Қутулмоқ учун дедингизми? Кимдан?

— Бутун гап мана шунда-да. Баъзи маълумотларга қараганда Чарльз Баскервиль қочишдан олдин қўрқиб эсини йўқотиб қўйган.

— Нега шундай деб ўйлайсиз?

— Уни қўрқитган нарса ботқоқлик томондан унга қараб келмоқда эди. Агар мен янгишмасам — чамамда, ҳақиқатан ҳам шундай бўлган бўлса керак — фақат ақлдан озган кишигини уйга томон чопмасдан, уйга қарши томонга чопиши мумкин. Терговда сўроқ берган лўлининг айтишига қараганда, сэр Чарльз ёрдам сўраб бақиргану, аммо ёрдам келишини кутиш әҳтимоли ҳаммадан кўра камроқ бўлган томонга қараб чопган. Сўнгра яна бир жумбоқ бор: у ўша кун қоронги тушган пайтда кимни кутган эди? У кутган кишиси билан нега уйда әмас, балки қарагайзор хиёбонда учрашуви керак бўлган?

— Сизнинг фикрингизча, у бирор кимсани кутганми?

— Ўзингиз ўйлаб қаранг, кексайиб қолган бетоб киши кечқурун сайд қилишга чиққан — бунинг ажабланадиган ҳеч нимаси йўқ. Лекин ўша куни ҳаво нам, совуқ әди-ку. Доктор Мортимер сигаранинг тўкилиб қолган кулига қараб даъво қилишига қараганда, эшикча олдида у беш минут, ҳатточи ўн минут бекордан бекорга тўх-

таб туришининг нима кераги бор эди? Кези келганда шуни айтиб ўтайки, бизга ғалати кўринса ҳам, докторнинг зийраклигига тан бермай бўлмайди.

— Сэр Чарльз ҳар кун кечқурун шундай сайд қиласр әди.

— Ҳар кун кечқурун эшикча олдида тўхтармиди? Бундай бўлмаса керак. Аксинча, сэр Чарльз ботқоқликка яқин йўламасликка аҳд қилиб қўйғанлигини кўрсатувчи маълумотлар бор. Аммо у ўша куни кечаси у ерда кимнидир кутиб турган. Лондонга кетиш арафасида у шундай қилган. Кўрдингизми, Уотсон, ҳамма ҳалқалар бир-бирига уланиб келяпти. Энди буларни бир ёққа йиғишириб қўйиб, менинг қўллимга скройпка беришингизни илтимос қиласман. Доктор Мортимер ва сэр Генри Баскервиллинг әртага бизнинг ҳузуримизга келишлари ўйлашимиз учун бизга янги озиқа беради, деган умид билан бу иш тўғрисида ўйлашни энди бас қиласайлик.

IV БОБ

СЭР ГЕНРИ БАСКЕРВИЛЬ

Биз анча барвақт ионушта қилиб олгач, Холмс халатини кийиб, иш билан келувчиларни қабул қилишга ҳозирланди. Жазманларимиз бир секунд ҳам кечиккани йўқ — соат тўққизни уриши биланоқ доктор Мортимер баронет¹ йигит билан бирга кабинетга кириб келди. Йигит ўт-

¹ Баронет — Англияда пулга сотиб олиниадиган дворянлик унвони. (*Тарж.*)

тиз ёшлар чамасида эди. Үрта бўйли, абжиргина бақувват бу йигит жуда хушгап, соғлом кишига ўхшарди. У менга ўжар кишига ўхшаб кўринди; барваста қора қошлари остидан унинг қуралай кўзлари, бизга дадил қараб турарди. Унинг спортчиларнига ўхшаш жигар ранг костюми ва тусининг буғдой ранглиги бу киши уйда тинибтингичиб ўтирмайдиган ва ойимтилла одам эмаслигини, айни вақтда ўзининг осойишта, бемалол тува билиши унинг чинакам жентльмен эканлигини билдириб турарди.

Доктор Мортимер уни бизга таништириди:
— Сэр Генри Баскервиль.

— Ҳа, худди ўзи,— деди баронет.— Энг қизиги шуки, мистер Холмс деди у,— агар дўстим сизнинг ҳузурингизга келишни менга таклиф қилмаганида эди, мен ўзим ҳам ҳузурингизга келган бўлур эдим. Сизни ҳар хил жумбоқларни ечишга моҳир киши дейишади, аммо мен шу бугун әрталаб шундай бир ҳолатга дуч келдимки, бунинг сирини билишга ўзим ожизлик қилиб қолдим.

— Ўтиринг, сэр Генри. Агар мен сизнинг фикрингизни тўғри тушунган бўлсан, Лондонга келишингиз билан сиз одатдагидан бошқачароқ бир ҳодисага дуч келган бўлсангиз керак?

— Мен бунга унчалик аҳамият бераётганим йўқ, мистер Холмс. Кимдир мен билан ҳазил қилган бўлса керак. Лекин бугун әрталаб мен, башарти шуни ҳам хат деб айтишга арзигудек бўлса, мана шу хатни олдим.

У бир конвертни стол устига қўйди, биз ҳам конвертни кўздан кечира бошладик. У кул ранг қофоздан ясалган жуда оддий конверт эди. Конвертнинг устига катта босма ҳарфлар билан

«Отель «Норсамберленд» сэр Генри Баскервилла» деган адрес ёзилган эди, «Черинг-кросс» деган почта штемпелида бу хат ўтган кун кечқурун юборилганлиги кўриниб турарди.

Холмс меҳмонимизга тикилиб қараб туриб сўради:

— Сиз «Норсамберленд» отелига келиб тушишингиздан бирор кимсанинг хабари бормиди?

— Ҳеч кимнинг хабари йўқ эди. Доктор Мортимер билан учрашганимдан кейингина қаерга тушишим қарори битган эди.

— Лекин доктор Мортимернинг ўзи ўша отелга тушгандир?

— Йўқ, мен танишларимнида турибман,— деди доктор.— Биз худди шу отелга боришимизни ҳеч ким билмас эди.

— Ҳм! Демак, сизларнинг қаёқларга боришингизга кимдир жуда ҳам қизиқяпти.

Холмс конвертнинг ичидан тўрт буқланган қоғозни олиб очди ва столнинг устига қўйди. Варақнинг ўртасига босма сўзлар бир-бирига ёпиштириб тузилган биттаю битта жумла кўзга ташланар эди. Шу жумлада қўйидаги сўзлар бор эди, «Агар ақлингиз бўлса ва сизга ҳаёт керак бўлса, торф ботқоқликларига яқин йўламанг». «Торф ботқоқликлари» деган сўзлар сиёҳ билан қўлда ёзилган эди.

— Энди сиз, мистер Холмс,— деди сэр Генри Баскервиль,— бу сўзларнинг замирида нималар борлигини ва менинг ишларимга ким шу қадар қизиқаётганлигини менга тушунириб беромайсиэми?

— Қани айтинг-чи, доктор Мортимер, сиз бунга нима дейсиз? Бу воқеада ҳеч бир ғайри табиий нарса бўлмаса керак?

— Ҳа, сәр. Эҳтимол бу, хатни шу воқеанинг мутлақо ғайри табиий әканлигига астойдил ишонган киши юборган бўлиши мумкин.

— Қанақа воқеа? — деб кескин сўради сәр Генри.— Сиз, жентльменлар, менинг ишларимдан менинг ўзимга қараганда яхшироқ ҳабардорга ўхтайсиз!

— Биз сизга ҳаммасини айтиб берамиз, сәр Генри. Буни билиб олмасдан туриб, бу ердан ҳеч ёққа кетмайсиз, менинг гапимга ишонаверинг,— деди Шерлок Холмс.— Аммо ҳозир кеча кечқурун тайёрланиб почта қутисига ташланган мана шу ғоят қизиқарли ҳужжат билан шуғулланиб кўрайлик. Уотсон, сизда кечаги «Таймс» газетаси борми?

— Ана, бурчакда турибди.

— Сизни овора қилсан бўладими? Бош мақола босилган анави саҳифасини, марҳамат қилиб менга олиб беринг.— У бош мақолаға тез кўз югуртириб чиқди.— «Савдо эркинлиги... Жуда яхши бош мақола экан! Унинг бир абзацини ижозатингиз билан ўқиб бераман. «Агар бирор киши сиз шахсан манфаатдор бўлган саноат тармогини протекция тарифлари ҳамиша ҳимоя қилиб туради, деган фикри сизга уқтиromoқчи бўлса, бундай одамларга асло яқин йўламанг, чунки бундай система давом этадиган бўлса, у ахир бир кун бизнинг импортимизга путур етказишини ва оролимизнинг нормал ҳаёт кеширишини бузиб қўйишини ўз ақлингиз билан билиб олишингиз керак, зоро, оролимизнинг манфаатлари ҳаммамизга қимматлидир». Сиз бунга нима дейсиз Уотсон? — деб хитоб қилди Холмс ва қувониб қўлларини бир-бирига ишқалади.— Жуда яхши фикр айтилипти, шундай әмасми?

Доктор Мортимер меҳрибон врачлар оғир беморга қараган назар билан Холмсга қаради, сәр Генри Баскервиль эса ҳайронлик аломатини билдириб турувчи қуралай кўзларини менга тикди.

— Тариф сиёсати сингари масалаларни унчалик тушунмайман,— деди у,—лекин, чамамда, ўз мавзуумиздан бир оз четга чиқиб кетганга ўхшаймиз.

— Аксинча! Биз худди шу мавзуга яқинлашиб келмоқдамиз, сәр Генри. Уотсон менинг методимни сиздан кўра яхшироқ билади, лекин мен ўқиб берган парчанинг маъносини ҳатто у ҳам пайқамаган бўлса керак, деб қўрқаман.

— Ҳа, ростини айтсан, мен газетада ёзилган сўзлар билан хат ўртасида бирор алоқа борлигини пайқаганим йўқ.

— Аммо, азизим Уотсон, улар бир-бирига шу қадар чабарчас боғланганки, аслини олганда уларнинг бири иккинчисидан олинган деса бўлади. «Агар», «сизга», «яқин йўламанг», «бўлса», «ҳаёт», «ақлингиз», «керак». Шу сўзлар қаердан олинганлигини наҳотки пайқамаётган бўлсангиз?

— Э, буни қаранг-а! Гапингиз ҳақ, албатта. Буни топганингизга қойилман!— деб хитоб қилди сәр Генри.

— Агар сиз ҳали ҳам шубҳаланаётган бўлсангиз, «яқин йўламанг» деган сўзларга қаранг— бу сўзлар туташ қирқиб олинган.

— Қани... ҳа, ҳақиқатан шундай!

— Биласизми, мистер Холмс, мен бунаقا нарсалар бўлиши мумкинлигини ҳатто хаёлимга ҳам келтирмаган эдим!— деди доктор Мортимер дўстимга таажубланиб қараб.— Сўзларнинг

газетадаги мақоладан қирқиб олинганлигини бир амаллаб пайқаса бўлади. Аммо қайси газетадан олинганлигини хато қилмай айтиш, ҳаттоқи қайси мақоладан олинганлигини кўрсатиб бериш ҳеч бир ақлга сиғмайдиган иш бўлди! Буни қаёқдан билдингиз?

— Сиз, доктор, негрнинг бош суюгини эскимоснинг бош суюгидан фарқ қила олсангиз кемрак?

— Албатта, фарқ қила оламан.

— Қандай қилиб?

— Бу менинг ҳунарим-ку, ахир! Бу икки хил бош суюгининг ўртасидаги фарқ очиқ билиниб туради-да. Кўз қовоғининг тузилиши, юз суюгининг бурчаги, чакак суюгининг тузилиши...

— Менинг ҳам ўз ҳунарим бор. Сизнинг негрларингиз билан эскимосларнинг ўртасидаги фарқ қанчалик аниқ бўлса, «Таймс» газетасининг бош мақоласини териш учун орасига шпонлар¹ қўйиб ишлатилган боргес² билан кечки бачканга газеталарнинг хира ҳарфлари ўртасидағи фарқ ҳам, менимча, шундай аниқ сезилиб турибди. Ҳарфларни билиш — жиноятни қидириб топувчи хуфия олдига қўйиладиган энг оддий талабларнинг бири, аммо шуни эътироф қилиб айтишим керакки, ёшлиқ чофимда мен бир вақт «Лид Меркурий» газетаси билан «Эрталабки хабарлар» газетасини бир-биридан фарқ қилолмай қолган эдим. Лекин «Таймс» бош мақоласи-

¹ Шпонлар — газета сатрларининг орасини кенгайтиromoқ учун босмахонада шу сатрлар орасига қўйиладиган юпқа металл плакчалар.

² Боргес — босмахонада ишлатиладиган ҳарфларнинг бир тури.

нинг қандай ҳарфлар билан терилганлигини дар-
ров билиб олиш мумкин. Мана шу сўзлар фақат
ўша бош мақоладан қирқиб олинган. Модомики,
хат кеча юборилган экан, демак, биз аввало га-
зетанинг кечаги сонига қарашимиз кераклиги
ўз-ўзидан маълум әди.

— Демак, мистер Холмс,— деди сэр Генри
Баскервиль,— кимдир бирор қайчи билан қирқиб
олиб, шу хатни тузган экан-да...

— Бунинг учун маникюр қилинадиган қай-
чи ишлатилган,— деди унинг гапини бўлиб
Холмс.— Маникюр қайчиларининг пичоги кал-
талигига эътибор қилганмисиз? «Яқин йўла-
манг» деган сўзларни қирқиб олиш учун қайчини
икки марта солишга тўғри келган.

— Жуда тўғри. Кимдир бирор бу сўзларни
пичоги калта қайчи билан қирқиб олиб ёпиштир-
ган...

— Гуммиарабек елими билан,— деб илова
қилди Холмс.

— ...Гуммиарабик елими билан қоғозга ёпиш-
тирган. Аммо, «торф ботқоқликларига» деган
сўзлар қўлда ёзилганлигининг сабаби нима?

— Бунинг сабаби шуки, хат автори шу сўз-
ларни газетадан тополмаган, бошқа сўзларнинг
ҳаммаси жуда оддий сўзлар, уларни ҳар қандай
текстда учратиш мумкин, аммо бу сўзлар жуда
кам учрайди.

— Фоят ишонса бўладиган қилиб изоҳлади-
нгиз. Ҳўш, мистер Холмс, яна нималарни ўқиб
пайқаб олишга муваффақ бўлдингиз?

— Гарчи автор ҳеч бир из қолдирмаслик
учун жони борича ҳаракат қилган бўлса ҳам,
аммо баъзи бир нарсаларни билиб олишга му-
ваффақ бўлдим. Ўзингиз ҳам кўриб турибсиз-

ки, адрес катта босма ҳарфлар билан ёзилган, лекин, «Таймс» сингари газета оддий кишиларнинг қўлига камдан-кам тушади. Бинобарин, бундан чиқаришимиз лозим бўлган хуласа шуки, бу хатни ўқимишли киши гузган, аммо у ўзини илмсиз киши қилиб кўрсатишга уринган ва гарчи ҳозир бўлмаса ҳам, аммо кейинроқ бирор мени билиб қолмасин деб хавотир бўлиб, ўзининг хатини атайн ўзгартирган. Бундан ташқари, яна бир нарсага эътибор қилинг, сўзлар бир текисда ёпиштирилмаган, сўзларнинг баъзилари сатрдан чиқиб турибди. Масалан, «ҳаёт» сўзи асло ўз жойида эмас. Бу нарса хат авторининг бесаранжомлигини, эҳтимолки, ҳаяжонланиб, ёки шошиб ишланганлигини кўрсатиб турибди. Аммо мен хат автори ҳаяжонланиб ва шошиб ишлаганлиги учун шундай қилган бўлса керак, деб ўйлайман, чунки бундай ўқимишли одам шу қадар бесаранжомлик қилмаслиги керак эди. Агар ҳақиқатан ҳам у шошиб шундай қилган бўлса, бунинг сабабини Билишимиз мутлақо керак. Кечак почта қутисига солинган хат сэр Генрининг қўлига отелда турган вақтда, албатта, бориб етиши керак эди. Эҳтимол, хатнинг автори бирор тўсқинликка учраб қолар деб, қўрқкан-дир? Лекин ким тўсқинлик қилиши керак экан?

— Биз жумбоқлар ечиш билан овора бўляп-миз шекилли,— деб қўйди доктор Мортимер.

— Яхиси, ҳақиқатга энг тўғри келадиган жумбоқни ечиш билан овора бўлаётимиз, деб айтиб қўя қолинг. Ҳаёл кучидан илмий фойдаланиш мана шундай бўлади. Мутахассисларнинг хаёли ҳамиша қатъий илмий асосга таяниб ишлайди. Сиз буни қуруқ фараз деб айтишингиз мумкин, албатта, лекин хатнинг адреси қандай-

дир бир меҳмоҳонада ёзилғанлигига аминман десам бўлади.

— Нега шундай фикрга келдингиз?

— Конвертга диққат билан қарасангиз, уни ёзган кишининг ручка ва сиёҳи яхши бўлмаганинг пайқаб оласиз. Бир сўзни ёзишда унинг пероси икки марта тўхталибди, мана шундай қисқа адресни ёзиш учун перони уч марта сиёҳдонга тиқиб олишга тўғри келибди. Демак, сиёҳдонда сиёҳ жуда кам экан, жуда тагида қолган экан. Кишининг ўз пероси ва сиёҳдони бўлса, у камдан-кам ҳолларда шундай аҳволга тушиб қолади, аммо сиёҳдоннинг ҳам ёмон бўлиши ва перонинг ҳам ишламай қолиши жуда сийрак учрайдиган ҳодисадир. Лекин ўзингизга маълумки, меҳмонхоналарда бошқа перо ва бошқа сиёҳдон деярли бўлмайди. Мен деярли ҳеч бир иккиланмай шуни айтишим мумкинки, агар бир Черинг-кросс яқинидаги ҳамма меҳмонхоналарда қофозлар ташланадиган саватларнинг ҳаммасини текшириб кўриб «Таймс» газетасидан қирқиб олинган бош мақоланинг қолдиқларини топишга муваффақ бўла олсак, бу ғалати мактубнинг авторини дарров топиб олган бўлур эдик... Тўхтанг! Тўхтанг! Нима бу!

У сўзлар ёпиштирилган варақни кўзига биринки дюйм чамаси яқинлаштириб, унга диққат билан тикилиб турди.

— Бу нима?

— Йўқ, ҳеч нима эмас экан,— деди Холмс ва хатни столга қўйди.— Қоғоз жуда силлиқ, ҳатто ичидан кўринадиган белгилари ҳам йўқ. Ҳуллас, биз бу ғалати хатдан билиб олишимиз мумкин бўлган нарсаларнинг ҳаммасини аниqlаб олдик. Энди сиз, сэр Генри, Лондонга кел-

ганингиздан бери одатдан ташқари қандай нарсаларга дуч келганлигингилини айтиб беринг.

— Йўқ, мистер Холмс, ҳеч қандай одатдан ташқари бир нарсага дуч келмадим.

— Сизни ҳеч ким пойлаб юргани йўқми? Ҳеч ким изингизга тушмадими?

— Чамамда, мен бирор жиноят гирдобига тушиб қолганга ўхшайман,— деди меҳмонимиз.— Ким менинг изимга тушиши мумкин?

— Сал фурсат берсангиз, биз бу тўғрида ҳам гаплашиб оламиз. Аммо ҳозирча ўйлаб кўринг: наҳотки сизнинг бизга айтадиган бошқа гапингиз бўлмаса?

— Менинг айтадиган гапим сиз нимани диққатга сазовор деб ҳисоблашингизга боғлиқ.

— Кундалик оддий ҳаёт доирасидан у ёки бу тариқа четга чиқадиган нарсаларнинг ҳаммаси менинг эътиборимни жалб қиласеради.

Сэр Генри жилмайиб қўйди:

— Менинг деяоли бутун болалик ва ўспиринлик чоғларим Қўшма Штатларда ва Канадада ўтди, шу сабабли Англиянинг турмуш шароти менга ҳозирча янгилик бўлиб турибди. Лекин бу ерда кишининг оёқ кийимларидан биттаси тўсатдан йўқолиб қолиши сизларнинг назарингизда ҳар кун учрайдиган ҳодиса бўлиб ҳисобланмаса керак.

— Сиз оёқ кийимингизнинг биттасини йўқотиб қўйдингизми?

— Вой дўстим-э!— деб хитоб қилди доктор Мортимер, уни бирор бирор жойга шунчаки тикиб қўйгандир. Топилади. Бунақа арзимас нарсалар билан мистер Холмсни овора қилишнинг ҳожати бўлмаса керак.

— Лекин у мендан одатдан ташқари бирон ҳодисага дуч келмадингизми, деб сўраяпти-ку. ахир.

— Мутлақо тўғри,— деди Холмс.— Ҳар қанча бемаъни бўлса ҳам ҳар қандай майдада-чуйда нарса мени қизиқтиради. Демак, оёқ кийимингизнинг биттаси йўқолиб қолди денг?

— Ҳа, лекин уни ҳақиқатан ҳам бирон жойга тиқиб қўйган бўлишлари мумкин. Кеча кечқурун оёқ кийимларимни эшикка чиқариб қўйган әдим, әрталаб фақат биттаси қолипти. Коридор ходимидан суриштириб бирор тузук жавоб оломадим. Менга шуниси алам қиладики, ўша оёқ кийимларини бир кун олдин Стрэндда сотиб олган ва ҳатто янгилашга ҳам улгурмаган әдим.

— Сиз уни тозалашга берганмидингиз? Янги оёқ кийимларини тозалатишнинг нима кераги бор әди?

— У очиқ жигар ранг тусда әди. Мен уни қорага бўягмоқчи әдим.

— Демак сиз Лондонга келишингиз биланоқ, дарҳол оёқ кийими сотиб олиш учун магазинга бордингизми?

— Мен, умуман, магазинларни айланиб юрдим. Доктор Мортимер мен билан бирга әди. Гап шундаки, кишига катта мулк әгаси бўлиши насиб бўлган экан, у шунга яраша яхши кийиниб юриши ҳам керак-да, аммо мен Фарбда яшаганимда кийимимга унчалик әътибор бермасдим. Бошқа моллар қаторида ўша оёқ кийимларини ҳам олти долларга сотиб олган әдим, аммо барibir кийиш насиб бўлмади.

— Агар буни ўғирлик десак, жуда бемаъни ўғирлик,— деди Шерлок Холмс.— Ростини айт-

сам, мен доктор Мортимернинг фикрига қўшиламан: оёқ кийимингиз гез фурSATда топилади.

— Энди, жентльменлар, шу вақтгача менга маълум бўлмаган нарсалар тўғрисида гаплаша беришни бас қиласлий,— деди қатъий оҳангда баронет.— Энди сиз ўз ваъдангизга вафо қилиб, шу гапларнинг ҳаммаси қаёққа бурилаётганигини менга айтиб беринг.

— Конуний талаб,— деб бу фикрга қўшилди Холмс.— Доктор Мортимер менга айтиб берган гапларингизни ҳаммасини ўзингиз сэр Генрига ҳам гапириб беришингиз керак деб ўйлайман.

Бу илтимос олим дўстимизга далда берди, у чўнтағидан қўлёзма ва газетани олиб кечаги ҳикоясини сўзма-сўз такрорлаб айтиб берди. Сэр Генри ғоят диққат билан тинглаб турди, гоҳо-гоҳо таажубланиб қилган хитоблари билан докторнинг гапларини бўлиб турди.

Докторнинг узун ҳикояси тамом бўлгандан кейин сэр Генри гап бошлади:

— Менга жуда ҳам яхши мерос қолган эканда! Ит тўғрисидаги гапларни болалик чоғимда-ёқ эшитган эдим. Оиламиизда бу афсонани кўп гапиришар эди, аммо бунга мен шу вақтгача ҳеч қандай аҳамият бермаган эдим. Амакимнинг вифот этганилигига келсақ, миям шу қадарчувалиб кетдики, ҳозирча ҳеч бир нарсани тушунолмай турибман. Менимча, бу масалада кимга — бутхона мутассадисигами ёки полисменгами — мурожаат қилиш кераклигини ўзларингиз ҳам билмасангиз керак.

— Гапингиз тўғри.

— Яна бунинг устига бугун мана бу хат қў-

лимга келиб тегди. Бу хат воқеаларнинг умумий бориши билан қандайдир боғланган бўлиши керак.

— Ҳа,— деди доктор Мортимер,— шу хатга қараганда торф ботқоқликларида нималар бўлаётганини кимдир бирор биздан кўра анча яхшироқ билар экан.

— Модомики, ана шу «кимдир бирор» хавфхатар тўғрисида сизни огоҳлантираётган экан, демак, у сизга хайриҳоҳ киши бўлса керак,— деди Холмс.

— Балки, аксинча, мени Баскервиль-холлдан қўрқитиб четлаштириш кимгадир манфаатлидир?

— Бу ҳам эҳтимолдан ҳоли эмас... Сиз доктор Мортимер, менга мана шундай қизиқ, мураккаб жумбоқни рўпара қилганингиз учун сиздан ғоят миннатдорман, лекин энди сэр Генри масаланинг моҳиятини ҳал қилиб олайлик: сиз Баскервиль-холлга боришингиз мумкинми ё йўқми?

— Нега у ерга бормаслигим керак экан?

— Боришингиз хатарлӣ бўлмаса керак?

— Бу хатар қаердан келди: оиласиздаги олабўжиданми ёки одамларданми?

— Биз ана шуни аниқлаб олишимиз керак.

— Нимаики бўлса ҳам, лекин менинг жавобим битта: на жаҳаннам кучлари, на одамларнинг макр-ҳийлалари мени бу ерда ушлаб қололмайди. Мен ота-боболаримнинг уйига бораман. Менинг бу қарорим қатъий.— Унинг қора қошлари бир-бирига туташиб кетди, буғдой ранг чеҳрасига қизил югарди. Баскервиллар зотига хос бўлган шиҷоат шу зотнинг охириги авлодига ҳам сингиб кетганлиги очиқ сезилиб турарди.

— Сиздан әшитган гапларимнинг мағзини

чақишига ҳали улгурганим йўқ. Бу гапларнинг бутун моҳиятини ўзлаштириб олиш ва бундан буён нима қилиш кераклиги тўғрисида дарҳол бир қарорга келиш учалик осон әмас. Мен бир оз вақт якка ўзим қолиб шуларнинг ҳаммасини хилватда ўйлаб кўрсам дейман. Сизга бир гап айтами, мистер Холмс? Ҳозир соат ўн бир ярим, мен тўппа-тўғри ўзимнинг отелимга борай. Сиз ва дўстингиз доктор Уотсон соат иккиларда овқатланиш учун бизникига келсангиз бўлмайдими? Шунгача мен ўйлаб бирор қарорга ҳар ҳолда келиб қўяман.

— Сизга бу гап маъқулми, Уотсон?

— Маъқул.

— Бўлмаса борамиз. Сизга кәб чақириб берайми?

— Йўқ, яхшиси пиёда томоша қилиб бора қоламан, шу гаплардан кейин бир оз ўзимга келмасам бўлмайди.

— Мен мамнуният билан сизга ҳамроҳ бўламан,— деди унинг йўлдоши.

— Демак, соат иккida кўришамиз. Тезроқ кўришгунча хайр, яхши қолинглар.

Улар зинадан пастга тушиб бораётганликларини ва әшикни ёпиб кўчага чиқиб кетганликларини эшитиб турдик. Холмс бир онда ўзгариб кетди — унинг лоқайдлигидан асар ҳамади, у яна иш кишисига айланган эди.

— Кийининг, Уотсон, тезроқ! Бир секундни ҳам бой бериб бўлмайди.

У йўлакай халатини ечиб, дарров ўзининг уйига кириб кетди ва икки-уч минутдан кейин сюртук кийиниб чиқди.

Биз зинадан чопиб пастга тушиб кўчага чиқиб кетдик. Доктор Мортимер билан Баскервиль

биздан икки юз қадам нарида, олдинда бораёт-ганиллари кўриниб турарди. Улар Оксфорд-стрит томон кетмоқда эди.

— Уларга етиб олайликми?

— Асло йўқ, дўстим! Агар мен сизни зериктириб қўймасам мен сиз билан сира ҳам зерикмайман. Дўстларимиз ҳақ гапни айтишди. Мана шундай эрталабки ҳавода сайр қилиб юрсанг, ҳузур қиласан, киши.

У қадамини тезлаштираверди, яқиндагина бизнинг уйимиздан чиқиб кетган кишилар билан орамиздаги масофа бора-бора ярим баробар қисқарди. Орамиздаги шу масофани сақлаб қолган ҳолда биз уларнинг кетидан Оксфорд-стритга, сўнгра Рижент-стритга бурилдик. Магазинлардан бирининг олдида сэр Генри билан доктор Мортимер тўхтаб витринани томоша қилиб туришди, Холмс ҳам тўхгади. Орадан бир секунд ўтгач, Холмс тўсатдан мамнун бўлиб, ҳм, деб қўйди ва унинг қаёққа диққат билан қараётганинги кузатиб, кўз ташлаган эдим, кўчанинг нариги томонида бир кэб турганлигини, унинг ичидаги одам деразадан қараганлигини кўрдим ва кэб аста-секин олдинга силжиди.

— Бизга ана шунинг ўзи керак эди, Уотсон! Қани юринг. Лоақал ўша одамни яхшироқ кўриб қолайлик.

Шу дақиқада менинг кўз олдимда кэбнинг ён томонидаги деразасида қалин қора соқол қимирлагандек бўлди ва кимнингдир кўзлари бизга тикилиб қаради. Шу ондаёқ кэбнинг устки дарчаси очилди, унинг ичидаги ўтирган одам кэбменга¹ ғиманидир қичқирди ва кэб Рижент-стрит

¹ Кэбмен — кэб ҳайдовчи аравакаш. (Тарж.)

кўчасидан ғизиллаб ўтиб кетди. Холмс бўш экипаж топилиб қолармикин деб атрофга кўз ташлади, лекин ҳеч қаерда бўш экипаж кўринмади. Сўнгра у бизнинг назаримиздан тез ғойиб бўлиб бораётган кэбнинг кетидан югуриб қўчадаги ғужгон одамлар орасига кириб кетди.

— Вой лаънати-е! — деди у гавжум кўчадан чиқиб кела туриб ва алам қилганидан оқариб кетган ҳолда аранг оғиз очиб.— Йишимиз ўнгидан келмади-ку! Бунинг учун бутун айб менда, Уотсон! Уотсон! Агар сизда лоақал заррача одамшавандалик бўлса, мен қилган бу хатони дафтaringизга менинг ютуқларим билан ёнма-ён қилиб ёзиб қўйишингиз керак.

— У қанақа одам эди?

— Билмайман.

— Айғоқчими?

— Ҳа, Баскервиль Лондонга қелган ондан бери уни кимдир кузатиб юрганлиги очиқ кўриниб турибди. Акс ҳолда унинг «Норсамберленд» отелига тушганлиги қаёқдан маълум бўлиб қолди? Мен шундай фикрга келдим: модомики, уни биринчи кундан кузатиб юришган әкан, демак, бундан бўён ҳам уни кузатаверишади. Доктор Мортимер ўзининг афсонасини ўқиб турган пайтда мен икки марта дераза олдига бориб келганимга әътибор берган бўлсангиз керак?

— Ҳа, эсимда.

— Уйимизнинг олдida бирор кимса лақиллаб юрмаганмикин деб билмоқчи бўлган эдим, лекин бирор шубҳали кишини кўрмадим. Баскервилнинг пайига тушган киши ақлли киши бўлса керак, Уотсон. Бу воқеада ё әзгу кучлар

ёки ёвуз кучлар ҳаракат қилаётганлиги ҳанузга-
ча менга гарчи равшан бўлмаса ҳам, бу воқеа-
ларнинг жуда жиддий эканлиги кўриниб туриби-
ди, шундай бўлса ҳам, мен четдан кимдир
аралашаётганлигини, кимдир аниқ ўйлаб иш
қилаётганлигини муттасил сезиб турибман. Янги
дўстларимиз чиқиб кетишлари биланоқ, мен
уларни кузатиб юрган ва тутқич бермаётган
кишининг шарпасига дуч келиб қоламан, деган
умид билан дарҳол уларнинг кетидан йўлга
чиқдим. Аммо у айёр экан, пиёда юришга ботин-
май, кэбга тушиб олибди, керак бўлганда орқа-
сидан бораман, ёки ўзимни сездирмай уларнинг
олдидан ўтиб кетаман, деб ўйлабди. У ишлатаёт-
ган методнинг яна бир яхши томони шуки,
агар улар кэбга тушганларида эди, айғоқчи
уларни кўздан қочирмаган бўлур эди. Лекин
шундай бўлса ҳам бу методнинг бир қалтис жо-
ий бор.

— Кэбменми?

— Худди ўзи.

— Аттанг, биз унинг номерини кўрмай қо-
либмиз-да!

— Дўстим Уотсон! Гарчи мен бу сафар мақ-
тагундек иш қилмаган бўлсам ҳам, наҳотки сиз
мени кэбнинг номерини кўрмай қолди деб ўй-
ласангиз! Марҳамат: икки минг етти юз тўрт.
Зотан, ҳозир бу номернинг бизга кераги ҳам
йўқ.

— Яна нималар қилишингиз мумкин, билол-
май турибман.

— Уни кўришим билан мен дарҳол орқамга
қайтиб, ҳеч бир шошилмай кэб топишим ва кэб-
га тушиб унинг кетидан анча нарироқ масофада
бораверишим керак эди. Тўппа-тўғри отелга бо-

риб у ерда воқеаларнинг қандай давом этишини кутиб турсак тағин ҳам яхшироқ бўлур эди. Бизга нотаниш бўлган ўша маҳфий киши Баскервилни отель әшигигача кузатиб қўйган бўлур эди, биз бўлсак унинг ўз методидан Фойдаланиб, кейин унинг қаёққа боришини билиб олган бўлур эдик. Аммо энди бизнинг рақибимиз менинг ўринсиз шошма-шошарлигимдан ҳайрон қоларлик даражада чаққонлик билан фойдаланди, чунки бу шошма-шошарлик бизни унга сеэдириб қўйди ва биз унинг изини йўқотиб қўйдик.

Биз мана шундай гаплашиб, Рижентстрит бўйлаб аста-секин боравердик, доктор Мортимер билан йўлдошини кўздан қочириб қўйдик.

— Энди уларни кузатиб боришнинг ҳеч қандай аҳамияти йўқ,— деди Холмс.— Уларнинг қораси йўқолди, энди улар бизга кўринмайди. Қўлимизда қандай козирлар борлигини билиб олиб, дадиллик билан шу козирларни босиш керак. Кэб ичидаги одамнинг афтини яхши таниб олдингизми?

— Афтини танимадиму, аммо соқолини таниб олдим.

— Мен ҳам... бундан чиқадиган хулоса шуки, унинг соқоли ясама соқол бўлса керак. Эҳтиёткорлик талаб қилинадиган бундай қалтис ишни қилмоқчи бўлган ақлли кишига ўзини ниқоблаш учун соқол керак. Бу ёққа бир кириб чиқайлик, Уотсон.

Холмс шу районда ҳаммани югурдак хизматкорлар билан таъминлаб турадиган конторалардан бирига кирди. Контора бошлиғи уни қучоқ очиб кутиб олди.

— Буни қаранг-а Уильсон, ўша кичкина ишда сизга берган ёрдамимни унутмабсиз!

. — Бунақа яхшиликни унутиб бўлармиди, сэр? Сиз туфайли менинг номим ҳалол, эҳтимолки, ҳаётим ҳам омон қолди-ку.

— Муболага қиляпсиз! Айтгандай, Уильсон, сизнинг Картрайт деган бир болангиз бор эди, шекилли? Сизнинг ишингизни текшираётган вақтимда ўша бола ўзининг фоят серфаҳм эканлигини кўрсатган эди.

— Ҳа, сэр, ҳозир ҳам у менинг қўлимда ишлайди.

— Уни чақиришнинг иложи йўқми? Раҳмат. Сўнгра, марҳамат қилиб мана шу беш фунтлик пулни ҳам майдалаб берсангиз.

Бошлиқ чақириши билан чеҳрасидан ақлли әканлиги кўриниб турган ўн тўрт ёшлар чамаси серғайрат бир бола олдимишга келди. У бизнинг олдимишда туриб, менинг машҳур дўстимга мамнуният назари билан қаради.

— Менга «Меҳмонхоналар справочники»ни топиб беринг,— деди Ҳолмс.— Раҳмат. Мана буни қаранг, Картрайт, бу Черинг-кросс районидаги йигирма учта меҳмонхонанинг номлари. Кўрдингизми?

— Ҳа, сэр.

— Сиз шуларнинг ҳаммасига навбати билан кириб чиқасиз.

— Хўп, сэр.

— Ҳар қайси меҳмонхонага биринчи киришингиздаёқ унинг швейцарига бир шеллингдан пул берасиз. Мана сизга йигирма уч шеллинг.

— Хўп, сэр.

— Сиз, кеча саватлардан чиқариб ташлан-

ган чиқиндиларни кўришим керак, дейсиз. Буннинг сабабини тушунтириб: битта жуда муҳим телеграмма хато қилиниб ўз әгасига әлтиб берилмабди, шу телеграммани қидириб топишим керак, дейсиз. Тушундингизми?

— Ҳа, сэр.

— Аммо ҳақиқатда сиз бир неча жойи қайчи билан қирқилган «Таймс» газетасининг саҳифасини қидириб топишингиз керак. Мана бу «Таймс» газетаси, бизга эса унинг мана шу саҳифаси керак. Сиз газетанинг шу саҳифасини унинг бошқа саҳифаларидан ажрата оласизми?

— Ҳа, сэр.

— Албатта, швейцарлар сизни коридор хизматчилари олдига юборишади, уларга ҳам бир шеллингдан пул берасиз. Мана сизга яна йигирма уч шеллинг. Йигирма уч меҳмонхонадан йигирматасида саватдаги чиқиндилар ё ташлаб юборилган, ёки ёндириб ташланган бўлиши турган гап. Лекин қолган уч меҳмонхонада сизга қоғозлар уюмини кўрсатишади, улар ичидан сиз газетанинг мана шу саҳифасини қидирасиз. Қидирилган газетанинг топилиш эҳтимоли жуда кам. Яна керак бўлиб қолар деб сизга мана бу ўн шеллингни ҳам бераман. Ишингиз қандай бораётганлигини кечқурун телеграф орқали менга, Бейкер-стритга маълум қилинг... Энди, Уотсон, фақат битта ишимиз қолди: икки минг етти юз тўртинчи кәбмен кимлигини телеграф орқали сўраб билишимиз керак, шундан сўнг Бонд-стритдаги санъат музейларидан бирига кириб, овқатланишгача қолган вақтни ўша музейда ўтказамиз.

УЗИЛГАН УЧ ИП

Шерлок Холмснинг ажойиб бир қобилияти бор әди: у ишлар тўғрисида ўйлашни — лозим бўлиб қолганида — дарров бир чеккага йигиштириб қўя оларди. У замондош Бельгия рассомлари чизган суратларни бутун вужуди билан берилб томоша қилди ва аҳволот тақозоси билан биз ҳам аралашиб қолган ғалати воқеани икки соат ичиди бир марта ҳам эсга олмади, деса бўлади. Санъат музейидан то «Норсамберленд» отелига етгунимизча бутун йўл бўйи фақат сураткашлик тўғрисида гапириб борди, ваҳдоланки, бу соҳада унинг тушунчалари жуда ҳам сийрак әди.

— Сэр Генри Баскервиль сизларни юқорида кутиб турибди,— деди бизга вестибуль навбатчиси.— У мендан меҳмонлар келиши билан дарҳол менинг олдимга олиб чиқинг, деб илтимос қилди.

— Меҳмонхонангизда турган кишиларнинг рўйхатини кўришимга ижозат берасизми?— деб сўради Холмс.

— Марҳамат, сэр.

Дафтарда «Баскервиль» фамилиясидан кейин яна икки фамилия ёзилган әди: «Теофилиус Жонсон оиласи билан, Нью-Каслдан» ва «Миссис Олдмор хизматчisi билан, Элтондан».

— Бу Жонсон бир вақтлар менга таниш бўлан Жонсоннинг ўзи эмасмикин?— деди Холмс навбатчига.— У сочи оқарган ва бир оз оқсоқланиб юрадиган адвокатми?

— Йўқ, сәр. Мистер Жонсон — кўмир конларининг хўжайини, ҳали унчалик қари әмас, ёши сизларникига тенг жентльмен.

— У адвокат әмаслигини аниқ биласизми?

— Аниқ биламан, сәр. Мистер Жонсон бизга тез-тез меҳмон бўлиб туради, бу ерга у биринчи йил келаётганий йўқ.

— Шундайми? Майли, баҳслашиб ўтирумайман Миссис Олдмор. Бу фамилия қаердадир қулоғимга чалинганди. Билишга қизиқаётганим учун кечирасиз, лекин баъзан шундай бўладики, бир танишингни қидириб юриб иккинчисини топиб оласан.

— Миссис Олдмор соғлигининг мазаси йўғроқ хотин. Унинг эри бир вақтлар Глостер шаҳрининг мэри бўлган әди. Бу хотин ҳар сафар шаҳарга келганида фақат бизнинг меҳмонхонага тушади.

— Сизга ташаккур. Мен, эҳтимол, уни бошқа бир ҳоним билан адаштирган бўлсан кепрак... Бу саволлар жуда муҳим бир фактни аниқлаб олишимизга ёрдам берди, Уотсон,— Холмс бу гапларни менга зинадан чиқиб бораётганимизда шивирлагандай бўлиб давом эттириди.— Бизнинг дўстимизга қизиқаётган одамлар шу ерга тушганлиги әнди бизга равshan бўлиб қолди. Демак, улар дўстимизнинг ҳар бир қадамини синчиклаб кузатиб юрганликларига қаноат ҳосил қилдик, аммо улар дўстимизнинг кўзига кўринмасликка ҳам мана шундай астойдил ҳаракат қилмоқдалар. Бу эса бизга кўп нарсани билдиради.

— Масалан, нимани?

— Лоақал шуники... Ҳэлло! Дўстим, нима ҳодиса рўй берди?

Биз тепага чиқишимиз билан сәр Генри Баскервилга дүч келдик. У ғазабланганидан жуда қизариб, чанг босган әски оёқ кийимини ушлаб өлиб, зина тепасига югуриб чиқди. Унинг жаҳли чиққанидан ҳатто тили ҳам оғзига тиқилиб қолган әди, ниҳоят у ўзини ўнглаб олиб гап бошлашданоқ американча акцент билан сўзлай бошлади, әрталаб унинг бу тахлитда гапиришини пайқамаган әдик.

— Бу отелда мени ким деб ўйлашаётган әкан, аҳмоқ деб ўйлашаяптими? — деб қичқирди сәр Генри.— Мен билан бунақа ҳазиллашишга йўл қўймайман! Агар у әси паст менинг оёқ кийимимни топиб бермаса, шармандасини чиқараман! Мен ҳам ҳазиллашишни биламан, мистер Холмс, лекин бу сафар бу ерда ҳазиллашман деб сал хол қўйишияпти.

— Йўқотган оёқ кийимингизни ҳали ҳам қидириб юрибсизми?

— Ҳа, қидириб юрибман, топмагунимча кўнглим тинчмайди.

— Лекин сиз оч жигар ранг тусдаги янги оёқ кийимим йўқолган деган әдингиз шекили?

— Ҳа, сәр. Энди қораси ҳам йўқолди.

— Ие! Бунисига ҳам қўлга тушдим денг...

— Худди шундай! Менинг бори-йўғи учта әёқ кийимим бор — бири янги оч жигар рангда, иккинчиси қора әди, учинчиси эса ҳозир кийиб юрганим американ туфли. Кеча кечқурун жигар ранг оёқ кийимимнинг биттаси йўқолган әди, бугун бўлса, қорасини ҳам ўғирлаб кетишибди. Ҳўш, топдингизми? Жавоб берсангиз-чи? Нега менга бунчалик тикилиб қолдингиз?

Зинанинг тепасида ҳаяжонланган коридор ходими, немис пайдо бўлди:

— Йўқ, сэр. Ҳаммадан суриштиридим, ҳеч ким ҳеч нима билмайди.

— Бўлмаса, гапимга қулоқ солинг: менинг оёқ кийимимни ё кечқурунгача топиб берасиз ёки мен бошқарувчининг олдига бориб, бу ердан дарҳол жўнаб кетаман, деб айтаман.

— Оёқ кийимингиз топилиб қолар, сэр... Топилишига ваъда бераман... Бир дақиқа сабр қилинг, сэр.

— Шуни билиб қўйингки, бу — охириги марта сабр қилишим. Сизларнинг ўғрихонангизда нарсаларим ўғирланишига ортиқ йўл қўймайман. Мистер Ҳолмс, сизни бунақа арзимас нарсалар билан безовта қилаётганим учун мени ке чирасиз...

— Бу арзимас нарсалар эса безовта бўлишга арзиди.

— Сиз бу нарсаларга жуда ҳам жиддий қарайпсиз!

— Хўш, ўзингиз бунга қандай қарайсиз?

— Мен ҳатто бунинг сабабини ҳам ўйлаётганим йўқ. Мен бундан кўра бемаънироқ, бундан кўра ғалатироқ нарсага умримда шу чоққача дуч келганим йўқ әди.

— Ғалатироқ дедингизми?.. Ҳа, шундай де са ҳам бўлади,— деди ўжарлик билан Ҳолмс.

— Хўш, ўзингиз бунга нима дейсиз?

— Мен бунга ҳали сира тушунолмай турибман. Бу жуда чигал воқеа, сэр Генри. Агар бу воқеани амакингизнинг ўлишига тааллуқли деб ҳисобласак, мен чигални ечиб берган беш юзта энг жиддий ишлар орасида буни энг чигали де са бўлади. Лекин бу чигалнинг учини топиш

учун менинг қўлимда баъзи бир иплар бор, шу иплардан бири сизнинг шу чигал воқеангизни ечишга муқаррар олиб келиши керак. Чигални ечишга ёрдам бермайдиган ипни ушлаб олиб, ортиқча вақт сарфлашимиз мумкин, лекин лозим бўлган ипни ахир бир кун топиб оламиз.

Биз нонушта қилиб яхшигина вақт ўтказдик, нонушта вақтида тўртовимизнинг тўпланиши мизга сабаб бўлган масалалар ҳақида онда-сондагина гаплашдик, холос. Тўртовимиз Баскервилнинг номерига ўтганимиздан кейингина Холмс унинг әнди нималар қилмоқчи бўлганлигини суриштириди.

— Мен Баскервиль-холла бораман.

— Қачон?

— Шу ҳафтанинг охирида.

— Менимча, бу қарорингиз тўғри,— деди Холмс.— Лондонда сизни пойлаб юрганликла-рига әнди менда ҳеч қандай шак-шубҳа қолмади. Аммо бундай катта шаҳарда ўша сизни пойлаб юрган одамлар кимлигини ва улар сиздан нималарни билиб олмоқчи бўлганини аниқлаб олиш қийин. Агар улар ёмон ният билан шундай иш қилаётган бўлса, бу нарса сизни таҳлика остида қолдирадики, биз бунинг олдини олишга ожизлик қилиб қоламиз... Доктор Мортимер сиз эрталаб менинг уйимдан чиқиб кетаётганингизда ҳеч ким сизни пойлаб юрганлигини билдингизми?

Доктор Мортимер сапчиб ўрнидан турди:

— Пойлаб юрди дедингиэм? Ким?

— Афсуски, буни айтольмайман. Дартмурдаги қўшниларингиз ёки танишларингиз орасида қуюқ қора соқолли бирор киши борми?

— Йўқ... э, тўхтанг, тўхтанг... Бор албатта...

Сәр Чарльз қасрининг ходими Бәрримор қуюқ
қора соқолли киши-ку.

— Ҳм! Ҳозир у қаерда?

— Баскервиль-холлда. Уйни унга ташлаб
келганмиз.

— У ҳақиқатан у ердами ёки Лондондами
әканлигини текшириб кўриш керак.

— Буни қандай қилиб биламиз?

— Менга телеграф бланкини беринг. «Сәр
Генрини кутиб олишга тайёрмисиз». Адресини
бундай ёзамиш: «Баскервиль-холл, мистер Бәр-
риморга». У ерда сизга энг яқин телеграф қа-
ерда? Гrimпендами? Жуда соз! Иккинчи теле-
граммани Гrimпенга контора бошлигининг но-
мига юборамиш: «Бәрримор адресига юборилган
телеграммани унинг ўз қўлига топширишингизни
ильтимос қиласиз. Агар у йўқ бўлса, телеграм-
мани «Норсамберленд» отелидаги сәр Генри
Баскервилга қайтариб юборинг». Мана шу холос.
Бәрримор Девонширда ўз постида турганми ёки
йўқми әканлигини кечқурун биламиш.

— Жуда соз,— деди Баскервиль.— Айтган-
дай, доктор Мортимер, ўша Бәрриморнинг ўзи
қанақа одам?

— У сизга қарашли мулкни идора қилиб кел-
ган марҳум бошқарувчининг ўғли. Баскервиль-
холлда яшаб келаётган Бәрриморлар авлодининг
тўртинчиси. Менинг билишимча, у ва унинг хо-
тини жуда бообрў кишилар.

— Шундай бўлса ҳам,— деди сәр Генри,—
менга шу нарса мутлақо равшанки, Баскервиль-
холл әгасиз қолаверса, улар у ерда фам-ташвиш
нималигини билмай, бемалол ялло қилиб яшай
беради.

— Ҳа, рост,

— Сәр Чарльзнинг васиятномасига биноан Бэрриморга бирор нима тегдими? — деб сўради Холмс.

— Унга ҳам унинг хотинига ҳам беш юз фунтдан пул васият қилиб қолдирилган эди.

— Ҳм! Улар буни илгари билишармиди?

— Ҳа. Сәр Чарльз, мен ўлсам фалончига фалон нарса қолдираман деб гапиришни яхши кўрарди.

— Қизиқ факт.

— Сәр Чарльзнинг васиятига биноан бирор нима олган кишиларнинг ҳаммасидан шубҳаланмассиз, деб ўйлайман,— деди доктор Мортимер.— Менга ҳам у минг фунт васият қилиб қолдирган.

— Шундай денг! Яна кимга нималар қолдираган?

— Васиятномада турли жуда кўп кишиларга оз-моз пул бериш кераклиги ва хайр-эҳсон ишларига катта маблағлар васият қилингандиги айтилган. Мероснинг ҳаммаси эса сәр Генрига қолдирилган.

— Шу меросни пулга чаққанда қанча бўлади?

— Етти юз қирқ уч минг фунт.

Холмс таажубланиб, қошлирини чимиорди.

— Мен шу қадар катта капитал мерос бўлиб қолганлигини хаёлимга ҳам келтърмабман,— деди у.

— Сәр Чарльзнинг бой одам деб довруғи кетган эди, лекин қолган қимматбаҳо қоғозлар билан танишиб чиққанимиздан кейингина унинг бисоти ҳақиқатан қанчалиги аниқланди. Мероснинг ҳаммаси бир миллион фунтга яқинлашиб қолади.

— Тавба! Мана шундай ҳақиқатан жуда катта бойлик пайига тушиб, қалтис ўйин бошлаш мумкин. Яна бир саволим бор, доктор Мортимер, хунук бўлса ҳам бир фараз қилиб кўрайлик, бунинг учун мени кечирасиз, ёш дўстимиизга бирор ҳодиса рўй берди, деб фараз қилайлик... У ҳолда ер-мулк кимга мерос бўлиб қолади?

— Сәр Чарльзниңг укаси Рожер уйланмай ўлиб кетганлиги сабабли Баскервиль-холл унинг узоқ қариндошлари бўлган Десмондлар қўлига ўтади. Жеймс Десмонд унчалик ёш әмас, у Вестморлендда руҳонийлик вазифасида ишлайди ва яшайди.

— Сизга ташаккур. Бу тафсилотларнинг ҳаммаси ғоят диққатга сазовор. Сиз мистер Жеймс Десмонд билан учрашганингиз борми?

— Ҳа, бир вақтлар у сәр Чарльз олдига келган эди. У кўринишдан жуда басавлат ва феъл-авторида ҳеч бир нуқсони бўлмаган киши. Шу нарса әсимдаки, сәр Чарльз уни таъминлаб қўймоқчи бўлган эди, лекин ҳар қанча қистаса ҳам, бу таклифни у қатъян ради әтган эди.

— Шундай камтар бир киши сәр Чарльзниңг бутун мол-мулкини мерос қилиб олиши мумкин эди, денг?

— Унга фақат ер-мулк мерос бўлиб қолар эди, чунки бу ер-мулк шу авлодники деб ҳисобланади, аммо пулларнинг ҳозирги әгаси бу пулларни бошқа бирор йўлга сарфламаса (албатта шундай бўлиши мумкин); шундагина Жеймс Десмонд мазкур пулларга әга бўлиб қолиши мумкин эди. Аммо сәр Генри ўзига теккан меросни ўзи хоҳлаганича тасарруф қила олади.

— Сиз сәр Генри васиятномани тузиб қўйганмисиз?

— Йўқ, мистер Холмс, бунга қўлим теккани йўқ: иш қай аҳволда әканлигини фақат кечагина билдим-ку. Шундай бўлса ҳам, пулни ер-мулкдан ва унвондан ажратиб қўйиш ярамайди, деб ҳисоблайман. Баскервиль-холл зотининг ўтмиш шуҳратини тикламоқ учун Баскервиль-холл хўжайинининг қўлида маблағ бўлмаса, бу ниyatни рўёбга чиқариб бўладими ахир? Йўқ, уй ва ер бўлган жойда пул ҳам бўлиши керак.

— Мутлақо тўғри. Демак, сэр Генри мен ҳам сиз ҳеч бир кечиктирмай Девонширга боришингиз керак, деб ҳисоблайман. Лекин бунинг учун битта шарт бор: сизни у ерга ёлғиз ўзингизни асло юбориб бўлмайди.

— Мистер Холмс, наҳотки сиз ўзингиз мен билан боришга рози бўласиз?

— Агар иш жиддийлашиб қолса, мен ҳарқандай қилиб бўлса ҳам сизнинг олдингизга бораман, аммо ўзингизга маълумки, менинг ишим жуда кўп, менга ҳамма томондан муттасил талабномалар келиб туради, бу — эса Лондондан чиқиб бирор жойга бориб узоқ вақт туришимга имкон бермайди. Масалан, ҳозир Англиядаги энг мўътабар кишилардан бирига бир қаллоб таҳдид қилиб турибди, мана шу бўлаjak ҳалокатни фақат мен даф қила оламан. Йўқ, Дартмурга бориб туришимнинг сира иложи йўқ.

— Ўз ўрнингизга кимни қўшиб юборишни маслаҳат берасиз?

Холмс қўлинни елқамга қўйиб туриб деди:

— Агар менинг дўстим бу вазифани ўз зиммасига олса, мушкул пайтда сизнинг ҳожатингизни шу киши чиқариши мумкин, мен бунга ўз тажрибамда қаноат ҳосил қилганман.

Шундай вазифани бажариш менга таклиф

қилинишини сира кутмаган эдим, лекин Баскервиль мендан жавоб кутмасданоқ қўлимни маҳкам ушлаб олиб, силкита берди.

— Доктор Уотсон, сиз менга жуда яхши илтифот қилдингиз,— деб хитоб қилди у.— Мен қандай аҳволда әканлигимни кўриб туриб-сиз-ку, иш қай ҳолатда әканлигини мендан кўра яхшироқ биласиз. Агар сиз Баскервиль-холла бориб, мен билан бирга турсангиз, бу яхшилигингизни ҳеч қачон унутмайман!

Саргузаштларнинг мен учун ҳамиша қандайдир алоҳида латофати бор, Холмснинг сўзлари ва баронет унинг таклифини жуда хурсанд бўлиб қабул қилганлиги эса менга ғоят ёқиб тушди.

— Мен мамнунийт билан Баскервиль-холла бораман,— деб жавоб бердим мен,— вақтимни сира аямайман.

— Сиз менга батафсил ҳисоботлар юбориб турасиз,— деди Холмс.— Энг қалтис пайт келиши муқаррар, ана шунда мен ўзим сизнинг ҳаракатларингизга раҳбарлик қилиб тураман. Шанба куни жўнаб кетишингиз мумкин, деб ўйлайман.

— Бу таклиф сизга маъқулми, доктор Уотсон?

— Маъқул.

— Демак, бошқа бирор воқеа рўй бермаса биз шанба куни соат ўну ўттиз минутда Паддингтон вокзалидан жўнаймиз.

Хайрлашмоқчи бўлиб ўрнимиздан туришимиз билан Баскервиль тўсатдан қичқириб юборди ва бурчакда турган шкафнинг остидан оқ жигар ранг оёқ кийимини тортиб олиб, хурсанд бўлиб деди:

— Мана, йўқолган оёқ кийимим.

— Қолган жумбоқларимиз ҳам мана шундай осонлик билан ечилсін! — деди Шерлок Холмс.

— Лекин ҳар ҳолда буниси жуда қизиқ,— деди доктор Мортимер.— Нонуштага ўтирумасдан олдин мен уйнинг ҳамма ёғини қидириб чиққан әдим.

— Мен ҳам,— деди Баскервиль.— Титкилаб кўрмаган жойим қолмаган әди. Оёқ кийими ҳеч қаерда кўрмаган әдим.

— Демак, биз нонушта қилиб ўтирганимизда коридор ходими оёқ кийимни у ерга тиқиб қўйган экан-да.

Немисни чақиртириб келтирдик, лекин у ҳеч бир нима айта олмади, ҳар қанча суроштирасак ҳам, ҳеч бир натижа чиқмади. Шундай қилиб, кетма-кет рўй бериб турган жуда бемаъни жумбоқлар қаторига яна бир жумбоқ қўшилди. Сэр Чарльзниг фожиона ўлимини бир ёққа қўйиб турганда ҳам фақат икки кун ичидаги рўй берган ва сабаби аниқланмаган қатор воқеалар бизнинг кўз олдимиизда рўй берди; газетадан қирқиб олинган сўзлардан тузилган хат, кэбдаги серсоқол нотаниш киши, янги жигар ранг оёқ кийим йўқолганлиги, унинг кетидан эски қора оёқ кийими ҳам йўқолганлиги, эндиликда эса жигар ранг оёқ кийими топилиб қолганлиги жуда қизиқ воқеалар бўлди.

Холмс кэбга тушиб, Ейкер-стритга бораётганида йўл-йўлакай индамай ўтираверди, Холмснинг қовоги солиқлиги ва тикилиб ўтирганлиги мен каби у ҳам бир-бири билан боғлиқ бўлмагандек туюлаётган мана шу ғалати фактларнинг ҳаммасини битта системага солишга уринаётганлигидан далолат берарди. Шу кун

қолган вақтнинг ҳаммасини ва кечқурунги вақтни ҳам у ўз кабинетида кетма-кет папирос чекиб ва ўйлаш билан банд бўлиб ўтказди.

Овқатланишга ўтириш пайтимиизда бизга иккита телеграмма келтириб беришди.

Биринчи телеграммада:

— Бэрримор уйда эканлигини ҳозиргина ҳабар қилишди, Баскервиль дейилган эди.

Иккинчи телеграммада:

«Йигирма учта меҳмонхонани айланиб чиқдим. «Таймс» газетасининг қирқилган саҳифасини, афсуски, тополмадим. Картрайт» деган сўзлар ёзилган эди.

— Мана, иккита ип ҳам бирданига узилди, Уотсон. Ҳамма худди сенга қарши тил бириктираётгандек бўлиб қилинаётган ишдан кўра, яхшироқ нарса бўлмайди. Ана шундагина ишнинг пайига тушиб, уни бир ёғлиқ қилмагунча тинчимайдиган бўлиб қоласан. Нима ҳам дедик, бошқа издан борамиз-да.

— Бизнинг ихтиёrimизда яна бир ип бор, ўша нотаниш кишини ўз қебида олиб боргани кәбменни айтмоқчиман.

— Жуда тўғри. Унинг фамилиясини ва адресини билиб беришни Рўйхат конторасидан илтимос қилиб қўйдим. Щу саволимга ҳозир жавоб келиб қолса, мен бунга ажабланмайман.

Қўнгироқнинг жингиллаши Холмснинг мунтазир бўлган жавоби ҳатто кутганидан ҳам кўра олдинроқ келгачидан дарак берди, чунки кабинет эшигига новча бир киши кўринди, у қебменнинг худди ўзи бўлса керак.

— Икки минг етти юз тўртинчи номерни мана шу адресдаги киши сўраган эди, деб конторадагилар менга айтишди, деб сўз бошлади у,— Мен

етти йилдан бери аравакашлик қиласан, шу вақтгача ҳеч ким мендан шикоят қилмаган эди. Айбим бўлса бетимга айтишсин, деб ўзим олдингизга келдим.

— Сиз ҳеч бир айб қилганингиз йўқ, ошнам,— деди Холмс.— Аксинча, менинг саволимга тўппа-тўғри жавоб берсангиз, мен сизга ярим соверен¹ пул бераман.

— Қаерда йўқотиб, қаердан топишингни ҳам билмас әкансан киши,— деб жилмайди кэбмен.— Ҳўш, хизмат, сэр?

— Аввало фамилиянгизни ва адресингизни айтиб берсангиз, кейин керак бўлиб қолсангиз сизни қидириб овра бўлмай.

— Жон Клейтон, Бороуда, Тарпи-стритда-ги учинчи уйда тураман. Кэбим Шипли-Ярдда, Ватерлоо вокзали олдида туради.

Шерлок Холмс буларнинг ҳаммасини ёзиб олди.

— Энди сиз Клейтон, бугун әрталаб соат ўнда шу уйни кузатиб турган, кейин сизнинг кэбингизга тушиб Рижент-стритда иккита жентльменни кузатиб борган киши ҳақида менга билганингизни гапириб беринг.

Кэбмен ҳайрон бўлиб, Холмсга тикилиб ва чамаси, бир оз чўчиди.

— Мен нима дея оламан, ҳаммасини ўзингиз мендан кўра яхшироқ билар әкансиз-ку,— деб жавоб берди у.— У киши менга мен хуфияман, буни ҳеч кимга гапириб юрма,— деди.

— Шуни билиб қўйингки, ошнам, бу жуда жиддий иш. Агар сиз мендан бирор нимани

¹ Соверен — Англияда бир фунт стерлингга тенг олтина пул. (Тарж.)

яширадиган бўлсангиз, ишинги э жуда чатоқ бўлиб қолиши мумкин. Демак, у ўзини хуфияман, деди денг?

— Ҳа, сәр.

— Буни у сизга қачон айтди.

— Кира ҳақини тўлаётганда.

— Яна бошқа бирон нима дедими?

— Ўзининг фамилиясини айтди.

Холмс менга голибона назар билан қаради.

— Ўзининг фамилиясини айтдими? Жуда эҳтиётсизлик қилипти-ку! Хўш, унинг оти нима экан?

— Унинг оти мистер Шерлок Холмс экан,— деди кәбмен.

Кәбменнинг жавоби дўстимни жуда саросимага солиб қўйди. Унинг қиёфасида бундай саросималик аломатини умрим бўйи кўрмаган эдим. Икки минутча у лол бўлиб турди, сўнgra хаҳолаб кулиб юборди.

— Боплабди, Уотсон! Жуда ҳам боплабди. Қилич ўзининг тезлиги жиҳатидан ҳам, аниқ зарба бериш жиҳатидан ҳам мендан қолишмайдиган рақибимнинг қўлига тушибди. Бу сафар у мени жуда ҳам лақиллатди. Демак, унинг оти Шерлок Холмс денг?

— Ҳа, сәр, унинг ўзи шундай деди.

— Жуда соэ! Энди сиз менга у сизнинг кәбингизда қаерда ўтирганлигини ва кейин нималар бўлганлигини менга айтиб беринг.

— У эрталаб соат тўққиз яримда Трафальгар скверда мени чақирди. «Мен хуфияман» деди ва менинг айтганимни аниқ бажарсанг, мендан бирор нарсани сўраб бошимни қотирмасанг, сенга икки гинея пул бераман, деб ваъда қилди. Бунақа пулдан ким қайтади дейсиз. Мен уни

«Норсамберленд» отелига әлтиб қўйдим ва ўша жойда тўхтаб турдим. Сўнгра иккита жентльмен чиқиб биржадан кэб чақиришди ва шу кўчага әлтиб қўйишни буюришди.

— Худди мана шу уйнинг олдига олиб келгансиз,— деди **Холмс**.

— Эҳтимол. Буни менинг кэбимга тушган кишидан сўраш керак, у яхшироқ билади. Менга у кварталнинг тахминан ўртасида тўхтаб туришни буюрди, ўша жойда биз яна ярим соат чамаси кутиб турдик. Сўнгра ўша икки жентльмен бизнинг ёнимиздан ўтишди ва биз уларнинг кетидан Бейкер-стритга жўнадик, кейин бурилиб...

— Буни биламан,— деди **Холмс**.

— Рижент-стритга ўтишимиз билан у кэбнинг устки дарчасини очиб: Ватерлоо вокзалига ҳайданг, деб қичқириди. Мен отимни чоптириб кетдим, ўн минут ичида вокзалга етиб бордик. У ерда менга у икки гинея берди, алдамади ва вокзал томон йўл олди. Бора туриб қайрилиб қараб: «Сиз менинг кимлигимни билгингиз келаётган бўлса керак? Шерлок Холмсман», деди. Бор гапнинг ҳаммаси мана шу.

— Тушундим. Сиз кейин уни кўрмадингизми?

— Йўқ, кейин кўрмадим.

— Энди сиз менга ўша мистер Шерлок Холмснинг башараси қандайлигини айтиб беринг.

Кэбмен бошини қашиб туриб деди:

— Қандайлигини айтиб бериш унчалик осон эмас. Еши қирқлар чамасида бўлса керак, ўрта бўйли, сиздан икки дюймча пастроқ десам бўлади, сэр. Тоза кийинган, қора қуюқ соқоли

бор, ўзи рангпарроқ. Бошқа қандай белгилар иштеп берлигини айтиб беролмасам керак.

— Кўзининг туси қанақа?

— Бунисини пайқамабман...

— Бундан бошқа ҳеч бир белгисини эслаб қололмадингизми?

— Йўқ, сэр.

— Яхши. Мана бу ярим соверен сизга. Агар ўша одам тўғрисида яна бирон нимани билиб айтиб берсангиз, қолган яромисини ҳам оласиз. Хайр, соғ бўлинг.

— Соғ бўлинг сэр. Сизга ташаккур.

Жон Клейтон жилмайиб чиқиб кетди, Ҳолмс эса елкасини қисиб ва ҳафсаласи пир бўлган-дек табассум қилиб менга қаради.

— Учинчи ип ҳам чидаш беролмади,— деди у.— Энди ишни энт бошидан бошлийверинг. Бунақа айёри кўрмаган эдим! Уйимизнинг номерини билиб олибди, сэр Генри Баскервиль маслаҳат сўраб бу ерга келганини билиб олибди, Рижент-стритда мени кўрибди ва кәбнинг номерини билиб олганимни ва кәбменнинг қидираётганлигимни фаҳмлабди, ниҳоят, мени масхара қилмоқчи бўлибди. Менинг сўзим эсингизда бўлсин, бу сафар биз муносиб рақибга дуч келдик. Лондонда мағлубиятга учрадим. Девонширдан ютиб чиқаман, деган умиддаман. Ҳар ҳолда бир нарса мени жуда ташвишга соляпти.

— Нима?

— Сизнинг сафарингиз. Буни сира яхши иш деб бўлмайди, Уотсон. Ёмон ва хатарли иш. Бу ишни ўйлаган сари менга тобора ёқмай қолаётир. Сиз, дўстим кулаверинг, аммо агар сиз Бейкер-стритга соғ ва саломат қайтиб келсангиз мен жуда хурсанд бўламан.

БАСКЕРВИЛЬ-ХОЛЛ

Сэр Генри Баскервиль ва доктор Мортимер тайинланган кунгача ўзларининг ҳамма ишларини тамомладилар ва биз олдиндан гаплашиб қўйганимиздек, Девонширга жўнаб кетдик. Мистер Шерлок Холмс мени вокзалгача кузатиб бораётганида бутун йўл бўйи менга лозим бўлган кўрсатмалар ва маслаҳатларни бериб борди.

— Кимдан шубҳаланаётганлигимни, қандай фаразлар қилаётганлигимни сизга гапириб ўтирамайман, Уотсон, чунки сизда олдиндан бирор фикр пайдо бўлиб қолишини истамайман,— деди Холмс.— Менга жуда батафсил баён қилиб берилган фактлар керак, бу фактларни эса мен ўзим таққослаб кўраман.

— Хўш, сизни нималар қизиқтиради?— сўрадим мен.

— Шу ишга озми-кўпми тааллуқли бўлган нарсаларнинг ҳаммаси, айниқса, ёш Баскервиль билан унинг қўшнилари ўртасидаги муносабатларга жуда тааллуқли нарсаларнинг ҳаммаси мени қизиқтиради. Мабодо, сэр Чарльзнинг вафоти тўғрисида бирор янгилик эшитсангиз, буни ҳам ёзиб юборинг. Кейинги кунларда мен баъзи бир нарсаларни суриштириб кўрдим, лекин афсуски, эришган натижаларим билан мақтана олмайман. Мен фақат бир нарсани билиб олишга муваффақ бўлдим: энг яқин ворис бўлган мистер Жеймс Десмонд ёши анча улгайиб қолган, ҳақиқатан жуда яхши одам экан, демак, унинг бу ишда ҳеч қандай макр-ҳийлалари йўқ. Бундан буён у билан сира шуғулланмасак бўй

лади, деб ўйлайман. Бинобарин, биз сэр Генри Баскервилга бевосита яқин турган кишилар билангина шуғулланишимизнинг ўзи кифоя қиласди.

— Эр хотин Бәриморлардан ҳам биратўла воз кечиб қўя қолсак, яхшироқ бўлмайдими?

— Асло! Улардан воз кечиш энг қўпол хато қилиш бўлур эди. Агар, уларда ҳеч бир айб бўлмаса, бизнинг бундай қилишимиз бераҳмона адолатсиэлик бўларди, агар айбли бўлсалар, уларни кейин қидириб топиб бўлмайди. Йўқ, йўқ! Улар бизнинг шубҳамиз остида тура беришсин. Сўнгра, агар мен янгишмасам, у ерда бир отбоқар, икки фермер, чамамда, ғоят соф виждонли дўстимиз доктор Мортимер ва унинг хотини бор. Аммо унинг хотини тўғрисида бизга ҳеч нарса маълум эмас. Табиатшунос Стәплтонни ва синглисини ҳам унутманг, уни жуда ёқимли хоним дейишади. Сўнгра, Лефтер-холлдаги мистер Френкленд бор, у ҳам бизга номаълум киши, яна икки-учта бошқа қўшнилар ҳам бор. Сиз мана шу кишиларни доимо кузатиб туришингиз керак.

— Юзимни шувит қиласликка уриниб кўраман.

— Курол олиб олдингиэмми?

— Ҳа, керакли тошнинг оғиралиги бўлмайди, деб ўйлайман.

— Албатта. Тўппончани кечаю кундуз ёнингизда олиб юринг, ҳушёргингизни бир секунд ҳам бўшаштирманг.

Дўстларимиз поезд билетларини биринчи класс вагон учун олиб, бизни платформада кутиб туришган экан.

Дўстимизнинг саволига жавобан доктор Мортимер деди:

— Ҳеч бир янгилик йўқ. Қасам ичиб айта оламанки, кейинги икки кун ичидаги бизни ҳеч ким пойлаб юрганлигини сезмадим. Биз бу нарсани сира унутганимиз йўқ, шу сабабли ҳеч кимни назар-эътиборимиздан қочирмадик.

— Шу кунларда сизлар бир-бирингиздан ажралмаган бўлсангиз керак, деб ўйлайман.

— Ҳа, кечаги кунни ҳисобламаганда бир-биримиздан ажралганимиз йўқ. Менинг эскидан бир одатим бор — шаҳарга келишим билан бир кунни ўзимни овутишга бағишилайман: шу одатимни қилиб кеча Хирургия колледжининг музейида бўлдим.

— Мен бўлсам, сайд қилиб юрганларни томоша қилиш учун паркка бордим,— деди Баскервиль.— Ҳеч бир ҳодиса рўй бергани йўқ.

— Шундай бўлса ҳам, сизларнинг бу қилганингиз яхши әмас,— деди Холмс қовёғини солиб ва бошини силкитиб.— Сэр Генри шерингиз бўлмаса, кўчага чиқмасликни сиздан илтимос қиласман, акси ҳолда бирор фалокатга учраб қолишингиз мумкин. Оёқ кийимингизнинг иккинчи пойини топдингизми?

— Йўқ, сэр, беному нишон йўқолди.

— Шундай денг? Қизиқ! Ҳўш, яхши боринглар,— деб илова қилди у поезд силжиши билан.— Сэр Генри! Доктор Мортимер бизга ўқиб берган ўша ғалати афсонада айтилган насиҳатни эсингиздан чиқарманг, ёвуз кучлар бемалол ҳукмронлик қиласиган тунги пайтларда торф ботқоқликларига сира чиқа кўрманг.

Деразадан бошимни чиқариб қараган эдим, олисда, платформада ўз жойида қимирамай,

кўздан узоқлашиб бораётган поездга қараб турган Холмснинг новча, озғинроқ гавдасини кўрдим.

Бизнинг поездимиз физиллаб бормоқда эди, мен ҳам ўзимни жуда яхши ҳис қилмоқда әдим. Ҳамроҳларим билан танишиб олиб, доктор Мортимернинг спаниель ити билан ўйнашиб бора-вердим. Орадан икки-уч соатча вақт ўтгач, темир йўл бўйидаги қорамтирир ерлар орқада қолиб кетиб, қизил тусдаги ерлар бошланди, ғиштин уйлар ўрнига тошдан ясалган уйлар кўрина бошлади, атрофи ғов билан тўсиб қўйилган серўт ўтлоқлар ва бу ўтлоқларда маза қилиб ўтлаб юрган қизил сигирлар эса бу жойларда ҳаво ҳар қанча нам бўлса ҳам, иқлим шарқда-гига қараганда анча яхшироқ әканлигидан далолат бериб туради.

Генри Баскервиль вагон деразасидан нари кетмай, ўзи туғилиб ўсган Девоншир манзараларини кўриб хурсанд бўлиб қичқириб бормоқда әди.

— Бу ердан кетганимдан кейин мен кўрмаган жойлар қолгани йўқ, доктор Уотсон! — деди у. — Шундай бўлса ҳам, бу жойларни уларнинг ҳеч қайсисига алишмайман.

— Ўз Девонширига қойил бўлмаган бирорта девонширик кишини бизга топиб беролмайсиз.

— Бунда гап фақат Девонширенинг ўзидагина эмас, Девонширда яшаб турган одамларда ҳам гап кўп, — деди доктор Мортимер. — Хушгап, серғайрат, кельт¹ ирқига мансуб бўлган

¹ Кельтлар — қадим замонларда Жанубий Англияда яшаган ҳалқ.

одамларни таниб олмоқ учун дўстимизнинг ду-
малоқ бош суюгига бир назар солишининг ўзи
кифоя қилади. Марҳум сэр Чарльзнинг бош
суюги жуда ноёб бир тарзда тузилган эди —
унинг ярмиси галларникига, ярмиси иброний-
ларникига ўхшарди. Сэр Генри, сиз ёш болалик
чоғингиздан бери Баскервиль-холлни кўрмаган
бўлсангиз керак?

— Мен умрим бино бўлиб уни кўрган әмас-
ман, чунки биз жанубий соҳилдаги кичкина кот-
тежда яшар әдик. Падаримиз ўлганларида
ёшим ўн иккига тўлиб ўн учга ўтган эди, ўша
вақтнинг ўзидаёқ Америкадаги дўстларимиз
олдига кетиб қолганман. Бу жойлар доктор Уот-
сон учун бўлгани каби, мен учун ҳам бутунлай,
деярли янги деса бўлади, торф ботқоқликлари-
га етишимизни сабрсизлик билан кутмоқдаман.

— Ҳали шунаقا денг! Ундей бўлса, муро-
дингизга етдингиз — мана ўша ботқоқликлар,
кўриб маза қилишингиз мумкин,— деди доктор
Мортимер деразадан кўринаётган ерларни кўр-
сатиб.

Олисда чор бурчак ям-яшил яйловлар ва
бамисоли тўлқинланиб турган дарахтзор нари-
ёғида тушда пайдо бўладиган ғалати бир нарса-
дек ўркачсимон кўримсиз кул ранг тепалар кў-
ринди. Баскервиль кўзини олмай ўша томонга
қараб бораради, унинг сира тўймай тикилиб
бораётганлиги қон жиҳатидан ўзига яқин бўл-
ган, шу қадар узоқ вақт яшаб, ўзларидан кейин
шу қадар чуқур из қолдирган одамлар билан ва
уларнинг машақкатли умр кечирган ўлкаси би-
лан биринчи танишиш унинг учун ғоят аҳами-
ятли әканлигини билдириб турарди. Спортчи-
лар кийимини кийиб олган ва американча акцент

билан сўзлаётганлиги очиқ сезилиб турган бу йигит оддий темир йўл вагонида менинг ёнимда ўтирас әкан, мен унинг буғдой ранг маънодор афтига қараб, бу йигит ўша тиниб-тинчимас ва шижаатли одамларнинг чинакам авлоди әканлигини ҳис қилмоқда эдим. Қалин қошлар, бурун катакларининг нозиклиги ва катта қуралай кўзлар унинг мағрур, шижаатли ва кучли киши әканлигидан далолат берарди. Мабодо, кўримсиз торф ботқоқликлари бизга машақкатли ва хатарли жумбоқни рўпара қиласидиган бўлса, бундай киши учун деб ҳар қанча қийинчиликларга бардош бериш мумкин, чунки у ҳар қандай қалтис ва машақкатли ташвишга bemalol шерик бўла олади.

Поезд нообод кичкина станцияда тўхтади ва биз вагондан тушдик. Пастак оқ деворнинг орқасида иккита кичикроқ абжир от қўшилган коляска турган әкан. Бизнинг келишимиз бу ердагилар учун катта воқеа бўлса керак, чунки станция бошлигининг ўзи ва носильшиклар, хуллас, ҳамма атрофимиизни ўраб олиб, бизга ёрдамлашишга тутиндиги. Бу ер ёқимли кичик бир қишлоқ әкан, лекин платформадан чиқаверишда қора мундир кийган икки солдатни кўриб таажжубландим. Солдатлар ўзларининг карабин милиқларига таяниб, бизга тикилиб турардилар. Афти ғадир-будирроқ ва ўзи қовушмаганроқ йигит бўлган кучер бошидан шляпасини олиб, сэр Генри Баскервилга салом берди ва орадан беш минут ўтгач, биз унинг коляскасида кенг оқ йўлга тушиб олиб, физиллаб кетавердик. Йўлнинг икки томонида қирлардаги ямъяшил яйловлар, қалин дараҳтзорлар орасида томларининг уни чўққайиб турган иморатлар кў-

риниб турарди, аммо олдинда, мана шу тинч, серқуёш ерларнинг нариёғида кечки осмон уфқида торғ ботқоқликларининг кўримсиз манзараси қорайиб кўзга ташланарди, ботқоқликлар орасида онда-сонда мудҳиш тепаликларнинг диккайган учлари кўриниб турарди.

Бизнинг коляскамиз ён томондаги йўлга бурилди, ана шунда биз бундан бир аср муқаддам тепаликлар орасини ёриб ўтказилган чуқур йўл бўйлаб юқориликка кўтарила бошладик, тепаликлар устини қирқбўғин деб аталган ўтлар ва нам босган йўсинлар қоплаган эди. Атрофда ўсиб ётган қирқулоқ ва маймунжон барглари ботиб бораётган қуёш нурида ялтираб турарди. Биз юқориликка кўтарила бориб, кул ранг тошлар орасидан кўпирисиб оқаётган серсув тезоқар сой устидаги тор тош кўприкдан ўтиб кетдик. Йўл ҳам, сой ҳам дуб ва қарағай дараҳтлари қалин бўлиб ўсан водий орқали илон изи бўлиб ўтган эди.

Лекин йўлнинг ҳар бир бурилишида Баскервиль теварак-атрофга қизиқиб кўз ташлаб хурсанд бўлиб қичқириб юбэрар эди ва бизга беҳисоб саволлар ёғдирап эди. Унинг назарида, бу ерда ҳамма нарса чиройли бўлиб кўринмоқда эди, лекин куз ҳиди келиб, ҳувиллаб турган бу яйловлар ва адирлар менда ғамгинлик ҳисларини туғдирмоқда эди. Ер бағирлаб учиб юрган ҳазон сўқмоқ йўлларини гилам каби қопламоқда эди. Аравамизнинг фидираклари чириб бораётган қалин ўтлар устидан ўтиб борар экан, шу фидиракларнинг тақиллаган овози ҳам астасекин ўчиб қолди. «Баскервиль-холлнинг янги хўжайини оёқлари остига табиат ўзининг аянчли пояндоzlарини тўшамоқда» деб ўйладим мен,

— Қаранг! — деб бирдан қичқириб юборди доктор Мортимер. — Анави нима?

— Устини супургигул ўтлари қоплаган тик адир рўпарамизда кўзга ташланиб турарди, — бу адир торф ботқоқликлари яқинлигидан хабар берувчи биринчи даракчи эди. Шу адирнинг тепасида милтиқ ўқталиб от миниб турган бир киши худди баланд супага ўрнатилган отлиқ сарбоз ҳайкалдек қаққайиб турарди. У биз бораётган йўлни кузатиб турарди.

— Ўзи нима гап, Перкинс! — деб сўради доктор Мортимер.

Аравакашимиз бизга қайрилиб қараб деди:

— Принстаун турмасидан бир маҳбус қочган экан, сэр. Уни уч кундан бери қидириб юришибди. Ҳамма йўлларга, ҳамма станцияларга соқчилар қўйишиди, аммо ҳозиргача топилгани йўқ. Бу ернинг одамлари бунга жуда норози, сэр.

— Нега? Қочган маҳбуснинг қаердалигини кўрсатиб берган кишига беш фунт мукофот берилади-ку.

— Шундоғку-я, сэр, лекин беш фунт олишга умид жуда кам, аммо у ўзининг пайига тушган одамни бўғизлаб кетиши турган гап. Бунаقا одам ҳеч балодан қайтмайди, ахир у шунчаки майда ўғри әмас-да.

— Ким экан у?

— Ноттингхилда одам ўлдирган Селден деган киши.

Селденнинг воқеасини мен яхши биламан, чунки Шерлок Холмс ҳам Селден одамларни шафқатсизлик билан ўлдирганлигига ва у ёвузнинг ҳамма ҳаракатларида бемаъни йиртқичлик излари борлигига қизиқиб, ўз вақтида бу воқеа билан шуғулланган эди. Селденнинг жинояти

шу қадар даҳшатли әдик, ҳатто судьянинг ўзи ҳам унинг ақли расолигига шубҳаланиб қолган әди, шу сабабли уни қатл этиш ўрнига турма жазосига ҳукм қилган әди.

Коляска адир тепасига чиқиб олди ва бизнинг кўз олдимиэда поёңсиз торф ботқоқликлари пайдо бўлди, шу ботқоқликда тоғ тошларидан ясалган долменлар¹ ва тош устунлар ондасонда кўриниб турарди. Ботқоқлик томонидан эсаётган изғирин шамол суюкларимизгача ўтиб бизни жунжитмоқда әди. Мана шу ёқимсиз ва кўримсиз ботқоқликнинг қаериладир одам қиёфасидаги иблис бамисоли ёввойи йиртқич ҳайвондек ўз уясига кириб олиб, ўзини жамиятдан қувғин қилган одамларга нафрат ўтини қалбida сақлаб ётган бўлса керак. Бизнинг кўнглимизни ғаш қилиб турган ва кўз олдимиэда ётган поёңсиз саҳро, изғириқ шамол ва қоронғилик босаётган осмон сабабли туғилайтган мудҳиш ҳисларга ўша иблиснинг ваҳимаси ҳам қўшилди. Ҳатто Баскервиль ҳам жим туриб қолди ва пальтосига бурканиб олди.

Унумдор жойлар орқамиэда ва биздан пастда қолиб кетди. Орқамизга қайрилиб қараган әдик, ботиб бораётган қуёш нурлари оқиб турган сой сувларини бамисоли олтин лентага айлантириб юборганлигини, бу нурлар плуг билан ҳайдалган ерда ва қалин чакалакзорда ярқираб кўзга ташланаётганлигини кўрдик. Катта-катта тошлар думалаб ётган туси қизғиш довонларни кесиб ўтган йўл тобора нообод ва кўримсиз ҳолатга ўта берди. Гоҳо-гоҳо бизнинг олдимиэда

¹ Долменлар — жуда қадим замонлардан қолган ва қўпол равишда тарашланган тошлар.

атрофи тош деворлар билан ўраб олинган, ҳаттоқи деворларига чирмашиб ўсган печак ўтлари ҳам бўлмаган коттежлар кўринарди. Сўнгра эса чуқур водий шу водийда асрлардан бери эсиб ётган қаттиқ шамоллар буқчайтириб ва қайириб юборган нимжон дуб ва қарагай дараҳтлари кўзга ташланарди. Дараҳтлар орасида баланд, ингичка иккита башня қаққайиб кўриниб турарди. Бизнинг аравакашимиз қамчиси билан кўрсатиб деди:

— Баскервиль-холл ана шу.

Шу ер-мулкларнинг эгаси коляскада рўйирост туриб олди — унинг чеҳрасига қизил югурди, кўзлари оловдек ёнмоқда эди. Бир неча дақиқадан сўнг биз могор босган иккита колонна ўртасига қурилган жимжимадор нақшли чўян дарвозанинг олдига етиб келдик. Колонналарнинг бошида Баскервилларнинг герби — ёввойи тўнғиз боши ўрнатилган эди. Қаср пособоннинг гиштин уйи эски иморат бўлиб унинг томидаги ёғочлар очилиб қолган экан, лекин унинг олдига ҳали қурилиб битмаган янги иморат турарди. Бу — сэр Чарльз Жанубий Африкадан олиб келган олтиннинг берган биринчи самараси эди.

Дарвозадан ўтганимииздан кейин икки томонда ўсиб ётган баланд қадимий дараҳтларга кўзимиз тушди, шу дараҳтларнинг шоҳлари бир-бирига туташиб, тепамизни мудҳиш қуббадек қоплаб олган эди. Гилдиракларнинг тақилаши хазонларнинг шитирлаши орасида яна ғойиб бўлди. Баскервиль ичини қоронғи босган узун хиёбонни кўриб, титраб кетди, хиёбоннинг әтагида эса иморатнинг аниқ зиҳлари кўриниб турарди.

— Ўша ҳодиса шу ерда бўлганмиди? — деб сўради секингина у.

— Йўқ, йўқ, қарагайзор хиёбонда, у нариги томонда.

Баскервиль теварак-атрофга хўмрайиб назар солди.

— Амаким бу ерда ҳамиша қандайдир бир оғат бўлишини кутиб яшаганлигига сира та-ажжубланмайман,— деди у.— Бу ерда ҳар қандай одам юрагини олдириб қўяди. Ҳали қараб тулинг, ярим йил ўтар-ўтмас мен бу ерга электр келтираман, ана ўшанда бу жойларни танимай қоласиз! Ҷарвозанинг олдидаги ҳар бири минг шамлик Эдисон ва Сван¹ фонарларини ёндириб қўяман.

Хиёбондан кейин кенг гулзор олдига чиқдик ва унинг ёнидан ўтиб уйга етдик. Гиравширада мен бу уйнинг салобатли фасадига ва айвонигагина сал-пал кўзим тушди. Уйнинг ҳамма томонини печакгул қоплаб олган эди. Фақаг деразаларнинг ўрни ва герблар печак қопламасдан очиқ қолдирилган эди. Шинаклари бўлган иккита қадимий дабдабалу башнялар бинонинг шу қисми устида қад кўтариб турарди. Бинонинг кейинги вақтларда қора гранит тошдан қурилган ўнг ва чап томонида икки қаноти бор эди. Жуда кўп деразалардан гулзорга хира ёриқ тушиб турарди, учи ингичка ва тик қилиб ёпилган том тепасидаги баланд трубалардан паға-паға қора тутун чиқиб турарди.

¹ Эдисон Томас — америкалик машҳур ихтирочи. Асосан, у ичидаги сими қизиб ёруғлик берадиган электр лампочкасини такомиллаштирганлиги ва фонограф ихтиро қилганлиги билан машҳур бўлди. Сван — электр лампочкасини ихтиро қилганларнинг бири.

— Хуш келибсиз, сэр Генри! Хуш келибсиз, Баскервиль-холлга!

Айвон соясидаги қоронгиликдан чиқиб келгандыкта жаңы мөддөмдөнүү түрдөн кийин ошындыктын аныкталышынан кийин көпкүйгүштүрүлдүү болуп келди. Айвон соясидаги қоронгиликдан чиқиб келгандыкта жаңы мөддөмдөнүү түрдөн кийин ошындыктын аныкталышынан кийин көпкүйгүштүрүлдүү болуп келди.

— Сэр Генри, агар мен түпна-түғри уйимга кетсам қарши әмасмисиз? — деди доктор Мортимер. — Мени хотиним кутяпти.

— Дамингизни олинг, бирга овқатланамиз!

— Йүқ, иложим йүқ. Ишім ҳам жуда түпласынан қолган бўлса керак. Уйни мен сизга ўзим бажону дил кўрсатар әдиму, аммо Бэрримор бу вазифани мендан кўра яхшироқ бажара олади — унинг ўзи жуда яхши гид. Яхши қолинг! Мен сизга хоҳ кундузи, хоҳ кечаси, қачонки, керак бўлсан, ҳеч бир тортинмай менга одам юбораверинг. Буни эсдан чиқарманг.

Гилдиракларнинг тақиллаши, хиёбон орасыда аста-секин йўқ бўлиб кетди; биз уйга киришимиз билан орқамиздан қалин эшик ёпилди.

Биз кириан уй жуда чиройли әди — ўзи кеңг, бўйи баланд, қўйилганлигига кўп вақт бўлганлиги сабабли қорайиб кетган дуб йўғон харилар шифтда кўзга ташланиб туради. Енида ўтин таҳлаб қўйиладиган чўян панжараси бўлган қадимий каминда олов чарсиллаб ёниб ётарди. Узоқ йўл юриб, жунжиб қолганлигимиз учун биз сэр Генри билан қўлларимизни дарров оловга тутдик. Сўнгра уйнинг дуб қопланган деворларига, ранг-баранг ойна солинган баланд, тор деразаларига, деворларга осиб қўйилган

кийик бошларига ва гербларга, хира нур бериб турган ва аранг кўринаётган қандилга кўз югуртириб чиқдик.

— Мен бу жойларнинг ҳаммасини худди шундай бўлар деб тасаввур қилган эдим,— деди сэр Генри. Ҳақиқатан ҳам асилзода кишилар турган жойлиги билиниб турибди, шундай эмасми? Менинг ота-боболарим шу уйда беш асрдан бери яшаб келганлар.— Ўйлаб қаранг ахир! Шуларни әсласанг, беихтиёр кайфинг чоғ бўлиб кетади.

Унинг чеҳрасида болаларга хос хурсандлик аломатлари кўриниб турарди. У қандилдан тушаётган ёруғ гардишида турганлиги учун ҳам гавдасининг узун соялари деворларга ёйилган эди ва тепасини қуюқ соя қоплаган эди.

Бэрримор бизнинг чамадонларимизни ўз хоналаримизга әлтиб қўйиб қайтиб келди, ёшлигидан тарбияланган хизматкорга хос одоб билан бизнинг олдимиизда таъзим қилиб, бош әгиб турди. У баланд бўйли, кўриниши ёқимтой киши әді, қалин қора соқоли нуроний оқ чеҳрасига ҳусн бўлиб турарди.

— Овқатга таклиф қиласам бўладими, сэр?
— Пишдими?

— Бир неча дақиқадан кейин тайёр бўлади. Ҳоналарингизда иссиқ сув бор. Бир неча кун бу ерда қолсан, хотиним билан мен ўзимизни баҳтиёр ҳисоблаган бўламиз, сэр Генри. Аммо янги тартиб ўрнатганингиздан кейин сизга кўп ходимлар керак бўлади.

— Қанақа янги тартиб?

— Шуни айтмоқчи эдимки, сэр Чарльз ёлғиз ўзи хилват яшашни яхши кўради ва биз иккаламиз унинг хизматини bemalol бажара

олар әдик, аммо сәр сизнинг мәҳмон-изломларингиз кўпроқ бўлса керак, шунинг учун ҳам сиз бу ерда ҳамма нарсани янгила қиласиз, деб ўйлайман.

— Демак, сиз хотинингиз билан бизнинг хизматимиздан бўшамоқчимисиз?

— Агар сизга малол келмаса, сәр.

— Лекин сизнинг ота ва боболарингиз бир неча авлоддан бери Баскервиль-холлда яшаганлар-ку. Бу ерга биринчи қадам қўйишим биланоқ, эски оилавий алоқаларни узишни сира истамас эдим.

Мен эшик оғасининг оқарган қиёфасида ҳаяжон аломатлари пайдо бўлганлигини кўриб қолдим.

— Бундай қилиш мен билан хотинимга ҳам осон эмас, сәр. Лекин, сизга ростини айтсан, биз сәр Чарльзга жуда ўрганиб қолган әдик, унинг вафотидан кейин шу вақтгача ҳам ўзимизга келолмаётирмиз. Бу ерда қолиш биз учун оғир. Энди биз ўзимизни Баскервиль-холлда аввалгидек ҳис қила олмаймиз.

— Хўш, нима қилмоқчисиз?

— Бирор иш топиб олурмиз деган умиддаман, сәр. Сәр Чарльз бизни ўз марҳаматларидан бенасиб қолдирмаганлар. Агар энди ижозат берсангиз, хоналарингизни кўрсатсан.

Бу қадимий залнинг уст томони галерея билан ўраб олинган эди. Панжарали галереяга икки томондаги зинадан чиқилар эди. Ўша галерядан чиқиладиган ва бутун бино бўйлаб чўзилган иккита узун коридор бор эди, ҳар бир ётоқхонанинг эшиги шу коридорга очилар эди. Менинг ётоқхонам Баскервилнинг ётоқхонаси

билин бир қанотда бўлиб, эшикларимиз деярли бир-бири мизни кига рўпара эди. Бу хоналар иморатнинг марказий қисмидаги хоналарга қараганда анча замонавийроқ экан, хонанинг деворлари га ёпиштирилган гулқоғозлар ва ёқиб қўйилган жуда кўп шамлар Баскервиль-холла келишим билан менда туғилган оғир таассуротни дарҳол енгиллаштириди.

Бироқ пастки қаватдаги овқатланадиган хона ўзининг ёқимсиз кўриниши билан бизни ҳайратда қолдирди. Бу узун хонанинг бир томонида хизматкорларнинг овқатланиши учун стол қўйиб қўйилган эди, шу хонанинг хўжайинлар овқатланадиган қисмига хизматкорлар овқатланадиган қисмидан бир пофона зина билан чиқилар эди. Хонанинг тўрида созанда ва хонандалар учун ажратиб қўйилган маҳсус жой бор эди. Бизнинг тепамизда қорайиб кетган йўғон харилар ва дуд босган шифт кўриниб турарди. Эҳтимолки, қадим замонларда ловуллаб ёниб турган машъаллар, айши-ишрат авж олган қувноқ зиёфатлар бу кўримсиз хонага ҳусн бағишиб тургандир, аммо ҳозир биттаю битта аба журли лампа ёниб турган шу хонада бошдан оёқ қора кийим кийган икки жентльмен овозлари эшитилар-эшитилмас бўлиб гаплашиб ўтирасрар эдилар ва уларнинг кайфи анчагина паст эди. Қиролича Елизавета замонидаги тўралар кийимида тасвиirlанган суратлардан тортиб, Регентлик замонидаги олифта кийимларда тасвиirlанган суратларгача жуда хилма-хил кийимдаги ота-боболарнинг суратлари деворлардан бизга қараб турар ва уларнинг индамай тикилиб туриши кўнглимизда маъюслик туғдирар эди. Дастурхон устида суҳбатимиз қизима-

ди, овқатланиб бўлганимиздан кейин чекиб олиш учун бильярдхонага чиқдик, замонавий тарзда жиҳозланган шу хонага ўтганимиздан кейин ўзимизни анча енгил ҳис қилдик.

— Нимасини айтасиз, вазият хурсанд қиласиган вазиятлардан әмас,— деди сәр Генри.— Буларнинг ҳаммасига кўникиб қолиш мумкин, албатта, лекин ҳозир мен ўзимни бегонароқ ҳис қилаёторман. Амаким бундай уйда ёлғиз ўзи туриб, асабийлашиб қолганлигига таажжублансак бўлади. Энди ўз хоналаримизга тарқалишсак ҳам бўлади. Эрталаб уйқудан тиниқиб турганимиздан кейин бу жойлар бизга унчалик ёқимсиз кўринмайдиган бўлиб қолур.

Етишдан олдин дераза пардасини кўтариб, ташқарига қарадим. Кўча эшиги олдидаги гулзор деразадан кўриниб турарди. Гулзорнинг нариёғида баланд дараҳтлар шамолдан силкиниб, ғижирламоқда эди. Тез сузиб бораётган булуутлар орасидан ой мўралаб боқарди. Дараҳтлар орқасида қояларнинг нотекис қатори ва ястаниб ётган ботқоқлик ойдинда кўриниб турарди. Баскервиль-холдан қолган биринчи таассуротим охирги таассуротимдан қолишмаслигига қаноат ҳосил қилиб, пардан тусириб қўйдим.

Лекин бу таассурот охирги таассурот бўлиб чиқмади. Чарчаган бўлишимга қарамай, барнибир кўзимга уйқу келмади ва ухлармиқанман деб дам у ёнбошимга, дам бу ёнбошимга ағдарилиб ётавердим. Соатнинг ҳар ўн беш минутда урган занг товушлари қаердандир, олисдан эшитилиб турарди. Бу уйдаги мана шу мудҳиш жимжитликни соат зангининг товушидан бошка ҳеч нарса бузмас эди. Жимжит ярим кечада менинг қулогимга тўсатдан аниқ бир товуш эши-

тилди, бу ниманинг товуши эканлигига шубҳаланишга ўрин йўқ эди. Фам-ғуссадан қалби тарс ёрилган хотиннинг гоҳ ҳўнграб, гоҳ энтикиб алам-изтироб билан йиғлаётган товуши эди бу. Мен каравотда туриб олиб, шу товушга диққат билан қулоқ сола бошладим. Йиғи овози шу уйнинг ўзида қаердандир яқинроқ бир жойдан келмоқда эди. Бутун вўжудим билан қулоқ солиб ярим соатча кутиб турдим, лекин соатнинг уриши ва деворга ёпишиб ўсган печакнинг шитирлашидан бошқа ҳеч бир нарса эшитмадим.

VII БОБ

МЕРРИПИТ-ХАУСДА ТУРУВЧИ СТЭПЛОНЛАР

Баскервиль-холли биринчи кўришда кўнглимиз ғаш бўлиб қолган эди, аммо тонгнинг ёқимли латофати бу ғашликни эсимиздан чиқариб юборди. Сэр Генри билан нонушта қилишга ўтирганимизда қуёшнинг ёрқин нури ойналарига рангдор гербларнинг сурати туширилган тор деразадан уйни ёритиб дарахтлардан тушган соя билан ола-чалпоқ бўлиб турарди. Дуд босган шифтдаги қоплама дубзаррин нур тегиб бронза каби ярқирамоқда эди, куни кечагина бизнинг табиатимизни бу уй кечқурун шу қадар фамгинликка согнанини энди тасаввур қилиш қийин бўлиб қолди.

— Кўнглимиз ғаш бўлишига бу уй сабабчи әмас экан, бунинг учун айб ўзимизда бўлса керак,— деди баронет.— Йўл юриб ҷарчаб келган

нимиз ва жунжиб қолганимиз учун ҳамма нарса бизнинг кўзимизга хунук бўлиб кўринди. Кечаси дам олиб хордиқ чиқардик, шунинг учун ҳам ўзимизни яхши ҳис қилмоқдамиз ва теварак-атрофимиз ҳам кўзимизга чиройли кўрина-диган бўлиб қолди.

— Бироқ бу кўнгил ғашликнинг боиси фақат чарчаганлигимизнинг натижаси деб бўлмайди,— деб жавоб бердим мен.— Сиз менга бир нарсани айтинг, масалан, ярим кечада кимнинг-дир, чамамда, хотин кишининг йиғлаганини эшитмадингизми?

— Мен сизга айтсам, шундай бир овоз менинг ҳам уйқу аралаш қулоғимга чалинди. Анча вақтгача қулоқ солиб турдим, кейин мен тушимда шундай бўлгандир, деб қўя қолдим.

— Йўқ, мен йифи товушини жуда аниқ эшитдим, хотин кишининг йиғиси эканлигига аминман.

— Буни ҳозирнинг ўзидаёқ Бэрримордан суриштириб билиш керак.

У қўнфироқ чалиб, эшик оғасини чақирди ва кечаси эшитиаган йифи товуши қаёқдан келганигини ундан сўради. Бэрриморнинг бўзарган чеҳраси хўжайиннинг бу саволини эшитганидан кейин менинг кўзимга жуда оқариб кетгандек бўлиб кўринди.

— Бу уйда фақат иккита хотин бор, сэр Генри,— деб жавоб берди Бэрримор.— Шу хотинларнинг бири — идиш-товоқ ювиб юрадиган хотин, у хотин бу уйнинг нариги қанотида ётади, иккинчиси — менинг хотиним, лекин сизни ишонтириб айтаманки, менинг хотиним кечаси йиғлагани йўқ.

Шундай бўлса ҳам Бэрримор бизга гапнинг

ростини айтмади, чунки нонуштадан кейин мен коридорда, жуда ёруғ жойда миссис Бэрриморга дуч келиб қолдим. У баланд бўйли, ялпоқ юэли, лабларини чимириб юрадиган, қўринишидан жуда одми хотин экан. Лекин қизариб кетган кўзлари, қовоғининг бўртиб турганлиги кечаси йиғлаган хотин унинг ўзи экағлигини сездириб қўйди. Демак, кечаси ўша хотиннинг ўзи йиғлаган экан, аммо унинг йиғлаганини эри билмаслиги мумкин әмас әди. Шундай бўлса ҳам, унинг эри ўзининг хатто тутилиб қолишидан қўрқмай, ёлғон гапирди. Нега шундай қилди? Нечун бу хотин шу қадар ҳўнграб йиғлади? Нуроний бўлиб кўринган, чеҳраси бўзариб кетган бу қора соқол кишида мудҳиш бир сир борлиги сезилиб туради. Сэрг Чарльзнинг жасадини биринчи бўлиб шу киши топган, чол Баскервиль қандай ҳолатда ўлганлиги бизга фақат унинг айтган сўзларидангина маълум. Ё бўлмаса биз Рижент-стритда кэбда кўрган кишимиз мана шу Бэрриморнинг ўзимикин? Ҳар ҳолда соқоли жуда ўхшайди. Кэбмен уни ўрта бўйли киши деган әди, аммо унинг кўзига шундай кўринган бўлиши мумкин. Ҳақиқатни мен қандай қилиб билиб олсан бўларкин? Аввало, албатта, Гримпендаги почта конторасининг бошлиғи билан гаплашиб, бизнинг телеграммамизни у Бэрриморнинг ўз қўлига берган-бермаганигини билиб олишим керак. Ҳар икки ҳолда ҳам Шерлок Холмсга хабар қилишим учун лоақал бирор маълумот менинг қўлимда бўлади-ку.

Нонуштадан кейин сэрг Генри ўз ишига таалуқли қофозларни кўриб чиқишига киришди, шу сабабли мен ўзимнинг вақтимдан бемалол фойдаланишим мумкин. Ботқоқлик чеккасидаги

яхши йўлдан тўрт миля чамаси юриб бориб, кўримсиз, кичкина бир қишлоқнинг олдидан чиқдим. Бу қишлоқда аввало мен бошқа бино-ларга қараганда басавлатроқ иккита бинони — меҳмонхонани ва доктор Мортимернинг уйини кўрдим. Бу ердаги почта конторасининг бошлиғи шу қишлоқнинг ўзида баққолчилик ҳам қиласар экан. Биз юборган телеграммани у унумаган экан...

— Албатта ўасимда, сэр,— деди у,— мен телеграммани шу телеграмманинг ўзида айтилганидек мистер Бэрриморга юбортирганман.

— Уни ким элтиб берган эди?

— Уғлим. Жеймс, сен телеграммани Баскервиль-холла олиб бориб мистер Бэрриморга топширганимидинг?

— Ҳа, дада.

— Унинг ўз қўлига берганмидинг? — деб сўрадим мен.

— Йўқ, мистер Бэрримор чердакда эканлар, телеграммани мен хотинларининг қўлига бердим, хотинлари мен дарров эримга топшираман, деб менга ваъда берганлар.

— Мистер Бэрриморнинг ўзини кўрибмидинг?

— Йўқ, сэр, мен айтдим-ку, улар чердакда эдилар.

— Уни ўзинг кўрмаган бўлсанг, чердакда эканлигини қаёқдан билдинг?

— Уларнинг қаердалигини хотинлари билишлари керак-ку,— деди аччигланиб почта бошлиғи.— Телеграмма элтиб берилган эканми, ахир? Агар бирор хато рўй берган бўлса, мистер Бэрриморнинг ўзи шикоят қиласин.

Суриштиришни давом эттира беришнинг эн-

ди фойдаси йўқ эди, аммо Холмснинг айёрлик билан ишлатган найранги ҳеч бир натижа бермаганлиги ва ўша куни Бэрримор Лондонга борганми ёки йўқми эканлигини биз билол маслигимиз менга равshan бўлиб қолди. Уни Лоидонга борган эди, деб фараз қилайлик. Сэр Чарльзни ҳаётлигига охирги марта кўрган киши — мана шу Бэрриморнинг ўзи,— Чарльзнинг вориси Англияга келиши биланоқ, биринчи бўлиб унинг изига тушган, деб фараз қилайлик. Бундан қандай хулоса келиб чиқади? Бэрримор кимнингдир, бироннинг буйруғи билан иш қилаётганмикин ёки ўзининг мақрли режалари бормикин? Баскервилларни таъқиб қилишнинг энди нима кераги бор? Газетадан қирқиб олиб ёпиштирилган сўзларда айтилган ғалати огоҳлантириш эсимга тушди. Наҳотки буни Бэрримор қилган бўлса? Эҳтимолки, бу огоҳлантириш хатини сэр Генрига ҳалақит бермоқчи бўлган бошқа бирор киши юборгандир? Бу саволларга ишонса бўладиган бирдан-бир жавобни сэр Генрининг ўзи берди: агар Баскервиллар қўрқиб, ўзларининг ер-мулжаларини ташлаб кетсалар, эр хотин Бэрриморлар умларининг охиригача шу жойда бемалол яшайдиган бўлиб қоладилар, деди у. Аммо, ёш баронетни усталик билан ишлатилаётган мураккаб найранг тузогига илинтиromoқ учун мана шундай мақсаднинг ўзи кифоя қиласдими? Холмснинг ўзи, мен текшириб аниқлаб берган барча машҳур чигал ишлар орасида бу иш айниқса чигал ва мураккаб иш бўлди, деб айтган эди-ку.

Одамсиз ҳувиллаган йўлдан қайтар эканман, дўстим тезроқ ўз ишларидан бўшаб бу ерга келсину, бу оғир масъулиятни менинг бўй-

нимдан соқит қиласин, деб худодан илтижо қиласдим.

Орқамдан тез-тез қадам ташлаб келаётган кишининг шипиллаши менинг хаёлимни тўсатдан қочириб юборди. Кимдир бирор менинг отимни айтиб чақирди. Доктор Мортимер чақираётган бўлса керак, деб қайрилиб қарадим, лекин соқолини яхшилаб қирдирган, ингичка чўзиқ даҳанли, ўрта бўйли, ўттиз беш-қирқ ёшлар чамаси, ориқдан келган оппоқ бир киши менинг орқамдан шошилиб келаётганини кўриб таажжубландим. Кул ранг костюм кийган шу кишининг бошидаги похол шляпага кўзим тушди. У ботаниклар ишлатадиган темир қутичани елкасидан осилтириб, қўлида капалак тутадиган кўкимтирир дока матрабчани ушлаб олган эди.

— Журъат қилганим учун кечирасиз, доқтор Уотсон,— деб гап бошлади нотаниш киши нафасини ростлаб олишга ҳали улгурмай туриб.— Биз шу ернинг бетакаллуф кишилариданмиз ва расмий равишда таништиришни кутиб ўтирмаймиз. Иккаламизнинг ҳам дўстимиз бўлган Мортимердан сиз менинг кимлигимни эшитган бўлсангиҳ керак. Мен Стэплтонман. Шу ерда Меррипит-хаусда турдаман.

Мистер Стэплтон табиётшунос эканлиги менга маълум эди.

— Сизнинг қутичангиз ва матрабчангизни кўриб, таниб олиш қийин эмас,— дедим мен.— Аммо менинг кимлигимни сиз қаердан билдингиз?

— Мен Мортимернинг олдида ўтирган эдим,— сиз унинг қабулхонаси ёнидан ўтиб бораётганингизда менга сизни у деразадан кўрсатган эди. Мен ҳам шу ёққа кетаётганилгим

учун сизга етиб олиб ўзимни таништирмоқчи бўлдим. Сэр Генри узоқ сафардан кейин унчалик чарчамаган бўлса керак? деб ўйлайман.

— Йўқ, у ўзини яхши ҳис қиляпти, ҳол сўраганингиз учун ташаккур.

— Сэр Чарльзнинг аянчли вафотидан кейин янги баронет бу ерда яшашни истамас деб ҳаммамиз хавотирда әдик. Бадавлат бир кишининг шундай гадой топмас жойда ўзини тириклиайн кўмиб қўйишини талаб қилиш қийин, лекин ўзининг бу ерда яшashi бизнинг бу ерларимиз узуна нақадар манфаатли эканлигини ўзингиз ҳам биласиз-ку, ахир. Сэр Генри иримсириларга ишонмаса керак, шунинг учун ҳам ўша воқеа уни қўрқитиб юбормаган бўлса керак, деб ўйлайман.

— Йўқ, қўрқмаган бўлса керак.

— Бир даҳшатли ит бор, ўша ит Баскервиллар авлодини таъқиб қилиб юрибди, деган афсонани эшитган бўлсангиз керак?

— Ҳа, эшитганман.

— Бу ердаги фермерлар жуда иримчи одамлар-да! Ҳайрон қоласан киши! Уларнинг ҳаммаси ҳам ўша даҳшатли итни ботқоқликда кўрганмиз, деб қасам ичишга тайёр.— Стэплтон табассум билан гапираётган бўлса ҳам, лекин у ўзи айтиётган сўзларни анча жиддий бир нарса деб ҳисоблаётганлигини кўзларидан пайқаб олдим.— Бу афсонага сэр Чарльз астойдил ишонар әди, уни фожиона ўлишга олиб келган нарса ҳам шу афсона бўлди.

— Қандай қилиб?

— Одамнинг асаблари таранг бўлиб қолганидан кейин, ҳар қандай итнинг пайдо бўлиши унинг касал қалбига ҳалокатли таъсир ўткази-

ши мүмкин. Чамамда, ўша куни кечки пайтда сэр Чарльз қарагайзор хиёбонда шунга ўхшаш бир нарсани кўрган бўлса керак. Мен у чолни жуда яхши кўрадим, унинг касаллигидан хабардор бўлганлигим сабабли, шундай бир фало катга учраса керак, деб ҳам ўйлар эдим.

— Унинг юраги касаллигини сиз қаёқдан билгансиз?

— Менга буни дўстим Мортимер айтган.

— Демак, сизнинг гапингизга қараганда, сэр Чарльзга қандайдир бир ит ёпирилган, у қўришиб, юраги ёрилиб ўлган экан-да?

— Эҳтимол, сизнинг қўлингизда бошқа ишончлироқ маълумотлар борми?

— Йўқ, ҳали мен бирор муайян хуносага келолганим йўқ.

— Мистер Шерлок Холмс-чи?

— Шу сўзларни эшитиб, бир секунд нафасим тиқилиб қолгандек бўлди, лекин сухбат дошимнинг чеҳрасидаги осойишталик ва қарашидаги қатъият мени у ўз саволи билан довдиратиб қўяман деб ўйламаганлигини кўрсатиб турарди.

— Доктор Уотсон, ўзимизни сизни билмаган кишига солишимизнинг нима кераги бор? — деди у. — Жиноятлар тагини очиб берувчи машҳур хуфия тўғрисидаги овозалар бу ерларга ҳам етиб келган, сиз унинг шуҳратини ёявериб ўзингиз панада қола олармидингиз? Сиз ўша доктор Уотсоннинг ўзи эканлигингизни Мортимер биздан яширгани йўқ. Модомики сиз бу ерда пайдо бўлган экансиз, демак, мистер Шерлок Холмс бу иш билан қизиқиб қолибди, шунинг ўзидан маълумки, мен бу иш тўғрисида унинг фикрини билишга қизиқаман.

— Афсуски, сизнинг саволингизга жавоб беролмайман.

— Бўлмаса, ижозатингиз билан бир нарсани сўрайман: у киши илтифот қилиб бу ерга келармикинлар?

— Ҳозир у Лондонни ташлаб кетолмайди. Унинг бошқа ишлари бор.

— Аттанг! Ҳаммамиз учун номаълум бўлган сирни у киши очиб беришлари мумкин эди. Лекин сиз ҳам бу ишни текшираётган бўлсангиз керак, доктор Уотсон, агар менинг бирор ёрдамим керак бўлиб қолса, тортинмасдан мендан фойдаланаверйнг. Кимдан шубҳаланаётганингизни, ишга қандай киришмоқчи бўлганлигигизни менга жиндек шама қилиб қўйсангиз бас, агар лозим бўлса, ҳозирнинг ўзида ҳам мен маслаҳатим ёки гапим билан сизга ёрдам беролган бўлур эдим.

— Сиз менинг гапимга ишонаверинг: мен бу ерга дўстим сәр Генриникига меҳмон бўлиш учун келганман, холос, менга ҳеч қандай ёрдамнинг кераги йўқ.

— Офарин! — деб хитоб қилди Стэплтон.— Сиз жуда тўғри ҳаракат қиляпсиз, биринчи галда эҳтиёт бўлиб иш қилган яхши! Шилқимлигим учун шундай зарба еганим жуда тўғри бўлди. Бундан буён бу масала тўғрисида оғиз очмайман, деб ваъда бераман.

Биз у билан шу тариқа гаплашиб юриб, йўлнинг ўнг томонида ботқоқ орасига кириб кетган серўт сўқмоқ бошланган жойга келиб қолдик. Йўлнинг чап томонида катта-кичик тошлар ёйилиб ётган тик тепалик бор эди, қадим замонларда шу тепаликда гранит тош қазиб олинар экан. Шу тепаликнинг бизга қараган томони тик кўта-

рилган қиямаликдан иборат бўлиб, шу қиямаликда йўсин ва маймунжон ўсиб ётарди. Олисда, уфқда пага-пага тутун кўтарилимоқда эди.

— Мана шу сўқмоқдан борган кишига Мэррипит-хаус унчалик узоқ әмас,— деди Степлон.— Агар бир соат вақтингизни аямасангиз, мен синглимни сизга мамнуният билан таништириб қўяман.

Дастлаб, мен ҳозир сэр Генри ёнида бўлишим керак эди, деб ўйладим, лекин унинг столи устида уюлиб ётган ҳисоб-китобдан иборат қоғоз ва хатлар эсимга тушиб қолди. Бу ишда эса унга мен ёрдамлаша олмас әдим. Аммо Холмс Баскервиль-холл атрофида яшовчи кишилар билон танишиб олишни мендан илтимос қилган эди. Стэплтоннинг таклифини қабул қилдим ва биз ўнг томонга бурилдик.

— Бу ерлар жуда яхши жой-да!— деди у тўлқинлардай кўтарилиб турган тепаликларга қараб. Кўм-кўк ўт босиб ётган тепаликлигининг усти гранит тошлардан иборат ажаб бир манзарани ташкил этар эди.— Бу ботқоқликларга сиз ҳеч қачон назар-эътибор бермайсиз, аммо поёни йўқ, сирли саҳро каби бу ботқоқликларда ечилмаган жумбоқлар жуда кўп.

— Уларни сиз яхши биласизми?

— Бу ерга келганимга икки йил бўлди, холос. Бу ернинг халқи мени янги одам дейишса керак. Сэр Чарльз бу ерга келганидан кейин сал ўтмай биз ҳам кўчиб келганимиз, аммо ўзим табиётчи бўлганим сабабли бу ерларда мен текшириб чиқмаган жой қолгани йўқ. Торф ботқоқликларини мендан кўра яхшироқ биладиган одам энди кам топилади, десам бўлади.

— Бу жойларни текшириб билиш шунчалик қийин ишми?

— Жуда қийин иш. Мана, масалан, анови текисликда онда-сонда күтарилиб турган тепа-ликларга бир қаранг. Ўша текисликнинг ажойиб-лигини нимада деб биласиз?

— От чоптириб юришга яхши.

— Сизнинг ўрнингизда бўлган ҳар бир киши албатта шундай дейди, аммо кўп кишилар шундай хато фикрга берилиб, жонидан жудо бўлган. Анови жуда кўп кўм-кўк ўтлоқларни кўряпсизми?

— Ҳа, тупроғи яхшироқ ерлар бўлса керак.

Стэплтон кулиб юборди.

— Гrimpen ботқоқлиги деб аталган катта ботқоқлик мана шу,— деди у.— Шу ботқоқликка кириб қолган одамми ёки ҳайвонми, беэҳтиёт бир қадам қўйса, бас, жонидан жудо бўлади. Кечагина ўзим кимнингдир бир тоти оти ботқоқликка кириб қолганлигини кўрдим. Бу от қайтиб чиқолмай ҳалок бўлди. Ботқоққа ботиб бораётган ўша отнинг боши анча вақтгача кўриниб турди. У ботқоқдан чиқиб олиш учун бўйини ҳарчанд чўзиб уринган бўлса ҳам, лекин бечорани ботқоқ ахiri ютиб юборди. Қурғоқчилик вақтларида ҳам шу ботқоқликка бориш хавфли. Кузги ёмғирлардан кейин эса, бу ботқоқликларга борган тирик жон қайтиб келолмайди. Шундай бўлса ҳам, мен Гrimpen ботқоқлигининг қоқ ўртасига неча мартараб борганман ва тирик қайтиб келганман. Қаранг, яна бир бечора тоти от ботиб кетяпти!

Кўм-кўк қиёқ ўтлар орасида қандайдир қора бир нарса лопиллаб уринмоқда эди. Кейин ўтлар орасида отнинг қийналиб чўзилган бўйни кўрин-

ди, даҳшатли кишинаш овози ботқоқликни қоплади, қўрққанимдан баданим жимиirlаб кетди, лекин йўлдошимнинг асаблари меникидан кўра бақувватроқ әкан.

— Ҳа, ботқоқлик ютиб юборди бечорани! — деди у. — Икки кун ичида мем ўзим иккита отнинг ботқоққа ботиб йўқ бўлиб кетганини кўрдим. Мен кўрмай қолиб ҳалок бўлганлар озмунча дейсизми! Қурғоқчилик вақтларида отлар бу ерга келиб, ўтлаб юришга одатланишиб қолишади ва кузгача келаверишади, ниҳоят, ботқоқликка ботиб ҳалок бўлишади. Ҳа, Гrimpen ботқоқлиги жуда мудҳиш жой.

— Шундай бўлса ҳам сиз ўша ерларга борасизми?

— Ҳа, у ерларда икки-учта сўқмоқ йўллар бор, эпчил одам шу сўқмоқ йўлдан ўтиб борса бўлади. Шу сўқмоқларни ўзим қидириб топганман.

— Бундай хатарли жойларга бориб юришигизнинг нима кераги бор?

— Олисдаги ҳу анави тепаликларни кўряпсизми? Ўша тепаликларни ҳамма томони оёқ босиб бўлмайдиган ботқоқликлар билан ўраб олинган чинакам оролчалар деса бўлади. Сиз ўша тепаликларга бир амаллаб бориб олсангиз, нақадар ноёб ўсимликларни, нақадар ажойиб капалакларни кўрасиз!

— Ундай бўлса, бир кун бир амаллаб бораман.

Стэплтон таажжубланиб менга қаради.

— Ҳудо ҳаққи, бу фикрни сира хаёлингизга келтирманг,— деди у.— Сиз ҳалок бўлсангиз умрбод виждан азобида қоламан. У ердан сира қайтиб келолмайсиз, менинг гапимга ишонаве-

ринг. Мен жуда кўп мураккаб белгиларни билганим учунгина у ерга боришга журъат қиласман.

— Тўхтанг! — деб қичқириб юборди у. — Нима бу?

Тасвиirlab бўлmas даражада ғамгин увиллаған овоз секин ва чўзилиб эштилди. Бу овоз бутун ботқоқликка ёйилди. Лёкин бу увиллаш овози қаёқдан келаётганлигини аниқлашнинг имкони йўқ эди. Аввал инграган тарзда бошланган бу товуш, кейин бўкирган товушга айланди, сўнгра юракни әзадиган тарзда инграшга айланниб, яна тўхтаб қолди. Стәплтон қандайдир ғалати назар билан менга қаради.

— Бу ботқоқликларнинг сири кўп,— деди у.

— Ниманинг товуши бўлдийкин?

— Фермерлар, Баскервилларнинг ити ўзи човут қилмоқчи бўлган кишини қидирганида ма-
шундай увиллайди, дейишади. Мен бунақа товушни илгари ҳам эшитган эдим, лекин бугун нима учундир жуда ҳам қаттиқ эшитилди.

Қўрққанимдан баданимни тер босди, уфқа бориб тақалган, устини кўм-кўк тўқай босган кенг текисликка қарадим. На шитирлаган товуш, на унда ҳаётнинг оз-моз белгиси бор эди — факат иккита қарға орқамиздаги қаққайган тошга ўтиб олиб қафилламоқда эди, холос.

— Сиз илмли одамсиз, бунақа бемаъни нарса сизни чўчитмайди,— дедим мен.— Бу увиллашни сиз қандай изоҳлайсиз?

— Ботқоқликдан баъзан жуда ғалати товушлар чиқади. Ботқоқлик чўкаётган учунми, ёки сув ботқоқлик бетига кўтарилаётгани учунми, ёхуд бошқа бирор сабабданми, шундай ғалати товушлар чиқиб туради, ким билади дейсиз?

— Йўқ, йўқ! Бу тирик махлуқнинг овози.

— Эҳтимол. Сиз муштгириңнің қичқирған товушини әшитганингиз борми?

— Йўқ, әшитмаганман.

— Англияда ҳозир бу қаш жуда кам учрайдиган бўлиб қолди, йўқолиб кетди деса бўлади, лекин бундай ботқоқликларда шунаقا қушлар бўлиши мумкин. Шу турдаги қушлардан охирги нусхасининг қичқирған овозини әшитган бўлсамиз керак, агар шундай бўлса, мен бунга сира таажжубланмайман.

— Бунаقا ғалати ва мудҳиш товушларни умрим бино бўлиб әшитмаган эдим!

— Нимасини айтасиз, бу жойларда сир кўп. Анови тепаликка бир қаранг, сиз уни қанақа тепалик деб ўйлайсиз?

Тепаликнинг тик қиямалари кул ранг тошлар билан ҳалқа каби қоплангандаи бўлиб кўриниб туради. Мен йигирматача тош санадим,

— Нима у? Қўйлар қўтоними?

— Йўқ, қадимий боболаримизнинг макони. Тарихдан бурунги одамлар шунаقا торф ботқоқликларда яшаганлар, улар йўқ бўлиб кетиб, бу жойлар одам яшамайдиган бўлиб қолганидан кейин кулбаси ҳам бутуғлигича, бузилмай қолаверган. Фақат томи йўқ, холос. Агар истасангиз, у ерга бориб тарихдан бурунги одамнинг кулбасини ва ётар жойини кўриш мумкин.

— Ахир у ўзи бутун бир шаҳарча-ку! У ерда одамлар қачон яшаган?

— Неолит одамлари¹ яшаган — қайси давр

¹ Неолит одамлари — тош асрининг энг охирги даврида яшаган одам, тошдан йўниб ясалган буюмлар тарихдан бурунги шу одамнинг характерли белгиларидир.

Эканлиги аниқ белгиланган ёмас.

— Уларнинг касб-кори нима бўлган?

— Шу жойнинг ўзида, тепаликларнинг ён бағирларида мол боқиб юрган, тошболтанинг ўрнини бронза чўқмор ола бошлаганидан кейин қалай қазиб олишни ўрганганд. Рўпарадаги тепаликда қорайиб турган зовурни кўряпсизми? Бу зовур иеолит одамлари қилган ишнинг изи. Ҳа, доктор Уотсон, бизнинг бу ердаги ботқоқликларда ғалати нарсаларни кўп топасиз. Сабр қилинг! Бу Cyelopides бўлса керак.

Бизнинг ёнимиздан кичкина капалак учиб ўтиб кетди, Стэплтон ғоят тез ва чаққонлик билан унинг кетидан югурди. Капалак тўппа-тўғри ботқоқликка томон учиб бораётганлигини кўриб қўрқиб кетдим, лекин менинг янги танишмим ҳеч нарса бўлмагандек кўм-кўк матрабчасини лопиллатиб дўнгма-дўнг сакраб бормоқда әди. Танишимнинг кул ранг костюми ва чаққон сакрашлари бамисоли жуда катта капалакка ўхшар әди. Мен унга гоҳ қойил қолиб, гоҳ қўрқиб қараб туравердим, назаримда, у тойиб кетиб, ботқоқликка ботиб кетаётгандек кўринарди. Тўсатдан кимдир орқамдан қадам ташлаб келаётгандек бўлди. Қайрилиб қараган әдим, бир хотиннинг ёнимга келиб қолганини кўрдим. Бу хотин Меррипит-хаус яқинлиги сезилиб турган ва тутун чиқаётган томондан келиб қолди, лекин мен унинг келаётганлигини олдинроқ пайқай олмадим, чунки у юриб келган сўқмоқ йўл пастилкка қараб кетган әди.

Мен унинг мисс Стэплтон эканлигини дарров фаҳмладим, чунки бу ерларда бошқа хонимларга дуч келишининг имкони йўқ әди. Бундан ташқари менга уни чиройли қиз деб айтишган әди.

Сўқмоқ йўлдан келаётган хоним әса ўзининг гўзаллиги — одатдан ташқари чиройлилиги билан ҳақиқатан мени ҳайратда қолдириди. Синглиси билан акаси бир-бирига шу қадар ўхшамаган одамларни тасаввур қилиш қийин әди. Акасининг кўзи кул ранг, нурсиз, оқимтири одам, аммо синглиси қорачадан келган жонон әди. Бундай жозибали, қорачадан келган қизни Англияда шу вақтгача учратмаган әдим. У қомати келишган, нозик, баланд бўйли қиз әкан. Унинг латиф, мағруона чеҳраси шу қадар чиройли әдики, агар хушбичим оғзига ва жавдирааб турган қора кўзларининг тез-тез қараб туришига назар солмасангиз, уни олдингизда турган жонсиз сурат деб ҳис қилишингиз мумкин әди. Қомати келишган, шу қадар хушбичим кийим кийган бундай аёлни торф ботқоқликлари орасида илон изи бўлиб чўзилган одамсиз сўқмоқ йўлда кўриш менга жуда ғалати туюлди. Мен қайрилиб назар ташлаганимда, у олисдаги Стэплтонга тикилиб турган әди, лекин шу ондаёқ у тез-тез қадам ташлаб менинг ёнимга келди. Мен нима учун бу ерга келиб қолганилигимни тушунтирмоқчи бўлиб бошимдан шляпамни олишим биланоқ, унинг оғзидан чиққан сўзлар менинг фикримни тўсатдан бутунлай бошқа йўлга буриб юборди.

— Кетинг бу ердан! — деди у. — Дарҳол Лондонга жўнанг.

Мен бунга жавобан ҳайрон бўлиб унга тикилиб қолдим. У кўзларини жавдиратиб, сабрсилик билан ер тепинди.

— Нега қетишими керак? — сўрадим мен.

— Сабабини суриштирманг. — У секин овоз билан тез ва сал-пал дудуқланиб гапирмоқда әди. — Худо ҳаққи, менинг маслаҳатимга қулоқ

солинг. Жўнанг, бу ботқоқликларга қайтиб оёқ босманг.

— Ўзим кечагина келдим-ку!

— Тавба,— деб хитоб қилди у,— наҳотки мен сизга яхшилик қилмоқчи бўлганимни тушун-масангиз, Лондонга жўнанг! Шу бугуноқ жўнанг! Бу ерда қолишингиз мумкин эмас. Тс! Акам келяпти! Бу гапларни унга айтманг!.. Ана-ви орхидия гулини менга узиб берсангиз-чи! Бунаقا гуллар бу ерда жуда кўп эди, лекин сиз бир оз кечикиб қолдингиз: куз бошланиши билан бу гулларнинг очилиши тўхтайди, бу ернинг манзараси ўз чиройини анча йўқотиб қўяди.

Стэплтон капалак қувлашни бас қилиб, қизариб, бўртиб ва ҳансираб бизнинг олдимиизга келди.

— Ие, сенмидинг, Бәрил!— деди у, аммо мен унинг бу гапида унчалик самимият борлигини ҳис қилмадим.

— Жуда ҳам бўртиб кетибсан, Жек!

— Ҳа, мен Cyclopidesнинг ажойиб нусхасини қувлаб кетувдим. Бунаقا капалаклар кеч кузда бу ерда кам топилади. Тутолмаганим жуда алам қилди-да!

У осойишта, бепарво оҳангда гапираётган бўлса ҳам, аммо ўзининг кичкина кул ранг қўзларини синглисига эмас, ҳамиша менга буриб қараб қўймоқда эди.

— Сизлар танишиб олганга ўхшайсизлар, дейман.

— Ҳа. Сәр Генрига ҳозир ботқоқликларимизнинг гаштини суришга кечикиб қолдингиз — орхидия ҳам гуллаб бўлди деб турган эдим.

— Нима? Нима? Сен ўзингни ким билан гапиришаётиман деб ўйладинг!

— Сэр Генри Баскервиль билан.

— Йўқ, йўқ,— дедим мен,— ўзганинг унвонини менга тақманг. Мен сэр Генрининг дўсти доктор Уотсонман, холос.

Ҳонимнинг ёқимтой чеҳрасида афсусланиш аломати пайдо бўлди.

— Демак, бир-биримизни тушунмасдан гаплашибмиз-да,— деди у.

— Ҳа, гаплашиш учун вақтингиз ҳам унчалик кўп бўлмаган эди,— деб қўйди Стэплтон, синглисига тикилиб қарашни давом эттириб.

— Мен доктор Уотсонни қўшнимиз деб ўйлабман,— деди хоним.— Бу ерда орхидия гуллайдими ёки йўқми эканлиги унинг учун бутунлай аҳамиятсиз бўлса керак. Лекин шундай бўлса ҳам сиз бизнинг Меррипит-хаусга кириб чиқасизми?

Бир неча минут йўл юриб биз кўриниши ёқимсиз бўлган фермага етиб келдик. Илгари вақтларда ферма бирор ўзига тўқ чорвадорнинг уйи бўлганга ўхшайди, кейинроқ эса қайта қурилиб, унга замонавий тус берилган бўлса керак. Ферманинг атрофида кичкина боғи бор экан; ҳамма ботқоқлик ерларда бўлгани каби бу боғда ҳам дараҳтлар пастаккина ва қовжираб ётарди. Бу жой ўзининг ғариблиги билан кишида маъюслик туғдиради. Бизга эшикни очган хизматкор ҳам шу уйга муносиб экан — афтини ажин босган бу чолнинг әгнидаги сюртукнинг тузи ўзгариб кетган эди. Лекин бу уйдаги хоналар ўзининг катталиги ва яхши безатилганлиги билан мени таажжублантириди; хоналарнинг яхши безатилганлиги хонимнинг диди билаи қилинган иш бўлса керак. Узоқдаги уфқа бориб

туташган, онда-сонда гранит тошлар чўққайиб турган бепоён ботқоқликка деразадан қарап әканман, хаёлимга бир нарса келди: «Шундай ўқимишли бир киши ва унинг гўзал синглиси бундай бемаъни жойларга нима сабабдан келиб қолдийкин?» деб ўйладим.

— Кўчиб келиб ўрнашиш учун ғалати жойни танлабмизми? — деди Стэплтон менинг ўйлаган фикримни сезгандек бўлиб. — Шундай бўлса ҳам биз бу ерда яхши яшаяпмиз. Шундай әмасми, Бәрил?

— Ҳа, жуда яхши яшаяпмиз, — деб жавоб берди Бәрил, лекин унинг сўзлари қандайдир дудмалроқ бўлиб әштилди.

— Шимолий графикларнинг бирида мактабим бор эди, — деди Стэплтон. — Мижози меникига ўхшаган киши учун бунақа иш ёқмайди, бунақа қуруқ иш уни қизиқтирмаиди ҳам, лекин ёшлар билан ҳамиша яқин бўлиш мени шу ишга мойил қилиб қўйган эди. Ўзингда бўлган нарсаларни, ўз идеяларингни ёшларга ўргатиш, шу ёшларнинг ақл соҳиби бўлиб ўсаётганлигини кўриш киши учун катта баҳт-ку! Лекин тақдир бизга бу ишни кўп кўрди. Мактабда әпидемия бошланиб уч бола ўлди. Шу зарбадан кейин биз ўзимизни ўнглаб ололмадик. Топган-тутган сармоямнинг кўп қисми сарф бўлиб кетди. Шундай бўлса ҳам, агар ўзимиз учун азиз бўлган шу болалардан ажralганлигимни ҳисобга олмаганда, бу муваффақиятсизликка қувондим, десам бўлади, чунки ботаникага ва зоология мен каби ҳирс қўйган киши учун бу ерда ишнинг поёни йўқ, синглим ҳам табиатга ишқибозликда мендан қолишмайди. Бу гапларни ўз оғзим билан айтишимга сиз ўзингиз сабабчи бўлдингиҳ, док-

тор Уотсон. Агар сиз деразадан бизнинг ботқоқликларимизга ғамгин назар солиб турмаганингизда эди, бу гапларни айтмаган бўлур эдим.

— Ҳа, рост, ҳақиқатан мен бу ерда яшаш сиздан кўра синглингизни кўпроқ зериктирса керак, деб ўйлаб турувдим.

— Йўқ, зерикаётганим йўқ,— деб тез жавоб берди Бэрил.

— Биз илмий иш билан бандмиз, катта кутубхонамиз бор ва жуда яхши қўшниларимиз бор. Доктор Мортимер ўз соҳасида билимдон ва ўқимишли киши. Бечора сэр Чарльз ҳам жуда дилдор ҳамсухбатимиз эди. Биз бир-биrimизга жуда яқин бўлиб қолган әдик. Бу жудолик бизга нақадар оғир бўлганлигини ҳатто тасвиirlаб беришим қийин. Башарти, бугун мен сэр Генри ҳузурига бориб келсан нима дейсиз? Унга халақит бермайманми?

— Сизлар билан танишса, у жуда хурсанд бўлади, деб ўйлайман.

— Агар ундаи бўлса боришимизни унга айтиб қўйишингизни илтимос қиласман. У янги жойга кўникиб қолгунча дастлабки пайтларда, әҳтимол, бизнинг ёрдамишимиз унга керак бўлиб қолур... Энди, доктор Уотсон, юқорига чиқайлик, мен сизга танга қанотлилардан тузган коллекциямни кўрсатаман. Англиянинг бу қисмида бунчалик мукаммал коллекцияни тополмайсиз, десам бўлади. Коллекцияни кўриб бўлгунимизча овқат ҳам тайёр бўлиб қолади.

Лекин мен дўстим сэр Генрининг олдига боришига шошилмоқда эдим. Ботқоқликдан ибораг бу ерларнинг ғамгинлиги, бечора отнинг ҳалок бўлганлиги, Баскервиллар авлодида оғиздан оғизага ўтиб келган мудҳиш афсонага қан-

дайдир алоқадор бўлган сирли увиллаш, мана шуларнинг ҳаммаси мени маъюсликка солиб қўйган эди. Мана шу ғалати таассуротларга мисс Стэплтоннинг дангал айтган сўзлари ҳам қўшилди. Бу сўзлар шундай қатъият билан айтилган эдик, бу сўзларни айтишга олиб келган сабабларнинг жиддийлигига ва чуқурлигига менда ҳеч қандай шак-шубҳа қолмаган эди. Мени овқатга ҳар қанча таклиф қилсалар ҳам, бу таклифларни рад қилиб, ўша сўқмоқ йўл билан уйимга жўнадим.

Лекин бу сўқмоқ йўлдан бошқа анча қисқароқ яна бир сўқмоқ йўл бўлса керак, чунки катта йўлга чиқишга улгурмасимданоқ мисс Стэплтон рўпарамда турганлигини кўрдим. Унинг юзларида ловиллаб турган қизиллик ҳуснига яна ҳам ҳусн бўлиб тушган эди; у йўл бўйидаги тошга ўтириб олиб, қўлларини кўкрагига қўйиб оғир нафас олмоқда эди.

— Йўлингизни тўсиб чиқмоқчи бўлдим, доктор Уотсон, шунинг учун ҳам бу ергача югуриб келдим,— деди у.— Ҳатто шляпамни кийишга ҳам улгурмадим. Мен сизни узоқ ушлаб туролмайман, акам менинг йўқлигимни сезиб қолиши мумкин. Тентаклик билан хато қилиб қўйганлигим учун сиздан кечирим сўрамоқчиман: мен сизни сэр Генри деб ўйлабман. Илтимосим шуки, мендан эшитган гапларингизнинг ҳаммасини унутиб юборинг. Бу гапларнинг сизга сира дахли йўқ.

— Қандай қилиб унута оламан, мисс Стэплтон, дўстим сэр Генрининг тақдири мени жуда қизиқтиради. Уни Лондонга қайтиб кетишга нима учун қистаганингизнинг сабабини айтиб бермайсизми?

— Хотинларга хос инжиқлик-да, доктор Уотсон! Сиз билан биз яқинроқ танишиб олғанимиздан кейин мен айтган сўзларим ва қилган ишларимнинг сабабини ҳамиша ҳам тушунтириб беролмаслигимга ўзингиз ҳам қаноат ҳосил қиласиз.

— Йўқ, йўқ! Сиз нақадар ҳаяжонланиб гапирганингиз, кўзларингиз жавдираб турганлиги ҳали ҳам әсимда. Мисс Стэплтон, менга очиғини айтаверинг, илтимос қиласман! Мен бу ерга келишим биланоқ, атрофимда қандайдир шарпалаар тўпланаётганини дарров сезиб қолдим. Ўзингни худди Гримпен ботқоқлигига бораётган дек ҳис қиласан киши: ўша кўм-кўк ўтлоқлардан бирида ботиб қолаётгандек, сени ботқоқликда чиқариб олишга ҳеч ким ёрдам бермаётгандек туюлади. Сиз нимани шама қилганлигинизни менга тушунтириб беринг, сизнинг огоҳлантириб айтган гапларингизни сэр Генрига етказаман.

Мисс Стэплтон чеҳрасида иккиланиш аломматлари пайдо бўлди, лекин орадан бир секунда ҳам ўтмай, унинг қараши қатъий тус олди ва менга бундай деб жавоб берди:

— Менинг сўзларимга ҳаддан ташқари катта аҳамият беряпсиз, доктор Уотсон. Сэр Чарльз нинг ўлими акам билан менга жуда қаттиқ таъсири қилди. Биз марҳум билан тез-тез учрашиб турардик, чунки у бизнинг уйимизга олиб борадиган анави сўқмоқ йўлда сайр қилиб юришни яхши кўрарди. Баскервиллар авлодининг кушандаси бор, деган афсона сэр Чарльзнинг кўнглини ғаш қилиб қўйган эди, у ҳалок бўлганлигини әшитишим биланоқ, бундай хавотирланиш учун асос борлигини тушуниб олдим. Сэр Чарльзнинг вориси бу ерга келганлиги энди мени жуда таш-

вишга солиб турибди, унга таҳлика солаётган хавф тӯғрисида унинг ўзини огоҳлантириб қўйиш лозим деб ҳисоблайман, ҳамма гап мана шу; мен бошқа бир нарса демоқчи әмас әдим.

— Лекин бу таҳлика нимадан иборат, деб ўйлайсиз?

— Ит тӯғрисидаги афсонани биласизми?

— Бу бемаъни гапга ишонмайман!

— Аммо мен ишонаман. Агар сэр Генрига оз-моз гапингиз ўтадиган бўлса, уни бу ердан олиб кетинг. Бу жой Баскервилларга офат келтирадиган жой. Дунё кенг, сэр Генрининг шундай таҳликали жойда яшашининг нима ҳожати бор?

— Шунинг учун ҳам бу ерга келиб яшашга жазм қилди-да. У шунаقا характерли киши. Агар сиз аниқроқ бирор гап айтмасангиз, бу ердан уни олиб кетишга муваффақ бўломмайман.

— Мен сизга бундан кўра муайянроқ маълумот беролмайман, чунки менда бунаقا маълумотлар йўқ.

— Агар шундай бўлса, мисс Стэплтон, ижозатингиз билан сизга бир савол бераман. Агар сизнинг менга айтишингиз мумкин бўлган гапларнинг ҳаммаси фақат шу бўлса, нега сиз, акам әшитиб қолмасин, деб қўрқдингиз? Унга ёки бошқа бирор кишига ёқмайдиган бирор гапни менга айтганингиз йўқ-ку?

— Баскервиль-холлнинг бўш ётишини акам сира истамайди: бу жой бўш қолиб кетса, шу ботқоқликда яшовчи камбағал одамларга кўп зарар етади. Сэр Генрига мен ўз таъсиirimни ўгказмоқчи бўлганлигимни акам билиб қолса, мендан жуда хафа бўлур әди. Лекин мен ўз бурчимни адо қилдим, айтадиган бошқа ҳеч бир

тапим йўқ. Энди менинг кетишим керак. Акси ҳолда акам менинг бу ердалигимни сезиб қолса, мени сиз билан гаплашди, деб гумон қилади. Хайр!

Бәрил орқасига қайрилиб кетди ва тез орада тошлар орасида ғойиб бўлди, мен бўлсам, қандайдир номаълум ваҳималарга тушиб, Баскервиль-холл томон йўл олдим.

VIII БОБ

ДОКТОР УОТСОННИНГ БИРИНЧИ ҲИСОБОТИ

Шу бугундан бошлаб мен воқеаларнинг боришини мистер Шерлок Холмсга юборган хатларимда ёзилганича баён қиласман. Бу хатлар ҳозир менинг олдимдаги столда турибди. Шу хатларнинг йўқолиб қолган бир варафи ҳисобга олинмаса, мен ёзган хатларимнинг ҳаммасини батамом сақлаб қўйганман. Фикр ва гумонларимнинг ҳаммасини шу хатлар фақат ўз хотирамга асосланиб айтиб бера олишимга қараганда аниқроқ ифодалаб беради. Лекин шуни айтишим керакки, ўша кунлардаги фожиона воқеалар ҳали ҳам әсимдан чикқани йўқ.

Баскервиль-холл
13 октябрь

Азизим Холмс!

Дунёнинг мана шу әнг ташландиқ бурчагида кейинги вақтларда рўй берган ҳодисаларнинг ҳаммаси сизга бундан олдин ёзган хатларим ва телеграммаларимдан маълум бўлса керак. Бу ерда нақадар кўпроқ яшасангиз, шу ботқоқликларнинг бефайэлиги, мана шу бепоён, лекин

ҳатто ўзининг қандайдир кўримсиз латофатини йўқотмаган ерлар тобора кўпроқ жонингизга тега бошлайди. Шу кенг майдонларга чиқишим билан мён ўзимни ҳозирги Англиядан анча узоққа кетиб қолган кишидай ҳис қиласман. Атрофимда ҳозирги Англияни эмас, балки тарихдан бурунги одам яшаган жойларнинг ва ўша одам қилган меҳнатининг изларигина кўринади. Аллақачонлар йўқ бўлиб кетган мана шу тарихдан олдинги қабила ҳамма жойда ўзини сездириб туради — анови горлар, анови қабрлар, афтидан, унинг кулбаси бўлган анови жойдаги жуда катта тош уюмлари — шуларнинг ҳаммаси ўша қабилани эсимизга солиб туради. Ўша горлар қорайиб кўзга ташланиб турган тепаликларнинг ибтидоий иш қуроли билан илмашшик қилиб ташланган ён бағирларига қараса, ҳозир ўзингизнинг қай асрда яшаб турган тиббизни унутиб қўясиз, десам бўлади.

Мабодо, ана шу горларнинг биридан йиртқич ҳайвон терисига бурканган ва баданини жун босган бир маҳлуқ чиқиб, қўлидаги ўқ-ёйга учига тош ўрнатилган ўқни ўрнатиб, сизга рўпара бўлиб қолса, сиз унинг бу ерда бўлиши ўзингизнинг бу ерда бўлишингизга қараганда ўринлироқ деб ҳис қилган бўлардингиэ. Ўша одамларнинг мана шу унумсиз ерларда шу қадар тифиз бўлиб яшаганиги менга ҳамма нарсадан кўра ғалатироқ туюлади. Мен археолог эмасман, лекин тарихдан бурунги ўша одамлар асло уришқоқ кишилар бўлмаса керак, балки бошқалар воз кечган нарсалар билан қаноатланиб кун кечирган мазлум қабила бўлса керак деб ўйлайман.

Бироқ мана шуларнинг ҳаммаси менинг бу

ерда бўлишимга ҳеч бир дахли йўқ. Сиз каби
фоят амалиёт аҳли бўлган кишига буларнинг
ҳаммаси сира қизиқ бўлиб кўриниса керак.
Қуёш ер атрофида айланадими ёки ер қуёш
атрофида айланадими, деган масалага бутунлай
парвосизлик билан қараганингизни ҳанузгача
унута олмайман. Бу гапларни бас қилиб энди
Генри Баскервиллга бевосита алоқадор факт-
ларга ўтайлик.

Сизга айтадиган ҳеч бир гапим бўлмаганли-
ги сабабли кейинги бир неча кун ичида мен
сизга ҳеч бир маълумот ёзиб юбора олмадим.
Лекин шундан бери ғалати бир воқеа рўй бер-
дики, бу ҳақда мен вақти соати келиши билан
сизга маълум қиласман. Аммо ҳозир ишимиз
учун хийли аҳамиятли бўлган бошқа ҳолатлар
тўғрисида фикр юритайлик.

Ўзи жуда аҳамиятли бўлса ҳам, лекин ҳат-
таримда мен деярли тилга олмаган холатар-
нинг бири ҳақида, у ҳам бўлса, шу ердаги ботқоқ-
ликларда яшириниб ётган, каторгадан қочиб
келган маҳбус тўғрисида гапирмоқчиман. Маз-
кур маҳбус бу ердаги якка-ёлғиз фермаларда
яшаб турган кишиларни фоят қувонтириб, бу
ерлардан кетиб қолган бўлса керак, деб фараз
қилиш учун ҳамма асослар бор. У қамоқдан қо-
чиб кетганидан бери орада икки ҳафта вақт
ўтган бўлса ҳам, лекин шундан бери ундан ҳеч
бир хабар йўқ. Одамнинг шу ботқоқликларда
икки ҳафтандан бери тирикчилик қилиб юриши-
ни тасаввур қилиш қийин. Дуруст, ботқоқлик
орасида яшириниш мумкин бўлган жойлар бор.
Мазкур маҳбус тош тепаликлардаги горлардан
истаган бирини ўзига макон қилиб олиши мум-
кин эди. Лекин овқатсиз тирикчилик қилиб

ҳатто ўзининг қандайдир кўримсиз латофатини йўқотмаган ерлар тобора кўпроқ жонингизга тега бошлайди. Шу кенг майдонларга чиқишим билан мен ўзимни ҳозирги Англиядан анча узоққа кетиб қолган кишидай ҳис қиласман. Атрофимда ҳозирги Англияни әмас, балки тарихдан бурунги одам яшаган жойларнинг ва ўша одам қилган меҳнатининг изларигина кўринади. Аллақачонлар йўқ бўлиб кетган мана шу тарихдан олдинги қабила ҳамма жойда ўзини сездириб туради — анови горлар, анови қабрлар, афтидан, унинг кулбаси бўлган анови жойдаги жуда катта тош уюмлари — шуларнинг ҳаммаси ўша қабилани эсимизга солиб туради. Ўша горлар қорайиб кўзга ташланиб турган тепаликларнинг ибтидоий иш қуроли билан илма-тешик қилиб ташланган ён бағирларига қарасанѓиз, ҳозир ўзингизнинг қай асрда яшаб турганларнингизни унутиб қўясиз, десам бўлади.

Мабодо, ана шу горларнинг биридан йиртқич ҳайвон терисига бурканган ва баданини жун босган бир махлуқ чиқиб, қўлидаги ўқ-ёйга учига тош ўрнатилган ўқни ўрнатиб, сизга рўпара бўлиб қолса, сиз унинг бу ерда бўлиши ўзингизнинг бу ерда бўлишингизга қараганда ўринлироқ деб ҳис қилган бўлардингиз. Ўша одамларнинг мана шу унумсиз ерларда шу қадар тифиз бўлиб яшаганиги менга ҳамма нарсадан кўра ғалатироқ туюлади. Мен археолог әмасман, лекин тарихдан бурунги ўша одамлар асло уришқоқ кишилар бўлмаса керак, балки бошқалар воз кечган нарсалар билан қаноатланиб кун кечирган мазлум қабила бўлса керак деб ўйлайман.

Бироқ мана шуларнинг ҳаммаси менинг бу

ерда бўлишимга ҳеч бир дахли йўқ. Сиз каби
фоят амалиёт аҳли бўлган кишига буларнинг
ҳаммаси сира қизиқ бўлиб кўринса керак.
Қўёш ер атрофида айланадими ёки ер қуёш
атрофида айланадими, деган масалага бутунлай
парвосизлик билан қараганингизни ҳанузгача
унута олмайман. Бу гапларни бас қилиб энди
Генри Баскервиллга бевосита алоқадор факт-
ларга ўтайлик.

Сизга айтадиган ҳеч бир гапим бўлмаганли-
ги сабабли кейинги бир неча кун ичида мен
сизга ҳеч бир маълумот ёзиб юбора олмадим.
Лекин шундан бери ғалати бир воқеа рўй бер-
дики, бу ҳақда мен вақти соати келиши билан
сизга маълум қиласман. Аммо ҳозир ишимиз
учун хийли аҳамиятли бўлган бошқа ҳолатлар
тўғрисида фикр юритайлик.

Ўзи жуда аҳамиятли бўлса ҳам, лекин хат-
ларимда мен деярли тилга олмаган ҳолатлар-
нинг бири ҳақида, у ҳам бўлса, шу ердаги ботқоқ-
ликларда яшириниб ётган, каторгадан қочиб
келган маҳбус тўғрисида гапирмоқчиман. Маз-
кур маҳбус бу ердаги якка-ёлғиз фермаларда
яшаб турган кишиларни фоят қувонтириб, бу
ерлардан кетиб қолган бўлса керак, деб фараз
қилиш учун ҳамма асослар бор. У қамоқдан қо-
чиб кетганидан бери орада икки ҳафта вақт
ўтган бўлса ҳам, лекин шундан бери ундан ҳеч
бир хабар йўқ. Одамнинг шу ботқоқликларда
икки ҳафтадан бери тирикчилик қилиб юриши-
ни тасаввур қилиш қийин. Дуруст, ботқоқлик
орасида яшириниш мумкин бўлган жойлар бор.
Мазкур маҳбус тош гепаликлардаги горлардан
истаган бирини ўзига макон қилиб олиши мум-
кин эди. Лекин овқатсиз тирикчилик қилиб

бўлмайди-ку. Маҳбус бу ерлардан кетиб қолганлигига менда ҳеч қандай шак-шубҳа йўқ. Шунинг учун ҳам узоқ фермадаги кишилар эндиликда бехавф-хатар ухлайдиган бўлиб қолдилар.

Биз Баскервиль-холлда истиқомат қилиб турган соғлом, бақувват тўрт әркак бирор ҳодиса рўй бериб қолса ўзимизни ҳимоя қила оламиз, лекин сизга ростини айтсам, Стэплтонларни ўйлаганимда, мени ташвиш босади. Уларнинг яқин қўшнилари йўқ, бинобарин, уларнинг бирор кишидан ёрдам кутиши қийин. Меррипит-хаусда хизматчи хотин, лакей чол, aka ва сингилдан бошқа ҳеч ким яшамайди. Стэплтоннинг ўэини асло кучли киши деб бўлмайди. Асли Ноттин-хиллик бўлган ўша қотил мабодо, Стэплтонларнинг уйига кириб қолса, улар ўзларини ҳимоя қилолмай ожиз бўлиб қоладилар. Сэр Генри билан биз улаф тўғрисида жуда ташвишланиб, ҳатто отбоқар Перкинси Меррипит-хаусга кечалари ётиб қолиш учун юбортироқчи ҳам бўлдик, Стэплтоннинг бу маслаҳатимизга қулоқ солгиси келмади.

Гап шундаки, бизнинг дўстимиз бўлган баронет ўз қўшниси гўзал қизга жуда қизиқадиган бўлиб қолди. Бунга таажжубланиш учун ҳам ўрин йўқ, чунки у ишчан, йигит кишику. Бундай ташландиқ жой уни зериктириб қўйяпти, аммо шуни әътироф қилиш керакки, қўшнимизнинг синглиси эса жуда жозибадор ва чиройли қиз. Акаси совуқон ва бутунлай лоқайди киши бўлишига қарамай, мазкур қизда қандайдир жозибали шўхчанлик қиликлари бор. Айни вақтда унинг акаси қалбida ўт ёниб турганлиги, гарчи кўринмаса ҳам, сезилиб турибди. Чамам-

да, унинг синглисига таъсири катта бўлса ке-
рак, гаплашиб турган вақтимиизда мазкур қиз
ўзи айтаётган сўзларни акасига маъқуллатмоқ-
чи бўлгандек, ҳамиша унга кўз қирини ташлаб
турганлигини мен ўзим неча марталаб сезиб
қолдим. Улар бир-бирлари билан тотув бўлиб,
кетадилар, деган умиддамаи. Кўзларининг бун-
дай чақнаб туриши ва чимирилган лабларининг
нозъклиги у кишининг қаттиқ, əҳтимолки,
омонсиз характер соҳиби эканлигидан далолат
беради. Ҳар ҳолда мазкур табиатшунос диққат-
га сазовор киши бўлиши керак, уни кўрсангиз
сиз ҳам қизиқиб қолган бўлур эдингиз.

Ўша куниёқ у сэр Генри ҳузурига ҳол-аҳвол
сўраб келди, эртаси куни әрталаб эса бизни у
шалоқ Гуго тўғрисидаги афсона билан боғлиқ
бўлган воқеа рўй берган жойга олиб борди.
Биз бир неча миля йўл босиб ботқоқликнинг
ичкарисига кириб кетдик ва кичикроқ бир во-
дийга чиқиб қолдик. Ўша водий шу қадар
бефайз әдики, мазкур афсонанинг туғилишига
унинг мана шундай бефайзлиги ҳам сабаб бўл-
ган бўлиши мумкин. Нураб ётган тош устунлар
орасидаги тор йўл бизни ботқоқлик ўтлари
билан қопланган очиқ ўтлоққа олиб чиқди.
Ўтлоқнинг ўртасида устга томон ингичкаланиб
кетган ва қандайдир мудҳиш махлуқнинг жуда
катта чирик тишлирини әслатиб турган иккита
фоят катта тош ётар әди. Бу ердаги нарсалар-
нинг ҳаммаси қадимий фожиа бўлиб ўтган
манзарани аниқ әслатиб туради. Сэр Генри
теварак-атрофига қизиқиб кўз ташлар әкан,
Стэплтондан, наҳотки сиз ҳам одамларнинг иш-
ларига ғайри табиий кучлар аралашуви мум-
кинлигига ишонсангиз, деб кўп марталаб сўра-

ди. Гарчи у лоқайд бир тарзда гапираётган бўлса ҳам, аммо шу воқеаларнинг ҳаммасига жуда жиддий назарда қараётганлиги билиниб турарди. Стэплтон пинагини бузмай, жавоб бериб, кўп нарсаларни чалакам-чатти гапириб берди, ёш баронетни чулғаб олган ҳис ва туйғуларга сира парво ҳам қилмади. У бизга қандайдир ёвуз кучлар таъсирини неча-неча авлоди бошидан кечирган оиласалар билан шу хилда рўй берган бир неча воқеани ҳикоя қилиб берди, шу гаплардан кейин бизда, Стэплтон бу ердаги кўп кишилар қатори Баскервиллар ити тўғрисидаги афсонага ишонар ækан, деган таассурот туғилди. Қайтиб келаётиб, овқатланиш учун Меррипит-хаусга кирдик. Ана шунда сэр Генри мисс Стэплтон билан танишиб олди. У биринчи учрашишдаёқ қизга маҳлиё бўлиб қолди, агар мен уларнинг иккови ҳам бирбирига ёқиб қолди, деб айтсан, хато қилмаган бўламан. Уйга қайтиб кедаётганимиэда сэр Генри нуқул ўша қиз тўғрисида гапираверди. Шундан бери ҳар кун деярли Стэплтонлар билан учрашиб турадиган бўлиб қолдик. Бугун улар бизникида овқатланишяпти. Сэр Генри бўлса, келаси ҳафта уларникуга борамиз, деб гапириб турибди.

Стэплтоннинг синглиси учун сэр Генридан кўра яхшироқ әр топилмаса керак, аммо шундай бўлса ҳам ҳар сафар мен сэр Генри қизга илтифот қила бошласа, бу қиз хўмрайиб қараётганлигини пайқаб тураман. Стэплтон ўзининг синглисига жуда ўрганиб қолган бўлса керак, шунинг учун ҳам унинг якка ўзи яшashi анча қийин кўринади. Аммо ўз синглисини бир қадам ҳам нари силжимаслик ва шундай яхши

куёв топилиб турган бир пайтда уларнинг турмуш қуришига тўсқинлик қилиш ўта кетган худбинлик-ку ахир! Аммо очиқ кўриниб турган факт шуки, Стэплтон йигит билан қиз ўртасидаги бу дўстликнинг муҳаббатга айланиб кетишни сира истамаётир. Менинг билишимча, у йигит билан қизни сира хилватда қолдирмасликка ҳаракат қилмоқда. Кези келганда шуни айтиб ўтайки, агар шу дўстлик мураккаблашиб ошиқ-маъшуқликка айланиб кетса, у ҳолда сизнинг сэр Генридан кўзингни узма деб берган йўриғингизни бажаришнинг имкони бўлмай қолади. Агар мен шу кўрсатмани бажараман деб қаттиқ урина берсам, бу нарса бу ерда менинг обрўйимни анча тўкиб қўйишини ҳам ўйлаб кўринг.

Яқинда, аниқроғи пайшанба қуни, доктор Мортимер бизникига келиб, нонушта қилди. У Узун жардаги эски бир тепаликни кавлаттираётган экан, ўша тепаликдан тарихдан бурунги одамнинг бош суюгини топиб олиб, жуда ҳам хурсанд бўлиб кетди. Ўз ишига жону-дили билан берилган бошқа шундай бир серғайрат кишини топиш қийин бўлса керак. Нонушта қилиб бўлганимиздан кейин Стэплтонлар келиб қолишли ва сэр Генрининг илтимоси билан хушгап докторимиз Мортимер ҳаммамизни ўша фожиона кечада рўй берган воқеани кўрсатмоқ учун қарагайзор хиёбонга олиб борди. Бу хиёбон икки чеккасида қирқиб пастак қилиб ўстирилган тифиз қарагай дараҳтлари кўм-кўк бўлиб турган ва ингичка йўл қилиб чим бостирилган узундан узоқ хиёбон экан. Шу хиёбоннинг нариги бошида бузилиб-ёрилиб ётган шийпонча турибди. Ботқоқликка чиқиладиган

Эшикча хиёбоннинг қоқ ўртасида экан. Чол Баскервиль мана шу эшикча олдида тўхтаб, чекиб турган сигарасининг қулини қоқиб туширган экан. Оққа бўялган мана шу ёғоч эшикчанинг занжири солиб қўйилган әди. Эшикчанинг нариёғида бепоён ботқоқлик кўзга ташланади. Шу ерда рўй берган воқеа хусусида сиз айтиб берган фараз әсимга тушди ва мазкур воқеанинг қандай содир бўлганлигини тасаввур қилишга уриндим. Кекса Баскервиль эшикча олдида ботқоқлик томонидан ўзига яқинлашиб келаётган ниманидир кўриб қолиб, шу қадар қўрқиб кетганки, натижада ўзини йўқотиб қўйиб, қоча бошлиган. Ниҳоят, дармонсизланиб ва бениҳоя қўрқиб кетганидан йиқилиб, ўша ондаёқ жон берган. У узун, қоронги хиёбонга чопиб борган. Лекин уни қочишга мажбур қилган нарса нима? Ботқоқлик томондан келган бирор този итми? Еки афсонада ҳикоя қилинган баҳайбат, қора, товушсиз итмикин? Эҳтимолки, шуларнинг ҳаммаси одамнинг қўли билан қилинган ишмикин? Ҳамиша хавотирланиб юрувчи афти бўзарган Бэрримор, эҳтимолки, ўзи гапириб берганига қараганда кўпроқ нарсани билармикин? Буларнинг ҳаммаси менга бутунлай қоронги, аммо шу воқеаларнинг ҳаммасининг орқасида сира нари кетмайдиган соя каби жиноят турибди.

Сизга охирги хатимни юборганимдан бери қўшниларимиздан яна бири билан — биздан тўрт миля жанубдаги Лефтер-холда истиқомат қилувчи мистер Френкленд билан танишиб олишга муваффақ бўлдим. У юзи қизғиш ва жуда жizzаки мўйсафид чол экан. Мистер Френкленд Британия қонунларига фидойи киши

бўлиб, шу қонунларни яхши билганлигини исботлаш ниятида ҳар кимлар билан судлашиб юриб бунинг учун жуда кўп пул сарфлабди. У бундай судлашишдан маза топиб, ҳузур қиласиган киши. Судда у гоҳ даъвогар бўлиб, гоҳ жавобгар бўлиб қатнашади, ўзингизга маълумки, бунақа эрмаклар арzonга тушмайди. Тўсатдан унинг хаёлига, ҳовлиниг ёнидан араваларниг ўтишини тақиқлаб қўяман — бунинг нотўғрилигини жамоа бошлиқлари исботлаб кўрсин-чи! — деган фикр келиб қолади. Сўнгра у кимдир бирорвнинг эшигини ўз қўли билан бузиб ташлайди-да, қадим замонлардан бери шу ердан арава йўли ўтган, деб даъво қилади, менинг гапим нотўғри бўлса, мени судга беринглар, деб айтади. Агар мен бирорга қарашли ернинг чегарасини бузган бўлсан, бунинг нотўғрилигини суд исботласин, деб жар солади. У қадими жамоа ҳуқуқини ёд билади ва баъзан ўзининг шу билимларини қўшни қишлоқ бўлган Фернворси манфаатлари учун ишлатади, баъзан эса шу қишлоқнинг зиддига юрадиган ишларни қилади, шунинг учун ҳам, мазкур қишлоқ аҳолиси гоҳ уни кўчаларда тантана билан кўтариб олиб ўтадилар, гоҳ униг шаклини ифодаловчи қўғирчоқ ясад, шу қўғирчоқни ёндирадилар ва унга лаънат ўқийдилар. Мистер Френкленднинг қўлида ҳозир судлашиладиган еттита иш бор, дейишади. Агар у мана шу ишлар устида судлашадиган бўлса, бор пулидан ажраши турган гап. Шундан сўнг, у бор-йўғидан ажраб, ҳеч кимга зарари тегмайдиган ювощол бўлиб, қолади. Унинг шу қилиқларини ҳисобга олмаганде ўзи юмшоқ, оқ кўнгил одам. Сиз мендан қўшниларниг ҳаммасини тасвир-

лаб бергин, деб талаб қилганингиз учунгина мен мазкур чолни әсга олиб ўтдим.

Ҳозир мистер Френкленд ўзига жуда ғалати иш топиб олибди. Ҳаваскор астроном бўлгани учун унинг жуда яхши ва катта дурбини бор, шунинг учун ҳам у ўз уйининг томига чиқиб олиб, қочган маҳбусни кўриб қолармикинман, деган умид билан бутун кун бўйи ботқоққа дурбиндан қараб ётибди. Мистер Френкленд ўзининг битмас-туганмас гайратини фақат шу ишга сарф қиласа, жуда яхши бўлар эди-я, аммо у доктор Мортимерни қандайдир бир қабрни, шу қабрга кўмилган кишининг қариндошлиаридаң рухсат олмай кавлаб очди, деб жавобгарликка тортмоқчи бўлиб юрибди, деган овозалар тарқалган. Ўзингизга маълумки, доктор Мортимер Узун жардаги тепаликни кавлаб тарихдан бурунги неолит одамнинг бош суюгини топиб олган эди. Мистер Френкленд шунинг учун уни жавобгарликка тортмоқчи бўлса керак. Ҳуллас, мистер Френкленд ўзининг шундай қилиқлари билан бизга әрмак топиб бермоқчи. Ҳозирги вақтда эса бу нарса бизга жуда асқотиб турибди.

Қамоқдан қочган маҳбус тўғрисида, Стэплтонлар, доктор Мортимер ва Лефтер-холлдаги мистер Френкленд тўғрисида билган ва эшитган нарсаларимнинг ҳаммасини сизга айтиб бердим, энди энг муҳим масалага ўтаман ва Бэрриморлар тўғрисида, жумладан, бугун кечаси содир бўлган ғалати воқеалар тўғрисида ҳикоя қиласман.

Бэрримор ўша куни ўз уйида бўлганми ёки йўқми эканлигини билмоқ учун сиз Лондондан юборган телеграмманингиздан бошлайман. Почта

мудири билан суҳбатлашганлигимни, бизнинг ўша текширишимиз ҳеч бир натижа бермаганлиги ва ўзимизга керакли маълумотларни ололмаганлигимиз ўша суҳбатдан маълум бўлганлигини ўзингиз биласиз. Мен бизнинг шу ишимиз муваффақиятсиз бўлиб чиққанлигини сэр Генрига айтган эдим, у тӯғри сўз киши бўлганлиги учун дарҳол Бэрриморни чақиртириб, телеграмма тӯғрисида унга савол берди. Бэрримор телеграммани олганлигини айтди.

— Телеграммани бола сизнинг ўз қўлинигизга берганми? — деб савол берди сэр Генри.

Бэрримор таажжубланиб унга қаради ва бир дақиқа ўйлаб қолди.

— Йўқ,— деди у.— Бола телеграммани олиб келганда мен чердакда эдим, телеграммани менга хотиним келтириб берди.

— Жавобни ўзингиз ёзганмидингиз?

— Йўқ, қандай жавоб ёзиш кераклигини хотинимга айтдим, у пастга тушиб жавоб ёзиб берди.

Кечқурун Бэрримор ўз ташаббуси билан яна шу тӯғрида гап очди.

— Сэр Генри,— деди у.— Ўша телеграмма тӯғрисида нима учун мендан суроштирганлигингизни тушунолмаяпман. Еки мен бирор айб қилиб қўйиб, сизнинг ишончингизни йўқотиб қўйдимми?

Сэр Генри бундай әмаслигини Бэрриморга тушунтиришга уринди ва уни узил-кесил хотиржам қилиш учун ўзининг эски буюмларидан анчасини унга тортиқ қилди, чунки унинг Лондонда сотиб олган буюмлари Баскервиль-холлга олиб келтирилган эди.

Миссис Бэрримор мени жуда қизиқтиряпти.

У жуда келишган, басавлат, камгап хотин бўлса ҳам, аммо унчалик зийрак бўлмаса керак. Бу қадар бегам хотинни тасаввур қилиш қийин деса бўлади. Лекин сизга маълумки, биз бу ерга келган кунимизнинг биринчи кечасиёқ унинг ҳўнграб йиғлаганини эшитган әдим. Шундан бери унинг юзида кўз ёши излари борлигини бир неча марта пайқаб қолдим. Бу хотиннинг дилини ғаш қилиб ётган қандайдир оғир ғами борга ўхшайди. Баъзан хаёлимга бу хотинни виждан азоби қийнамаётганмикин, деган фикр ҳам келади. Сўнгра эса мен Бэримор золим әр бўлса керак, деб гумон қила бошлайман. Бу одам менга шубҳали, ғалати киши туюлар әди, ўтган куни кечаси бўлган воқеалар эса менинг бу гумонимни батамом кучайтириб юборди.

Аслини олганда бу воқеа унчалик аҳамиятни ҳам эмас. Менинг уйқум унчалик қаттиқ эмас-лигини билсангиз керак, аммо бу ерда, Баскервиль-холлда ҳамиша хавотир бўлиб юрганинг сабабли уйқум айниқса зийрак бўлиб қолди. Кеча кечаси соат иккига яқинлашиб қолганида хонамнинг ёнида кимнингдир шипиллаб келаётганини сезиб қолдим. Ўрнимдан туриб, әшикни очиб коридорга қарадим. Коридорда кимнингдир узун соясини кўриб қолдим. Бу соя қўлига шам кўтариб коридордан секингина қадам ташлаб бораётган кишининг сояси әди. У кўйлакчан, әгнида шим, оёқ яланг киши әди. Мен фақат унинг шарпасини кўрган бўлсам ҳам, лекин новчалигидан Бэримор эканлигини пайқадим. У секин қадам ташлаб астагина бормоқда әди. Унинг ҳар бир қадами, ҳар бир ҳаракати ўгрilarнинг эҳтиётлик билан қилаётган ҳарақатини эслатарди.

Менинг хатларимдан сизга маълумки, холлини айланиб ўтган галеря иккала коридорни кесиб ўтади. Бэрримор кўзимдан ғойиб бўлишини кутиб туриб, сўнгра унинг орқасидан изма-из бордим. Мен галереяга чиққанимда у олисдаги коридорнинг охирига етиб қолган эди, сўнгра эшиги очилиб турган бир хонадан чироғ ёруғи кўринди, демак, у ўша хонага кирганлиги маълум бўлди. Сизга шуни айтишим керакки, бу хоналарда ҳеч ким яшамайди ва ҳатто мебеллари ҳам йўқ, бинобарин, Бэрриморнинг бу қилмиши жуда сирли иш бўлиб қолди. У хонанинг ичидага қаққайиб турган бўлса керак, чунки шамнинг ёруғи липилламай қолган эди. Ймконим борича секин-секин қадам ташлаб коридорнинг бошига бордим ва очиқ эшик панасига ўтиб олдим; хонага кўз ташладим.

Бэрримор шамни деразанинг олдида ойнага яқинлаштириб яшириниб турарди. Мен уни ёнбош томонидан кўрдим — дикқат билан кутиб турган чеҳрасини, тим қоронги ботқоқликка тикилиб турганлигини пайқадим. У бир неча дақиқа деразага тикилиб турди, сўнгра, секингина инқиллаб сабрсизлик билан шамни ўчирди. Мен дарҳол ўз хонамга қайтиб келдим ва сал Фурсатда эшик орқасида липиллаб ўтган қадам товушини эшийтдим. Орадан анча вақт ўтгач, қаердадир қулфга қалит солиб буралган товуш уйқу аралаш қулогимга чатишди, лекин бу товушнинг қайдан келганлигини аниқлаб олиш қийин эди.

Бу ҳодисанинг боиси нималигини тушунолмай қолдим, аммо бу мудҳиш уйда қандайдир сирли ишлар бўлаётирки, бу ишларнинг сирини ахир бир кун билиб оламиз. Бу хусусда менда

қандай фикрлар туғилганини айтиб сизни овора қылмоқчи әмасман, чунки сиэ мендан фақат фактларни ёзиб юборишни илтимос қылгансиз. Бугун әрталаб мен сәр Генри билан узоқ гаплашдим, кечаси күрган нарсаларимга тұхталиб, нима ишлар қилишимиз кераклигининг режасини иккаламиз тузиб қўйдик. Лекин ҳозир бу режаларимни сизга айтмайман, келгуси хатимда ёзиб юбораман. Чунки шу туфайли келгуси хатим мароқлироқ бўлади, деб ўйлайман.

IX БОБ

ДОКТОР УОТСОННИНГ ИККИНЧИ ҲИСОБОТИ

*Баскервиль-холл,
15 октябрь*

Азизим Холмс!

Сиз юборган вакилингиз бу ерга келганидан кейин дастлабки вақтларда янгиликларни ёзиб юбориб, сизни курсанд қымаган әди. Энди у шуларнинг ўрнини тўлдираётганлигига ўзингиз ҳам тан беришингиз керак, чунки воқеалар кетма-кет содир бўлиб турибди. Сизга юборган охирги ҳисоботимни Бэрриморнинг бўш хона деразаси олдида турганлигини батафсил тасвиrlаш билан тамомлаган әдим. Шундан бери менда жуда кўп янгиликлар тўпланиб қолди. Бу янгиликлар сизни foят таажжублантириши шубҳасиз. Аҳвол шу даражага бориб етиши сира хаёлимга ҳам келмаган әди. Кейинги икки кун ичида вазият, бир томондан анча равшанлашди, иккинчи томондан тагин ҳам мураккаброқ бўлиб қолди. Аммо шу воқеалар тўғрисида

Фикр юритишни ўзингизга ҳавола қилиб, мен уларни бирма-бир ҳикоя қилиб бераман.

Тунги воқеанинг шоҳиди бўлганимдан кейин эртасига әрталаб нонушта қилмасданоқ, мен Бэрримор кирган хонанинг ичини текшириб чиқдим. У тикилиб қараган деразанинг уйдаги бошқа ҳамма деразаларга нисбатн битта афзаллиги шуки, шу деразадан қараган киши ботқоқликни жуда яхши кўради. Дераза олдида ўсган дарахт орасидан қараган кишига ботқоқлик худди кафтингизда тургандай кўринади, аммо бошқа деразалардан қараган кишига ботқоқлик деярли кўринмайди. Демак, Бэрримор бепоён торф ботқоқликларида кимнидир ёки ниманидир кўриш учун худди шу дераза ёнига келган экан. Аммо тун қоп-қоронғи әди, шунинг учун ҳам мен Бэрримор нимани кўрмоқчи бўлганлигини тушунолмадим. Сўнгра, хаёлимга бир нарса келиб қолди, эҳтимол унинг қандайдир ошиқлик қилиқлари бордир? Агар шундай бўлса, у ҳолда ҳамма нарса — унинг жуда эҳтиётсизлик билан ҳаракат қилганлиги ҳам, хотинининг алам-изтироблари ҳам равshan бўлиб қолади. Сиртдан қараганда хушбичим бўлган бу киши бирор қишлоқи қизни ўзига bemalol маҳлиё қила олади, бинобарин, менинг бундай гумон қилишим учун асос йўқ эмас. Ўша куни кечаси ўз хонамга қайтиб келганимдан кейин қаердадир эшик очилганлигини эшиятган әдим. Эҳтимол, Бэрримор бирор аёл билан маҳфий учрашмоқ учун борган бўлса керак. Эртаси кун әрталаб ҳам бутун хаёлим шу гумон билан банд бўлди. Кейинроқ менинг бу гумонларим асоссиз бўлиб чиқиши мумкин, аммо шундай бўлса ҳам, мен буни сизга хабар қилишни зарур деб эисоблайман.

Ўша кечаси бўлган воқеалар тўғрисида Бэрриморнинг нима сабабдан шундай ҳаракат қилганлиги аниқланмагунча индамай турадиган бўлсам, бу билан ҳаддан ташқари катта масъуллиятни зиммамга олган бўламан, деб ҳис қилдим. Баронет билан ионушта қилиб бўлганимиздан кейин унинг кабинетига бордик ва у ерда мен бўлган воқеаларнинг ҳаммасини унга гапириб бердим. Баронет бу воқеаларга қизиқар деб кутган эдим, аммо у менинг гапларимга жуда осоиишталик билан қулоқ солиб турди.

— Бэрримор кечалари изғиб юрганлигини мен ҳам биламан,— деди у.— Бу тўғрида қўпдан бери сиз билан гаплашмоқчи бўлиб юрган эдим, худди сиз каби мен ҳам туннинг айни шу соатларида коридорда Бэрриморнинг юрганлигини бир неча марта эшитганман.

— Эҳтимол, у ҳар кун кечаси ўша деразанинг олдига борадигандир?

— Эҳтимол. Агар шундай бўлса, унинг кетидан пойлаб у ерда нималар қилаётганлигини кўриш керак. Дўстингиз Холмс бундай ҳолда қандай ҳаракат қилган бўларди, шуни айтиб беромайсизми?

— Сизни ишонтириб айта оламанки, у ҳам худди шундай ҳаракат қилган бўлур эди,— дедим мен.— Бэрриморнинг кетидан пойлаб бориб, у ерда нимани кўрмоқчи бўлганлигини билib олган бўлур эди.

— Бўлмаса, биз ҳам шундай қила қолайлик.

— У бизни эшитиб қолади!

— Йўқ, Бэрриморнинг қулоги оғир, лекин шундай бўлса ҳам таваккал қилиб кўриш керак. Сиз менинг хонамга келинг, уни бизницида кутиб турамиз.

Сәр Генри бу ерда ўзи ўтказаётган зе-
риктиарли, бир маромдаги ҳаётига қандайдир
хилма-хиллик киритмоқ учун оз-моз имконият
топилганига хурсанд бўлса керак, ҳузур қилган-
дек бўлиб, қўлини ишқалади.

Қўрани қайта қуриш планларини сәр Чарльз
учун тайёрлаб берган архитектор билан ба-
ронет алоқа қилишга улгурган ва Лондондан
пудратчини ҳам чақиртирган эди, хуллас, яқин
фурсатда бу ерда катта ўзгаришлар бўлишини
кутмоқ керак. Хоналарни безовчи ва мебеллар
тайёрлаб берувчи усталар Плимутдан етиб ке-
лишди. Шуларнинг ҳаммаси бизнинг дўстимиз
жуда катта ишлар қилмоқчи бўлганлигини ва
ўз зотининг ўтмишдаги удуғлигини тикламоқ,
учун меҳнатини ҳам, пулини ҳам аямасликка
жазм қилганлигини кўрсатиб турарди. Уй ба-
тамом ремонт қилиниб, янгидан жиҳозланиб
бўлгандан кейин уни баронет ўзи орзу қилган
ҳолга келтириб такомиллаштирмоғи учун энди
уйланишдан бошқа иши қолмас эди. Сизга шу-
ни айтайки, шундай бўлади, деб фараз қилмоқ
учун ҳамма асослар бор, чунки у ўз қўшниси
миссис Стэплтонга ниҳоят даражада ошиқ бў-
либ қолган эди. Бироқ бу ошиқ-маъшуқлик бу
ердаги ҳолатда кутилиши мумкин бўлган тарзда
силлиқ бормаётир. Масалан, бугун мана шу
oshiқ-маъшуқлик денгизида кичкина тўлқин
пайдо бўлиб қолди. Бу эса бизнинг дўстимизни
жуда таажублантириди ва унинг кўнглини хижил
қилиб қўйди.

Бэримор тўғрисида гаплашиб олганимиз-
дан кейин сәр Генри шляпасини кийиб қаёққа-
дир отланди. Мен ҳам у билан бирга бормоқчи
бўлиб отландим, албатта.

— Сиз мен билан бормоқчимисиз, Уотсон? — деб сўради у менга қандайдир ғалати бир тарзда қараб туриб.

— Бу нарса сизнинг қаёққа боришингизга боғлиқ. Агар ботқоқ томонга борсангиз, мен ҳам сиз билан бирга бораман,— деб жавоб бердим мен.

— Ботқоқ томонга бораман.

— Менга қандай вазифа топширилганлиги ўзингизга маълум-ку. Мен сизга халақит бермоқчи әмасман, лекин Холмс менга сизни айниқса ботқоққа борганингизда ёлғиз қолдирмасликни буюрган әди. Бу гапни ўзингиз ҳам эшитгансиз.

Сәр Генри ёқимли табассум билан қараб, елкамга қоқиб қўйди.

— Азиз дўстим,— деди у,— Холмс ҳар қанча узоқни кўрса ҳам, лекин у менинг бу ердаги ҳаётим қандай кечишини ва унинг ҳамма тафсилотларини олдиндан билиб қўёлмас әди. Нима демоқчи бўлганимни тушунасизми? Бошқаларини қўяберинг-а, аммо сиз менга халақит беришни асло истамассиз, деб ўйлайман. Йўқ, ёлғиз ўзимни қўйиб юбораверинг.

Шу гаплардан кейин қандай аҳволга тушиб қолганлигимни ўзингиз ўйлаб кўринг. Нима дейишимни, қандай қилишимни билмай, хижлатда қолиб, ҳайрон бўлиб турган әдим, шу пайтда сәр Генри ҳассасини олиб жўнаб қолди.

Лекин оз-моз ўйлаб кўришим биланоқ, мен нега унинг ёлғиз кетишига йўл қўйдим, деб виж-доним қийнала бошлади. Ҳўш, Лондонга қайтиб борганимдан кейин сизга, менинг бу лапашанглигим бошимизни кулфатга солиб қўйди, деб айтишга мажбур бўлиб қолсам, унда нима

бўлади? Шу фикр хаёлимга келиши биланоқ иситмам чиқиб кетди. Ҳали ҳам кеч эмас, унга етиб олиш мумкин. Шу фикр хаёлимга келдию, дарҳол Мэррипит-хаусга жўнадим.

Мен йўлда сэр Генрини кўрмай тез-тез қадам ташлаб боравердим, ботқоқликнинг ичкарисига олиб борадиган сўқмоқ йўл бошланадиган жойга бир неча минутда етиб олдим. Шу пайтда менда танлаган йўлим тўғри бўлдимикин, деган гумон туғилди, шундан сўнг ботқоқликнинг теварак-атрофи кўринадиган тепаликнинг устига— бир вақтлар тош кавлаб олинадиган ўша тепаликнинг устига чиқдим. Тепаликка чиқишим билан дарров баронетни кўрдим. У мендан тахминан чорак миля нарида сўқмоқ йўлдан бормоқда эди, унинг ёнида эса бир аёл ҳам бор эди, бу аёл миссис Стәплтоннинг худди ўзи эди. Уларнинг иккови учрашмоқчи бўлиб аллақачон келишиб қўйганликлари менга равshan бўлиб қолди, демак бугунги учрашув тасодифий эмаслиги маълум бўлди. Улар гапга маҳлиё бўлиб, жуда секин қадам ташлаб боришаарди, миссис Стәплтоннинг қўлини пахса қилиб гапираётганига қараганда у қиз сэр Генрига нималарни дир уқтиromoқчи бўлаётгандиги кўриниб турарди. Сэр Генри эса унинг гапларига диққат билан қулоқ солмоқда ва тошлар орасида қақ-қайиб туравердим. Уларга етиб олиб ошиқона суҳбатни бузиш сира ҳам мумкин эмас эди. Ҳўш, менинг вазифам нима? Менинг вазифам шуки, сэр Генрини бир секунд бўлса ҳам кўздан қочирмаслигим керак. Дўстинг кетидан пойлаб юриш жуда бўлмагур иш. Лекин мен бошқа

илож тополмай, тепалик устида туриб кузатишни давом эттиришга, сўнгра эса, кўрган-билгандаримнинг ҳаммасини баронетнинг ўзига айтиб, виждонимни поклаб олишга жазм қилдим. Дуруст, мабодо тўсатдан у хавф остида қолса, унга дарров ёрдам беролмас эдим, чунки мен ундан анча олисда эдим, лекин ўзингиз ҳам билишингиз керакки, менинг бошқа иложим йўқ эди.

Дўстимиз сэр Генри билан қиз бир неча қадам йўл юриб ва ўзларининг суҳбатларига берилиб кетиб, тўхтаб қолиши, ана шунда уларнинг учрашувини кўриб турган бирдан бир шоҳид фақат мен эмаслигим тўсатдан менга равshan бўлиб қолди. Тошлиар орасида қандайдир кўум-кўк нарса кўзимга чалинди. Тикилиб қараган эдим, таёққа илиб қўйилган кўк латтага кўзим тушди, бу таёқни эса сўқмоқ йўл томон бораётган киши кўтариб олганлигини кўрдим. У киши ўзининг капалаклар овлайдиган матрабчасини кўтариб олган Стэплтон экан. Сэр Генри билан унинг ёнида турган қизга Стэплтон мендан кўра анча яқинлашиб қолган эди ва у тўппа-тўғри уларнинг ёнига бормоқда эди. Шу дақиқада сэр Генри миссис Стэплтонни қучоқлаб олди, қиз эса унинг қучогидан чиқишга уриниб, орқага тисарилди. Сэр Генри яна қучоқламоқчи бўлиб уринаётган эди, қиз қўли билан уни итарди... Сўнгра эса, улар бирданига бир-бирларидан ажралиб, орқаларига қарадилар. Чунки улар матрабчасини бемаъни силкитиб, чопиб келаётган Стэплтонни кўриб қолишган эди. Стэплтон зўр бериб қўлларини пахса қилар эди ва ошиқ-маъшуқларга яқинлашганидан кейин бениҳоя ҳая-

жонланиб, дағдаға қилишға киришди. Бу ҳараларнинг боиси нималигини тушунолмай қолдим, лекин Стэплтон нималарнидир гапириб, сәр Генрини айблаётган, у әса ўзини оқлашга уриниб, аста-секин жигибийрон бўла бошлаган бўлса керак. Қиз эса мағруона сукут қилиб, уларнинг ёнида тураверди. Ниҳоят, Стэплтон бирданига бурилди, синглисига буйруқ бергандай бўлиб, қўл силтади, қиз эса сәр Генрига маъсумона назар ташлаб, акасининг кетидан йўлга тушди. Табиатшуноснинг аччиғланиб, қўл силтари у синглисидан ҳам ғазабланаётганлигини кўрсатиб турарди. Баронет улар орқасидан қараб турди, сўнгра бошини энгаштириб, астасекин қадам ташлаган ҳолда орқасига қайта берди.

Менинг кўз олдимда рўй берган бу воқеадан мен ҳеч бир нарсани тушунолмадим ва дўстимнинг ижозатисиз бу воқеаларнинг шоҳиди бўлганим учун ўз-ўзимдан ниҳоят даражада хижолат бўлмоқда эдим. Тепаликдан тушиб, пастда баронетни кутиб олишдан бошқа иложим қолмади. Ғазабининг зўрлигидан унинг чеҳраси қизарив кетган, қошлари чимирилган эди — у нима қилишини, нима дейишини билмай қолганлиги кўриниб турарди.

— Хелло, Уотсон! Бу ерга қаёқдан келиб қолдингиз? Барибир орқамдан изма-из кела-вердингиэм?

Мен уни нима учун ёлғиз юбора олмаганлигимни, қандай қилиб унинг кетидан изма-из келганигимни ва уларнинг учрашувини ҳамда шу учрашувдан кейин бўлган воқеаларни — хуллас, ҳамма гапни тушунтириб беришга тўғри келди. Сәр Генри менга ўқрайиб қарадио, аммо очиқ

кўнгил билан ҳамма гапни айтиб берганлигим уни жаҳлдан туширди ва шунинг учун ҳам у гарчи ноиложликдан бўлса ҳам кулиб юборди.

— Саҳро каби шундай ерда хилват жой то-пармикинман, деб ўйлаган әдим, лекин бўлмади! Ҳаммаларингиз худди тил биритиришиб қўйгандек, қиз билан улфатчилик қилишимни тамоша қилишга чиққан экансиз-да! Аммо бу улфатчилик жуда муваффақиятсиз бўлиб чиқди. Сиз қаерда турган әдингиз?

— Анови тепаликнинг устида.

— Демак, жуда яхши кўринадиган жойда турган экансиз-да, аммо қизнинг акаси биринчи қатордан жой олган экан. Қизнинг акаси бизнинг устимизга қандай ёпирилиб келганини кўрдингизми?

— Ҳа, кўрдим.

— Бу шахснинг ақли унчалик жойида әмас, деган фикр ҳеч қачон хаёлингизга келмаганими?

— Йўқ, келмаган әди.

— Менинг ҳам хаёлимга келмаган әди. Шунгача мен Стэплтонни жуда нормал киши деб ҳисоблаб юрадим, аммо әнди, чамамда, уни, эҳтимолки мени ҳам, жиннихонага әлтиб қўйиш керакка ўхшайди. Наҳотки мен шу қадар ёмон одам бўлсан? Сиз мен билан бир неча ҳафтадан бўён биргасиз, Уотсон. Менга очигини айтинг. Мен ўзим севган қўзга яхши әр бўлишимга нима халақит бераётir?

— Менимча халақит бераётган ҳеч нарса йўқ.

— Жамиятда тузуккина обрўйим бор, бу тўғрида у менга таъна қилолмайди, демак, ўзимнинг бирор камчилигим бўлса керак. Мен унга

ниманың қилибман? Умримда бирорга ёмонлик қилған киши әмасман. Шундай бўлса ҳам, у шахс мени синглисига ҳатто яқин йўлатгиси келмайди.

— Ўзи ҳам шундай дедими?

— Ҳа, бундан кўра ёмонроқ гапларни ҳам айтди. Биласизми, Уотсон, мен у қиз билан танишганимга бир неча ҳафта бўлди, холос, лекин биринчи учрашганимдаёқ у қиз менинг учун яратилганлиги равшан бўлиб қолди. У қиз... у қиз... ҳам... менга мойил әди, бунинг учун қасам ичишга тайёрман! Аёлларнинг дилидаги нарсанни тилларидан кўра кўзлари яхшироқ айтиб беради. Лекин акаси бизнинг бир-биримизга яқинлашишимизга қаршилик қилиб келди. Факат шу бугунгина қиз билан хилватда учрашишга муваффақ бўлган әдим. Қиз ҳам бу учрашишга хурсандлик билан рози бўлган әди, бунга негиз розилик берганини биласизми? Бир-биримизга бўлган муҳаббатимиз тўғрисида гаплашмоқ учун учрашган бўлса керак, деб ўйларсиз? Йўқ, агар қизнинг қўлидан келганида әди, мени ҳам индамасликка мажбур қилган бўлур әди. Қиз менга: бу ер сиз учун хатарли, Баскервиль-холдан жўнаб кетмагунингизгача кўнглим тинчмайди, дейди, холос. Мен унга сиз билан учрашганимдан кейин бу ердан ҳеч қаёққа кетмайман, башарти кетишим шу қадар зарур бўлса, мен билан сиз ҳам бирга кетинг, дедим. Ҳуллас, мен унга уйланиш ниятида эканлигими айтдим, лекин менинг бу гапимга қиз ҳатто жавоб қайтаришга ҳам улгуролмади, чунки худди шу дақиқада унинг гўё меҳрибон акаси худди жиннидек устимизга ёпирилиб келди. Унинг ғазабидан бутун вужуди бўзариб кетган әди,

нурсиз кўзларидан эса бамисоли ўт чақиаб турарди. Мен ҳеч нарса қилганим йўқ-ку! Наҳотки мендан ғазабланадиган аёлга муҳаббат изҳор қилиб унинг пинжига кирсам! Менга у, сиз ба-ронет бўлганингиз учун хоҳлаған ишингизни қилаверасизми, деб ўшқирди. Агар у қизнинг акаси бўлмаганида эди, мен унга нима жавоб қилишимни ўзим билардим! Бу қизга бўлган ҳисларимда уятли бирор нарса йўқ ва ахир бир кун келиб мисс Стэплтонни хотиним деб аташ шарафига муюссар бўлурман, деган умиддаман, дедим холос. Лекин бу гапларим унга заррача таъсири қилмади, ниҳоят, қизишиб менинг ҳам жаҳлим чиқиб кетди, аммо қиз олдимиизда турганлиги учун бунчалик қизишмаслигим керак эди, шундан сўнг у синглисини судраб олиб кетганингизни ўзингиз ҳам кўрдингиз, мен бўлсан, ҳайрон бўлиб ёлғиз ўзим қолавердим. Энди, Уотсон, шу воқеаларнинг боиси нимадигини менга тушунтириб беринг, бу яхшилигини умрбод унутмайман!

Мен ундей деб ҳам ўйлаб кўрдим, бундай деб ҳам ўйлаб кўрдим, лекин ростини айтсан, бу воқеаларнинг ҳаммаси мени ҳам ҳайратда қолдирди. Дўстимизнинг унвони, давлати, ёшлиги, фел-атвори, кўриниши, хуллас, шуларнинг ҳаммаси унинг яхши одам әканлигидан далолат бериб турибди. Унинг оиласи бошига тушган сирли қисматни ҳисобга олмагандан, дўстимизнинг бирор ёмон нарсаси борлигини билмайман. Ҳақиқатан ҳам, сэр Генрининг таклифи шу қадар кескинлик билан ва ҳатто қизнинг хоҳишига ҳам қарамай рад әтилганлиги қизиқ. Қизнинг ўзи ҳам шу воқеаларнинг ҳаммасига шу қадар парвосизлик билан қараганлиги бундақ

ҳам қизиқ. Аммо бизнинг шубҳаларимизни ўша куниёқ Стэплтоннинг ўзи бартараф қилди. У ўзининг қўпол муомала қилганлиги учун кечирим сўраб келди, сэр Генрининг кабинетида у билан узоқ сұхбатлашиб ўтириди, шундан сўнг уларнинг ўртасида ҳеч қандай машмаша рўй бермагандек бўлиб қолди, у бизни келаси жума куни Меррипит-хаусга зиёфатга чақириб, жўнаб кетди.

— Мен у одамнинг нормал киши эканлиги га ҳали ҳам шубҳаланаман,— деди сэр Генри,— бугун эрталаб унинг бизнинг устимизга ёпирилиб келганидаги ваҳожати ҳали ҳам кўз олдимда турибди, лекин унга қойил бўлиш керак, жуда қоидасини келтириб узр сўради, ҳеч бир гина қиласиган жой қолдирмади.

— Нега шу қадар ғазабланганлигининг сабабини айтдими?

— Синглисими жонидан ҳам яхши кўрар экан. Шундай бўлиши ҳам табиий. У синглисими шу қадар қадрлаётганлигига жуда хурсандман. Улар умрбод бир-бирларидан ажрамай яшаб келганилар ва ўзининг айтишига қараганда, уларнинг бошқа яқин кишилари йўқ, бинобарин, у синглисидан ажralиб қолиши мумкинлигидан жуда ҳам қўрқади. У синглисига бўлган менинг ҳисларимдан бехабар әмиш, буни ўз кўзи билан кўрганидан кейин синглисидан ажralиб қолиши мумкинлигини тушунибди ва шу фикр хаёлига келиши биланоқ, ўзини йўқотиб қўйибди. У ўзининг қилиб қўйган қилиқларидан жуда пушаймон бўлиб гапирди ва мисс Стэплтон сингари шу қадар чиройли қизни ёнимдан силжитмай ўтириш менинг учун худбинлик бўлади ва бу нарса менинг аҳмоқ-

лигимни кўрсатади, деб ўзи тан олди. Башарти, синглимдан ажралиш тақдирга ёзилган бўлса, сиз менинг қўшнимсиз, синглим сизга тега қолсин, деди. Ҳар ҳолда синглидан ажралиб қолиш унинг учун катта зарба бўлиб тушармиш, бунга чидаб туришим қийин бўлса керак, деди. Агар мен бу қизга бўлган муҳаббатим тўғрисида яқин уч ой ичида оғиз очмасликка ва фақат шу қиз билан дўст бўлиб юриш билангина кифояланишга ваъда берсам, у менга тўсқинлик қилмас эмиш. Мен унга шундай деб ваъда бердим, шу билан иккаламиз ярашиб олдик.

Кўриб турибсизки, кичкина сирларимиздан бири энди маълум бўлиб қолди. Аммо биз тушиб қолган ботқоқлик тагини оёқ билан пийпаслаб кўриш ҳазилакам иш эмас. Стэплтон ўз синглисингни ошиқига, яъни сэр Генри каби ҳамманинг ҳаваси келадиган йигитга нима учун шундай ёмон назар билан қараётганлиги энди бизга маълум бўлиб қолди.

Энди мен шу чигал бўлиб қолган калавадан яна бир ипни тортиб олишга уриниб кўраман. Кечалари ҳўнграб йиғлашларнинг сабаби нималигини, нега миссис Бэрриморнинг йифидан чеҳраси кепчиб юрганигини ва әшик оғасининг ботқоқ томонга бориб юришининг сири нималигини текширишга ўтайлик. Сиз, азиз Ҳолмс, мени табриклай беринг ва топган ёрдамчим кўнглимдагидек киши экан деб айтаверинг. Сиз мени бу ерга ишониб юборган әдингиз, бу ишончининг жуда ўрйнли бўлиб чиқди. Навбатдаги бу жумбоқни ечиш учун бир кечанинг ўзи кифоя қилди.

Мен «бир кеча» деяпман, лекин «икки кеча» дейиш тўғрироқ бўлур эди, чунки биринчи

кечаси биз ҳеч бир нарсани билиб ололмадик. Сэр Генрининг хонасида биз у билан эрталаб соат учгача пойлаб ўтиридик, десак бўлади, аммо зинанинг тепасидаги соатнинг урган зангидан бошқа ҳеч бир товуш эшитолмадик. Бу зериктиарли даражада бедор бўлиб ўтиришнинг охири шу бўлдики, сэр Генри ҳам, каминангиз ҳам креслода ўтириб ухлаб қолибмиз. Аммо бу муваффақиятсизлик ҳафсаламизни пир қилиб қўймади, яна бир марта кечаси билан ухламай пойлаб чиқишга қарор қилдик. Эртаси куни кечаси лампани ўчириб қўйиб, кетма-кет папирос чекиб индамай ўтира бердик. Вақтнинг ўтиши жуда қийин бўлди, аммо қопқон олдида сабрсизлик билан ов кутиб турган овчи каби биздаги қизиқиши ўзимизга далда бермоқда эди.

Соат бир бўлди, икки ҳам бўлди, эндиғина гижина бошлаган эдик, тўсатдан ўзимизни сира чарчамагандек ҳис қилиб қолдик — мен ҳам, сэр Генри ҳам иккаламиз қаддимизни беихтиёр ростлаб олдик. Коридорга кимнингдир шипиллаб келаётганлигини эшитдик. Ўғринчи келаётган қадамлар бизнинг хонамизга яқинлашди, сўнгра, узоқлашиб аста-секин ғойиб бўлди. Баронет секингина эшикни очди. Биз овимиз орқасидан изма-из бора бердик. У галериядан ўтиб кетишига улгурган эди, коридор эса тим қоронғи эди. Биз жуда эҳтиётлик билан коридорнинг охирига етиб олганимизда, оёқ учи билан энгashiброқ бораётган қора соқолли новча кишининг шарпаси кўринди. У лип этиб ўзини ўша эшикнинг панасига олди, қўлидаги шам бир секунд уни ёритиб юборди, сўнгра эса, қоронғи коридорга шамнинг ингичка нури тушишди.

ди. Биз ҳар бир қадамимизни авайлаб босиб ўша нур томон юрдик. Яланг оёқ бўлсамиз ҳам гавдамизниг оғирлигидан эски пол ғижирлаб нола қилгандек бўларди. Полниг ғижирлаши ни эшитмаслик мумкин эмасдек бўлиб туюларди менга, лекин баҳтимизга Бэрриморниг қулоғи ҳақиқатан оғир экан, яна унинг устига унинг бутун эътибори ўзи қилаётган иш билан банд эди.

Ниҳоят, эшик олдига етиб олиб, хонага кўз ташладик. Эшик оғаси қўлидаги шам билан деразанинг олдида унинг ойнасига юзини ёпиштиргандек бўлиб турарди, бундан икки кун аввал ҳам кечаси уни шу дераза олдида мана шундай ҳолатда кўрган эдим.

Қандай ҳаракат қилишимиз кераклигининг режасини олдиндан тузиб қўймаган эдик. Аммо баронет қатъий ҳаракат қилишни ўзига одат қилиб олган кишилардан деса бўлади. У дадиллик билан хонага кириб борди, Бэрримор деразанинг олдиндан дарров берига келиб ҳансираган ҳолда, бутун гавдаси билан қалтираб, ўликдай бўзариб, бизниг олдимиэда қаққайиб қолди. Унинг оқариб кетган юзида ёниб турган қора кўзлари жуда қўрқиб кетганлигини билдириб турарди. У саросима бўлиб, гоҳ менга, гоҳ сәр Генрига тикиларди.

— Бэрримор, бу ерда нима қиляпсиз?

— Ҳеч нима, сәр.— Ҳаяжонланганидан тили ғулдираб қолди; қўлидаги шам қалтираб деворга ва шифтга нотекис соя солиб турарди.— Дераза, сәр... Мен ҳамма деразалар ёпилганмик, деб кечалари текшириб юраман.

— Ҳатто. иккинчи қаватдаги деразаларни ҳамми?

— Ҳа, сәр, ҳамма уйдаги деразаларни текшириб чиқаман.

— Гапимга қулоқ солинг, Бэримор.— деди қатъий оҳанғ билан сәр Генри,— сиз бизга ҳақиқатни айтиб беришингиз керак, бинобарин. сиз бизга бор гапни нақадар тез айтиб берсангиз, ўзингизга шу қадар яхши бўлади. Қани, энди сир бекитишни бас қилинг! Нима учун бу ерга келдингиз?

Эшик оғаси бизга ожизона назар ташлади ва жуда хижолатда қолиб, ғижиниб тураверди:

— Мен ҳеч бир ёмон иш қилганим йўқ, сәр! Фақат шам билан деразани ёритиб турган эдим.

— Нега шам билан деразани ёритдингиз?

— Буни мендан сўраманг, сәр Генри... Сўраманг! Сиёга қасамёд қилиб айтаманки, бу менинг сирим, бу сиримни сизга айтиб беролмайман. Агар бу сир фақат ўзимга тааллуқли бўлганида эди, мен сиздан ҳеч бир гапни яшимаган бўлур эдим.

Ҳаёлимга тўсатдан бир фикр келиб қолди, шу ондаёқ дераза токчасида турган шамни қўлимга олдим.

— Бу шам шартли белги бўлса керак. Қани биз ҳам ёритиб кўрайлик-чи, бунга бирор жавоб бўлармикин?

Мен худди Бэримор қилгани каби шамни дераза ойнасига яқинлаштириб, қоронғи зулматга кўз ташладим. Ой булатлар орасига яширинди, биринчи дақиқада мен кенг ботқоқликка соя солиб турган дараҳтлар қаторини кўрдим, холос. Деразанинг қора квадратида тун қорон-филигини ёриб ўтиб, йилтираб турган кичкина

сариқ нуқтани кўришим биланоқ, бирданига қувониб қичқириб юбордим.

— Ана, қаранг!

— Йўқ, йўқ, сэр..! — ғулдиради эшик оғаси.— Сизни ишонтириб айтаманки...

— Шамни ўнг томонга олиб ўтинг, Уотсон,— деб қичқирди баронет — Кўраяпсизми? Анови чироғ ҳам жойидан қўзғалди... Қани, абллаҳ, энди ҳам индамай тураверасизми? Ахир бу сигнал-ку! Қани ростини айтинг шеригингиз ким? Нима қилмоқчи әдингиз?

(Эшик оғаси унга ўқрайиб қаради:

— Бу менинг ишими эмас, бу ишнинг сизга дахли йўқ. Мен сизга ҳеч нимани айтмайман.

— Шундай бўлса ўзингизни ишдан бўшатилган деб ҳисоблашингиз мумкин.

— Хўп, сэр. Демак, бошқа иложим йўққа ўхшайди.

— Мен сизни шарманда қилиб ҳайдайман! Уялинг! Ота-боболаримиз юз йилдан кўпроқ вақтдан бери бирга яшаб келишган бўлсаю, сиз менга қарши қандайдир фитна қилишни ўйлаб юрибсиз.

— Йўқ, йўқ, сэр! Сизга қарши эмас!

Бу сўзларни хотин киши айтиётганлигини эшитдик. Қайрилиб қараган әдик, эшик олдида ўлгудек қўрқиб турган миссис Бэрриморни кўрдик, бу хотиннинг бўзарган башараси эриникидан қолищмас әди, шол рўмол ёпиниб олган ички юбкадаги бу йўғон хотиннинг ҳаддан ташқари қўрқанлиги чеҳрасидан билиниб турмаганда әди, у жуда кулгили таассурот қолдирган бўлур әди.

— Бизни ишдан бўшатишди, Элиза. Оқибат

шу бўлди... Бор, нарсаларингни йиғиштириш,—деди Бэрримор.

— Джон! Джон! Бошингга қандай кунларни солиб қўйдим-а! Ҳамма айб менда, сэр Генри. У фақат мени деб шу ишни қилди... Фақат мени деб!

— Қани айтинг! Ўзи нима гап?

— Менинг бечора укам очлигидан ботқоқликда ҳалок бўлаётир. Эшигимиз олдида укамнинг ўлиб кетишига чидаб туролмаймиз-ку, ахир. Овқат тайёр бўлганлигини билдириб Джон унга сигнал берадиган, у эса овқатни қаерга элтиб қўйишини кўрсатаётир.

— Демак, сизнинг укангиз ўша...

— ... қочиб юрган маҳбус, сэр... Қотил Селден.

— Бу гапнинг ҳаммаси рост, сэр,— деб тасдиқлади Бэрримор.

— Мен бирорнинг сирини очолмайман, деб сизга айтдим-ку, энди ҳамма гапни ўз қулоғингиз билан эшитдингиз, сизга қарши ҳеч бир ёмон нижтда эмаслигимизни энди ўзингиз билиб олдингиз.

Кечаси шам кўтариб мана шундай сирли юришларнинг боиси мана шундай аён бўлиб қолди! Сэр Генри билан биз ҳайрон бўлиб, миссис Бэрриморга қарадик. Наҳотки, бу лоқайд басавлат хотин бизнинг мамлакатимиздаги энг даҳшатли жиноятчилардан бири билан қон-қардош бўлса-я?

— Ҳа, менинг қиззик вақтимдаги фамилиям Селден бўлган, у менинг укам. Биз уни болалик чоғиданоқ эркалатиб ўстирган эдик, ҳамиша кўнглига қарадик, шу тариқа у нимаики қилсан ҳам менга ҳеч ким ҳеч нима деёлмайди, бутун дунё фақат менинг ҳузур-ҳаловатим учун

яратилган деган ҳис билан ўсиб улғайди. Ўспирин бўлиб қолганидан кейин ёмон одамларга улфат бўлиб қолди, укамни бамисоли шайтон йўлдан оздириди. У онамнинг юрагини вайрон қилиб, нонимизни балчиқقا булғади. Кундан кунга баттар бўлаверди, кетма-кет жиноят қиласаверди. Нима уни дор тагидан қутқариб қолди? Фақат худонинг шафқати. Лекин, сэр, менинг учун у ҳали ҳам ўшлигимда ўзим эркалатиб ўйнатиб юрган жингалак соч кичкина бола бўлиб қола берди. Шунинг учун ҳам у турмадан қочиб кетди — менинг бу ердалигимни ва ёрдам беришимизни билар эди. У кечаси очиқиб, ҳориб бу ерга етиб келди, уни эса изма-из қувлаб келишмоқда эди. Укам шундай мушкул аҳволга тушиб қолганида биз нима қилишимиз керак эди? Биз уни ўйимизга олиб кириб овақатлантирдик, қўлимиздан келган ёрдамни бердик. Сўнгра, сэр, сиз келдингиз, шундан сўнг у шовқин-сурон босилгунча ботқоқликда яшириниб ётиш яхшироқ, деган қарорга келди, шундан бери ботқоқликда яшириниб юрибди. Биз бўлсак, бир кеча ўтиб иккинчи кечаси унинг у ёқ-бу ёққа кетиб қолмаганлигини текшириб туррамиз, деразани ёритиб унга хабар қиласиз, агар у жавоб берса, эрим белгилаб қўйилган жойга нон ва гўшт элтиб беради. Эҳтимол, кетиб қолгандир, деб ҳар кун умид қиласиз, лекин модомики у шу ерда экан, биз уни ташлаб қўймаймиз. Мен художўй хотинман, сизга ёлғон гапирмайман. Агар бу ишимнинг бирор ёмонлиги бўлса, бунинг учун эрим айбли эмас — у фақат мени деб шундай қилаётир.

Хотин шундай ҳиссиёт билан гапирдики, унинг гапига ишонмай бўлмас эди.

— Шу гаплар ростми, Бэрримор?

— Ҳа, рост, сәр Генри. Бу гапларнинг битта ҳам ёлғони йўқ.

— Майли, хотинингизнинг садоқати учун сизни койиб ўтирамайман. Сизга айтган гапларимни унугиб юборинг. Икковингиз уйингизга боринг, бу воқеанинг ҳаммасини әрталаб бафуржা муҳокама қиласиз.

Улар кетишганидан кейин биз яна деразага қарадик. Сәр Генри деразани қиялатиб очиб қўйди, дераза очилиши билан тунги совуқ шамол юзимизга урилди. Узоқ қоронғи зулматда кичкина сариқ чироқча ҳали ҳам липиллаб туради.

— Унинг қўрқмаганлигига ҳайронман,— деди сәр Генри.

— Чироқ фақат шу ердангина кўринса керак.

— Эҳтимол. Сиз у чироқни қаерда деб ўйлайсиз?

— Тош устунларнинг теварак-атрофида бўлса керак.

— Икки милядан кўп эмасди?

— Бунга ҳам етмайди.

— Ҳа. Агар Бэрримор овқатни у ерга элтиб бераетган бўлса, демак, узоқ эмас экан. Ҳозир у овқат олиб келишини кутиб тургандир. Йўқ, Уотсон, мен бориб у аблажни тутиб оламан!

Менинг хаёлимга ҳам шу фикр келди. Бэрриморлар бизни ўз ихтиёрлари билан бу сирдан воқиф қилганлари йўқ-ку — уларни бу сирларни айтиб беришга биз мажбур қилдик. У одам жамият учун хавфли. Бунаقا одамни аяб ҳам, оқлаб ҳам бўлмайди. Имконият борлигидан фойдаланиб, биз уни ҳеч кимга зарар етказа олмайдиган жойга қайтаришимиз керак. Аksi ҳолда бизнинг бўшанглигимиз бошқаларга — масалан,

Стэплтонларга ёмонлик келтириши мумкин. Бир куни кечаси Стэплтонларга у ҳужум қилиши мумкин. Сэр Генрини дадил ҳаракат қилишга шу фикр йўллаган бўлса керак, деб ўйлайман.

— Мен ҳам сиз билан бирга бораман.

— Агар борсангиз, тўппончани олиб, этик кийиб олинг. Тезроқ бориш керак. Бўлмаса, у чироқни ўчириб қочиб кетади.

Орадан беш минут ҳам ўтмасданоқ биз куз шамолининг бир маромдаги увилашига ва тўкилаётган хазонларнинг шитирлашига қулоқ соласола қоронги хиёбондан тез-тез қадам ташлаб боравердик. Чиринчи ва зах ерларнинг ўткир ҳиди димоғимизга урилмоқда эди. Ой осмонни қоплаган қора булатлар орасидан аҳён-аҳёндагина мўралаб қаради, биз ботқоқликка чиқиб олишимиз билан шивалаб ёмғир ёға бошлади. Сариф чироқча олисда ҳали ҳам милтиллаб турарди.

— Сиз ўзингиз билан бирор нима олдингизми? — деб сўрадим мен.

— Ҳа, қамчи олдим.

— У ўзига келиб қолиб, қаршилик қўрсатмаслиги учун тезроқ ҳаракат қиласайлик. Айтишларига қараганда, у ҳеч нарсадан қайтмасмиш. Уни бирданига тутиб олайлик.

— Айтинг-чи, Уотсон! — тўсатдан гап бошлиди баронет. — Бу хусусда Холмс нима дерди? Эсингиздами? «Евуз кучлар чексиз ҳукмронлик қилаётган тун пайтида...»

Худди шу сўзларга жавоб бергандай бўлиб, қаердадир олисда, мудҳиш кенг ботқоқлик орасида бундан бир неча кун аввал Гrimpen ботқоқлигига мени ҳайратда қолдирган ғалати товуш пайдо бўлди. Шамол дастлаб бизнинг қулогимизго ириллаган, сўнгра, эса бўкирган товушни

олиб келди, бу товуш аста-секин маъюс увиллашга айланди. Бу ёввойи, баҳайбат товушлар кетма-кет айни бир тарзда такрорланиб, ҳавода янграмоқда эди. Баронет мени енгимдан ушлаб олди, мен ҳатто тим қоронфиликда ҳам унинг юзи ўлгудай оқариб кетганлигини кўрдим.

— Худоё тавба, Уотсон, бу нима экан?

— Билмадим. Бунаقا товушлар ботқоқда тез-тез әшитилиб туради, дейишади. Ўзим ҳам әшиитганман.

Увиллаш яна тўхтаб қолди, жимжит сукунат бошланди. Биз бутун вужудимиз билан қулоқ солиб туравердик, лекин атрофимиздаги сукунатни ортиқ ҳеч бир нарса бузмади.

— Уотсон,— деди баронет,— бу товуш итнинг товуши.

Томирларимдаги қон музлаб қолгандек бўлди, чунки сэр Генрининг овози қўрққанидан қалтираб кетди.

— Улар бу товушни кимни дейишади?— савол берди баронет.

— Ким?

— Шу ерлик одамлар.

— Ахир улар бутунлай нодон кишилар-ку! Уларнинг бу товушни қандай изоҳлашлари сизга барибир эмасми?

— Уотсон, сиз менга айтинг-чи, улар бу тўғрида нима дейишяпти?

Бир дақиқа иккиланиб турдим, лекин савол шундай бир тарзда берилган әдикси, жавоб бермасликка иложим қолмади:

— Улар Баскервилларнинг ити шундай ув тортади, дейишяпти.

Сэр Генри оҳ тортиб юборди. Ўзоқ жим тургандан кейин яна гап бошлади.

— Ҳа, фақат итгина шундай увиллаши мумкин, лекин у қаердадир олисда, анави томонда бўлса керак.

— Увиллаган овоз қаердан келаётганлигини аниқлаб беролмайман.

— Бу овозни шамол олиб келди. Айтинг-чи, Гримпен ботқоқлиги қаерда? Ҳу анави ерда эмасми?

— Ҳа.

— Демак, овоз ўша томондан келди. Энди ростини айтинг, Уотсон, ўзингиз ҳам бу товуш итники эканлигини биласиз. Мен ёш бола эмасман-ку. Менга қўрқмай гапнинг ростини айта беринг.

— Мен ўша товушни әшитган вақтимда Стэплтон ёнимда әди. У қандайдир қушлар ма-на шунаقا қичқиради, деди.

— Йўқ, бу итнинг товуши. Ҳудоё тавба! Наҳотки, шу уйдирмаларнинг ҳаммасида лоақал заррача ҳақиқат бўлса? Наҳотки, қандайдир но-маълум хавф мени таъқиб қилаётган бўлса? Сиз бунга ишонмайсизми, Уотсон?

— Йўқ, йўқ!

— Лекин шундай бўлса ҳам, бунаقا бемаъни гаплардан Лондонда кулиш бошқаю, қорон-ғи зулматда, ботқоқликда турган вақтингизда бундай увиллаган товушни әшитиш бутунлай бошқа нарса. Ҳўш, менинг амаким-чи? Унинг жасади ёнида ит изларини топишган әди-ку. Шуларнинг ҳаммаси бир-бирига боғлиқ. Мен асло қўрқоқ әмасман, Уотсон, лекин шу товушларни әшитганимда томирларимдаги қон тўхтаб қолаётгандек сезаётирман. Қўлимни ушлаб кўринг.

Унинг қўли мармар тош каби совуқ әди.

— Ҳечқиси йўқ, эртага ҳаммаси унтилиб кетади.

— Йўқ, мен бу увлаган товушни ҳеч начон унумайман. Ҳўш, энди нима қилишимиз керак?

— Уйга қайтамизми?

— Асло! Ўша абллаҳни тутиб олишга келдикми, демак, уни тутиб олишимиз керак. Сиз билан биз қочқин махбусни овlab юрибмиз, даҳшатли ит эса, әҳтимол, бизни овлаб юргандир. Юринг, юринг Уотсон! Бутун жаҳаннаминг даҳшати шу ботқоқликка ёпирилиб келса ҳам, барибир орқага қайтмаймиз.

Ҳар қадамда қоқила-қоқила аста-секин олға бора бердик. Ўнг томонимизда ҳам, чап томонимизда ҳам тош тепаларнинг қоронғилиқда унчалик кўриб бўлмайдиган шарпалари кўзга ташланарди. Олд томонда ҳали ҳам кичкина сариқ чироғ милтиллаб турарди. Қоронғи зулматда ма-софани белгилашдан кўра қийинроқ иш бўлмайди. Чироқча гоҳ уфқнинг тагида, гоҳ биздан бир неча қадам нарида милтилларди. Лекин, ниҳоят, йилтираб турган чироқнинг қаердалигини аниқ кўрдик ва энди унга етишимизга оз ма-софа қолганлигини тўшундик. У тошлар ўртасидаги пана жойга қўйилган, эриб тамом бўлай деб қолган шам эди. Бу тошлар шамни шамолдан ҳам, бегона одамларнинг кўзидан ҳам ҳимоя қиласар, фақат Баскервиль-холл томондангина кўриниб турарди. Рўпарамизда катта гранит тош борлиги бизнинг яқинлашиб бораётганлигимизни шам турган томондан яшириб турарди. Биз ўзимизни тошнинг орқасига олиб, әҳтиётлик билан шам томонга қарадик. Ботқоқлик ичиди бу ёлғиз шамни кўриш бизга ғалати бўлиб туюлди!

Шамнинг сариқ нури тошни ёритиб турарди,— атрофда ҳеч бир ҳаёт аломати йўқ.

— Энди нима қиламиз?— деб шивирлади сэр Генри.

— Шу ерда кутиб турамиз. У шу атрофда бўлса керак. Эҳтимол, ҳозир кўриниб қолар.

Гапимизни тамом қилмасданоқ унинг ўзи келиб қолди. Шам ёниб турган тошлар орасида даҳшатли башара пайдо бўлди, йиртқичлик қилиқларининг излари қолган бу башара одамни-кига ўхшамасди. Чирк босган, соқоллари ўсиб кетган, чувалган соchlар қоплаб олган бу башара-ни кўрган киши уни бир вақтлар мана шу тепаликларнинг этакларида яшаган ёввойи одамлар-дан бири бўлса керак, деб ўйлаши мумкин эди. Шамнинг шуъласи унинг қоронгиликда овчилар ҳидини сезиб қолган йиртқичнинг кўзи каби теварак-атрофга ғазаб билан ўқрайиб қараётган кичкина айёр кўзларида акс этарди. У нимадандир шубҳаланган бўлса керак. Унинг Бэрри-мор билан келишиб қўйган ва бизга номаълум бўлган бирор нишонаси борлигиданми, ёки у ишнинг чатоқлигини сезиб қолганданми, ҳар ҳолда унинг жирканч афтида қўрқув аломатлари пайдо бўлганлигини дарҳол пайқадим. У ҳар секундда шамни ўчириб қоронгиликда ғойиб бўлиши мумкин эди. Мен олдинга қараб чопдим, сэр Генри ҳам орқамдан югурди. Маҳбус фарёд қилиб, бизга тош ота берди, бу тошлар ёнимизда турган катта харсангларга урилиб, парча-парча бўлиб кетаверди. Мен унинг кенг елкали, паст бўйли одам әканлигинигина фаҳмлаб қолдим. Яхшики, шу дақиқада булутлар орасидан чиқиб келаётган ой кўринди. Биз тепаликка чиқа бошлидик, маҳбус эса шу тепаликнинг нариги томон

нидан худди тоғ әчкиси каби әпчиллик билан тошма-тош сакраб, кўтарила берди. Уни нишонга олиб отсақ, жароҳатлантириш мумкин эди, лекин мен қуролсиз кишининг орқасидан отишгина әмас, балки ўзимизни ҳимоя қилиш учунгина тўппончани кўтариб олган эдим.

Мен ҳам, сэр Генри ҳам чопишга моҳирмиз, бироқ унга етиб олишимиз маҳол эканлигини тез орада тушундик. У ойдинда биздан нарида анча вақтгача кўриниб турди, ниҳоят, олисдаги тепалик бағрида тез югуриб бораётган кичкина нуқтага айланиб, кўздан деярли ғойиб бўлди. Биз билан унинг орасидаги масофа тобора кўпая берди. Ниҳоят, ҳолдан тойиб тошлар устига ўтириб олдик ва унинг узоқлашиб бораётган қорасига қараб тура бердик.

Ана шу пайтда ғалати ва асло кутилмаган бир ҳодиса рўй берди. Беҳуда қувлашдан фойда йўқ, деган қарорга келиб, ўрнимиздан турганимизда ой бизнинг ўнг томонимизда эди. Тош устуннинг ғадир-будур тепаси ойдинда аниқ кўриниб туради. Шу пайтда мей ўша тош устуннинг тепасида худди қора ёғочдан ясалган ҳайкал каби ҳаракатсиз қаққайиб турган бир одамни кўрдим. Уни хаёлимда пайдо бўлган бир нарса деб ўйламанг, Холмс. Мен ўзимнинг кўзимга бу сафар ҳар қачонгидан ҳам кўпроқ ишондим, десам бўлади. У баланд бўйли, озғироқ киши эканлигини аниқ кўра олдим. У оёқларини салгина керип, қўлларини кўкрагига қовуштириб, бошини әнгаштириб, худди хаёлга чўмгандек рўпарасидағи торфзор ва тошлар маконига тикилиб туради. Бу ердаги ботқоқликлар руҳи менинг назаримда худди мана шундай гавдаланди. У маҳбус әмас эди. У маҳбус яширган жойдан олисда

туарди, унинг бўйи ҳам баландроқ эди. Кутимаган бу ҳодисадан қичқириб юбориб баронетга бурилдим ва унинг қўлидан ушлаб олдим. Менинг бундай ҳаракат қилишим учун бир неча секунд вақт ўтди, шу секундларнинг ўзи ўша одамнинг ғойиб бўлиши учун кифоя қилди. Тош устуннинг учи аввалгидек ой гардиши томон кўтарилиб туарди, аммо унинг устидаги ҳаракатсиз, индамас одам ғойиб бўлган эди.

Дарров мен ўша жойга бориб тош устунни қараб чиқиш керак, деган қарорга келдим, лекин у биздан анча олисда эди, баронетнинг эса бу нарса билан қизиқишига мажоли қолмаган эди— даҳшатли оиласвий афсонани эслатган мудҳиш увиллашдан сўнг у ҳали ўзини ўнглаб ололмаган эди. Яна бунинг устига мен кўрган нарсани у кўрмаган эди, бинобарин, бу ғалати манзара уни ҳаяжонлантира олмас эди.

— Сиз кўрган киши маҳбусни пойлаш учун қўйилган соқчи бўлса керак,— деди у.— Маҳбус қочганидан бери бунаقا соқчилар ботқоқликда жуда кўп.

Эҳтимол, сэр Генрининг гапи тўғридир, лекин бунга мен уни ўз қўзим билан кўриб, қаноат ҳосил қилишни истар эдим! Бугун биз Принстундаги ҳукумат одамларига қочган маҳбуснинг яшриниб ётган жойини айтамиз. Лекин уни ўзимиз тутолмаганлигимиз ва тантана билан турмага элтиб қўя олмаганлигимиз бизга алам қилди!

Кейинги кечадаги кўрган воқеаларимиз шу бўлди, азизим Холмс, шу воқеалар тўғрисида сизга мукаммал ҳисбот ёзиб юборилганлигини өътироф қилишингиз лозим. Шу ҳисботда айт-

ған гапларимнинг кўпчилиги бизнинг ишимиизга ҳеч бир алоқаси бўлмаган гаплар деса бўлади, лекин мен ўзимнинг хатларимда ҳамма фактларни сизга ёзиб юборишни лозим деб топдим—шу фактлардан ишимиизга фойдаси тегадиганларини ўзингиз танлаб ола беринг. Энди биз Бэрриморларнинг ғалати ҳаракатларига сабаб бўлган нарсаларнинг ҳаммасини билиб олдик, бу эса вазиятни анча равшанлаштириди. Аммо торфзор ботқоқликларнинг сири, шу ботқоқликлардаги ғалати нарсаларнинг сири ҳали ҳам очилгани йўқ. Келгуси хатимда, эҳтимол, шу сирларни қоплаб ётган пардани оз-моз кўтаришга муваффақ бўлсам керак. Аммо ўзингиз бу ерга келсангиз жуда ҳам яхши бўлур эди.

Х БОБ

ДОКТОР УОТСОННИНГ КУНДАЛИК ДАФТАРИДАН ОЛИНГАН ПАРЧАЛАР

Баскөрвиль-холлга келганимдан кейин дастлабки кунларда Шерлок Холмсга юбориб турган ҳисоботларимни баён қилиб ўтдим, менинг қилаётган ҳикоям учун шу дамгача мана шу ҳисоботларнинг ўзи кифоя қилиб турди. Энди ҳикоянинг шундай бир жойига келдикки, бу усулни тарқ қилиб, яна ўз хотирамда қолган фактларни баён қилишга, бу фактларни ўзимнинг кундалик дафтаримдан олинган парчалар билан тўлдиришга мажбурман. Қуйидаги икки парча бизни менинг хотирамда абадий сақланиб қолган воқеаларга тамомила яқинлаштиради.

Мен ҳикоямни қочган маҳбусни қувлашимиз

муваффақиятсиз бўлиб чиққанлигини ва ундан кейин рўй берган воқеаларни тасвирлаш билан тўхтатган эдим. Ўша воқеа рўй берган куннинг өртаси куни әрталаб нималар содир бўлганлигини бирма-бир баён қиласман.

16 октябрь. Эрталабдан бошлаб ҳамма ёқни туман босди, ёмғир шивалаб турибди. Баскервиль-холл осмонини қора булултлар қоплади, гоҳгоҳ бу булултлар сийракланиб қолади, шундай пайтларда олисда торфзор ботқоқликларининг бефайз манзараси, шу ботқоқликларда кумушдай йилтираб турган тепаликларнинг ёнбағирлари ва нам тошлар кўриниб қолади. Уй ҳам, очиқ ҳаво ҳам — ҳамма нарса кўнгилни ғаш қилиб турибди. Тунги воқеалардан кейин баронетнинг машқи пасайиб қолди. Мен ўзим ҳам қўнглимда қандайдир ғашлик сезаётирман, бир фалокат рўй бериши муқаррарлигини сезиб турибман — бу қанақа фалокат әканлигини билолмаслигим менинг кўнглимга тағин ҳам кўпроқ даҳшат солмоқда.

Бундай безовта бўлиш учун асос йўқ дейсизми? Бунинг учун рўй берган воқеаларни эслаш кифоя қиласди, бир-бирига боғланган бу воқеалар бу ерда қандайдир ёвуз кучлар борлигидан далолат беради. Баскервиль-холлнинг охирги эгаси қандай ҳолатда ўлганлиги оиласвий ривоятларда баён қилинган воқеаларни аниқ эслатади. Ботқоқликда гоҳо-гоҳо пайдо бўлиб қоладиган ғалати маҳлуқ тўғрисида фермерлар айтган нақлларини ҳам әшитдик. Олисда вовиллаган итнинг овозига ўхшаш товушни ўзим ҳам икки марта аниқ әшитдим. Ахир, буларнинг ҳаммаси табиат қонунларидан ташқари бир нарса әканлигига ишониш мумкин эмас-ку!

Ерда ўз изини қолдириб кетаётган ва баланд овоз билан вовиллаётган афсонавий итни айтмайсизми? Йўқ, бу нарсаларнинг сирини билмаслик асло мумкин эмас! Стэплтон, унинг кетидан эса Мортимер ҳам шу ердаги умумий кайфиятга берилишлари мумкин, аммо менинг ақлим расо-ку, бу менинг фазилатим-ку, демак, мен бидъатлар таъсирига сира берилмаслигим керак. Агар бу таъсирига бериладиган бўлсан, бу ердаги фермерлар даражасига тушиб қолган бўламан. Улар қандайдир даҳшатли ит тўғрисида тўқилган ҳикоялар билан қаноатланиб қолмай, яна ўша итни кўзларидан ва оғзидан алана чиқиб турадиган бир махлуқ деган гапларни ҳам тўқиганлар. Холмс бундай бемаъни гапларга ҳатто қулоқ солиб ҳам ўтирмас эди, мен бўлсан унинг бу ердаги вакилиман. Бироқ фактларни рад қилиб бўлмайди: мен ўша итнинг увиллаганлигини ўзим икки марта эшийтдим. Ҳўш, ҳақиқатан ҳам ботқоқликда қандайдир жуда катта ит изғиб юрган бўлса-чи? Шу факт ҳам исботланса, ҳамма нарса равшан бўлиб қолур эди! Лекин у қаерда яшириниб ётибди, нима билан тирикчилик қиласди, қаердан пайдо бўлган, нега уни кундуз куни ҳеч ким кўрмаган? Шуни эътироф қилиш керакки, агар биз шу саволларнинг ҳаммасига ҳақиқатга ўхшаш жавоб топишга урина-диган бўлсақ, тағин ҳам кўпроқ қийинчиликларга дуч келамиз. Лекин ҳатто итни бир чеккага йиғишириб қўйганимизда ҳам, Лондонда содир бўлган воқеаларни қандай изоҳлаб бўлади? Кэбдаги номаълум одамни, сэр Генрини торфзор ботқоқликларга чиқманг деб огоҳлантириб, газеталардан қирқиб ёзилган хатни нима билан изоҳлаш мумкин? Бу очиқ кўриниб турган фактларда

ғайри табиий бир нарса йўқ-ку, ахир? Шу иккала фактни дўстлар ёки душманлар томонидан қилинган иш деб ўйлаш ҳам мумкин. Аммо ўша дўст ёки душман ҳозир қаерда? Лондонда қолдими ёки бизнинг орқамиздан бу ерга келдими? Наҳотки... Наҳотки, тош устун тепасида кўрганим ўшанинг ўзи бўлса?

Дуруст, у кўзимга бир онда кўриниб, ғойиб бўлди, холос, лекин шундай бўлса ҳам унинг баъзи нишоналарини пайқаб олдим ва буни қасам ичиб тасдиқлашга тайёрман. У, бу ерлик одамлардан әмас эди — ҳозир мен сәр Генри қўшниларининг ҳаммасини биламан. Унинг бўйи Стэплтонникидан тикроқ эди ва ўзи Френкленддан анча орифроқ эди. Уни Бэрримор деб ўйлаш мумкин эди-ю, лекин Бэрримор уйда қолган эди. Бэрриморнинг бизга сездирмай орқамиздан пойлаб келолмаслигига аминман. Демак, Лондонда бўлгани каби, бу ерда ҳам қандайдир номаълум одам бизни пойлаб юрибди. Шу вақтгача биз ундан қутулолмаябмиз. Агар мен ўша одамни тутиб ололсам эди, гумонларимизнинг ҳаммаси дарҳол ечилган бўлур эди. Менинг мақсадим мана шу, бу мақсадга етиш учун бутун кучимни сарфлайман.

Миямга биринчи келган фикр шу бўлдики, мен ўз режаларимни сәр Генрига айтиб беришим, аммо бир оз ўйлаб кўрганимдан кейин мўлжалланган ишларимни якка ўзим қилишим, бу тўғрида камроқ гапиришим керак, деган қарорга келдим. Баронет камгап одам, у ўз фикри билан банд. Ботқоқликда биз эшигтан увиллаш унга жуда таъсир қилди. Мен унинг безовталигини өширмасликка қарор қилдим, лекин ниятимдан

қайтмайман, нимаики бўлса ҳам, якка ўзим ҳаракат қиласкераман.

Бугун ионуштадан кейин кичикроқ бир манзаранинг шоҳиди бўлдик. Бэрримор, сиз билан гаплашишга ижозат беринг, деб сәр Генридан илтимос қилди ва улар кабинетга кириб кетишиди. Мен бильярд хонада ўтирганимда, уларнинг овози баланд чиқаётганлигини эшидим ва гап нима ҳақда бораётганлигини дарров пайқаб олдим. Сал фурсатдан сўнг кабинет эшиги очилди ва баронет мени чақирди.

— Бэрримор биздан хафа бўлибди,— деди сәр Генри.— У бизга, қайнумнинг сирини сизларга ўз ихтиёrim билан айтган әдим, унинг изига тушганлигиниз инсофдан әмас,— деди.

Эшик оғаси бўзариб кетган бўлса ҳам, лекин ўзини ушлаб туради.

— Эҳтимолки, мен бир оз қизишгандирман, сәр, агар шундай бўлса, кечиришингизни сўрайман. Лекин саҳар пайтида сизларнинг қадам ташлаб келаётганлигинизни эшитиб ва Селденни тутиб олмоқчи бўлганлигинизни билиб, жуда ҳайрон бўлдим. Унинг изини одамларга билдириб қўйишимнинг сира кераги йўқ әди, у бечоранинг аҳволи бусиз ҳам чатоқ.

— Агар сиз,— деди баронет,— ҳақиқатан ҳам ўз ихтиёрингиз билан Селденнинг сирини очиб берган бўлсангиз әди, бу бошқа гап бўлур әди. Лекин сиз, тўғриси сизнинг хотинингиз, бу гапларнинг ҳаммасига фақат бизнинг сиқувимиз натижасида иқрор бўлдингиз-ку. Бошқа иложингиз қолмаган әди.

— Сўзимдан тутиб оласиз деб ўйламаган әдим, сәр Генри. Сира ўйламаган әдим.

— Селден жамият учун хавфли. Ахир у ҳеч

нарсадан қайтмайди-ку, бу нарса унинг важоҳатидан ҳам кўриниб турибди! Бу ерларда одамларниг қулбаси онда-сонда учрашини ўйлаб кўринг. Лоақал мистер Стэплтонни олиб кўрайлик— ҳужум бўлиб қолган тақдирда у ўз кучидан бошқа ҳеч қаердан ёрдам умид қила олмайди-ку. У одамни тутиб яна турмага қамаб қўймагунларича биз ўзимизни хавф-хатарсиз деб ҳис қилолмаймиз!

— Селден ҳеч кимга тегмайди, сэр, мен бунга қасам ичаман! Бу ердаги одамларга энди унинг зарари тегмайди. Гапимга ишона беринг, сэр Генри, бир неча кундан кейин ҳаммаси бир ёқли бўлади, у Жанубий Америкага жўнаб кетади. Сиздан ўтиниб сўрайман, Селден ҳали ҳам шу ерда, ботқоқликда юрибди, деб полицияга хабар қилманг. Уни қидирмай қўйишиган, у пароход келишини бемалол кутиб туриши мумкин. Агар сиз полицияга хабар қилсангиэ, хотиним билан менинг шўримиз қурийди. Сиздан илтимос қиласман, сэр, полицияга айтманг!

— Уотсон, сиз бунга нима дейсиз?

Мен елкамни қисдим:

— Агар у Англиядан чиқиб кетса, бу ердаги солиқ тўловчилар эркин нафас оладиган бўлиб қоладилар.

— Агар кетгунича бирон ёмонлик қилиб қўйса-чи?

— Йўқ, сэр! Ахир у ақлдан озган киши өмас-ку! Биз унга нимаики керак бўлса, ҳаммасини бердик. Янги жиноят қилса, бу билан ўзини тутиб берган бўлади.

— Бу гапингиз тўғри,— деди сэр Генри.— Яхши, Бэрримор...

— Худо хайрингизни берсин, сэр! Бу яхшилигингизни сира унутмайман! Агар Селденни тутиб олишса, хотиним бу аламга чидай олмайди.

— Бундан чиқди, Уотсон, сиз билан биз жиноятчани яшираётган эканмиз. Лекин энди уни тутиб беришни виждоним қабул қилмаса керак. Яхши, бу гапни бас қиласи. Сиз кетишингиз мумкин Бэрримор!

Эшик оғаси ўзининг қалтираган овози билан миннатдорчилик сўзларини ғулдираб эшик томон юрди, лекин остоңада тўсатдан тўхтаб қолди...

— Сиз менга, сэр, шу қадар кўп яхшилик қилдингизки, бунинг учун мен сизга ўз ташаккуримни билдиришим керак,— деб довдирагансимон гап бошлади у.— Мен баъзи нарсаларни биламан, сэр Генри... Шу вақтгача индамай юрганим эҳтимолки, нотўғри бўлгандир, аммо тергов тамом бўлгандан кейин баъзи нарсалар аниқланиб қолди. Мен буни ҳали ҳеч кимга айтганим йўқ... Бу гап сэр Чарльзнинг ўлимига тааллуқли.

Баронет билан биз ўрнимиздан сапчиб турдик.

— Унинг қандай ҳолатда ўлганлиги сизга маълумми?

— Йўқ, сэр.

— Бўлмаса, нима демоқчисиз?

— Ҳиёбондаги эшикча олдида ярим кечада у нима учун турганлигининг сабабини биламан. У бир хотин билан учрашмоқчи эди.

— Хотин билан учрашмоқчи эди? Сэр Чарльз-а?

— Ҳа, сэр.

— Ким экан у хотин?

— Унинг номини билмайман, сэр. Фақат биринчи ҳарфларинигина биламан: «Л. Л.».

— Буни қаёқдан билдингиз, Бэрримор?

— Сэр Генри, ўша куни эрталаб амакингиз бир хат олган эди. Одатда унинг номига ёзилган хатлар жуда кўп келар эди, ахир у маълум, машҳур ва ўз саховати билан танилган киши эди-да. Ҳамма унга ўз дардини айтар эди. Лекин ўша куни эрталаб фақат битта хат келди, шунинг учун ҳам ўша хат менинг эсимда қолди. Конвертдаги адрес хотин кишининг қўли билан ёзилган эди, конверт штампида әса: «Кумбитреси» деган сўзлар бор эди.

— Хўш?

Агар хотиним айтмагандаги эди, бу хат эсимга тушмаган бўлур эди. Бундан бир неча ҳафта олдин хотиним сэр Чарльзнинг кабинетини — унинг вафотидан кейин биринчи марта супурибсидираётганида каминнинг ичидан бир варақ қофоз топиб олди. Бу қофознинг кўп қисми куийиб кулга айланган бўлса ҳам, лекин унинг кичик бир парчаси — энг охири — бутун қолган эди, гарчи оловнинг тафти сиёҳ изларини хирантириб юборган бўлса ҳам, аммо қофоздаги сўзларни ўқиб олиш мумкин эди, қофознинг ўзи кўмирга айланган эди. Қофозда қолган сўзлар кейин ёзилган илова бўлса керак, биз қўйидаги сўзларни ўқидик: «Сизни жентльмен деб ўти наман: бу хатни ёндириб ташланг ва кечқурун соат ўнда хиёбондаги эшикча олдига келиб кутиб туринг». Шу сўзларнинг остида: «Л. Л.» деган иккита ҳарф бор эди.

— Сиз ўша хат парчасини сақлаб қўйиб сизми?

— Йўқ, сэр. Қофоз қўлимда сочилиб кетди.

— Бундан олдин ҳам сәр Чарльз худди шу қўл билан ёзилган хатларни олганмиди?

— Билмайман, сәр, бунга эътибор бермаганман. Шу хатнинг ўзи ҳам ўша куни келган бирдан-бир кат бўлгани учунгина менинг эсимда қолди.

— Сиз «Л. Л.» кимлигини ҳам билмайсизми?

— Йўқ, сәр, сира билмайман. Лекин агар шу хонимни қидириб топа олсан, сәр Чарльз ўлимининг баъзи тафсилотларини билиб өлган бўлур эдик, деб ўйлайман.

— Мен сизга тушунолмай қолдим, Бэрримор! Шундай муҳим маълумотларни нега шу вақтгача яшириб юрдингиз?

— Биласизми, сәр, шу воқеа кетидан дарҳол ўзимизнинг бошимизга ҳам катта кулфат тушки. Бундан ташқари, хотиним билан биз, сәр Чарльзни жуда яхши қўрар эдик ва унинг саховатларини эсдан чиқармас эдик. Эски гапларни кавлаштириб нима қиласиз, деб ўйладик. Бечора хўжайнимизга бу нарса барибир ёрдам бермайди, модомики, бу ишга хотин киши аралашган экан, эҳтиётлик билан ҳаракат қилиш керак. Ахир, энг бообрў кишилар ҳам...

— Демак, сиз бу нарса унинг хотирасини таҳқирлаши мумкин, деб ўйлабсиз-да?

— Ҳа, сәр, бу ишдан ҳеч бир яхшилик чиқмайди, деган қарорга келдик. Лекин сиз бизга жуда кўп яхшилик қилдингиз... Шунинг учун ҳам билганларимни сиздан яширгим қелмади.

— Яхши, Бэрримор, кетишингиз мумкин.

Эшик оғаси чиқиб кетганидан кейин сәр Генри менга қараб деди.

— Хўш, Уотсон, бу янгилик тўғрисида нима дейсиз?

— Менимча, бу янгилик қоронфиликни зулматга айлантириб юборди.

— Ҳа, гапингиз тўғри! Аммо агар биз ана шу «Л. Л.»нинг кимлигини билиб олсак, ҳамма нарса равшан бўлиб қолур эди. Энди биз кўп нарсадан хабардор бўлган бир хотин борлигини билиб олдик, шунинг ўзи ҳам катта муваффақият! Энди у хотинни топиш керак, холос. Ҳўш, энди нима қиласми?

— Бу гапларнинг ҳаммасини дарҳол Ҳолмсга хабар қилиш керак. Эҳтимолки, бу нарса унинг жиноят изини топиб олишига ёрдам берар. У дарҳол бу ерга етиб келишига деярли аминман.

Мен ўз хонамга бориб бугун эрталаб бўлган воқеалар тўғрисида Ҳолмсга батафсил ҳисобот ёздим. Менинг дўстим кейинги вақтларда иш билан жуда банд бўлса керак, чунки Бейкер стритдан тобора жуда кам хат келяпти, хатлар ҳам тобора қисқа ёзиляпти. Щу хатларда менинг ҳисоботларим тўғрисида бир сўз ҳам айтилмаяпти, бу ерга келишимдан кузатилган мақсад ҳақида эса ора-чира тилга олиняпти, холос. Катта фирромлик тўғрисидаги иш Ҳолмснинг бутун кучини банд қилиб қўйганга ўхшайди. Лекин кейинги воқеалар, ҳеч шубҳасиз, унинг эътиборини жалб қиласди ва унга биз текшираётган ишга яна қизиқиш туғдиради. Дўстимнинг бу ерга келишини жуда ҳам истардим!

17 октябрь. Бугун куни билан ёмғир ёғиб турибди; оғир томчилар қалин бўлиб ўсан печакгулга шитирлаб тушмоқда, карнизлардан томиб турибди. Теварак-атроф яланг, бефайз ботқоқлик ичида яшириниб ётган маҳбус эсимга тушди. Бечора! У ҳар қандай жиноят қилған

бўлса ҳам, тортган азоблари унинг гуноҳини маълум даражада ювиб юборади. Сўнгра, анави, бошқа киши ҳам эсимга тушди... Кэб деразасида бир кўриниб ғойиб бўлган башара ойдинда яққол кўзга ташланган кишининг гавдаси. Наҳотки, ўша тутқич бермаётган айгоқчи, ўша зулмат кўмакчиси ҳам ҳозир мана шундай шаррос ёмғирда изғиб юрган бўлса?

Кечқурун сув ўтказмайдиган плашимни кийиб, даҳшатли манзараларни хаёлимда тасвирлаб, ботқоқликнинг ичкарисига жўнаб кетдим. Ёмғир бетимга шитирлаб уриб турарди, қулоқларимда шамол ғувилларди. Ҳозир Гrimpen ботқоқлиги теварагида юрган кишиларни худонинг ўзи сақласин! Мана шундай ёғингарчилик пайтида ҳатто бу ердаги тепаликларнинг этаги ҳам ботқоқликка айланади. Тепасида ёлғиз одам қақрайиб турган ўша тош устунни қидириб топдим ва унинг ғадир-будур устига чиқиб, пастдаги бефайз ботқоқликка назар солдим. Пастликдаги ерларни ёмғир суби босиб, ҳалқоб қилиб юборган эди, қора, қўроғошин каби оғир булутлар ер устини қоплаб олгандек кўринарди, булут парчалари орасида эса тепаликларнинг ажойиб манзараси кўзга ташланар эди. Олисда, менинг чап томонимда жардаги дарахтлар тепасида Баскервиль-холлдаги ингичка башнялар туманда сал-пал кўриниб турарди. Тарихдан бурунги даврдан қолган, тепаликларнинг ёнбағрини ўйиб кирган форларни ҳисобга олмаганда, фақат ўша башняларнинг ўзигина бу жойларда одам борлигидан далолат берарди. Бундан икки кун аввал кечаси мана шу тош устуннинг тепасида мен кўрган нотаниш ёлғиз одамнинг заррача изи ҳеч қаерда кўринмасди!

Мен қайтиб келаётганимда ўзининг аравасига тушиб Чирик ботқоқ томондан келаётган доктор Мортимер орқамдан етиб келди. Шу вақтгача докторнинг бизга илтифоти жуда катта эди, ҳар кун деярли Баскервиль-холлга келиб биздан ҳол-аҳвол сўраб турарди. Доктор мени ўз аравасига ўтқазиб олди ва уйимга элтиб қўймоқчи бўлганлигини айтди. У ўзининг спаниель ити йўқолганлигидан жуда хафа. Ит ботқоқса қочиб кетди-ю, кейин қайтиб келмади. Мен қўлимдан келганича докторни юпатар эканман, Гrimpen ботқоқлигига ботиб кетган totti отни эслар эдим, Мортимер энди ўз итини кўра олмаса керак, деб ўйлар эдим.

Ўнқир-чўнқир йўллардан бораётган аравада доктор билан бирга лиқиллаб бора туриб, унга дедим:

— Айтгандай, доктор, бу ерда йўлингиз тушган жойлардаги одамларнинг ҳаммасини билсангиз керак?

— Ҳаммасини биламан.

— Ундай бўлса, сиз номи «Л. Л.» ҳарфлари билан бошланадиган бирор хотиннинг тўлиқ исмини ва фамилиясини менга айтиб беролмай-сизми?

Мортимер ўйлаб қолди, сўнгра жавоб берди:

— Йўқ. Ростини айтсам, бу ердаги лўлиларнинг ва фермалардаги ходимларнинг номларини биламан, деб кафил бўлолмайман, лекин фермерлар ва жентрилар¹ орасида номи шу ҳарфлар билан бошланадиган бирор киши борлиги эсимга тушмай турибди. Йўғ-э, тўхтанг,— деди

¹ Жентри — Англияда ер мулки унчалик катта бўлмаган дворянлар.

бир оздан сўнг у,— Лаура Лайонс деган бир аёл бор.— «Л. Л.» унинг худди ўзи. Лекин у Кумби-Тресида туради.

— У ким ўзи?— деб сўрадим.

— Френкленднинг қизи.

— Ие! Ўша савдои чолнинг қизими?

— Худди шундай. У бу ерга суратлар чи-зиш учун келган Лайонс фамилияли бир рас-сомга эрга теккан эди. Рассом бемаъни одам экан, уни ташлаб кетди. Аммо менинг эшити-шимга қараганда, бутун айбни бир томонга тўн-каб бўлмайди. У қиз отасидан рухсат олмай, эрга текканлиги учун, ё бўлмаса бошқа бир сабаб билан бўлса керак, отаси уни оқ қилган. Хуллас, икки ёмон одам — чол ҳам, йигит ҳам — бечора қизнинг жонига тегишиди.

— Хотин нима билан тириклилик қиласди?

Қария Френкленд қизига оз-моз пул бериб турса керак, аммо берадиган пули унча кўп эмас, чунки унинг ўзи ҳам аянчли аҳволда. Лекин қизининг гуноҳи ҳар қанча кўп бўлса ҳам, унинг бунчалик тубанлашиб кетишига йўл қўймаслик керак эди. Унинг воқеаси бу ерда маълум бў-либ қолгандан кейин қўшнилари — яъни Стэплтон билан сэр Чарльз унга ёрдам қилишди, ҳалол меҳнат қилиб тириклилигини ўтказишига имконият беришди. Мен ҳам оз-моз ёрдам қилдим. Биз унинг машинкада босишини ўрганиб олишини истаган эдик.

Мортимер мендан: нега бунчалик қизиқа-япсиз?— деб сўради, мен ҳам тафсилотларни баён қилмай, уни оз-моз қондирадиган жавобларни бердим, чунки ишимиздан ўзга одамларни хабардор қилишимизнинг сира ҳожати йўқ эди.

Эртага эрталаб Кумби-Тресига бориб келаман, агар ўша суюқоёқлиги билан танилган хонимни — миссис Лаура Лайонсни кўришга муваффақ бўлсан, жумбоқларимиздан бирини ечиш учун катта иш қилган бўламиз.

Аммо каминангиз бора-бора доно илонга айланиб қолмоқда. Мортимер ҳаддан ташқари кўп нарсаларни суриштиравергандан кейин мен гапни бошқа ёққа буриб ундан, Френкленднинг бош суюги қанақа типга киради? деб сўрадим ва шу билан суҳбат темасини ўзгартириб юбордим. Йўлнинг қолган қисмини унинг кра ниологияга¹ доир лекциясини эшитиш билан ўтказдим. Шерлок Холмс билан бирга ўтказган йилларим мени ҳам кўп нарсага ўргатган эди.

Кишини зериктирадиган мана шу серёмғир куннинг тасвирини тамомламоқ учун яна бир гапни, яъни Бэрримор билан бўлган гапимизни әслатиб ўтаман. У билан гаплашиш менинг қўлимга шундай бир козир бердики, хонаси келганда мен шу козирни босаман.

Мортимер бизникида қолди, тушки овқатдан кейин улар карта ўйнашга киришдилар. Эшик оғаси қаҳвани бизнинг кабинетимизга келтириб берди, мен ҳам фурSATдан фойдаланиб, унга бир неча савол бердим.

— Хўш, Бэрримор, қайнингиз нималар қилиб юрибди? Жўнаб кетдими, ё ҳали ҳам ботқоқликда яшамоқдами?

— Билолмадим, сәр. Тезроқ жўнаб кетса яхши бўларди. Қайним туфайли жуда кўп ташвиш тортдик. Унга охирги марта, яъни бундан

¹ Кра ниология — одамлар ва ҳайвонларнинг бош суюгини ўрганувчи фан.

З кун олдин овқат элтиб берганимдан бери уни
дан ҳеч бир хабарим йўқ.

— Ўшанда уни кўрибмидингиз?

— Йўқ, сэр, лекин кейин текшириб қарасам,
овқатни қўйган жойимдан топмадим.

— Агар овқатни топа олмаган бўлсангиз,
демак, ҳали ҳам у ўша ерда экан-да.

— Шундай бўлса керак, сэр, башарти овқат-
ни анави бошқа киши еб қўймаган бўлса.

Қаҳвани кўтарганимча тўхтаб қолдим ва
бутун вужудим билан Бэрриморга тикил-
дим.

— У ерда бошқа бирор борлигини биламан,
денг?

— Ҳа, сэр, ботқоқликда яшириниб юрган
яна бир киши ҳам бор.

— Сиз уни кўрганмисиз?

— Йўқ, сэр.

— Бўлмаса, у одамни қаёқдан биласиз?

— Буни менга бундан бир ярим ҳафта бу-
рун Селден айтган эди. У одам ҳам яшириниб
юрибди, лекин, чамамда, маҳбуслардан бўлма-
са керак...

Тўсатдан Бэрриморнинг оғзидан бир гап чи-
қиб кетди:

— У одам менга сира ёқмайди, доктор Уот-
сон, сира ҳам ёқмайди.

— Гапимга қулоқ солинг, азизим! Бу ерда
фақат мен хўжайнингиз манфаатини кўзлаб
юрибман. Фақат унга ёрдам бераман, деб бу
ерга келганман. Менга тўғрисини айтинг, у
одамнинг сизга нимаси ёқмайди?

Бэрримор беихтиёр шу гапни айтиб юбор-
ганига афсуслангандек бўлибми ёки юрагини
титкилаб турган ҳисларни ифодалаб берадиган

муносиб сўз тополмаганиданми, ҳар ҳолда бир дақиқа иккиланиб турди.

— Ҳуллас, у ерда бўлаётган нарсаларнинг ҳаммаси менга ёқмайди, сәр! — деди ниҳоят Бэримор ва ботқоқлик томонга қараган, ёмғир суви шилдираਬ оқиб турган деразани кўрсатиб.— Бу нарса яхшиликка олиб келмайди. У ерда жуда ёмон бир иш қилмоқчилар, бу гапимга ишонаверинг! Ҳозир мен фақат бир нарсани айтишни истайман; сәр Генри бу ердан тезроқ Лондонга жўнаб кетсин.

— Сизни нима бунчалик қўрқитяпти?

— Сиз сәр Чарльзнинг ўлимини эсланг! Терговчи нима деса деяверсин! Ботқоқликда кечалари нималар бўлаётганига бир қулоқ солинг. Қуёш ботганидан кейин ҳеч ким, ҳар қанча пул берсангиз ҳам ботқоқликка боришга рози бўлмайди-ку... Аммо у одам ботқоқликда яшириниб, кимнидир пойлаб юрибди, кимни пойлаб юрибди? Буларнинг боиси нима бўлдийкин? Йўқ, Баскервиль номли кишиларга бу воқеалар яхшилик келтирмайди. Сәр Генрининг янги хизматчилари келиб менинг ўрнимда ишга тушадиган ва бу ерда жўнаб кетишим мумкин бўлган кунни кўролмасам керак.

— Ўша одам тўғрисида менга гапириб беринг,— дедим мен.— Унинг ҳақида нималар биласиз? Селден нималар дейди? Унинг қаерда ва нима учун яшириниб ётгани унга маълумми?

— Селден уни икки марта қўрибди, лекин у эҳтиёткор, айёр одам. Дастлаб Селден уни полиция бўлса керак, деб ўйлабди, аммо кейин у бутунлай бошқа одам эканлигига қаноат ҳосил қилибди. Кўринишдан у жентльмен одамга ўх-

шармиш, лекин у ерда нима қилиб юрганлигиги-
ни сира тушунолмайсан киши.

— Унинг жойи қаерда экан?

— Селденинг айтишига қараганда, тепалик
ёнбағридаги эски ғорларни макон қилиб олибди.
Қадим замонларда одамлар яшаган тош ғорлар-
ни ўзингиз ҳам билсангиз керак.

— У нима билан тирикчилик қилар
экан?

— Қандайдир бир бола унинг олдига келиб
юрганлигини Селден кўриб қолибди. Унга ов-
қат ва бошқа керакли нарсаларнинг ҳаммасини
ўша бола Кумби-Тресидан келтириб бериб тур-
са керак.

— Яхши, Бэрримор. Бу тўғрида сиз билан
бошқа бир вақтда яна гаплашамиз.

Эшик оғаси чиқиб кетганидан кейин дерав-
занинг олдига бордим ва шамол силкитаётган
даражатларга, осмонда сузиб юрган булутларга
хира ойнадан қараб турдим. Шундай ёғингарчи-
ликда ҳатто уйнинг ичидаги ҳам одамнинг кўнгли-
ғаш бўлиб турган бир маҳалда ботқоқлиқдаги
тош ғорнинг ичидаги аҳвол қандай бўлдийкин!
Шундай жойга ва шундай маҳалда ўрнашиб
олиб, пойлаб ўтирган кишининг кўнглида жуда
катта нафрат тўпланган бўлса керак! У одам-
нинг ўзини шунчалик қийноққа солишнинг
боиси нима бўлдийкин?

Менинг фикримни банд қилиб қийнаб турган
вазифанинг моҳияти ўша ғорлардан бирининг
ичидан топилса керак. Қасамёд қилиб айтаман-
ки, орадан бир кун ҳам ўтказмай, мен қўлимдан
келган ҳамма чорани кўраман ва шу сирнинг
нималигини билиб оламан!

ТОШ УСТУН ТЕПАСИДАГИ ОДАМ

Кундалик дафтаримдан олиниб, охирги бобни ташкил қылган парчалар бизни 18 октябрө кунига яқинлаштириб олиб келди, яъни шу кундан бошлаб мана шу ақл бовар қымайдиган воқеаларнинг ҳаммаси ўзининг даҳшатли поёнига тезлик билан яқинлашаверди. Кейинги кунлардаги ҳодисалар миямда шу қадар маҳкам ўрнашиб қолдики, бу ҳодисаларни мен ёзиб қўйган дафтаримга қарамасдан ҳам ҳикоя қилиб бера оламан.

Демак, биринчи даражада аҳамиятли бўлган иккита ҳолатни кеча аниқлаб олганимдан кейин, эртасига нималар бўлганлигини айтиб берай. Биринчи аниқлаган нарсам шу бўлдики, Кумби-Тресидаги миссис Лаура Лайонс сэр Чарльз Баскервилга хат ёзиб, у билан учрашадиган жойни тайинлаб қўйган әкан, сэр Чарльз Баскервилнинг худди ўша жойда, ҳаттоқи ўша белгилаб қўйилган соатда ўлиги топилган әди. Иккинчи нарса шу бўлдики, ботқоқликда яшириниб юрган одамни тепалик ёнбағридаги тош горларнинг ичидан қидириш керак. Мана шу икки жумбоқни ечмоқ учун фақат мардлик ва зийраклик керак, мен буни ҳис қилиб турибман.

Ўша куни кечқурун мен баронетга миссис Лайонс тўғрисида билганларимни гапириб беролмадим, чунки доктор Мортимер у билан ярим кечагача карта ўйнаб ўтирган әди. Лекин иккинчи куни нонушта вақтида мен унга ўз билганларимни айтиб бердим ва бирғалашиб Кум-

би-Тресига боришни таклиф қилдим. Дастреб у менинг бу таклифимга дарров рози бўлди, лекин бир оз ўйлашиб, яхшиси ёлғиз ўзим борганим тузук бўлади, деган қарорга келдик. Менинг у ерга боришим нақадар расмий тусда бўлса, биз шу қадар кам натижага эришган бўлур әдик. Шунинг учун ҳам мен ўзимни хижлатга қўймай, сэр Генрини уйда қолдириб, янги фактларни қидириш учун ўзим жўнаб кетдим.

Кумби-Тресига бориб етганимдан кейин отларни ушлаб туришни Перкинсга топшириб, ўзим мўлжаллаган одамлардан Лаура Лайонсни суриштиридим. Бу хонимнинг уйини қидириб топиш қийин бўлмади — унинг уйи қишлоғнинг қоқ ўртасида әкан. Эшикни очиб мени қабул қилган хизматчи хотин ортиқча суриштириб ўтирамай, мени меҳмонхонага олиб кирди, у ерда ёзув машинкаси олдида бир хотин ўтиради. У ёқимли табассум билан мени кутиб олиш учун ўрнидан турди, лекин менинг нотаниш киши әканлигимни кўриб, қошларини чимирган ҳолда яна стол ёнига ўтиреди ва мендан нима учун келганлигимни сўради.

Биринчи қараашдаёқ миссис Лайонс ўзининг гўзаллиги билан мени ҳайратда қолдириди. У қўй кўз, қўнғир соч, гарчи икки ёноғи сепкил босганд бўлса ҳам қип-қизил хотин әкан. Унинг юзидағи қизил, оқ атиргулнинг ўртасидаги жозибали қизил тусни эслатарди. Такрор айтаманки, биринчи кўришда бу хотин менда жуда зўр таассурот қолдириди. Бироқ синчиклаб қарап әканман, унинг камчиликлари кўзимга ташлана берди. Унинг чеҳрасида қандайдир ёқимсиз, қўпол аломат борлиги сезилиб турарди — оғзининг олдидаги ажинларми ёки қарашининг қат-

тиқлигими, ҳар ҳолда нимадир унинг гўзаллигини бузиб турарди. Лекин шу фикрларнинг ҳаммаси менинг миямда кейин пайдо бўлди. Биринчи дақиқада эса, мен олдимда жуда чиройли хотин турганлигини ва бу хотин мендан нима учун келганлигимни сўраётганлигини ҳис қилдим. Ана шундагина менинг бу келишимдан кузатилган мақсаднинг нақадар қалтис эканлиги равшан бўлиб қолди.

— Отангиз билан таниш әдим,— дедим мен.

Гапни бошлишим анча муваффақиятсиз бўлиб чиқди. Хоним ҳам буни менга дарров сездирди.

— Отам билан ҳеч қандай алоқам йўқ,— деди у.— У билан алоқам узилиб кетган, шу сабабли унинг дўстларини мен ўз дўстларим деб ҳисоблай олмайман. У менга ота бўлиб, менинг учун ўзини койитаётгани йўқ. Агар марҳум сэр Чарльз Баскервиль ва баъзи бир раҳмдил кишилар бўлмаганда әди, мен оч қолган бўлардим.

— Мен ҳам сиз билан марҳум сэр Чарльз Баскервиль ҳақида гаплашиш учун келган әдим.

Унинг оқариб кетган чеҳрасидаги сепкиллар дарров бўртиб кўрингандек бўлди.

— Ҳўш, сиз нималарни сўрамоқчисиз?— деб савол берди у ва ғижингандай бўлиб, машина клавишларини бармоқлари билан титкилай бошлади.

— Сиз у билан танишмидингиз?

— Ундан кўп яхшиликлар кўрганимни айтдим-ку. Асосан у менга шу қадар яхшилик қилганилиги туфайлигина ўзимни ўнглаб олганман.

— Сиз унга хат ёзиб турармидингиз?

Хоним менга дарров тикилиб қаради ва

унинг қўй кўзларида алам, изтироб белгилари пайдо бўлди.

— Бу саволлардан муддаонгиз нималигини менга айтиб беринг,— деди кескинлик билан у.

— Буни суриштиришдан менинг муддаом фақат битта, у ҳам бўлса, сизга малоллик келтирадиган сир очилиб қолмасин, дейман. Яхшиси, шу ерда гаплашиб олайлик, акс ҳолда фурратни қўлимииздан бериб қўямиз, бунинг оқибати эса ёмонроқ бўлиб чиқади.

У тағин кўпроқ бўзарди ва анчагина сукут қилиб турди. Сўнгра бирданига менга қараб, жаҳл қилгандек кескин овоз билан деди:

— Яхши, мен розиман. Муддаонгиз нима?

— Сиз сэр Чарльзга хат ёзиб турармидингиз?

— Ҳа, икки марта ёзганман, олижаноблиги ва ҳиммати учун ташаккур айтганман.

— Хатларни қачон ёзганингиз эсингиздами?

— Йўқ.

— Сиз ўзингиз у билан учрашармидингиз?

— Бир-икки марта, ўшанда ҳам у Кумбитресига келган вақтда учрашганман. Сэр Чарльз жуда камтар одам эди, у ўзининг қилган яхшиликларини қўз-қўз қилишни ёқтирмасди.

— Сиз унга камдан-кам хат ёзар, у билан камдан-кам учрашар экансиз-у, шундай бўлса ҳам у сизнинг ишларингиздан яхши хабардор бўлиб турган, ҳатто сизга ёрдам ҳам бериб турган экан-да. Буни қандай тушуниб бўлади?

У менинг илмоқли саволимга ўйлаб турмай жавоб берди:

— Аянчли аҳволимдан хабардор бўлган бошқа жентльменлар ҳам биргалашиб менга ёрдам бериб туришган. Сэр Чарльзнинг қалин дўсти ва қўшниси мистер Стэплтон шу жентльменларнинг бири эди. У менга ниҳоят даражада яхшилик қилди, сэр Чарльз у орқали мен билан танишиб олган эди.

Сэр Чарльз Баскервиль бирор хайр-эҳсон қиласиган бўлса, бу ишни бажаришни Стэплтонга топшираси ҳудуди. Бундан мен хабардор бўлганлигим учун хонимнинг бу жавобини жуда ўринли деб топдим.

— Яна бир саволим бор: сиз сэр Чарльзга ёзган хатларингизда у билан шахсан учрашиши талаб қилганимидингиз?

Бу саволимга хонимнинг жаҳли чиқди:

— Менимча, бу саволингиз ўринсиз бўлди, сэр!

— Кечирасиз, хоним, лекин саволимни тақрорлашга мажбурман.

— Яхши, жавоб бераман: сира талаб қилган эмасман!

— Ҳатто сэр Чарльз ўладиган кунда ҳам талаб қилмаганмисиз?

Шу ондаёқ хонимнинг ёноқларидаги қизиллик йўқ бўлиб кетди, унинг менга қараб турган чехраси мурданикидай дарров оқарди. Лаблари қақраб қалтирай бошлади, унинг фақат яна бир марта «йўқ» деб берадиган жавобини эшишидан кўра, афти-ангоридан тезроқ билиб олдим.

— Эсингидан чиққанлиги кўриниб турибди. Ёзган хатингиздаги бир жумлани ҳатто эслатиб ўтишим мумкин. Ўша хатда: «Сизни жентльмен деб ўтинаман: бу хатни сидириб таш-

ланг ва кечқурун соат ўнда хиёбондаги әшикча олдига келиб кутиб туринг».

Назаримда яна бир секунддан сўнг миссис Лайонс ҳушини йўқотиб қўядиган бўлиб кўринди, лекин у минг машаққат билан ўзини қўлга олди.

— Демак, дунёда инсофли жентльменлар қолмабди-да? — деган сўзлар унинг оғзидан чиқиб кетди.

— Сэрг Чарльзга нисбатан бундай дейишингиз нотўғри: у сизнинг илтимосингизни бажо келтирган. Лекин баъзан ҳатто куйдириб ташланган хатни ҳам ўқиб билиш мумкин. Ўша куни сиз унга хат ёзганингизга энди иқрормисиз?

— Ҳа, ёзган әдим. Буни инкор қилмайман! — хоним қўнглидаги бутун аламни шу сўзларда ифодалагандай бўлиб хитоб қилди. — Ўша хатни ёзганимга сира ҳам уялмайман. Мен ундан ёрдам сўраган әдим. У билан гаплашсам менинг илтимосимни қайтармаслигига амин әдим.

— Агар шундай бўлса, у билан учрашмоқ учун шундай кечки пайтни тайинлаганингизнинг сабаби нима?

— Эртаси кун у Лондонга, эҳтимолки, бир неча ойга кетиб қолишини билган әдим. Олдинроқ боришимнинг эса иложи йўқ әди, бунинг учун сабабларим бор әди.

— Бўлмаса, нима учун паркда учрашмоқчи бўлдингиз? Унинг уйида учрашсангиз бўлмасмиди?

— Хотин кишининг ўшандай кечки пайтда бўйдоқ одамнинг уйига бориши мумкин, деб ўйлайсизми?

— Яхши. Учрашмоқчи бўлган жойингизга борганингизда нимани кўрдингиз?

— Ҳеч қаёққа борганим йўқ.

— Миссис Лайонс!!

— Ўзим учун муқаддас бўлган нарсаларнинг ҳаммасини шафе келтириб қасам ичаманки, мен у ерга борганим йўқ! Бир ишкал чиқиб қолди.

— Қанақа ишкал экан?

— Бу менинг шахсий ишим, буни мен сизга айтиб беролмайман.

— Бинобарин, сиз сэр Чарльз вафот этган жойининг худди ўзида, ҳатто худди ўша соатнинг ўзида у билан учрашмоқчи бўлган экансизу, лекин ўзингиз ўша жойга келмабсиз-да?

— Гапимнинг сира ёлғони йўқ.

Мен ҳар қанча суриштирсам ҳам, бошқа ҳеч бир жавоб ололмадим, у ўзининг айтган гапида тураверди.

Узоқ давом қилган ва натижасиз бўлиб чиқкан сўроқларимни тамомлаб дедим:

— Миссис Лайонс, сиз гапнинг ростини айтишни истамаяпсиз, бу билан ўз зиммангизга катта масъулият оляпсиз. Сизнинг аҳволингиз жуда қалтис. Агар мен ёрдам сўраб полицияга мурожаат қиласам, натижада бу қилингиз билан ўз обрўйингизни тўкаётганлигинги қаноат ҳосил қиласиз. Сизда ҳеч қандай айб йўқ, деб фараз қилайлик, агар шундай бўлса, нега сэр Чарльз ўлган куни унга хат юборганингизни биринчи сўрашимдаёқ бўйнингизга олмадингиз?

— Мен бундан нотўғри холоса чиқарилади ва чатоқ ишга мен ҳам аралашиб қоламан, деб кўркувдим.

— Ҳатингизни куйдириб ташлашни сэр

Чарльздан талаб қилганлигингиzinинг сабаби нима?

— Ўша хатни ўқиган бўлсангиз, буни ўзингиз тушунган бўлишингиз керак!

— Хатнинг ҳаммасини ўқидим деб айтганим йўқ.

— Хатдаги бутун бир жумлани ёддан айтиб бердингиз-ку.

— Фақат охирги жумлани. Хат куйдириб ташланган, уни батамом ўқиб чиқа олганим йўқ, деб сизга айтдим-ку. Саволимни яна бир марта такрорлайман: сэр Чарльздан, хатимни куйдириб ташланг деб талаб қилганингизнинг сабаби нима?

— Буни фақат ўзим биламан.

— Агар шундай бўлса сиз ошкора текшириш ўтказилмаслигидан айниқса кўпроқ манфатдор бўлишингиз керак.

— Яхши, сизга ҳаммасини айтиб бераман. Менинг аччиқ тақдирим тўғрисидаги овозалар сизнинг ҳам қулоғингизга етган бўлса, суринтириб ўтиромай әрга текканлигимни ва бунга афсусланиш учун асосларим борлигини билишингиз керак.

— Ҳа, баъзи гапларни эшилдим.

— Мен ёмон кўриб қолган әrim шундан бери пайимга тушиб юрибди. Конун унинг томонида, ўзи билан яна бирга яшашга мени мажбур қилиши мумкин, ҳар кун мен шундай хавф остида юрибман. Сэр Чарльзга хат ёзишдан олдин мен әrimдан қутулишим мумкинлигини, лекин бунинг учун пул кераклигини биллиб қолдим. Эримдан қутулсам, кўнглим ҳам тинчир эди, ўзим ҳам баҳтли бўлур эдим, ўзимнинг назаримда қадрим ҳам ошарди, хуллас,

бутун мақсадимга етардим! Сәр Чарльзнинг олижаноблиги ҳаммага маълум, агар дардимни унга айтиб берсам, менга ёрдамини аямайди, деб ўйлагандим.

— Агар шундай бўлса, нега сиз у билан учрашиш учун бормадингиз?

— Чунки у билан учрашадиган вақт келгунча бошқалардан менга ёрдам келиб қолди.

— У ҳолда сиз унга иккинчи хат ёзиб нима учун боролмаслигингизни айтишингиз керак эди!

— Унинг вафот этганлиги тўғрисида газеталарда ёзилган хабарни эртаси куни эрталаб ўқимаганимда эди, шундай қилган бўлур эдим.

Хонимнинг гаплари анча мантиқий бўлиб чиқди, менинг саволларим шу гапларнинг ҳақиқатга ўхшаб келаётганлигини бўшаштира олмади. Буларнинг ҳаммасини фақат битта йўл билан текшириб кўриш мумкин эди, сәр Чарльзнинг фожиона вафотидан сўнг дарров миссис Лайонс эридан талоқ хати олиш учун судга ариза берганми ёки йўқми эканлигини билиш керак эди.

Сәр Чарльз билан учрашиш учун келмадим, деб ёлғон гапиришга Лайонс ботинолмаса керак, чунки Баскервиль-холлга шарабанга¹ тушиб бориб, Кумби-Тресига қайтиб келгунча тонг отиб қолган бўлур эди. Бундай сафарни сир қилиб сақлаб бўлмайди. Бинобарин, хоним ҳақиқатни ёки лоақал ҳақиқатнинг бир қисмини гапириб берди, дейиш мумкин.

Нима қилишимни билмай ва муваффақи-

¹ Шарабан — бир от қўшиладиган икки гидриракли арава. (Тарж.)

ятсизлиқка учраганиligимдан хафа бўлиб, қайтиб келдим. Мўлжаллаган мақсадимга олиб борадиган йўлларнинг ҳаммасини тўсиб турган қалин девор яна менинг олдимда туради. Шундай бўлса ҳам, ўша хотиннинг чеҳрасини ва гаплашган вақтимдаги ҳаракатларини әслар эканман, у кўп нарсаларни мендан яшириб қолганлигига тобора кўпроқ қаноат ҳосил қиласвердим. Нега у тўсатдан бўзариб кетди? У хотин ҳар бир сўзни зўрма-зўраки айтишга мажбур бўлганлигининг сабаби нима? Фожиа содир бўлган соатда у хотиннинг тайинлаган жойга учрашиш учун келмай қолганлигининг сабаби нима? Бу сабаблар хотин менга тушунтиromoқчи бўлган даражада оддий сабаблар бўлмаса керак. Зотан, бу сабабларни хотин билан гаплашиб билиб олишнинг ҳам иложи йўқ! Ботқоқликдаги тош ғорларга олиб борадиган бошқа изларни қидириб бу саволларнинг жавобини топмасам бўлмайди.

Лекин бу излар ниҳоят даражада ноаниқ эди, бунга мен тарихдан бурунги одам яшаган жойларнинг қолдиқлари билан тўлган тепаликлар ёнида қайтиб келаётганимда қаноат ҳосил қиласдим. Бэрримор, номаълум киши ўша ташландиқ ғорларнинг бирида яшириниб ётганлигини айтган эди, лекин бунақа ташландиқ ғорлар бу ерларда жуда кўп-ку!

Аммо Бэрриморнинг айтган гапларидан бошқа ҳам, менинг ўз мулөҳазаларим бор эди, чунки мазкур номаълум одамни тош устуннинг тепасида ўз кўзим билан кўрганман. Бинобарин, қидиришни ҳам ўша ердан бошлиш керак. Ўша жойдаги ҳар бир горни текшириб чиқаман, ниҳоят ўзимга керак бўлган горни топаман. Агар

номаълум одамга дуч келиб қолсам, уни ўзининг кимлигини айтиб беришга мажбур қила-ман, бизни шу қадар зўр бериб таъқиб қила-ётганинг сабаби нималигига иқрор бўлишга мажбур қиласман. Ҳатто, тўппонча ўқталиб бўлса ҳамки, мен бунга уни мажбур қиласман. У гавжум Рижент-стрит кўчасида Холмснинг назаридан фойиб бўлишга муваффақ бўлди, лекин бу ерда, кимсасиз ботқоқликларда бизнинг назаримиздан қочиб қутулолмайди. Агар мен ўша киши яшириниб ётган горни топсаму, лекин бу горда уни учратолмасам, у ҳолда мен уни шу горга қайтиб келгунича кутиб ўтираверман. Холмс уни Лондонда назаридан қочириб юборди. Агар мен уни тутиб олсам, бу билан устозимдан ҳам ўзиб кетган бўлур эдим, ана шунда хурсандлигимнинг чеки бўлмас эди!

Бу текшириш вақтида баҳт қуши бир неча марта қўлимиздан чиқиб кетди, лекин энди уни мен тутиб оладиган бўлдим. Мўйсафид, қизил юзли мистер Френкленднинг ўзи баҳт қушининг қаердалигини менга билдирган даракчи бўлди, дейиш мумкин. У ўз борининг катта йўлга очиладиган эшиги олдида мени қўриб қолди. Мистер Френкленд ўзининг одатдаги хушрўйлиги билан номимни айтиб чақирди.

— Марҳабо, доктор Уотсон! Отларингизга дам беринг, ахир! Менинг ҳам қулбамга киринг, мен билан вақтичоғлик қилинг, бир стакандан вино ичайлик.

Мистер Френкленднинг ўз қизига бўлган муносабатлари тўғрисидаги гапларимни эшитганидан кейин, унга нисбатан менда дўстона ҳислар бўлиши мумкин эмас эди, лекин Пер-

кинсни ҳар қандай қилиб бўлса ҳам, уйига қайтариб юбормоқчи бўлдим, чунки бундай баҳона менга жуда асқагди. Коляскадан тушар эканман, тушки овқат маҳалигача қайтиб боришимни сэр Генрига айтиб қўйишни Перкинсга буюрдим ва Френкленднинг орқасидан юриб тўппа-тўғри овқатланадиган уйга кирдик.

— Бугун менинг тантанали куним, сэр, мен учун чинакам байрам! — деди у қиқиллаб қулиб. — Иккита суддаги иш менинг фойдамга ҳал бўлди. Энди бу ердаги халойиқ қонуннинг кучи куч эканлигини, мен қонун кучи билан итоатсизларнинг адабини бериб қўйишдан қўрқмаслигимни тушуниб олади. Мидлтон чолнинг паркидан, худди паркнинг ўзидан, сэр, чолнинг эшигидан юз қадамча наридан от-араваларни bemalol ўтказа бериш ҳуқуқини олишга муваффақ бўлдим! Хўш, сиз бунга нима дейсиз? Биз лаънати магнатларимизнинг яна адабини бериб қўямиз! Энди улар жамоа ҳуқуқларини bemalol поймол қилишларига ҳеч ким йўл қўймаслигини билиб қўйишсин. Бундан ташқари, мен одамларни ўрмонга ҳам кирмайдиган қилиб қўйдим, бу ердаги халойиқ шу ўрмонда майшатбозлик қилишга одатланиб қолган эди. Бу абллаҳлар, худди хусусий мулк ҳуқуқлари йўқ деб ўрмонга bemalol кираверар эдилар! Улар бўш бутилкаларни ва қофоз парчаларини ҳамма жойда қолдириб кетавериш мумкин, деб ўйлайдилар. Суддаги иккала иш тугади, доктор Уотсон, иккови ҳам менинг фойдамга ҳал бўлди. Кўпдан бери мен шу бугунгидек баҳтиёр бўлмаган эдим — сэр Жон Морлендни ўзининг дараҳтзорида қуёnlарни қонунга хилоф равишда ов қилиб юрганлиги учун жавобгарликка тортган

кунимдан бери шу бугунгидек хурсанд бўлмаган әдим.

— Хўш, бунга қандай қилиб муваффақ бўлдингиз?

— Агар сиз суд архивларини ўқиб чиқсангиз, сәр, бунинг учун кетган вақтингизга афсусланмайсиз. «Френкленд Морлендга қарши». Бу иш Лондондаги судда кўрилган әди. Икки юз фунт пулим кетган бўлса ҳам, лекин бу ишни ютиб чиқдим!

— Бундан қандай манфаат кўрдингиз?

— Ҳеч манфаат кўрганим йўқ, сәр, менга заррача манфаати бўлганий йўқ. Бу ишлардан шахсан манфаатдор эмаслигим билан фахрланаман. Мен фақат ижтимоий бурчимни бажара япман. Бугун кечаси Фернворси қишлоғининг аҳолиси менинг тулуупимни гулхан қилиб ёқишлирига аминман. Улар охириги марта шундай қилганларида мен полициядан бу бемаъниликка чек қўйишни талаб қилган әдим. Лекин бизнинг графликтаги полиция маъмурлари ўзларини шарманда аҳволга солиб қўймоқдалар, сәр! Улар мени ҳимоя қиладилар деб умид қилишга ҳақлиман, аммо улар мени ҳимоя қилишмаяпти! Ҳали қараб туринг. «Френкленд полицияга қарши» деган иш жамоатчиликнинг эътиборини ўзига тортади. Маҳаллий маъмурлар менга нисбатан жуда ёмон муомала қилаётганликларига бир кун пушаймон бўладилар, деб огоҳлантириб қўйган әдим, мана әнди айтган гапларим рўёбга чиқди.

— Қандай қилиб? — деб сўрадим.

Чол менга маънодор қилиб қараб қўйди:

— Улар бир нарсани ўлгудек билгилари келади, аммо менинг бу тўғрида баъзи гаплардан

хабарим бор. Лекин мен бу аблаҳларга тилла берсалар ҳам ёрдам қилмайман!

Бу маҳмадонадан тезроқ қутулиш учун баҳона тополмай турган эдим, лекин унинг кейинги сўзларига қизиқиб қолдим. Бироқ бу баччагар чолнинг қилиқлари менга яхши маълум эди; унинг гапига қизиқа бошлини билан индамай туриб олишини билар эдим, шунинг учун ҳам сира парво қилмагандек бўлиб, савол бердим:

— Конунга хилоф равишда ов қилиш тўғрисидаги ишлардан яна бирини айтмоқчилизди?

— Ҳа, ҳа! Йўқ, дўстим, бу иш жуда жиддий. Бу иш қочиб кетган маҳбусга тааллуқли иш бўлса нима дейсиз?

Юрагим шув этиб кетди.

— У қаерда яшаётганлигини биласизми?

— Аниқ жойини эҳтимол билмасман, аммо унинг изини полицияга кўрсатиб бера оламан. Унга ким овқат әлтиб бераётганлигини пойлаб юриб билиб олганимиздан кейингина уни тутиб олишимиз мумкинлиги наҳотки хаёлингизга келмаган бўлса?

Чол ҳақиқатга шу қадар қўйлашиб қолган эдики, мен ўзимни йўқотиб қўйишимга сал қолди.

— Ҳа, гапингиз рост,— дедим мен.— Маҳбус ҳали ҳам ботқоқликда яшириниб ётибди деб ўйлайсизми?

— Чунки унга овқат әлтиб қўяётган кишини ўз кўзим билан кўрганман.

Бу киши Бэримор эканлигини ўйлашим билан юрагим сиқилиб кетди. Агар у ҳеч нарсадан қайтмайдиган мана шу ёвуз чолнинг қўлига тушиб қолса, унинг иши ёмон бўлади. Лекин

чолнинг кейинги гапларини эшитиб, анча кўнглим тинчиidi.

— Биласизми, унга овқатни бир бола элтиб беряпти? — деб давом қилди Френкленд. — Мен уни ҳар кун томдаги катта дурбиндан кўриб тураман. У айни бир йўл билан, айни бир вақтда боради. Кимга дейсизми? Албатта, маҳбуснинг олдига боради.

Мана энди ниҳоят омадим келди! Лекин мен бу гапларга нақадар қизиқаётганлигимни ҳатто сеэдирмадим. Бола деяпти-я! Бэрримор қандайдир бир бола ўша номаълум кишига овқат элтиб бераётганлигини айтган эди. Демак, Френкленд шу кишининг изига тушибди, маҳбуснинг эса бунга ҳеч қандай алоқаси йўқ. Агар мен чолдан билган нарсаларимнинг ҳаммасини аниқлаб ололганимда эди, бу нарса мени узоқ ва тинкани қуритадиган қидиришлардан ҳалос қилган бўлур эди. Лекин ҳали ҳам бу ўйинда мен ўзимнинг ишонмаслигим ва бутунлай парвосизлигимдан козир тариқасида фойдалана бердим:

— Чамамда, у бола бу ердаги бирор подачининг ўғли бўлса керак. Отасига овқат элтиб бераётгандир-да.

Шаддод чолнинг гапига заррача қаршилик қилиш унинг оловини чиқариб юборар эди. У газаб билан менга ўқрайиб қаради ва қутурган мушук каби ҳурпайди.

— Сиз шундай деб ўйляяпсизми, сэр? — Чол шу саволни бериб, рўпарамиздаги ботқоқликни қўли билан кўрсатди: — Ҳув анави тош устунни кўряпсизми? Яхши! Унинг нарёғидаги майда дарахтлар ўсиб ётган кичкина тепаликни ҳам кўряпсизми? Бу ботқоқликда энг

кўп тош босган жойлар, ўша ер бўлади. У ерда овчилар нима қиласди? Тахминингизда ҳеч маъно йўқ, сэр!

— Буларни ўйламаган эканман,— деб, чолнинг гапига индамай рози бўлдим. Дарров рози бўлганлигим Френклендга ёқиб тушди ва у гапини давом эттираверди:

— Мен ҳеч қачон шошма-шошарлик билан хулоса чиқармайман, бунга амин бўлаверинг, сэр. Тугун кўтариб бораётган ўша болани биринчи марта кўраётганим йўқ. У ҳар кун, баъзан эса бир кунда икки марта... тўхтанг-чи, доктор Уотсон!.. Кўзим янгишяптими ёки анави тепаликнинг ёнбағрида бирон нарса қимирамаяптими?

Дарҳақиқат, мен ҳатто бир неча миля наридаги ўша хирагина қўкариб турган тепанинг ёнбағрида қора нуқта қимирлаганини кўриб қолдим.

— Юринг, сэр, борамиз!— деб қичқирди Френкленд зинадан юқорига чиқа туриб.— Сиз уни ўз кўзингиз билан кўрасиз!

Ясси томда уч оёққа ўрнатилган жуда катта дурбин турар эди. Френкленд дурбинга ёпишиб олиб, хурсанд бўлиб чақирди:

— Тезроқ, доктор Уотсон, тезроқ келинг! У тепаликнинг орқасига ўтиб кетмасдан кўриб қолинг!

Ҳақиқатан ҳам тугунни орқалаб олган бола тепаликка тирмасиб чиқиб бормоқда эди. Ана у тепаликнинг устига чиқиб олди, жулдурийим кийган унинг бесўнақай гавдаси қаққайиб турганлигини очиқ кўрдим. Унинг орқасида кўм-кўк совуқ осмон кўриниб турарди. Бола, орқамдан бирор пойлаб турмаганмикин, деб

ўйлаган бўлса керак, атрофига аланглаб қарди ва тепаликнинг орқасига ўтиб ғойиб бўлди.

— Хўш, гапим рост эканми?

— Ҳақиқатан унинг бола эканлиги аниқ бўлди, боланинг у ерга махфий равишда бориб юришининг сабаблари бордир?

— Бунинг махфий сабаблари борлигини ҳатто полиция вакили ҳам пайқаб олган бўлур эди. Лекин мен уларга бу тўғрида бир сўз ҳам айтмайман, бу тўғрида оғиз очмасликни сиздан ҳам илтимос қиласман, доктор Уотсон! Тушундигизми? Оғиз очман!

— Майлингиз.

— Улар мени сира назар-писанд қилишмаяпти. «Френкленд полицияга қарши» деб аталган ишнинг тафсилотлари ошкор бўлиши билан, мамлакатда ғазаб тўлқини кучайиб кетади. Йўқ, улар мендан ёрдам кутишмасин! Агар бу абллаҳлар тулуупимни эмас, балки ўзимни ёқиб юборсалар, полиция бу тўғрида чурқ әтмаган бўлур эди... Хўш, кетмоқчимисиз! Мана шундай қувончли воқеа шарафига манави графинни ичиб, кайф қилишимга наҳотки ёрдам бермасангиз?

Аммо мен ҳеч қандай ўтинчларга қулоқ солмадим, чол мени уйимгача кузатиб қўймоқчи бўлганлигини айтганида, мен уни бундай қилмасликка аранг унатдим. Унинг кўзидан ғойиб бўлгунимча йўлдан кетавердим, лекин сўнгра ўша бола яширинган тош тепаликка томон тўипа-тўғри бурилдим.

Ҳамма иш худди кўнглимдагидек бўлмоқда эди, шунинг учун ҳам мен тақдирнинг ўзи менга тортиқ қилган шу бахтли ҳодисадан фойдаланишга муваффақ бўлсам, бунга мен фақат ўзим-

нинг ғайратим ва матонатим туфайли эришгән бўламан, деб шу мақсадимга етишга хәёлимда қасамёд қилиб қўйдим.

Мен тепаликнинг устига чиққанимда қуёш ботиб бормоқда әди, шунинг учун ҳам бу тепалик ёнбағриларининг бир томони зарҳал, ямъашил бўлиб, иккинчи томони кул ранг сояга ботиб турар әди. Олисда, уфқнинг тепасини туман қоплагандек бўлиб кўринарди, шу туман орасидан Тулки устуннинг ажиб шакли кўриниб турарди. Теварак-атрофда на товуш әшиналар, на бир ҳаракат борлиги сезиларди. Фақат чайками ёки кроншнепми — қандайдир кул ранг катта қуш кўм-кўк осмонда қанот қоқиб сузив бораарди. Осмоннинг жуда катта гардиши билан унинг остида ёйилиб ётган саҳро ўртасида ўша қуш билан мендан бошқа ҳеч бир тирик жон кўринмасди. Қуп-қуруқ бепоён ботқоқлик, одамсизлик, ечилмаган сир ва мен бажармоқчи бўлган вазифанинг муҳимлиги — мана шуларнинг ҳаммаси юрагимга ғулғула солиб, баданимдан муздек тер чиқармоқда әди. Ҳеч қаерда боланинг асари кўринмасди. Аммо тепаликлар орасида, пастликда қадимий тош горлар кўзга ташланиб турарди, шу горлар орасида усти бузилиб кетмай, бутун қолган фақат битта горгина одамини қор-ёмғирдан сақлаши мумкин әди. Ўша горни кўришим билан юрагим шув этиб кетди. Мен қидираётган одам мана шу горни макон қилиб бекиниб ётган бўлса керак. Агар мен шу горнинг ичига киришга муваффақ бўлсан, уни қўлга туширишим турган гап.

Стэплтон матрабчасини кўтариб олиб, капалакни тутиб олиш учун нақадар эҳтиётлик билан ҳаракат қилса, мен ҳам худди шундай

секин-секин қадам ташлаб, ғор томон юрдим! Горга яқинлашиб, унинг ичига кўз ташлаган эдим, унинг ичи одамнинг макони бўлиб қолганлигини кўриб қаноат ҳосил қилдим. Горнинг оғзи олдида майдада тошлар устида сезилар-сезилмас даражада сўқмоқ йўл борлигини пайқадим. Горнинг ичидан чурқ әтган товуш чиқмас эди. Номаълум киши ё горнинг ичидаги бекиниб ётибди, ёки ботқоқликда изғиб юрган бўлса керак. У билан учрашиш пайти келишини кутар эканман, асабларим ниҳоят даражада тараңг бўлиб кетмоқда эди. Палиросимни улоқтириб ташлаб, тўппончамни қўлга олдим ва дарров ғор оғзига бориб унинг ичига қарадим. Горнинг ичидаги ҳеч ким йўқ эди.

Лекин горнинг ичи худди мен ўйлагандай бўлиб чиқди: унинг ичидаги кимдир макон қилиб олганлиги очиқ кўриниб турарди. Бир вақтлар неолит одамнинг ётоғи бўлган тош устида ёмғир ўтмайдиган плашга ўралган кўрпа қўйилган эди. Бу ибтидоий қулбадаги ўчақда кул уюми кўриниб турарди. Унинг ёнида қандайдир рўзғор асбоблари ва ярми сув билан тўлдирилган чепак турарди. Бир уюм бўш консерва банкалари бу ерда одам бирқанча вақтдан бери яшаб турганлигидан далолат берарди. Кўзим горнинг хира зулматига қўниккандан кейин бурчакда турган тунука кружкани ва оз-моз ичилган виски бутилкасини кўрдим. Горнинг ўртасида стол вазифасини бажариб келган яssi тош, унинг устида эса, кичкина тугун турарди. Бу тугун мен дурбинда қараганимда бола орқалаб бораётган тугуннинг ўзи бўлса керак. Тугуннинг ичидаги нон ва иккита консерва банкаси бор эди. Буларнинг бири

пиширилган тил консерваси, иккинчиси эса сиропга солиб қўйилган шафтоли консерваси эди. Шуларнинг ҳаммасини кўздан кечириб, тугунчани ўртага қўймоқчи бўлиб турган эдим, юрагим бирдан шув этиб кетди: тошнинг устида нималардир ёзилган бир варақ қоғозга кўзим тушди. Қоғозни қўлга олиб, унга қалам билан ёзилган қуидаги сўзларни бир амаллаб ўқиб чиқдим:

«Доктор Уотсон Кумби-Тресига кетди».

Қоғозни қўлимда ушлаганимча бир дақиқа қаққайиб туриб қолдим ва қисқа мактубнинг мағзини чақишга уриндим. Бундан чиқди, но маълум одам сәр Генрининг эмас, балки менинг пайимга тушган экан-да? Мени у ўзи пойлаб юрмасдан, балки менга бошқа бир кишини, эҳтимолки, ўша болани пойлоқчи қилиб қўйган экан-да? Бу хат ўша бола ёзиб қолдирган охирги маълумот бўлса керак. Мен бу ерга келганимдан бери, менинг ҳар бир қадамимни кузатиб юришган бўлса керак. Зотан, бу ерда қандайдир қўзга кўринмас кучлар ҳаракат қилаётганилиги, бу кучлар бизнинг атрофимизни қуршаб олиш учун жуда эҳтиётлик ва моҳирлик билан тузоқ қураётганилиги, аҳён-аҳёндагина, жуда қалтис дақиқалардагина шу тузоқ борлигини ҳис қилаётганилимиз менга ҳамиша сезилиб тургандек бўларди.

Мен топиб олган хат бу ерга келтириб қўйилган хатларнинг биринчиси бўлмаса керак. Атрофимга кўз югуртириб чиқдим, лекин арзигудек ҳеч бир нарса топмадим. Ўзига шундай ғалати жойни макон қилиб олган ўша кишининг ёки ўша кишидаги ниятларнинг қандайлиги тўррисида фикр юритишга бирор имкон берадиган

бошқа ҳеч бир изни ҳам тополмадим. У киши тўғрисида фақат шуни айтиш мумкинки, ўзи жуда қаноатли одам бўлса керак ва яшаш учун ўнгайлик туғдирадиган нарсаларга унчалик аҳамият бермаса керак. Кейинги кунларда сел кўп ёқсанлигини эслаб ва гор тепасидаги катта гўйнукни кўриб, бу кишининг ўз ишига нақадар бутун вужуди билан бериғанлигини англадим. У ҳатто, шу иш деб мана шундай ўнгайсиз мақонда мashaққатли ҳаёт кечиришдан ҳам қайтмаганлигини тушундим. У қанақа одам бўлдийкин? У бизнинг ёвуз душманизми, ёки бизнинг меҳрибон ҳимоячимизми? Мана шу саволларимнинг ҳаммасига жавоб топмагунимча бу гордан чиқмайман деб қасам ичдим.

Қуёш ботиб осмоннинг ғарби қизариб турарди. Ботаётган қуёшнинг шуълалари олисдаги Гrimpen ботқоқлигига қизғиши доғлар тусириб турарди. Узоқда Баскервиль-холлнинг башнялари кўринар, нарироқда эса Гrimpendаги томлар тепасида бурқиб чиқаётган тутун аранг кўринар эди. Шу томлар билан Баскервиль-холлнинг ўртасида, тепаликнинг орқасида Стэплтонларнинг уйи кўзга ташланарди. Шом пайтининг олтин шуъласи мана шуларнинг ҳаммасига ўзига хос латофат ва жимжитлик бағишлаб турарди! Лекин менинг кўнглим табиатни қоплаётган бу тинчликка ишонмасди, ҳар секунд сайин муқаррар яқинлашиб келаётган қўрқинчли номаълум учрашувнинг оқибати қандай бўлишини ўйлаб, юрагим дук-дук урмоқда эди. Асабларим ниҳоят даражада таранг бўлиб қолган эди, лекин шундай бўлса ҳам, ҳеч нарсадан қайтмайман деб қоронги ғор ичида ўтиравер-

дим ва бу горнинг әгаси қайтиб келишини ғамгин сабрсизлик билан кутиб туравердим.

Ниҳоят, унинг товушини әшитдим. Ана унинг пошнаси тошга урилди. Яна бир марта... яна бир марта урилди... қадамлари тобора яқинлашмоқда әди. Мен ўрнимдан туриб горнинг әнг қоронги бурчагига бориб, тўппончамни отишга тайёр қилиб турдим, у одамнинг кимлигини лоақал оз-моз бўлса ҳам, кўриб аниқлаб олмагунча унга ўзимни кўрсатмасликка қарор қилдим. Ташқари жимжит бўлиб қолди: у тўхтаб турган бўлса керак. Сўнгра қадам товушлари яна әшитилди, кимдир горнинг оғзига келиб тўхтади.

Менга яхши таниш бўлган кишининг овози әшитилди:

— Бугунги оқшом жуда ҳузур қиласидиган оқшом бўлди-да, доктор Уотсон. Сиз нега бу дим жойда ўтирибсиз? Ташқарининг ҳавоси бирам яхшики...

XII БОБ

БОТҚОҚЛИҚДАГИ ҮЛИМ

Ўз қулоқларимга ишонмай, бир ёки икки дақиқа қотиб қолдим ва бу кутилмаган ҳодисадан ўзимга келолмадим. Сўнгра, ўзимни тутиб олиб, гапиришга қодир бўлдим ва ўзимни устимдан катта тоғ тушгандек ҳис қилдим. Бу совуқ, заҳарҳанда овоз бутун дунёда фақат бир кишини бўлиши мумкин әди.

— Холмс! — деб қичқириб юбордим.—
Холмс!

— Чиқаверинг,— деди у,— лекин тўппончага эҳтиёт бўлинг.

Фордан чиқишим биланоқ уни кўрдим. Холмс тошга ўтириб олган эди ва унинг шўхчан кўзлари менинг ҳайратда қолган важоҳатимга тикилиб туарди. Мен кўрганимдан буён у анча озиб қолибди, лекин кўриниши бардам, хотиржам, афти офтоб нуридан қорайиброқ қолган эди. У спортчилар кийимини, қаллопини кийиб олганлиги учун худди ботқоқликларда сайд қилиб юрган сайддан қолишмасди. У худди мушук каби озодаликка риоя қилиш одатини ҳам тарқ қилмабди: соқолини сип-силиқ қилиб қирдирганлиги, кўйлагида бигта ҳам доғи йўқлиги кўриниб туарди. Мен ўзимни у билан худди Бейкер-стритда учрашгандек ҳис қилдим.

Унинг қўлини маҳкам сиқиб дедим:

— Бу ерда сизни кўриб бениҳоя хурсанд бўлдим!

— Яна таажжубландим ҳам, деб қўя қолинг!

— Ҳа, гапингиз тўғри.

— Лекин сизни ишонтириб айта оламанки, дўстим, бунга фақат сиз ўзингизгина таажжубланганингиз йўқ. Менинг вақгинча маконимни топишга муваффақ бўлишингиз хаёлимга ҳам келмаган эди, бу ерда сизни учратаман деб сира ҳам ўйламаган эдим. Сиз бу ердалигингиизни форга етишимга атиги йигирма қадам қолганидагина пайқадим.

— Сиз изларимни билиб олдингизми?

— Йўқ, Уотсон! Дунёдаги бошқа жуда кўп излар орасидан сизнинг изларингизни аниқлаб олиш қўлимдан келмайдиган иш бўлса керак, деб ўйлайман. Мабодо, келгусида сиз мени бир амаллаб адаштироқчи бўлсангиз, сизга авва-

ло тамаки магазинини ўзгартишни маслаҳат қи-
лардим, чунки «Брейдли Оксфорд-стрит»
маркали папиросни кўришим билан дарров мен
дўстим Уотсон шу орадаги яқин бир жойда
эканлигини пайқаб оламан. Мана, сиз чекиб
ташлаб кетган папирос, сўқмоқ йўлдан топиб
олдим. Сиз менинг бўш ётган маконимга босиб
киришга жазм қилган дақиқангизда уни улоқти-
риб ташлаган бўлсангиз керак.

— Жуда тўғри.

— Мен ҳам шундай деб ўйлагандим... Сиз-
нинг характерингизни илгаритдан билганим
учун гор ичида пистирма қуриб шу гор әгаси-
нинг қайтиб келишини тўппонча ушлаб кутиб
турган бўлсангиз керак, деган фикр ҳаёлимга
келди. Демак, сиз ҳақиқатан ҳам мени жиноятчи
келяпти, деб ўйладингизми?

— Сизнинг кимлигингизни билмаган әдим,
лекин билиб олишга жазм қилиб қўйгандим.

— Жуда соз, Уотсон! Хўш, менинг бу мако-
нимни қандай қилиб топдингиз? Маҳбусни қув-
лаб юрган вақтимда мени кўрган бўлсангиз ке-
рак, ўшанда мен бефаҳмлик қилиб, ойдинга рў-
пара бўлиб қолгандим.

— Ҳа, ўшанда сизни кўриб қолдим.

— Шундан кейин сиз мана шу горни топ-
гунча бошқа ҳамма горларни бирма-бир текши-
риб чиққан бўлсангиз керак?

— Йўқ, сизнинг изингизни менга болангиз
сездириб қўйди, уни бу ерда яна кимдир куза-
тиб юрибди.

— Ие! Дурбинли жентльмен чол бўлса ке-
рак! Дурбинининг линзасига қўёш шуъласи
тушиб ялтираганини кўрган әдим. Аввал мен
нима нарса ялтираётганини билолмадим. У ўр-

нидан туриб, горнинг ичига қаради. Демак, Картрайт бу ерга келиб кетибди. Бу қоғозга нималарни ёзган әкан? Ие, сиз Кумби-Тресига бориб келибсиз-да?

— Ҳа.

— Миссис Лаура Лайонс билан учрашиш учунми?

— Ҳудди шундай.

— Жуда соз. Қидириш ишларини олиб бориша сиз билан биз ёнма-ён йўлдан борганга ўхшаймиз. Агар шундай бўлса, топган маълумотларимизни әнди бир-биримизга айтиб беришмиз керак, шундагина бу иш тўғрисида озмикўпми равшанроқ тасаввур ҳосил қилган бўламиз.

— Бу ерга келганингиэга ғоят хурсандман! Мана шу сирларнинг ҳаммаси ва устимдаги масъулият менга шу қадар оғир юк бўлиб тушдики, тоқатим тоқ бўлишига сал қолди. Ҳўш, сиз бу ерга қандай қилиб келиб қолдингиз? Бу ерда нималар қиляпсиз? Мен бўлсан, Холмс Бейкер-стритда ўтириб, фирром қиморбозлар тўғрисидаги иш устида бош қотиряпти, деб ўйлаб юрибман!

— Сиз худди шундай деб ўйлашингизни истаган әдим.

— Демак, сиз менинг ёрдамимдан фойдаланяпсиз, айни вақтда менга ишонмаётган әкан-сиз-да? — деб хафа бўлдим мен.— Бунга сазовор бўлмаган әдим, Холмс!

— Дўстим, бу ишда ҳам, бошига кўп ишларда ҳам сиз ёрдамингиз билан менга ҳамиша бебаҳо ёрдам бериб келдингиз. Агар сиз, Холмс мени лақиљатибди, деб ўйлаётган бўлсангиз, ўтинаманки, бунга жаҳлингиз чиқмасин! Очиги-

ни айтсам, мен фақат сиз учун деб шундай қилдим. Сиз хавф остида қолаётганлигингизни сезиб, ишни шахсан текшириш учун ўзим шу ерга келдим. Агар мен сэр Генри билан ва сиз билан бирга бўлганимда эди, менинг нуқтаи назарим сизларнидан ҳеч бир фарқ қилмаган бўларди, рақибларимиз ҳам сергакликни қўлдан бермаган бўлур эдилар. Баскервиль-холлга келиш мени жуда боғлаб қўйган бўларди, аммо бу ерга ошкора келмасдан бемалолроқ ишлашга қарор қилдим. Шунинг учун ҳам ўзим панада туриб, энг қалтис пайт келганда майдонга чиқишга шайланиб турдим.

— Лекин ўзингизни мендан ҳам яшириб юришингизнинг нима ҳожати бор эди?

— Агар сиз менинг бу ердалигимни билганингизда эди, бунинг ҳеч бир нарсага ёрдами тегмасди, эҳтимолки, бунинг оқибатида ўзим Фош бўлиб қолган бўлур эдим. Эҳтимолки, сиз бирор нарсани менга айтгингиз келиб қолур эди, ёки одатингизча менга яхшилик қилмоқчи бўлиб, бу ерда мен учун қулайлик турдириш пайига тушиб қолган бўлур эдингиз. Ўзимизни беҳуда хавф-хатарга дуч келтириб қўйишининг нима кераги бор? Ўзингиз билган ўша конторадаги югурдак бола эсингиздами? Мен ўша Картрайтни ўзим билан олиб келдим, у менга жуда яхши хизмат қилиб туриди. Менинг қаноатли эканимни биласиз-ку: менга бир бурда нон, тоза ёқа, яна бунинг устига битта ёрдамчи киши бўлса, бас! Бундан ташқари, Картрайт менинг учун яна бир жуфт кўзу, яна жуда тез югурадиган бир жуфт оёқ хизматини қилади. Униси ҳам, буниси ҳам менинг хизматимга ҳамиша тайёр.

— Демак, бекорга овора бўлиб ҳисоботлар ёзиб юрган эканман-да,— дедим қалтираган овоз билан ва шу ҳисоботларни ёзишга нақадар кўп меҳнат сарфлаганимни ва бу ишим учун нақадар Фахрланиб юрганигимни эсладим.

Холмс чўнтағидан тахлаб қўйилган хатларни чиқарди.

— Мана, сизнинг ҳисоботларингиз, Уотсон, буларни мен жуда синчиклаб ўрганиб чиқсанман, бунга шак-шубҳа қилмасангиз бўлади. Мен алоқани шундай яхши йўлга қўйдимки, сиз юборган хатлар нариси билан фақат бир кун кечикиб менинг қўлимга тегадиган бўлди. Бунинг учун сизни чин кўнгилдан табриклайман. Бундай, одатдан ташқари қийин ишда зўр матонат ва кузатувчилик билан ҳаракат қилганлигингизни ҳар қанча мақтасам ҳам оз.

Мени лақиллатиш учун шу қадар моҳирлик қилинганлиги натижасида кўнглимда пайдо бўлган ғашликни ҳали сира йўқота олмаган бўлсам ҳам, аммо Холмснинг ёқимли сўзлари менга тапбосди бўлди. Бундан ташқари, дўстимнинг қилган иши ҳақ эканлигини чин юракдан ҳис қилмоқда эдим ва иш манфаатларини ўйлаганда унинг бу ерга келиб қолганлигини билмаслигим кераклигига тан бермоқда эдим.

У чеҳрам очилганлигини кўриб, деди:

— Баракалла, азamat! Энди сиз менга миссис Лаура Лайонс ҳузурига борганлигингизни гапириб беринг. Сиз қандай одам олдига борганлигингизни дарров пайқаб олдим, чунки у Кумби-Тресида бирон нарсани билиб олишимизга имкон берадиган бирдан-бир одам эканлиги энди менга равшан. Очифини айтсам, агар сиз бугун унинг олдига бориб келмаган бўлсангиз,

мен ўзим эртага албатта унинг олдига борган бўлар эдим.

Куёш ботиб кўздан ғойиб бўлган, ботқоқликни қоронғулик қоплаган эди. Ҳаво дарров салқин бўлиб қолди, шунинг учун ҳам биз горнинг ичига кириб олдик. Горнинг ичидаги Холмс нинг ёнига ўтириб олиб, мен миссис Лайонс билан нималарни гаплашганимни унга айтиб бердим. Менинг гапларимга у шу қадар қизиқиб кетдики, Лайонсдан эшитган гапларимниң кўпини икки мартадан такрорлашим лозим бўлиб қолди.

— Эшитган гапларингизниң ҳаммаси жуда муҳим,— деди Холмс, мен гапимни тамомлага-нимдан кейин.— Бу иш ғоят мураккаб иш. Бу ишда мен шу вақтгача сира тўлдиролмаётган бир рахна бор эди. Стэплтон миссис Лайонс билан қалин дўст эканлигини билсангиз керак?

— Йўқ, уларнинг дўстлиги тўғрисида ҳеч нарса эшитмадим.

— Уларнинг дўстлиги аниқ. Улар бир-бirlари билан учрашиб, хат ёзишиб туришади. Умуман улар бир-бирлари билан жуда иноқ, бу эса бизнинг қўлимизга катта козир беради. Агар унинг хотинига таъсири қилмоқ учун мана шу козирни ишга солсак...

— Унинг хотини борми?

— Сиз айтиб берган маълумотлар әвазига мен ҳам сизга баъзибир нарсаларни галириб бераман. Бу ерда у Стэплтон менинг синг-лим деб юрган қиз, аслида унинг ўз хотинидир.

— Худоё тавба, Холмс! Сиз бунга аминмисиз? Агар шундай бўлса, нега у сэр Генрининг миссис Стэплтонга ошиқ бўлиб қолишига йўл қўйди?

— Сәр Генрининг ошиқлиги, фақат сәр Генрининг ўзига хавф туғдирди, холос. Стәплтон у аёлни баронетга яқин йўлатмасликка зўр бериб уринаётганлигини ўзингиз ҳам пайқаган бўлсангиз керак. Такрор айтаманки, у хоним Стәплтоннинг синглиси әмас, балки хотини.

— Лекин бунақа найрангбозликнинг нима кераги бор?

— Бунинг сабабини ҳам айтиб бераман. Бу хотиннинг эрсиз хотин ролини ўйнаши, кўпроқ фойда етказишини Стәплтон олдиндан ўйлаб қўйган әди.

Менга равшан бўлмаган гумонларнинг ҳаммаси, кўнглим сезиб турган нарсаларнинг ҳаммаси бирданига қалқиб юзага чиқди ва табиатшунос теварагида бир-бирига туташди. Бошига похол шляпа кийиб, капалак овлаш учун қўлига матрабча кўтариб юрган ана шу ювош нурсиз кишидан қандайдир даҳшат ҳиди келиб турарди. У ўзини сабрли, одми киши қилиб юрган бўлса ҳам, унинг лабларидаги табассум айёрлик аломати әканлиги, қалбida әса, ҳасад ўти қайнаб тошаётганлиги энди менга аён бўлиб қолди...

— Демак, сизнинг рақибининг ўзи әкан-да? Демак, Лондонда сизни пойлаб юрган киши ҳам ўшанинг ўзи әкан-да?

— Ҳа, мен бу жумбоқни мана шундай ечдим.

— Огоҳлантирувчи хатни-чи... Уни ўша хотин юборган әканми?

— Ҳудди шундай.

Ярмиси ўз кўзим билан кўрган, ярмисини ўзим пайқаган мудҳиш ёвуэлик аломатлари, мен узоқ адашиб юрган зулматнинг ичидан кўзимга яққол кўриниб қолди.

— Наҳотки, шу гаплар тўғри бўлса, Ҳолмс? Сиз у аёл Стэплтоннинг хотини эканлигини қаёқдан билдингиз?

— Стэплтон сиз билан биринчи учрашганида галга берилиб кетиб, ўз таржимаи ҳолининг бир қисмини сизга айтиб қўйганлигини ўзи ҳам сезмай қолди. Бунга шу вақтгача пушаймон қилиб юрган бўлса керак. Ҳақиқатан ҳам, Англияниң шимолида унинг мактаби бўлганлиги рост. Муаллимни қидириб топишдан онсон иш йўқ. Бунинг учун мактаб агентликлари деб аталган ташкилотлар бор. Бу агентликлар муаллимли-касбига алоқадор бўлган ҳар қандай киши тўғрисида сизга маълумот топиб беришади. Мен ҳам буни суриштириб кўрдим. Сал фурсат ўтмай, мен бир мактабда жуда кўнгилсиз бир воқеа рўй берганлигини ва шу мактабнинг директори ўз хотини билан қочиб кетганлигини билиб олдим — у вақтда унинг фамилияси бошқача эди. Ўша мактаб директорининг ҳамма нишоналари Стэплтоннинг нишоналарига айнан ўхшайди. Стэплтон энтомология¹ берилган киши эканлигини билганимдан сўнг кўнглимдаги шубҳа бутунлай йўқолди. Атрофимни ўраб турган зулмат аста-секин ёриша бошлади, лекин унинг қоронгулигига кўринмаётган нарсалар ҳали ҳам кўп эди.

— Агар ўша аёл Стэплтоннинг хотини бўлса, бунга миссис Лаура Лайонснинг нима алоқаси бор? — деб савол бердим.

— Бу нарса ўзингиз бир оз аёнлаштириб берган моддаларнинг бири. Сиз Кумби-Тресига

---

¹ Энтомология — зоологиянинг кашаротларга бағишлиланган бўлими.

бориб келганингиздан кейин, кўп нарса менга равшан бўлиб қолди. Масалан, мен миссис Лайонс эридан талоқ хати олмоқчи бўлиб юрганини билмас әдим. У Стэплтонга тегмоқчи бўлиб юрган бўлса керак — ахир у Стэплтоннинг хотини борлигини билмайди-ку!

— Буни билиб қолса-чи?

— У ҳолда у хоним биз учун жуда фойдали бўлиб қолиши мумкин. Икковимиз эртагаёқ уни кўришимиз керак. Энди, Уотсон, ўз вазифангизга қайтадиган вақтингиз келиб қолмадими-кан? Сиз Баскервиль-холда бўлишингиз керак.

Қуёшнинг гарбдаги охирги қизил шуълала-ри сўнди, ботқоқликни қоронғилик қоплади. Қизариброқ турган осмонда битта-яримта юл-дуз милтиллаб туради.

— Яна битта, охирги саволим бор, Холмс,— дедим ўрнимдан туриб.— Бир-биримиздан яширадиган гапимиз йўқ. Шунча ҳийла-найрангларнинг маъноси нима? Бу ҳийла-найранглар нимага олиб боради?

Холмс менга бўғиқ овоз билан жавоб берди:

— Ўлдиришга, Уотсон... Пухта ўйланган ўлдиришга. Тафсилотларини мендан сўраманг. Стэплтон сэр Генрини ўз тузофига илинтироқда, аммо мен уни ўз тузофимга илинтираётирман. Сизнинг ёрдамингиз билан уни тузофимга илинтирдим, десам ҳам бўлади. Энди биз фақат битта хавф остида турибмиз — у биринчи бўлиб бизга зарба бериши мумкин. Яна бир кун, энг кўпи билан икки кундан кейин менинг ҳамма нарсам тайёр бўлади, меҳрибон она ўзининг касал боласини қандай авайлаб асраса, сиз ҳам ўша кун келгунча сэр Генрини асраб туринг. У ердан бугун сизнинг кетиб қолганлигингизни

кечирса бўлади, аммо мен бўлсам, уни сира ташлаб кетмаган бўлар эдим... Эшитяпсизми?

Даҳшат ва алам билан тўла мудҳиш фарёд сукунат босган ботқоқликда янграб эштилди. Мен уни эшитдиму, ўзимнинг томирларимдаги қон тўхтаб қолгандай ҳис қилдим.

— Худоё тавба! Нима бу? Бу қанақа овоз?

Холмс ўрнидан сапчиб турди, унинг баланд гавдаси ғорнинг оғзини қоплаб олди. У ғорнинг оғзида әнгашиб, бўйни чўзиб қоронғиликка диққат билан қулоқ солиб қолди, менга шивирлаб:

— Дамингизни чиқарманг! — деб айтишга улгурди, холос.

Ўзининг чинқирган товуши билан бизни ҳайратда қолдирган бу қичқириқ ботқоқликдаги қопқоронғи зулмат ичидан келмоқда эди. Лекин энди у яқинроқдан, аниқроқ эштила бошлади.

— Қаердан келяпти? — деб шивирлади Холмс, асаблари темирдай мустаҳкам бўлган унинг овози қалтираб кетганлигидан мен бу фарёд товуши унинг ҳам юрагини тирмалаб кетганини пайқадим.— Қичқириқ қаёқдан келяпти, Уотсон?

— Менимча анов томондан.— Мен қўлимни чўзиб қоронғиликни кўрсатдим.

— Йўқ, манов томондан!

Аламли қичқириқ жимжит қоронғуликни яна янгратиб юборди, лекин бу сафар тағин ҳам яқинроқ жойдан, тағин ҳам балаңдроқ эштилди. Энди қичқириқ овозига қандайдир бошқа товушлар — дengизнинг тўхтовсиз ҳайқиригини қандайдир эслатадиган бўғиқ бўкириш товушлари аралашиб кетди.

— Итнинг овози бу,— деб қичқириди
Холмс.— Чопайлик, Уотсон, чопайлик! Чопай-
лик! Кечикиб қолмасак бўлгани!

У қоронгиликка томон югурди, мен ҳам унинг кетидан югурдим. Тўсатдан қаердадир бизнинг рўпарамизда тошларнинг орқасида изтиробли фарёд, сўнгра эса бўғиқ, оғир тақиллаган товуш әшитилди. Биз тўхтаб қулоқ солдик. Лекин кўнгилни ғаш қилиб турган шамолсиз тун сукунатини бузувчи бошқа ҳеч бир нарса әшитилмади.

Холмс эсини йўқотиб қўйган кишидек, бошини ушлаб олиб, ер тепинганини кўрдим.

— У биздан олдинроқ келибди, Уотсон!
Кечикиб қолибмиз!

— Йўғ-э, ундаи бўлмаса керак!

— Нега мен имирсилаб қолдим! Сиз ҳам шошилтирмадингиз-а, Уотсон! Баскервилни ёлғиз қолдириб келавердингиз, мана энди бунинг оқибати! Йўқ, гарчи фожианинг олдини олиш имкони бўлмаса ҳам лекин, барибир абраҳдан ўч оламан.

Даҳшатли қичқириқ овози келган томонга йўл қаердалигини суриштирмай югурдик. Биз гоҳ тепаликлар устига чиқиб, пастга югуриб тушиб, гоҳ қоронгиликда тошларга қоқилиб, кийимларимиз йиртилганлигига қарамай, тиканзор орасидан югуриб борар әдик. Ҳар бир тепаликка чиққанимизда дўстим дарров теваракатрофга назар соларди, лекин қоронги зулмат ботқоқликни қоплаб ётарди, шунинг учун ҳам бу мудҳиш кенг ботқоқликда бирор ҳаракат борлигини пайқаб бўлмасди.

— Сиз бирор нарса кўряпсизми?

— Ҳеч нарса кўринмайди.

— Тўхтанг! Нима бу?

Хириллаб инграган товуш қулоғимга чалинди. Бу товуш чап томондан келмоқда эди. Ўша томонда тиккайган тош қиямалик остида катта-кичик тошлар уюлиб ётарди, ана шу тошлар орасида нимадир бир қора нарса кўзга ташланди. Югурниб яқинлашиб борган эдик, ўша қора нарса кўзимизга тагин ҳам аниқроқ кўрина бошлади. Бу қора нарса ерга мук тушиб ётган одамнинг гавдаси эди. Унинг боши ерга ёпишган, елкаси кўтарилиб кўзга очиқ кўриниб турарди. Одамнинг бундай ғалати ҳолатда ётганлиги дастлабки дақиқада унинг инграши ўлим олдидағи инграш әканлигини пайқаб олишимга халақит берди. Биз унинг устига әнгашиб қулоқ солиб турдик, лекин на хириллаган товушни эшита олдик, на шитиллаган овозни пайқай олдик. Холмс ҳаракатсиз ётган гавдани қимиirlатиб кўриб, қўрқанидан қичқириб юборди ва шу ондаёқ гавдани ушлаб турган қўлини тортиб олди. Еқилган гугуртнинг шуъласи унинг қонга беланган бармоқларини ва ўликнинг ёрилган бошидан секин оқиб тушиётган даҳшатли қонни ёритди. Юрагимиз тўхтаб қолгундек бўлди — гугурт ёругиди биз сэр Генри Баскервилнинг ўлиб ётган гавдасини кўрдик.

Одатдан ташқари мана шу қизғищ жигар ранг костюмни, баронет Бейкер-стритга биринчи марта келганида кийиб келган ана шу костюмнинг ўзини унудиши мумкинми, ахир? Бир секунднинг ўзидаёқ уни таниб олдик, сўнгра гугурт яна ловиллаб ёнди ва биздаги умиднинг охирги учқуни сўнгани каби ўчиб қолди. Холмс оҳ тортиб юборди, ҳатто қоронгуликда ҳам мен унинг чеҳрасини оқариб кетганлигини аниқ кўрдим.

— Аблаҳ! Аблаҳ! — Қўлларим ўз-ўзидан юмилиб мушт бўлди.— Холмс, мен уни ўз холига ташлаб кетганлигим учун ўзимни сира кечирмайман!

— Менинг айбим кўпроқ, Уотсон, мен бу ишни яқунлайман, поёнига етқазаман деган бўлиб, клиентимни қурбон қилиб қўйдим. Ҳуфиялик иши билан шуғуллана бошлаганимдан бери умримда бошқа шундай бир зарбага учраганимни эслай олмайман. Лекин ҳар қанча эҳтиётлик чораларини кўришимга қарамай, у якка ўзи ботқоқликка чиқади, деб ўйлаш кимнинг хаёлига кела олар эди, ким шундай деб ўйлай олар эди!

— Биз унинг фарёдини эшитдик — худоё тавба, жонимизни суғириб олгудек фарёд қилди! Шундай бўлса ҳам унга дарров ёрдамга етиб келолмадик! Унинг ўлишига сабаб бўлган даҳшатли ит қаёққа ғойиб бўлдийкин? Эҳтимол, у ҳозир ҳам шу атрофда қайдадир изғиб юргандир! Стэплтон қаерда бўлдийкин? Бу воқеа учун у жавоб беради!

— Ҳа, шу воқеаларнинг ҳаммаси учун у жавоб беради, мен бунинг чорасини кўраман. Амакиси ҳам, жияни ҳам — иккови ўлдирилди. Биттаси ўша даҳшатли итни кўриши биланоқ, қўрққанидан жон берди, чунки уни фавқулодда махлуқ деб ҳисоблаб юрар эди, иккинчиси, ўша даҳшатли махлуқдан қочиб қутулмоқчи бўлиб ҳалок бўлди. Лекин энди биз шу киши билан ит ўртасида боғланиш борлигини исбот қилишимиз керак. Биз итнинг вовиллаганини эшитдик, лекин буни ҳали далил деб бўлмайди, чунки сәр Генри йиқилганида боши ёрилиб ўлган бўлса керак. Шундай бўлса ҳам, бизнинг рақибимиз ҳар қанча маккор бўлиши-

га қарамай, уни эртага қўлга тушираман, бунинг учун мен қасамёд қиласман!

Биз узоқ давом этган машаққатли меҳнатимизнинг охирини шу қадар ғамгин натижабилан якунлаган, тўсатдан пайдо бўлиб қолган ва сира тузатиб бўлмайдиган бу кулфатдан ҳаяжонга тушиб, мажақланган жасад олдида туриб қолдик. Сўнгра булатлар орасидан ой кўриниши билан баланд тош тепасига чиқиб, ойдин ёритиб турган ботқоқликка назар солдик (бизнинг баҳтсиз дўстимиз шу тош тепасидан ағдарилиб тушган әди). Олисда, қаердадир Гrimpen атрофида сариқ чироқ кўриниб турарди. Бу чироқ фақат Стэплтонларнинг хилват уйидагина ёниши мумкин әди. Мен қўлимни муштқилиб ва лаънатлар ўқиб, ўша томонга таҳдид қилдим.

— Нимани кутяпми? Уни дарров ушлаб олиш керак!

— Иш ҳали тугагани йўқ, аммо у эҳтиёткор, маккор одам. Биз кўп нарсаларни биламизу, аммо буни исботлаш қийин. Битта эҳтиёtsиз қадам қўйишимиз билан у абраҳ бизнинг қўлимидан чиқиб кетади.

— Бўлмаса нима қилиш керак?

— Эртага қиласиган ишимиз кўп. Аммо бугун бечора сэр Генрига охирги хизматимизни кўрсатишими керак, холос.

Биз қияликдан пастга тушиб, ойдинда кўриниб турган тошлар орасида ётган ва қорайиб кетган мурданинг олдига бордик. Азобланиб ўлган бу кишининг жасадини кўришим биланоқ, юрагимни алам босди ва кўзим жиқ ёшга тўлди.

— Бизга ёрдамлашадиган бир одам топма-

сак бўлмайди, **Холмс**,— биз уни ўзимиз олиб кетолмаймиз... Тавба, сизга нима бўлди? Эсинги изни еб қўйибсиз!

Холмс қичқириб юборди ва сэр Генрининг жасадига энгашди. Тўсатдан у хахолаб менинг қўлимни силкитиб, ўйинга туша бошлади. Ҳамиша ўзини тута биладиган менинг бу дўстим наҳотки шу қадар енгилтаклик қилса? Яшириниб ётган аланга сиртга отилиб чиққанида шунақа бўлар экан-да!

— Соқолини қаранг! Унинг соқоли бор-ку!

— Соқоли дейсизми?

— Бу сэр Генри әмас! Тавба, бу менинг қўциним, маҳбуснинг ўзи-ку.

Биз жуда тез мурдани ўнглаб қўйдик, унинг қонга беланган соқоли энди совуқ ойдинда чўққайиб туради. Энди ҳеч қандай шак-шубҳа бўлиши мумкин әмас! Тор пешана, маймунники сингари чўкиб кетган кўзлар. Тошлиар орасида шам ёруғида менга лип әтиб кўринган кишининг худди ўзи әди — қотил Селденнинг ўзи әди бу.

Ана шунда мен ҳамма нарсани тушундим. Баронет ўзининг эски кийимларининг ҳаммасини деярли Бэрриморга тортиқ қилганлиги әсимга тушди. Демак, Селден сафарга чиқиш олдидан кийиниб олгин, деб Бэрримор ўша кийимларни унга берган экан. Мана шу оёқ кийимларини, қўйлакни, кепкани, мана шуларнинг ҳаммасини бир вақтлар сэр Генри кийиб юарди. Дуруст, фожиа фожиалигича қола берди, лекин бу одам барибир мамлакатимиз қонунларига биноан ўлдирилишга сазовар киши әди. Ҳурсандлигимдан ўзимни йўқотиб қўйгудек бўлиб, бу ҳодисаларнинг ҳаммаси қандай рўй берганлигини **Холмсга** тушунтирдим.

— Демак, бу бечора шу костюмни кийиб олганлиги сабабли ҳалок бўлибди-да,— деди Холмс.— Сэр Генрининг бирор буюмини итга искатган бўлишлари керак.— Итга искатилган буюм отелда йўқолган оёқ кийимининг ўзи эканлиги эҳтимолдан холи эмас. Шу буюмини искатган ит маҳбуснинг кетидан қувлаган. Аниқланмаган фақат бир нарса қолди: Селден ўзининг орқасидан кимдир қувлаб келаётганлигини қоронгуликда қандай қилиб кўрдийкин!

— Эшитган бўлса керак.

— Ботқоқликда ит чопиб келаётганлигини эшитгану, тутилиб қолмай деб ёрдам сўраб қичқирган дейсизми? Йўқ, йўқ, маҳбус бунақа нарсалардан қўрқмайди. Бир нарсани билиш керак: Селден ўз орқасидан ит қувиб келаётганини қандай қилиб кўрдийкин?

— Менимча, бундан кўра ғалатироқ нарсалар бор. Фаразларимизни тўғри деб ўйласак, нега бу итни...

— Мен ҳеч нарсани фараз қилаётганим йўқ.

— Яхши. Нега бу итни кечаси ботқоқликка чиқариб юборишдийкин? Итни ҳамиша шундай bemalol қўйиб юборишмасалар керак. Сэр Генрининг бу ерга келишини Стэплтон кутган бўлиши эҳтимол.

— Менинг жумбоғим бундан кўра қийинроқ. Сизнинг жумбоғингизга тез жавоб топамиз, аммо менинг жумбоғим барибир ечилемасдан қолса керак. Энди бу бечорани нима қилиш кераклигини ўйлаб кўрайлик. Уни бу ерда тулкиларга ва калхатларга ем қилиб қолдириб бўлмайди-ку!

— Полицияга хабар бергунимизча бирор горда ёта турсин.

— Тўғри, уни форга бир амаллаб элтиб қўя-
миз. Қаранг, Уотсон! Нима бу? Наҳотки унинг
ўзи бўлса? Унинг юрагини қаранг-а!.. Гумон-
ларимиз тўғрисида оғиз очманг, чурқ этманг.
Акси ҳолда режаларимизнинг ҳаммаси барбод
бўлади.

Ботқоқликнинг ичкарисидан бир киши биз-
га яқинлашиб келмоқда эди. У чекаётган сига-
ра олисдан милтиллаб кўринарди. Ойдин уни
ёритиб туради, мен унинг ориқ гавдасини ва
тез, пилдираб йўл босиб келаётганлигини кўриб,
табиатшунос эканлигини дарров фаҳмладим. У
бизни кўриб, бир тўхтаб олди-да, яна олдинга
юраберди.

— Доктор Уотсон! Ўзингизмисиз? Сизни
кечаси ботқоқликда учратаман, деб сира ўйла-
маган эдим, тавба! Тавба! Нима бу? Қандай
ҳодиса рўй берди! Йўқ, ишонгим келмайди!
Наҳотки, бу бизнинг дўстимиз сэр Генрининг
ўзи бўлса?

Стэплтон менинг ёнимдан югуриб ўтиб,
ўликка энгашиб тикилди...

Мен унинг ҳарсиллаб нафас олаётганини
эшитдим, қўлидаги сигараси тушиб кетди.

— Ким?.. Ким бу?!.— дудуқланиб ғулди-
ради у.

— Бу Селден, Принстаун турмасидан қочган
маҳбус.

Стэплтон ўликдай оқарган башарасини биз-
га ўғирди. У ўзининг таажжубланганлигини ва
умиди пучга чиққанлигини бизга сездирмаслик-
ка уриниб, минг машаққат билан ўзини қўлга
олди. У дастлаб Холмсга, сўнгра менга тикилди.

— Тавба, нақадар даҳшатли воқеа рўй бе-
рибди! Нега шундай бўлдийкин?

— Анави қиямаликдан ағдарилиб тушиб бўйинни синдириб қўйган бўлса керак. Биз ошнам билан ботқоқликни томоша қилиб юрган эдик, кимнингдир қичқирган товушини эшитдик.

— Мен бўлсам, шу қичқирган товушни эшитиб, уйимдан чиқиб келдим. Сәр Генридан хавотир әдим.

Мен ўзимни тўхтатолмай дедим:

— Нега сиз сәр Генридан хавотир бўласиз?

— Бугун у бизникига келиши керак әди, нима учундир келмай қолди, мен бунга жуда ҳайрон бўлдим. Ботқоқликдан қичқириқ овозини эшитишим билан табий, сәр Генри эмасмикин, деб хавотирландим. Айтгандай,— Стәплтон мендан яна юзини буриб, Холмсга қаради,— сизлар шу қичқириқ овозидан бошқа ҳеч нима эшитмадингизми?

— Йўқ,— деди Холмс.— Сиз-чи?

— Мен ҳам эшитганим йўқ.

— Ундаи бўлса нега сўраяпсиз?

— Асло сўраманг, бу ерда қандайдир ваҳимали ит борлиги ва шунга ўхшаш ажойиботлар тўғрисидаги гаплардан ўзингизнинг ҳам ҳабарингиз бор-ку! Бу ердаги фермерлар ўша ваҳимали ит ҳар кун кечаси ботқоқликларда изғиб юради, дейишади. Шунинг учун ҳам мен сизлар мабодо унинг овозини эшитмадингизми, деб сўраяпман.

— Йўқ, биз ҳеч нима эшитмадик,— дедим мен.

— Бу бечоранинг ҳалок бўлганлигига сабаб нима деб ўйлайсиз?

— Мен аминманки, у тутилиб қоламан, деб ҳамиша хавфланиб юриб, қўрққанидан миясини еб қўйган бўлса керак. Ақлдан озган жиннилар-

дек жазаваси тутиб, ботқоқликда чопиб юрган ва, ниҳоят, қиямаликдан ағдарилиб тушиб, бўйнини синдирган бўлса керак.

— Ҳа, гапингиз ростга ўхшайди,— деди Стәплтон ва устидан оғир юқ тушгандек бўлиб, эркин нафас олди.— Ҳўщ, сиз бунга нима дейсиз, мистер Шерлок Холмс?

— Фаҳмингизга тасанно!— деди дўстим унга таъзим қилиб.

— Сизни биз кўпдан бери, доктор Уотсон бу ерга келиб қолгандан бери кутар эдик. Сиз айни ўз вақтида — фожиат рўй берган вақтда етиб келдингиз.

— Ҳа, дарҳақиқат шундай! Дўстим бу фожиани тўғри изоҳлаб беришига аминман. Аммо эртага мен кўнглим ғашлигича Лондонга жўнаб кетаман.

— Ие! Эртага кетасизми?

— Кетмоқчиман.

— Лекин сизнинг бу ерга келишингиз бизларни таажжубга солиб қўйган шу воқеаларнинг ҳаммасини изоҳлаб беради, албатта.

Холмс елкасини қисиб қўйди:

— Ишимиз ҳамиша ҳам муваффақиятли бўлиб чиқавермайди. Текшириш ўтказаётганда афсоналар ва овозаларга эмас, балки фактларга таяниш керак. Бу ишни текширишда бирор натижка чиқара олмаётиман.

Дўстим жуда табиий оҳангда ва жуда осоиишталик билан шу гапларни айтди. Стәплтон унга диққат билан тикилиб қаради. Сўнгра, Стәплтон менга қараб деди:

— Мен бу одамнинг ўлигини уйимга олиб бориб қўйишини бажону дил таклиф қиласар әдиму, лекин синглим қўрқиб кетса керак, уни бизнинг

үйимиға олиб бормаганимиз яхшироқ. Уни юзига бирор нима ёпиб қўйиб, шу ерда қолдира-верайлік. Эрталабгача унга ҳеч нима бўлмайди.

Бу таклифга рози бўлиб, ўликни ўз жойи-да қолдирдик. Стэплтоннинг Меррипит-хаусга сизларни олиб борай, деган таклифини биз Холмс билан бирга рад қиласлик ва унинг якка ўзи уйга қайтиб кетишига рухсат бериб, ўзимиз Баскервиль-холла жўнадик. Бир неча қадам босганимиздан кейин қайрилиб қараган эдик, унинг ботқоқликда имир силаб бораётган гавда-сини, нарироқда, унинг кетида эса ойдинда ёришиб турган тепалик ёнбағрида, шу қадар даҳ-шатли бир тарзда ҳалок бўлган қиши ётган жойи-да бирдан-бир қорайиб турган нарсани кўрдик.

— Ниҳоят, биз у билан яккама-якка дуч ке-либ қолдик! — деди Холмс мен билан ёнма-ён боратуриб. — Лекин унинг юрагини қаранг-а! Тез ўзини ўнглаб олганини қаранг-а? Ваҳолан-ки, у қаттиқ зарбага дуч келиб қолган эди — мўлжаллаб юрган одамидан бутунлай бошқа қиши ўлдирилганлигини кўрган эди. Мен сизга, Уотсон, Лондонда бир гапни айтган эдим, бу гапимни ҳозир ҳам такрорлайман, биз ҳеч қа-чон шу қадар муносиб рақибга дуч келмаган эдик.

— Ҳали ҳам мен у бизни кўриб қолганига афсусланаман!

— Дастлаб, мен ҳам буига афсусланувдим. Лекин иложимиз қанча!

— Сиз билан учрашганлиги унинг режала-рига таъсир қиласмикин, сиз буига нима дей-сиз?

— Ҳа, энди тагин ҳам өдтиётроқ бўлиб ҳа-

ракат қилади ёки таваккал деб яна бир иш қилиб қўяди. Зеҳни ўткир жиноятчиларнинг кўпчилиги каби Стәплтон ҳам ўзиниг маккорлигига ҳаддан ташқари кўп умид боғлаётган ва бизларни лақиллатдим, деб ўйлаётган бўлса керак.

— Нега сиз уни қамоққа олишни истамадингиз?

— Азизим, Уотсон! Сиз серҳаракат одамсиз. Сизнинг мижозингиз жуда кескин чораларни кўришни талаб қилади. Яхши, кечаси у қамоққа олинади, деб фараз қилайлик. Бундан бизга нима фойда? Биз ҳеч нарсани исбот қилолмаймиз. У тузган режаларнинг ўтакетган маккорлиги ҳам мана шунда. Агар Стәплтоннинг кўмакчиси одам бўлганида эди, биз унда далил бўладиган баъзибир нарсаларни билиб олган бўлур әдик, лекин баҳайбат итни гапиртириб бўлмайди-ку! Ит әгасини бўйнига сиртмоқ солсак бизга бунинг ёрдами тегармиди?

— Лекин жиноят қилинганлиги яққол кўриниб турибди-ку?

— Асло бундай әмас! Бу гапларнинг ҳаммаси фараз ва тахминлардан бошқа ҳеч нарса әмас. Агар биз мана шундай фантастик воқеани судда айтиб берсак ва буни исботламоқ учун мана шундай тахминларни далил қилиб кўрсатсак, бизни масхара қилиб кулишади.

— Сэр Чарльз-чи?

— Унинг ўлиги топилган, лекин унинг танасида зўрлаб ўлдирилганлигини кўрсатувчи излар топилгани йўқ. Унинг қўрққанидан ўлганлигини ва нимадан қўрққанлигини сиз билан биз биламиз. Лекин бу ишни кўришда суд маслаҳатчиси бўлиб қатнашадиган ўн иккита бефаҳмга буни қандай исботлаб бўлади? Бу жиноятга қандай-

дир бир ит аралашган деган тахминни қандай қилиб асослаб бўлади? Ит қопганлигини кўрсатувчи излар қани? Итлар ўликларни қопмаслигини, сэр Чарльз ит ёпишмасданоқ ўлганлигини ҳам фақат биз билан сиз биламиш. Лекин бу гапларни исботлаш керак, аммо исботлайдиган далилимиз йўқ.

— Бугун кечаси бўлган воқеа-чи?

— Бу воқеа бизнинг қўлимизга тузукроқ ҳеч бир далил бергани йўқ. Ит билан маҳбуснинг ҳалок бўлганлиги ўртасида барибир ҳеч қандай бевосита боғланиш йўқ. У итни ҳеч ким кўрмаган. Дуруст, биз итнинг товушини әшидик, лекин ит маҳбусни қувлаб келганлигини кўрсатувчи далиллар қўлимиизда йўқ. Буни ҳеч бир нарса билан исботлаб бўлмайди! Йўқ, дўстим, факт фактлигича қолаберади: жиноятни исботловчи далилларни кўрсатиб беролмаймиз. Лекин буни исботламоқ учун ўзимизни ҳар қандай балога дучор қилсак арзийди

— Хўш, сиз нима қилмоқчисиз?

— Миссис Лаура Лайонсдан умидим катта. У мана шу воқеаларнинг ҳақиқий моҳиятини билиб олганидан кейин, бизга жиддий ёрдам кўрсатади. Бундан ташқари, менинг бошқа бир режам ҳам бор. Лекин эртага ғалаба менини бўлишига гарчанд ҳар қанча умид қилсан ҳам, бунга қандай қилиб әриша олишимизни олдиндан айтиб ўтиришнинг кераги йўқ.

Холмсдан бошқа ҳеч бир гапни билиб олмадим ва Баскервиль-холл дарвозасига етгунча ҳар биримиз ўз ўйимизга чўмиб, индамай кела бердик.

— Сиз ҳам кирасизми?

— Ҳа. Энди яшириниб юришнинг аҳамияти

қолмади. Лекин сизга яна бир сўзим бор, Уотсон, кўрган воқеамизни сэр Генрига айтманг. Маҳбуснинг ҳалок бўлганлигини Стэплтон бизга қандай сабаблар билан тушунтиришга уринган бўлса, у ҳам Селдени шундай сабаблар билан ўлди, деб ўйлай берсин. Сиз юборган кейинги ҳисоботда ёзган гапларингизни агар мен унумаган бўлсам, сэр Генри эртага Меррипит-хаусга зиёфатга борганида унинг ўз бошига тушадиган кулфатга бардош бериши осонроқ бўлади.

— Лекин бу зиёфатга мени ҳам таклиф қилишган.

— У ҳолда сиз бу таклифдан воз қечишингиз керак. Унинг ёлғиа ўзи бораверсин, бунга уни кўндириш осон... Демак, гапимни тушундингиз? Тушки овқатга кечиккан бўлсамиз керак, аммо кечки овқатга ўз вақтида етиб келдик.

XIII ВОВ

ТУЗОҚЛАР ҚЎЙИЛДИ

Сэр Генри уйига келган янги меҳмонни кўриб, ажабланишдан кўра кўпроқ хурсанд бўлди, чунки Шерлок Холмс кейинги қунлардаги воқеаларни эшитиб Лондонда қололмаслигига амин эди. Шундай бўлса ҳам баронет менинг дўстим бағажсиз келганлигини ва ҳатто бағажининг йўқлигига сабаб нималигини тушунтириб бермағанлигини пайқаб таажжуланган ҳолда қошини чимириб қўйди. Шу ондаёқ Холмсга лозим бўлган нарсаларнинг ҳаммасини таҳт қилиб қўйишди, кечки овқат вақтида эса биз ўз бошимиздан

кечирган саргузаштларнинг баронет билиши ло-
зим бўлган қисмини ҳикоя қилиб бердик. Лекин
бундан олдин мен битта оғир вазифани бажа-
ришга — Селден ҳалок бўлганлигини Бэрримор-
га ва хотинига хабар қилишга мажбур бўлдим.
Бэрримор бу хабарни енгил тортгандай бўлиб
ва ўзининг бу ҳолатини яширмай эшитди, лекин
унинг хотини этаги билан юзини ёпиб, ҳўнграб
йиғлаб юборди. Ҳамманинг назарида Селден
иблис ёки йиртқиҷисфат ёмон жиноятчи бўлиб
кўринарди, аммо Бэрриморнинг хотинининг на-
зарида эса, ҳали ҳам у болалик чоғида опасининг
қўлига ёпишиб, шўхлик қилиб юрган ўғил бола
бўлиб туюларди. Ўлганидан кейин бирор хотин
ачиниб йиғламаган кишини ҳақиқатан ҳам ёвуз
махлуқ деса бўлади!

— Сиз кетганингиздан бери, Уотсон, мен уй-
дан чиқмай зерикиб ўтирибман,— деди баро-
нет.— Шунчалик итоатли бўлганим учун менга
раҳмат дейсиз деб ўйлайман. Ботқоқликка чиқ-
майман, деб сизга ваъда бермаганимда эди, бу-
гунги оқшомни анча хурсандчилик билан
ўтказган бўлур эдим, чунки Стэплтон мени зиё-
фатга таклиф қилиб хат юборибди.

— Ҳа, сиз кечқурунги вақтингизни анча
хурсандлик билан ўтказган бўлур эдингиз, бунга
шак-шубҳа қилмайман,— деди пинагини бузмай
Холмс.— Айтгандай, бўйни синган кишини кў-
риб, сизга ачиниб йиғлаганимиздан хабарингиз
бўлмаса керак?

Сэр Генри кўзларини катта очиб ҳайрон бў-
либ қолди:

— Бу нима деганингиз?

— Чункі бадбахт маҳбус сизнинг кийиминг-
изни кийиб олган экан. Бу кийимни у Бэрри-

моддан олган, бунинг учун Бэрримор полицияда тергов бериши мумкин.

— Йўқ, ундаи бўлмаса керак. Агар мен янгилишмасам, кийимларимда ҳеч қандай белги йўқ эди.

— Ундаи бўлса, яхши, бу маҳбуснинг баҳти, сизнинг ҳам баҳтингиз, чунки ҳаммангиз қонунга хилоф ишларга аралашганлигингиз кўриниб турибди. Ростини айтсам, мен ҳалол ишлайдиган хуфия бўлганим учун ҳамма улфатларингизни дарҳол қамоққа олишим керак эди. Уотсоннинг хатлари сизларни фош қилувчи ҳужжат бўла олади.

— Яхиси, ишимизнинг тафсилотини гапириб бериб қўя қолинг! — деб илтимос қилди баронет. — Сиз бу чигални еча олдингизми? Биз Уотсон билан бу ерга келганимиздан бери ҳеч нарсани билиб олганимиз йўқ.

— Яқин фурсатда кўп нарса маълум бўлиб қолади, деб ўйлайман. Бу иш ниҳоят даражада қийин ва чигал иш бўлиб чиқди. Бу ишнинг баъзи жиҳатлари ҳали ҳам менга қоронғи... Лекин бу ишнинг теги очилади, албатта очилади!

— Ботқоқликда нималарни әшитганлигимизни Уотсон сизга гапириб берган бўлса керак. Бинобарин, булар оддий афсона әмас. Бир вақтлар мен итлар билан шугулланганман, бунақа ишда ҳеч ким мени адаштира олмайди — итнинг вовуллашини билиб олмаслик мумкин әмас. Агар сиз ўша итнинг тумшуғига тўр қоплаб, занжирлаб қўйишга муваффақ бўла олсангиэ, сизни мен дунёда энг катта хуфия деб ҳисоблаган бўлур эдим.

— Унинг тумшуғига тўр ҳам тақилади, у зан-

жирлаб ҳам қўйилади, фақат менга ёрдам берсангиз бас.

— Нимаики буюрсангиз, ҳаммасини қиласман.

— Жуда соз! Лекин «нега» ва «нима учун» деган ҳеч қандай саволлар бермай, батамом итоат қилишингизни талаб қиласман.

— Талабингиз бажо келтирилади.

— Агар шу талабга рози бўлсангиз, у ҳолда биз вазифамизни ҳал қиласиз. Ҳеч шубҳасиз мен...

Холмс гапни тамомламай тўхтаб қолди ва қаёққадир юқорига тикилди. Лампанинг ёруғи унинг чеҳрасини ёритиб турарди — лампа ёруғида у менинг кўзимга бамисоли классик ҳайкалдек ҳаракатсиз бўлиб қўринди. У ҳаяжон ва эҳтиёткорликнинг тимсоли эди.

— Ўзи нима гап? — деб сәр Генри билан биз бир оғиздан хитоб қилдик.

Холмс бизга қайрилиб қаради, шунда мен у ўзидағи ҳаяжонни босишга уринаётганлигини пайқадим. Унинг чеҳраси ҳали ҳам ҳеч бир нарсани ифодаламасди, лекин унинг ғалабани қўлга киритгани кўзидан сезилиб турарди.

— Мени афв әтасиз, лекин хурсандлигимдан ўзимни тутолмай қолдим, — деди у рўпарадаги деворда осилиб турған портретларни кўрсатиб. — Уотсон менга рассомлик нималигини тушиумайсиз, деб юради, лекин менга рашқ қилганини шундай дейди, чунки санъат асаларига баҳо беришда ҳар биримизнинг фикримиз бошқа-бошқа бўлиб чиқади. Аммо бу портретлар ҳақиқатан ҳам зўр маҳорат билан чизилган.

— Шундай баҳо берганингизга хурсандман, — деди сәр Генри ва таажжубланиб дўстим-

га қаради.— Мен рассомлар чизган суратларни унчалик тушунмайман. От ёки буқачанинг сурати бўлса, бошқа гап. Лекин санъатга қизиқиш учун сизнинг вақтингиз бор, деб ўйлаш кимнинг хаёлига келиши мумкин!

— Хотиржам бўлаверинг, яхши нарсани мен ҳамиша пайқаб оламан. Ҳаво ранг шойи кўйлакдаги анави хонимнинг суратини рассом Миллер чизган. Парик кийиб олган семиз жентльменнинг суратини эса, ҳеч шубҳасиз, Рейнольдс чизган. Бунинг учун баҳслашишга тайёрман. Булар оиласиий портретлар бўлса керак?

— Ҳаммаси ҳам оиласиий портретлар.

— Сиз уларнинг номларини биласизми?

— Бэрримор бу хусусда менга жуда кўп гапирди, билганларимни тутилмай айтиб бера оламан, деб ўйлайман.

— Дурбин ушлаб турган анави жентльмен ким?

— У Вест-Индияда хизмат қилган контрападмирал Баскервиль. Кўк сюртук кийған ва қўлида ўралган қофоз ушлаб турган анависи сэр Вильям Баскервиль, у Пит¹ даврида умумпалата комиссиясининг раиси бўлган.

— Уқа тутилган қора бахмал камзулли анави рўпарамдаги кавалерчи?

— О! Сиз у билан танишиб олишингиз керак. Ҳамма кулфатларнинг сабабчиси ана ўшанинг ўзи — Баскервиллар ити тўғрисидаги афсона ўша кишидан бошланади. Биз уни тез унубтиб юбормасамиз керак.

¹ Пит Вильям (каттаси) (1708—1778) — Англиянинг давлат арбоби, 1766 йилдан 1768 йилга қадар бош министр.

Мен портретга қизиқиб ва бир оз таажжуб-ланиб қараб турдим.

— Тавба! — деди Холмс. — Кўринишдан жуда ёввош, осойишта одамга ўхшайди-ку. Дуруст, кўзларида ёвузлик аломатлари сезилиб турибди. Мен Гугони важоҳати босқинчиларникига ўхшаган бунаقا забардаст киши бўлар деб тасаввур қилмаган әдим.

— Бу протретда Гугонинг худди ўзи тасвирланган, бунга заррача шак-шубҳа бўлиши мумкин эмас. Суратнинг орқасига унинг номи ва сурат бир минг олти юз қирқ олтинчи йилда чизилганлиги ёзиб қўйилган.

Шундан сўнг Холмс камгап бўлиб қолди, лекин бебош Гугонинг портрети унинг бутун диққатини ўзига тортиб қўйгандек әди, кечки овқат вақтида ҳам портретдан деярли кўз олмай ўтириди. Бироқ сэр Генри ўз хонасига чиқиб кетганидан кейингина дўстим нималарни ўйлаётганлиги менга аён бўлиб қолди. Холмс ўзининг тунги столчаси устида турган шамни олиб, мен билан бирга зиёфат залига қайтиб келди, кўп замонлар ўтганидан хира тортиб қолган портретга шамни яқинлаштириди.

— Сиз бу портретда бирор нарса борлигини пайқамаяпсизми?

Мен кенг ҳошияли кенг шляпага, уқа тутилган оқ ёқага ва парикнинг узун фатилалари чўзиқ чеҳрасини қоплаб турган Гугога узоқ қараб турдим. Бу чеҳрада на қўполлик аломати, на шафқатсизлик белгиси бор, деб ҳеч ким таъна қила олмас әди, лекин чимирилган ингичка лабларида, совуқ шижоатли қарашида қандайдир бетамизлик, шафқатсизлик, дағаллик аломати борлиги сезилиб турарди.

— Сизга у ҳеч кимни эслатмаяптими?

— Унинг даҳани сэр Генриникига ўхшаб кетади.

— Ҳа, андак ўхшашлик бор. Лекин сал сабр қилинг!

У стулга чиқиб ва чап қўлида шамни ушлаб туриб, букилган ўнг қўли билан кенг ҳошияли шляпани ва узун фатилаларни тўсди.

— Худоё тавба! — деб беихтиёр таажжубланаб қичқириб юбордим. Суратда тасвиrlанган киши Степлотоннинг худди ўзи эди.

— Ана! Кўрдингизми? Менинг кўзларим одамнинг қиёфасини ўраб турган нарсалардан фарқ қилишга одатланиб қолган. Ниқоб орқасидаги нарсани кўра билиш — хуфиянинг асосий хислати.

— Таажжуб! Худди унинг портретига ўхшайди!

— Ҳа, ҳам жисмоний, ҳам маънавий жиҳатдан ўтмишга қайтишнинг диққатга сазовор на мунаси бу. Оилавий портретларни мана шундай ўргана бошласанг, одамнинг жони бир кишидан иккинчи кишига ўтиб қолади, деган гапларга, ишонадиган бўлиб қоласан киши. У ҳам Баскервилларнинг бири. Бу очиқ кўриниб турибди.

— У ҳам меросхўр бўлмоқчи.

— Ҳеч шубҳасиз. Менинг кўзим тасодифан тушиб қолган бу портрет биз топишимиз қийин бўлган энг катта камчиликлардан бирининг ўрнини тўлдиришимизга ёрдам берди. Энди биз уни тутиб олдик деяверинг, Уотсон, энди у бизнинг қўлимизга тушди! Қасамёд қилиб айтаманки, унинг капалаклари матрабчада қандай типирчиласа, әртага кечаси унинг ўзи ҳам бизнинг тузоқларимизда шундай типирчилай беради.

Тўғнағич, пўкак, ёрлиқча, хуллас Бейкер-стритдаги коллекциямизга яна бир нусха қўшилади.

Холмс қаҳ-қаҳ уриб портретдан нарига силжиди. Мен унинг бундай кулишини жуда кам эшитганман. Шундай бўлса ҳам, унинг бу кулиши бирор ёвузнинг бошига катта кулфат солинишидан ҳамиша дарарди.

Эртаси кун эрталаб кийина туриб деразага қараган эдим, кўзим Холмсга тушди, у мендан олдинроқ ўрнидан турган экан ва қаёққадир бориб келишга ҳам улгурган экан.

— Ҳа, бугун ишимиз кўп бўлади,— деди у, бажаришимиз лозим бўлган ишларнинг лаззатини тотгандай бўлиб ва қувониб, қўлларини бирбирига ишқалади:— Сал фурсатда иш бошлаймиз. Тузоқлар жой-жойига қўйилган. Тиши ўткир, катта чўртанбалиқ тузоққа илинган ё илинмаганлиги, ёхуд илинмай қочиб кетганлиги кечқурун маълум бўлади.

— Сиз ботқоқликка бориб келишга улгурдингизми?

— Гrimpenгача бордим ва Селденнинг ўлгани тўғрисида у ердан Принстаунга телеграмма бердим. Бу иш муносабати билан ҳеч ким сизларни безовта қилмас деб ўйлайман. Бундан ташқари садоқатли йигитчам Картрайтни ҳам топиб гаплашдим, акси ҳолда у мендан ташвишланиб ғор оғзида худди ўз хўжайинининг қабри устида жон берган ит каби ўлиб қолиши мумкин эди.

— Хўш, бугун ишни нимадан бошлаймиз?

— Аввало сәр Генрини бориб қўрамиз. Ана, ўзи ҳам келиб қолди!

— Салом, Холмс!— деди баронет.— Сиз бўлажак жангнинг планини штаб бошлифи билан муҳокама қилаётган генералга ўхшайсиз.

— Ҳақиқатан ҳам шундай қилмоқдамиз. Уотсон нима қилиш кераклигини билиб олиш учун келибди.

— Мен ҳам шуни сўрагани келдим.

— Жуда соз. Агар янглишмасам, дўстларингиз бўлган стәплтонлар сизни бугун зиёфатга таклиф қилишган бўлсалар керак?

— Сиз ҳам борасизми? Улар меҳмондўст одамлар, борсангиз жуда хурсанд бўлишади.

— Афсуски, биз Уотсон билан бирга Лондонга кетишимиз керак.

— Лондонга дедингизми?

— Ҳа. Ҳозирги мавжуд ҳолатда бизнинг Лондонда бўлганимиз яхшироқ.

Баронет бу гапларга таажжубланди.

— Мен бўлсам, сизлар бу иш тамом бўлгунча мени ташлаб кетмассизлар, деб ўйлабман! Очигини айтсам, Баскервиль-холда якка ўзим зерикиб қоламан.

— Дўстим, сиз менга ҳеч сўёзсиз итоат қилишингиз ва талабларимнинг ҳаммасини бажаришингиз лозим. Биз жон деб борар эдик, лекин зарур иш чиқиб қолиб, Лондонга жўнаб кетганлигимизни дўстларингизга айтиб қўйинг. Аммо тез фурсатда Девонширга қайтиб келамиз. Шу гапларни уларга айтиб қўйишни унутмайсизми?

— Талабингиз бажо келтирилади.

— Сизни ишонтириб айтаманки, бошқа илож йўқ.

Бу сўзларга жавобан баронетнинг қовоғи солиниб кетганлигини кўриб, у хафа бўлганлигини ва бизнинг кетишимиизни дезертирлик деб ҳисоблаётганлигини тушундим.

— Қачон йўлга чиқмоқчисиз? — деб со-
вуққонлик билан сўради у.

— Нонушта қилиб бўлишимиз биланоқ йўл-
га чиқамиз. Кумби-Тресигача отда борамиз, ле-
кин Уотсон ўз буюмларини сизга гаровга қол-
диради, бинобарин, унинг қайтиб келишини ку-
тиб туринг. Уотсон, сиз Стәплтонга зиёфатга
боролмаганлигинги учун кечирим сўраб хат
ёзиб қолдиринг.

— Менинг ҳам Лондонга кетгим келяпти,—
деди баронет.— Нега мен бу ерда ёлғиз ўзим
қолишим керак?

— Чунки сиз ўз постингизни ташлаб кетмас-
лигингиз керак. Чунки ҳамма буйруғингизга қу-
лоқ соламан, деб менга сўз бергансиз. Шунинг
учун ҳам энди мен сизга: бу ерда қолинг, деб
айтяпман.

— Яхши, шу ерда қоламан.

— Яна битта илтимосим бор. Сиз от қўшти-
риб Меррипит-хаусга боринг. Экипажни қайта-
риб юборинг ва Стәплтонга, уйимга пиёда қай-
таман, деб айтинг.

— Ботқоқлик орқали пиёда қайтаман деяй-
ми?

— Ҳа.

— Лекин ботқоқликдан ўтма, деб мени ўзи-
нгиз неча марталаб ушлаб қолган әдингиз-ку!

— Аммо энди ботқоқликда bemalol юрабе-
ришингиз мумкин. Сизнинг мардлигингизга
ишонганим учунгина сиздан шуни талаб қилаё-
тибман.

— Яхши, айтганингизни қиласман.

— Агар жонингиздан сал-пал умидингиз
бўлса, Меррипит-ҳаусдан Гремпен йўлига олиб
чиқадиган сўқмоқдан сира четга бурилманг, зо-

тан, Баскервиль-холлга олиб борадиган әнг яқин йўлнинг ўзи ҳам мана шу.

— Айтган гапларингизнинг ҳаммасини аниқ бажараман.

— Бу гапингиз жуда яхши. Лондонга кундузи етиб бориш учун нонушта қилиб бўлишимиз биланоқ йўлга тушамиз.

Гарчи кечқурун Холмс кетмоқчи бўлганлигини Стэплтонга айтиб қўйгани эсимдан чиқмаган бўлса ҳам, лекин унинг бу иш программаси мени жуда таажжублантириди. У мен билан бирга жўнайди, яна ўзи жуда қалтис пайт келди, деган мана шундай пайтда йўлга чиқади, деган фикр кимнинг хаёлига келиши мумкин эди! Зотан, дўстимнинг гапига сўзсиз итоат қилишдан бошқа иложим қолмаган эди, биз маъюслangan баронет билан сал вақтдан сўнг хайрлашдик, икки соатдан кейин эса шарабанин уйга қайтариб юбориб, Кумби-Тресидаги станция платформасига йўл олдик. У ерда бизни бўйи пастак бир бола кутиб туради.

— Қандай буйруқларингиз бор, сэр?

— Картрайт, ҳозир поездга ўтириб Лондона борасан. Етиб боришинг билан менинг номимдан сэр Генри Баскервилга дарров телеграмма юбор. Телеграммада унга менинг йўқотган ёзув дафтарчамни бирон жойдан топиб олмадингизми, агар топиб олган бўлсангиз, заказной бандероль қилиб Бейкер-стритга жўнатинг, деб ёзиб юбор.

— Ҳўп, сэр.

— Ҳозир сен станция конторасига бориб, менинг номимга бирон нима келган ёки йўқмилигини билиб кел.

Бола сал ўтмай телеграмма кўтариб қайтиб

келди; Холмс уни ўқиб, менга узатди. Телеграмма да қўйидаги сўзлар ёзилган эди:

«Телеграммангизни олдим. Қамашга ордер олиб йўлга чиқаман. Соат бешу қирқ минутда етиб бораман. Лестрейд».

— Бу әрталабки телеграмманинг жавоби. Лестрейд—энг яхши профессионал хуфия, унинг ёрдами бизга керак бўлиб қолиши мумкин... Мана энди, Уотсон, бизнинг вақтимиз бор, ҳозир танишингиз миссис Лаура Лайонснинг уйига бориш учун энг қулай вақт деб ўйлайман.

Холмс қилмоқчи бўлган ишларининг режаси ҳар дақиқа сайин менга равshan бўлиб қолмоқда эди. Баронетнинг ёрдами билан у Стэплтонларни биз бу ерда йўқлигимизга ишонтиради, ҳақиқатда эса биз ёрдамимиз энг керак бўлган пайтгача қайтиб келамиз. Агар сэр Генри Холмснинг Лондондан юборган телеграммасини олганлигини ҳам айтса, бу нарса Стэплтоннинг охирги шубҳасидан асар қолдирмайди. Қўйган тузоқларимиз тиши ўткир чўртанбалиқни тобора сиқиб келаётганлиги энди хаёлимда гавдаланмоқда эди.

Миссис Лаура Лайонс ўзининг иш хонасида ўтирган экан. Шерлок Холмс гапнинг лўндасини тўппа-тўғри айтиб беришга киришганда, у хотин таажжубланиб бақрайиб қолди.

— Сэр Чарльз Баскервиль қандай ҳолатда ўлганлигини текширипман,— деб гап бошлади Холмс.— Менинг дўстим доктор Уотсон шу муносабат билан сиз айтиб берган ва айтиб бермасликни ўзингиз лозим топган гапларнинг ҳаммасини менга топшириди.

— Мен нимани айтмай қолдирибман?— деди миссис Лаура Лайонс тарсиллатиб.

— Сиз сэр Чарльзни кечқурун соат ўнга хиё-

бондаги эшикча олдига келинг, деб чақирган-лигингизга иқорор бўлибсиз. У худди шу соатда ва худди шу жойнинг ўзида ўлганлигини биламиз. Мана шу икки факт ўртасида боғланиш борлигини айтмадингиз.

— Бу икки факт ўртасида ҳеч қандай боғланиш йўқ.

— Агар шундай бўлса, икки фактнинг айнан бир вақтга тўгри келиб қолганлиги ҳақиқатан жуда қизиқ. Лекин ахир бир кун биз шундай боғланиш борлигини аниқлаб оламиз, деб ўйлайман. Сиз билан очиқ гапиришяпман, миссис Лайонс. Бунда гап бир одамнинг ўлдирилганлиги тўгрисида боряпти, бу ишга доир шундай далиллар борки, натижада дўстингиз фақат мистер Стэплтонгина әмас, балки унинг хотини ҳам терговга тушиб қолиши мумкин.

Миссис Лайонс креслодан сапчиб турди:

— Унинг хотини дедингизми?

— Энди бу нарса ҳеч кимга сир әмас. У менинг синглим деб юрган одам ҳақиқатда унинг хотини.

Миссис Лайонс креслога яна ўтирди ва креслонинг дастасига бармоқларини шу қадар куч билан ботирдики, тирноқлари оқариб кетди.

— Унинг хотини! Унинг хотини!.. Лекин у бўйдоқ-ку!

Шерлок Холмс елкасини қисиб қўйди.

— Буни менга исботлаб беринг! Исботлаб беринг! Агар исботлай олмасангиз... — Унинг газаб билан чақнаган кўзлари айтмоқчи бўлган гапини ҳар қандай сўздан яхшироқ ифодалаб турарди.

— Буни исботлаш осон,— деди Шерлок Холмс, чўнтағидан қандайдир қоғозларни ола

туриб.— Мана бу ўша эр-хотиннинг бундан кўп йил муқаддам Йоркда олдирган сурати. Суратнинг орқасига: «М-р ва м-с Вандлер» деган сўзлар ёзилган. Лекин сиз эркакни танийсиз, албатта. Лекин агар кўрган бўлсангиз, бу хотинни ҳам танийсиз. Бундан ташқари, мана бу учта ҳужжатга жуда ишонса бўладиган одамлар қўл қўйган. Буниси бир вақтлар «Сент-Оливер» деб аталган хусусий мактабнинг соҳиби бўлган мистер ва миссис Вандлерларнинг тасвири. Шу ҳужжатларни ўқиб чиқсангиз, бу тасвиirlанган одамлар сизга ҳақиқатан таниш кишилар эканлиги тўғрисида сизда заррача шак-шубҳа қолмайди.

Миссис Лайонс ўз олдида турган қофозларга кўз югуртириб чиқди ва сўнгра бизга қаради. Кўнглидаги изтироб унинг чеҳрасини жонсиз маскага айлантириб юборган эди.

— Мистер Холмс,— деди у,— бу аглаҳ менга агар сиз талоқ хатингизни олсангиз, сизга уйланаман, деб ваъда берган эди. Демак, унинг биронта сўзига ҳам ишонмаслик керак экан-да? Демак, у ҳамиша мени алдаб юрган экан-да? Лекин нега шундай қилди? Нега? У фақат менинг ғамимни еб юрибди, деб ўйлабман. Бундан чиқди, мен унинг қўлида қурол бўлиб қолган эканман-да. Шу қадар ёлғончи бир кишига нега вафодор бўлишим керак? Нега уни мен ҳимоя қилишим керак? Ўзининг қилган ёвузлиги учун жазосини торта берсин! Нимани хоҳласангиз мендан сўрайверинг! Ҳеч нимани яширмайман. Сизга қасам ичиб айтаманки, ўша хатни ёзганимда бу хат менинг әнг яхши дўстим сэр Чарльзни ҳалок қилиши тушимга ҳам кирмаган эди.

— Ҳар бир сўзингизга ишонаман,— деди Шерлок Холмс.— Билганларингизни айтиб бе-

риш сизга жуда оғир бўлса керак. Биз бундай қи-
лайлик: ҳаммасини ўзим гапириб бераман, мабо-
до гапимнинг бирор жойида хатоси бўлса, сиз бу
хатомни тўғрилаб борасиз. Сиз ўша хатни
Стэплтоннинг ундаши билан ёзганмидингиз?

— Ўзи айтиб турган эди.

— У сизга, талоқ хати олиш учун бўладиган
суднинг ҳамма харажатларини сэр Чарльз ўз ус-
тига олади, деб айтган бўлса керак?

— Ҳа.

— Хатни юбориб қўйганингиздан кейин сиз-
ни у учрашишга борма, деб кўндирганмиди?

— У менга суд харажати учун пулни бошқа
бирор киши берса менинг ўз назаримда ҳурма-
тим қолмайди,— деган эди. Ҳар қанча камбағал
бўлсан ҳам, бизни бир-бири миздан жудо қилиб
турган охирги тўсиқни йўқ қилиб ташлаш учун
охирги пенни пулимни ҳам сарфлайман,— деб
қасам ичган эди.

— У жуда уста одам бўлса карак! Шундан
кейин бўлган воқеалардан ҳеч бир хабарингиз
бўлмадими? Сэр Чарльзнинг ўлгани тўғрисидаги
хабарни фақат газеталардан ўқиб билдингизми?

— Ҳа.

— У билан учрашмоқчи бўлганингизни ҳеч
кимга айтмасликка вაъда бер, деб Стэплтон сиз-
ни мажбур қилдими?

— Ҳа. У менга сэр Чарльзнинг ўлиши жуда
сирли бўлди, агар сиз унга хат ёзганингизни би-
либ қолишса, шубҳа остида қоласиз, деди. У ме-
ни қўрқитди, мен ҳам индамай қўя қолдим.

— Тушуниб турибман. Лекин шундай бўлса
ҳам, сизда қандайдир гумон пайдо бўлдими?

Миссис Лайонс жавоб беришга ботинолмаган
бўлса керак, кўзини ерга қаратди.

— Мен у кишини яхши билардим,—деди ниҳоят миссис Лайонс.— Агар у мени алдамаганида эди, унинг сирини очмаган бўлардим.

— Хуллас, фалокатингиз ариди,— деди Шерлок Холмс.— У сизнинг қўлингизда эди ва буни жуда яхши биларди, шундай бўлса ҳам сиз омон қолдингиз. Кейинги ойларда сиз жар ёқасига бориб қолган әдингиз. Энди миссис Лайонс сиз билан хайрлашишга ижозат беринг. Лекин яна кўришсак керак.

Лондон экспрессининг келишини кутгиб яна станция платформасига чиқиб олганимиздан кейин Холмс гап бошлиди:

— Мана энди аста-секин ҳамма нарса равшанлашмоқда, туман тарқалмоқда. Сал фурсатда мен бу жиноят қандай содир бўлганлигини моддама-модда гавдалантириб айтиб бера оламан — бу замонимизнинг энг сенсацияли жинояти дейиш мумкин. Жиноятшунослар шунга ўхаш жиноятлар бўлган эди, деб айтишлари мумкин, албатта, Украинадаги Гроднода 1866 йилда бўлиб ўтган одам ўлдириш воқеасини ва Шимолий Каролинада Андерсон шу тахлитда ўлдирилганлигини эсга олурлар, лекин ҳозир биз текшираётган ишнинг бутунлай ўзига хос баъзи белгилари бор. Биз бу маккор айёрга ҳатто ҳозир ҳам бевосита далилларни рўпара қила олмаймиз. Лекин менинг бир сўзим эсингизда бўлсин, Уотсон, уйимизга етиб ёстиққа бош қўйгунимизча ҳамма нарса равшан бўлиб қолади.

Лондон экспресси гувиллаб станцияга келиб тўхтади, унинг биринчи класс вагонидан қай жойидир бульдог итга ўхшаб кетган паст бўйли, абжир бир киши платформага сакраб тушди. Биз саломлашдик, Лестрейд менинг ўрто-

ғимга тавозу билан муомала қилғанлигини кўриб, улар бирга ишлай бошлаганларидан бери у кўп нарсани тушуниб олганлиги менга равшан бўлиб қолди. Назарияга ишқибоз бўлган дўстимнинг мантиқий хулосалари амалиётчи бўлган бу кишини бир вақтлар нақадар ғижинтиргани ҳанузгача эсимдан чиқмаган эди.

— Хўш, катта ишми? — деб савол берди Лестрейд.

— Кўлдан бери бунақа катта иш бўлмаган эди,— деди Холмс.— Яна икки соат бўш вақтимиз бор. Щу вақтдан фойдаланиб, овқатланиб олайлик, сўнгра, Лестрейд, сизни биз Дартмур-нинг жуда покиза тунги ҳавоси билан меҳмон қиласиз ва Лондоннинг туманидан ҳалқумингизни тозалаб олишингизга ёрдам берамиз. Илгари бу ерларда бўлмаганимидингиз? У ҳолда сиз бу ерда биринчи танишиб билиб олган нарсалар-ингизни тез унутиб юбормайдиган бўласиз.

XIV БОБ

БАСКЕРВИЛЛАРНИНГ ИТИ

Шерлок Холмснинг камчиликларидан бири шуки, (агар буни камчилик деб айтиш мумкин бўлса) у ўз режалари амалга оширилмагунча бу режларни ҳеч қачон ҳеч кимга айтмас эди. Бу одам ўз атрофидагиларга буюриб иш қилдиришни ва уларни ҳайратда қолдиришни яхши кўрганиданми ёки беҳуда таваккал қилишга имкон бермайдиган профессионал эҳтиёткорликданми, ҳар ҳолда у ўз режаларини мана шундай пинҳон тутарди. Бу пинҳонликнинг сабаби қандай бўлишидан қатъий назар Шерлок Холмс-

нинг бу хилдаги табиати унга агент ёки ёрдамчи бўлиб ишлаган кишиларни кўпинча мушкулликда қолдирав эди. Мен ўзим унинг бу табиатидан кўп марталар машаққат тортганман, лекин зулматдан узоқ юриб, тортган азобларим эса ўтмишда менга дуч келган мушкулликлардан ошиб тушди. Биз анча оғир машаққатга бардош беришимиз керак эди, лекин ҳал қилувчи охирги зарбани беришга тайёр эдик, аммо Холмс сира чурқ этмай юраберди, мен бўлсан, ўзимнинг зийраклигим туфайлигина унинг режаларини пайқаб оладиган бўлиб қолдим. Асабийлигим охирги чекка етиб турганида тўсатдан эсган соvuқ шамол юзимга урилди ва қоронфиликка, тор йўлнинг иккала томонида чўзилиб кетган кенг бўшликка қарашиб билан яна ботқоқликка чиқиб қолганлигимизни тушундим. Отларнинг ҳар бир қадами, ғилдиракларнинг ҳар бир бурилиши бизни ўша барча воқеалар жумбогини ечишга яқинлаштироқда эди.

Кумби-Тресида биз ёллаган аравакаш олдида ишимиз тўғрисида гапириб бўлмас эди, ўзимиз ҳар қанча ҳаяжонланиб турганимизга қарамай, қандайдир арзимас нарсалар тўғрисида сухбатлашиб боравердик. Йўлдан сал нарироқда Френкленднинг уйи кўриниши билан ўзимни енгил ҳис қилдим, чунки шу уйдан Баскервильхоллга ва фожианинг охирги кўриниши ўйналадиган жойга қадар бўлган масофа икки-уч милядан ошмас эди. Уйнинг олдида тўхтамай, қарагайзор хиёбондаги эшикча олдига аравадан тушмай бориб, сўнgra аравакашнинг кира ҳақини тўладик, уни Кумби-Тресига қайтариб юбордик, аммо ўзимиз Меррипит-хаус томон йўл олдик.

— Ёнингизда қуролингиз борми, Лестрейд? Жиккак хуфия жилмайди:

— Модомики, шим кийиб олган эканман, демак шимнинг орқасида чўнтағи ҳам бўлади, модомики, шимнинг орқа чўнтағи бор экан, демак у бўш бўлмайди.

— Жуда соз! Уотсон билан биз ҳам рўй бериши мумкин бўлган ҳар қандай кутилмаган ҳодисаларга шайланиб қўйганимиз.

— Кайфиятингиз жуда жиддий эканлиги кўриниб турибди, мистер Холмс. Айтинг-чи, бу ўйинда биздан нима талаб қилинади?

— Сабрли бўлиш. Кутуб турайлик-чи.

— Дарҳақиқат, бу ерларнинг унчалик файзи йўқ экан! — Хуфия елкаси билан бурилиб, тепаликларнинг ёнбағриларига ва Гrimpen ботқоқлиги устида кўл каби ёйилиб ётган туманга қаради. — Ҳув анув жойда чироқ кўриняпти.

— Меррипит-хаус деган жой ўша бўлади,— деди Холмс,— биз ўша жойга боришимиз керак. Энди мен сиздан мумкин қадар товуш чиқармайдиган қилиб қадам ташлашингизни ва шивирлаб гапиришингизни илтимос қиласман.

Уй томонга олиб борадиган сўқмоқ йўлдан әҳтиётлик билан боравердик, лекин ўша уйга икки-уч қадам қолганида Холмс тўхтади.

— Нари боришнинг кераги йўқ,— деди у.— Анави тошлар бизни ўз паноҳида жуда яхши сақлаб тура олади.

— Шу ерда кутуб тураверамиэмси?

— Ҳа, шу ерда пистирма қиласми. Сиз, Лестрейд, манави жойда туринг. Уотсон, сиз ўйида бўлган әдингиз шекилли? Ҳоналарнинг қаердалигини биласизми? Анави пардали деравани кўряпсизми, у қанақа хона?

- Ошхона бўлса керак.
- Ундан кейингиси, чироғ ёниб тургани-чи?
- Овқатланиладиган хона.
- Пардалар кўтарилиди. Бу уйга қандай киришни сиз мендан кўра яхшироқ биласиз. Деразага қаранг-чи, улар нима қилишяпти? Худо ҳаққи, секинроқ! Сизни тағин әшитиб қолишмасин.

Стэплтонларнинг дараҳтлари қовжираб қолган боғчасининг пастак тошдевори олдига оёқ учида сездирмай бордим ва деворнинг соясига ўтиб олиб, пардаси кўтарилган деразага қараб туриш мумкин бўлган жойга етиб олдим.

Хонада иккита әркак — сэр Генри билан Стэплтон бор әди. Улар думалоқ стол атрофидаги бир-бирларига рўпара бўлиб, сигара чекиб ўтирад әди, уларнинг менга фақат ён томони кўринарди. Уларнинг олдиларида қаҳвали пиёлалар ва вино турибди. Стэплтон нималарни диржон-жаҳди билан гапирипти, баронет бўлса, бўзариб унинг гапларига диққат билан қулоқ солиб ўтирибди. У мудҳиш ботқоқликлардан ўтиб, тез орада уйга қайтиши лозимлигини ўйлаб безовта бўлаётганга ўхшайди.

Лекин Стэплтон ўрнидан туриб, хонадан чиқиб кетди, сэр Генри эса стаканга вино қўйиб қўйди ва сигарасини тутатиб, стулга суюниб олди. Эшик ғижирлаганини, сўнгра сўқмоқдаги шағал тош шитирлаганини әшитдим. Қадам товушлари менга яқинлашиб келмоқда әди. Кўтарилиб девордан қараган әдим, табиатшунос боғнинг бурчагида кичкина ҳужра олдида тўхтаганини кўрдим, Қулф шиқиллаб очилди, ҳужранинг ичидан эса қандайдир тапир-тупир товуш әшитилди. Стэплтон ҳужранинг ичидаги икки да-

қиқадан ортиқ тургани йўқ, яна қулф шиқиллади, менинг ёнимдан ўтиб кетди ва уйга кириб ғойиб бўлди. У ўзининг меҳмони олдига қайтиб келганини кўрдим, эҳтиётлик билан ўртоқларим олдига келиб шуларнинг ҳаммасини гапириб бердим.

Гапимни тамомлаганимдан кейин **Холмс** сўради:

— Демак, уларнинг ёнида хотин киши йўқ экан-да?

— Йўқ.

— Каерда бўлдийкин? Ошхона билан овқатланадиган хонадан ташқари ҳамма деразалар қоп-қоронғи-ку.

— Хотин киши қаердалигини мен ҳам билолмадим.

Гримпен ботқоқлигининг устини қалин оқ туман қоплаганлигини ҳали айтиб ўтган эдим. Туман аста-секин биз томонга ёйилиб келаверди, бизни ўнг томондан ҳам, чап томондан ҳам паст, лекин бамисоли қалин девор каби қуршаб олди. Юқоридан тушиб турган ойдин ёруғи туманинни йилтираб турган музликка айлантириб юборди, олисдаги тош устунларнинг учи туманинг устидаги бамисоли қора чўққилар каби қаққайиб турарди. **Холмс** ўша томонга бурилиб ва аста-секин сурилиб келаётган ана шу оқ деворга қараб сабрсизлик билан дўнғиллади:

— Қаранг, Уотсои, туман тўппа-тўғри бизга бостириб келяпти.

— Туман бўлиши яхши эмасми?

— Undan кўра ёмонроғи бўлмайди. Менинг режаларимни бузиши мумкин бўлган бирдан-бир нарса мана шу тумандир. Лекин сэр Генри у ерда ўтириб қолмайди. **Ҳозир** соат ўн бўлди.

Энди ҳамма нарса — бизнинг муваффақиятимиз ҳам, ҳатто сәр Генрининг ҳаёти ҳам у туман сўқмоқ йўлни қоплаб олмасдан олдин йўлга чиқиб олишига ёки чиқиб ололмаслигига боғлиқ.

Тунги осмон мусаффо эди, битта ҳам булат кўринмасди. Осмондаги юлдузлар милтиллаб турарди, ой нури ботқоқликни хирагина қилиб ёритиб турарди.

Томи тик қилиб ёпилган иморат рўпарамизда қоп-қорайиб кўриниб турарди, унинг мўркон трубалари эса юлдузли осмонга интилаётгандай бўлиб кўринарди. Уйнинг пастки қаватидаги деразалардан кенг ёруғлик боққа, ундан ҳам нари ботқоқликка тушиб турарди. Деразалардан бирида чироқ тўсатдан ўчди. Хизматкорлар ошхонадан чиқишиди. Энди чироқ фақат овқатланадиган хонада ёнмоқда эди. Бу хонада икки киши — уй эгаси бўлган қотил ва ҳеч нарсадан хабари йўқ меҳмон сигара чекиб, ўз суҳбатларини давом эттирабердилар.

Ботқоқликни батамом деярли қоплаб олган оқ туман ҳар дақиқада уйга яқинлашиб бормоқда эди. Бу туманинг бир учи чироқ кўриниб турган деразани кўринар-кўринмас тўсиб қўя бошлиди. Боғнинг олисдаги деворини туман қоплаб кўздан фойиб қилди, туман орасида фақат дарахтларнинг учигина кўриниб турарди. Мана, туманинг оқимтири ҳалқалари уйнинг икки томонида пайдо бўлиб, қалин тўлқин каби астасекин бир-бирига қўшилди, уйнинг юқори қавати ва томи туман орасида афсонавий денгиз тўлқинларидан қалқиб турган мўъжизакор кема каби кўринди. Холмс бизни яшириб тўрган тошини жаҳл билан муштлади ва тоқати тоқ бўлиб ер тепинди:

— Агар у чорак соатдан кейин уйдан чиқмаса, сўқмоқни туман қоплайди, ярим соатдан кейин эса биз бу зулматда ўз қўлимизни ҳам кўролмайдиган бўлиб қоламиз.

— Бир оз нарироққа борайлик, у ер баландроқ.

— Ха, шундай қилмасак бўлмайди.

Туман бизга яқинлаша берган сари, тобора нари чекина бердик, ниҳоят уйдан ярим миля нарига бориб қолдик. Лекин ойдинда усти кумушдай оқариб турган туман денгизи биз турган жойга ҳам етиб келди, ўзининг сеқин, тўхтовсиз ҳужумини давом эттирабеди.

— Биз жуда узоқлашиб кетдик,— деди **Холмс**.— Энди иш чатоқ бўлади: у бизнинг олдимизга келишга улгурмасданоқ орқасидан етиб келишлари мумкин. Майли, нима бўлса бўлди, шу ердан силжимаймиз.

Холмс чўккаласаб ерга қулоғини тутди.

— Худога шукур! Келаётганга ўхшайди!

Жимжит ботқоқликда тез юриб келаётган кишининг қадам товушлари эшитилди. Биз тошларнинг орқасида әнгашиб олиб, бизга яқинлашиб келаётган кумуш ранг қуюқ туманга боркучимиз билан тикилиб турардик. Қадам товуши тобора яқинлаша берди, ниҳоят, биз кутган киши худди пардан кўтариб юборгандек бўлиб, туман орасидан келиб чиқди. У юлдузлар чақнаб турган осмонни қўриб, атрофига таажжубланиб назар солди. Сўнгра, тез қадам ташлаб, сўқмоқ йўлга ўтиб олди, бизнинг ёнимиздан ўтиб кетиб, биз турган тошларнинг нариги томонидаги қияма тепаликка кўтарила бошлади. У юриб бора туриб, бир нарсадан хавотир бўл-

гандек, ҳамиша орқасига қайрилиб қараб қўярди.

— Тсс,— деб шивирлади Холмс ва тўппончасини отишга тайёрлади.— Қаранг! Ана у хотин!

Бизга яқинлашиб келаётган қуюқ туман орасида бир маромда тақиллаётган қадам товуши эштилди. Бамисоли девор каби оқ туман биздан эллик қадам чамаси нарида эди, ўша томондан қандай мудҳиш махлуқ пайдо бўлишини билмай, учовимиз ўша туман томонга тикилиб қараб турдик. Ёнимда турган Холмсга кўз қири билан қараган эдим, унинг оқариб кетган, ҳаяжонланган чеҳрасини, ойдинда ёниб турган кўзларини кўрдим. Тўсатдан унинг чеҳраси ўзгариб кетди: қарашида жиддият ва қатъият пайдо бўлди, ҳайратланганидан оғзи очилиб анқайиб қолди. Ҳудди шу секундда Лестрейд қўрққанидан бақириб юбориб, ерга муккайиб ётиб олди. Мен қаддимни ростлаб ва кўзимга кўринган мудҳиш манзарадан ўзимни йўқотиб қўйгандек бўлиб, кучсизланиб қолган қўлим билан тўппончага ёпишдим. Ҳа! Мен кўрган нарса қоп-қора, баҳайбат жуда катта ит эди. Лекин бунақа итни инсон боласи шу кунгача кўрмаган деса бўлади. Унинг очилган оғзида ўт ёниб турарди, кўзлари учқун сочарди, тумшуғида ва ёлида милтиллаған олов товланарди. Туман орасидан сапчиб чиққан бундай жаҳаннам махлуки сингари даҳшатлироқ, жирканчроқ махлукини ҳеч ким тушида ҳам кўрмаган бўлса керак.

Мудҳиш махлуқ дўстимизнинг изларини искаф, сўқмоқдан катта-катта қадам ташлаб бормоқда эди. У бизнинг ёнимиздан физиллаб ўтиб

кетганидан кейингина ўзимизга келдик. Ана шунда мен ҳам, Холмс ҳам бирданига ўқ уздик, биз тўппонча отишимиз билан даҳшатли бўкирган товушни эшилди. Ана шунда биз отган ўқларимиздан лоақал биттаси мўлжалга бориб текканига қаноат ҳосил қилдик. Лекин, ит тўхтамасдан олдинга гизиллаб бораверди. Сэр Генри атрофга аланглаб, ранги ўлгудек оқариб, қўрққанидан қўлини қўтарганлигини ва ўзига етиб келаётган даҳшатли махлуқдан кўзини уэмай мана шундай ожиз бир ҳолатда қаққайиб туриб қолганлигини ойдинда кўрдик.

Лекин итнинг оғриқ аламига чидолмай инграган товуши биздаги қўрқув ҳисларининг ҳаммасини тарқатиб юборди. Тирик жоннинг ҳаммаси ўлади, агар уни жароҳатлантириш мумкин экан, демак ўлдириш ҳам мумкин. Тавба, ўша кун кечаси Холмснинг чопишини кўриб ҳайрон қолдим. Мен ҳамиша яхши чопқир киши деб ҳисобланиб келганман, лекин жиёкак хуфиядан мен ўзиб кетган масофага teng келарли масофада Холмс мендан ўзиб кетди. Биз сўқмоқ йўлдан чопиб борар эканми, сэр Генрининг тинмай қичқираётганлигини ва итнинг бўғиқ бўкиришини эшитиб бормоқда эдик. Ит сэр Генрига ёпшиб, уни ағдарган ва бўғзига човут солмоқчи бўлиб турган дақиқада етиб бордим, лекин Холмс итнинг ёнбошига кетма-кет бешта ўқ теккизди. Ит охирги марта инграб, ғазабидан тишларини рижирлатиб, чалқанча ағдарилди ва тўрт оёгини жон талвасасида типирчилатиб жон берди. Кўп чопганимдан ҳарсиллаб итнинг устига энгашдим ва унинг ярқираб турган даҳшатли тумшуғига тўппончамининг оғзини қада-

дим, лекин уни отишнинг ҳожати бўлмай қолди. Баҳайбат ит ўлиб ётарди.

Сэр Генри ит етиб олган жойда беҳуш оўлиб йиқилган эди. Биз унинг ёқасини олиб ташладик, Холмс эса унинг жароҳатланмаганлигига ва ўз вақтида ёрдамга етиб келганимизга қаноат ҳосил қилиб, тақдирга тасанно айтди. Сўнгра эса сэр Генрининг кўзи очилгандек бўлди ва салгина қимиirlади. Лестрейд конъяк тўлдирилган фляганинг оғзини сэр Генрининг тишларини ёриб туриб тиқди ва орадан бир секунд ўтгач, қўрқув босган икки кўз очилиб бизга қарди.

— Тавба! — деб пичирлади баронет.— Нима бало бўлди? Қани у?

— Уни йўқ қилдик,— деди Холмс.— Сизларнинг авлодингизни таъқиб қилиб келган мудҳиш махлуқ ўлдирилди.

Олдимизда ётган мудҳиш махлуқ ўзининг катталиги ва баҳайбаглиги билан ҳар қандай одамнинг ҳам эсхонасини чиқариб юбориши мумкин эди. Бу ит зотли гози ит ҳам әмас, зотли мастиф ит ҳам әмас, балки катталиги ёш урғочи шердан қолишмайдиган дурагай, бақувват, даҳшатли кўпрак бўлса керак. Унинг жуда катта оғзидан ҳали ҳам зангори аланга ёруғи кўриниб турарди, чуқур ваҳший кўзларининг атрофи бамисоли ўтли гардиш билан ўралгандек кўринарди. Мен ўт каби ялтираб турган унинг бошини ушлаб кўрдим ва қўлимни тортиб олиб қарасам, қоронғиликда менинг бармоқларим ҳам ярқираётганлигига кўзим тушди.

— Фосфор,— дедим мен.

— Ҳа, қандайлир алоҳида препарат бу,— деди Холмс, менинг гапномни гасдиқлаб ва ҳидлаб

кўриб.— Ит искамайдиган бўлиб қолмасин деб бу препарат ҳидсиз қилиб тайёрланган. Сизни шундай даҳшатли синовга дуч қилганим учун бизни кечиринг, сэр Генри. Итни кўришга тайёрланган эдиму, лекин бу ит шу қадар даҳшатли махлуқ бўлиб чиқишини сира кутмаган эдим. Яна бунинг устига бизга туман халақит берди, шунинг учун ҳам биз бу итни муносиб кутиб ололмадик.

— Сизлар жонимни сақлаб қолдингиз.

— Аввал хавф остида қолдириб, сўнгра сақлаб қолдик. Ҳўш, ўрнингиздан туро оласизми?

— Менга яна бир қултум коњяк беринг, уни ичиб ўзимга келаман. Раҳмат! Энди сизларнинг ёрдамингиз билан тураман. Ҳўш, энди нима қилмоқчисизлар?

— Ҳозирча сизни бу ерда қолдирамиз, бу кеча кўп кулфат тортдингиз, сўнгра эса, биттамиз сиз билан бирга уйингизга қайтиб борамиз.

Баронет туришга ҳар қанча уринса ҳам, лекин туролмади. У докадек оқариб кетган эди ва бутун вужуди қалтирас әди. Биз уни тош олдига олиб келдик, у бутун вужуди билан қалтираб тошга ўтириди ва қўллари билан юзини бекитиб олди.

— Энди кетмасак бўлмайди,— деди Холмс.— Бошлаган ишимизни тамомлашимиз керак. Ҳар бир дақиқа ғанимат. Жиноятни исботлайдиган далилларнинг ҳаммаси энди мавжуд, фақат жиноятчими ушлаб олиш қолди.

Холмс сўқмоқ йўлда биз билан ёнма-ён тез-тез қадам ташлаб бораркан, гапини давом эттириди:

— Сизлар билан баҳслашишим мумкин: у уйдан аллақачон чиқиб кетган. Ўқ товушини

Эшитмаслик мумкин эмас, шунинг учун ҳам у ўзининг сири очилиб қолганлигини тушунган бўлиши керак.

— Йўғ-э. Унинг уйидан анча олисда ўқ отилди-ку, яна бунинг устига туман товушни унчалик эшиттирмайди.

— У итнинг кетидан изма-из йўлга чиққанлигига шак-шубҳа бўлиши мумкин эмас, чунки у итни сэр Генридан ажратиб олиши керак-ку, ахир. Йўқ, биз уни уйдан тополмаймиз! Лекин шундай бўлса ҳам, унинг ҳамма томонини қидириб кўриш керак.

Унинг эшиги очиқ қолдирилган экан, биз уйга югуриб кириб ҳамма хоналарни дарров кўздан кечириб чиқдик, коридорда бизни кутиб олган қари хизматкор бизга ҳайрон бўлиб қараб тураверди. Фақат овқатланадиган хонадагина чироқ ёниб туарди. Лекин Холмс у ердан лампани олиб, унинг ҳамма бурчакларини текшириб чиқди. Биз қидирган одам беному дарак гойиб бўлган эди. Бироқ иккинчи қаватдаги ётоқхоналардан бирининг эшиги ёпиқ экан.

— Бу ерда бирор борми? — қичқирди Лестрейд.

Хонанинг ичидаги секингина инграган ва шитирлаган товуш эшитилди. Холмс эшикни бир тепган эди, у ланғиллаб очилиб кетди. Биз тўппончаларимизни отишга тайёрлаб хонанинг ичига бостириб кирдик.

Лекин биз қидириб юрган шаддод абллаҳни бу ердан ҳам топмадик. Унинг ўрнига ниҳоят даражада ғалати ва кутилмаган бир нарсани кўриб жойимизда қотиб қолдик.

Бу хона бамисоли кичкина музейга ўхшарди. Деворларида ойнавонли қутилар жуда кўп экан.

Ўша мураккаб ва жиноятчи шахснинг әнг севган нарсалари — хилма-хил капалаклар коллекцияси шу қутиларда сақланар экан. Хонанинг ўртасида бир учи шифтдаги чирик харига тегиб турган йўғон устун кўзга ташланди. Шу устунга оқ чойшаб билан бошидан оёғигача ўралиб боғлаб қўйилган киши турарди, биринчи дақиқада бу одам әркакми ёки хотинми эканлигини ҳатто дарров пайқаб ололмадик. Бир сочиқ билан унинг томоги ўраб қўйилган, иккинчи сочиқ билан даҳани буркалгану, лекин фақат кўзи очиқ қолдирилган эди. Даҳшат ва уят билан тўлган бу кўзлар бизга савол бергандек мўлтираб турарди. Бир нафасда биз чойшаб ва сочиқларни ечиб гашладик, ана шунда бизнинг олдимизга худди миссис Стэплтоннинг ўзи ағдарилиб тушди. Унинг боши әгилиб, кўкрагига тегиб турарди, ана шунда биз унинг бўйнида дарра зарбидан қолган қизил чандиқни кўрдик.

— Аблаҳ! — деб қичқириб юборди Холмс.— Лестрейд, конъяк қани? Уни стулга ўтқазиб қўйинг. Бунақа қийноқлар ҳар қандай одамни ҳам ҳушдан кетказиб қўяди.

Миссис Стэплтон кўзларини очди.

— У омон қолдими? — деб сўради хотин.— У қочиб кетдими?

— У биздан қочиб қутулолмайди, хоним.

— Йўқ, йўқ, мен эримни сўраётганим йўқ. Сэр Генри... қутулиб қолдими?

— Xa.

— Иғ-чи?

— Үлдирилди.

Хотин узоқ хўрсенинб қўйди.

— Худога шукур! Худога шукур! Аблаҳ!

Қаранг, у мени нима қилиб қўйди!— Хотин иккала енгини шимарган эди, биз унинг қўллари кўм-кўк моматалоқ бўлиб кетганини кўрдик.— Лекин фақат шугина әмас... Буниси ҳам майли. У жонимни қийнаб юборди, қонимга ташна қилди. У киши мени севади, деган оз-моз умид туфайли мен ҳамма нарсага чидаб келдим, ҳамма нарсага: ёмон муомалага, ёвузликка, нуқул алдашдан иборат ҳаёт кечиришга — ҳамма нарсага чидаб туравердим... Лекин у мени алдайберди, мен унинг қўлида қурол бўлиб қолдим!— Хотин чидолмай ҳўнграб юборди.

— Ҳа, хоним, унга яхшилик тилаш учун бизда ҳеч қандай асос йўқ,— деди Холмс.— Бас, шундай экан, уни қаердан қидириш кераклигини бизга айтиб беринг. Сиз унинг шериги бўлган эканси, ўз айбингизни ювиш учун келган фурсатдан фойдаланинг — бизга ёрдам беринг.

— У фақат бир жойга яшириниши мумкин, бошқа борадиган жойи йўқ,— деб жавоб берди хотин.— Ботқоқликнинг қоқ ўртасида бир вақтлар тош кавлаб олиниб юрган қуруқ жой бор. Итни ҳам у ўша жойда сақлар эди, мабодо қочиш керак бўлиб қолса, лозим бўлади, деб ҳамма нарсани ўша жойга тайёрлаб қўйган эди.

Холмс лампани деразага тутди. Туман оқ пахта каби дераза ойнасига ёпишиб олган эди.

— Бу ёққа қаранг,— деди у.— Бугун кечаси ҳеч ким Гrimpen ботқоқлигига йўл топиб боролмайди.

Миссис Стэплтон чапак чалиб кулиб юборди. Унинг кўзлари чақчайиб кетди.

— У ерга-ку йўл топиб боради, аммо қайтиб келолмайди,— деди хотин.— Мана шундай қо-

ронғи кечада йўлдаги белгиларни кўриб бўладими? Ботқоқлик орасидан ўтган сўқмоқ йўлни топиб олиш учун белгиларни икковимиз қўйиб чиққанмиз. Аттанг, ўша белгиларни бугун олиб ташлаш эсимга келмапти-я! Белгиларни олиб ташлаганимда әди, у сизларнинг қўлингизга тушган бўлур әди!

Мана шундай туманда уни қувлаб боришнинг иложи йўқ әди. Биз Лестрейдни Меррипит-хаусга тўла ҳуқуқли хўжайин қилиб қолдириб, ўзимиз сэр Генри билан Баскервиль-холлга қайтиб келдик. Стэплтонлар воқеасини энди ундан яшириб бўлмас әди. Ўзиги севган хотин тўғрисидаги бутун ҳақиқатни эшитиб билиб олганидан кейин, бу зарбага мардларча бардош берди.

Бироқ тунги мудҳиш воқеалар баронетга гаъсирсиз қолмади. Эрталабгача иситмаси тутиб, беҳуш бўлиб қолди ва доктор Мортимер унинг олдидан нари кетмади. Орадан анча вақт ўтгач, уларнинг иккови бутун дунёни айланиб саёҳат қилишди, шундан сўнггина сэр Генри Англиядаги ўзининг манашу касофат ер-мулкига меросхўр бўлиб келган вақтидагидек яна хушчақчақ соғлом киши бўлиб қолди.

Энди менинг ғалати қиссамнинг охири тез яқинлашиб келмоқда. Ҳаётимизни шу қадар узоқ заҳарлаб келган ва охири мана шундай фожия билан тугаган ваҳимали вөқеаларнинг ҳаммасини ва мужмал жумбоқларнинг ҳаммасини китобхон биз билан бирга ўз кўзи билан кўргандек бўлсин, деган умид билан бу қиссани ёзиб чиқдим.

Эрталаб туман тарқалди ва миссис Стэплтон бизни ботқоқлик орасидан ўтган сўқмоқ йўл бошланган жойга олиб борди. Бу хотин бизни

әрининг изига шу қадар бажону дил ва хурсандлик билан йўллаб қўйдики, ана шундагина биз унинг ҳаёти нақадар даҳшатли бўлганлигини аниқ англадик. Ботқоқлик ичига ярим орол каби суқилиб кирган тор төрфзор олдида хотин билан хайрлашдик. Гоҳ у жойга, гоҳ бу жойга тиқиб қўйилган кичкина новдалар дўнгалакдан илон изи бўлиб буралиб ўтган сўқмоқчани кўрсатиб турарди, бу дўнгаклар кўм-кўк ўт қоплаган ботқоқлик ичида бамисоли яшил деразадек бўлиб кўринарди. Бу жойларни билмаган кишилар бу ердан йўл топиб юролмасди. Чириган қамишдан ва лойқа босган сув ўтларидан кўтарилиган буғ ботқоқликни қоплаб турарди. Баъзан билқиллаган ботқоқликка ботиб кетиб, йўлимизни аранг топиб олар эдик. Оёқларимизга ёпишиб олган балчиқ оёғимизни кўтариб босишни қийинлаштирар, маҳкам ушлаб олган акашак қўл каби сёқларимизни ботқоқлик ичига тортар эди. Бу хатарли йўлдан биз биринчи марта бормаётганлигимизни кўрсатувчи фақат бирдан-бир далилга кўзимиз тушди. Ботқоқлик ўти ўсган дўнгалакда нимадир қорайиб ётарди. **Холмс** у ерга бормоқчи бўлиб қадам қўйган эди, дарров ярим белидан ботқоқликка ботиб кетди, агар биз бўлмаганимизда эди, у ҳеч қачон қаттиқ ерга чиқиб ололмаган бўларди. **Холмс** эски қора оёқ кийими қўлида ушлаб турарди. Оёқ кийимининг ичида: «Мейерс. Торонто» деган белгини кўрдик.

— Мана шундай нарсани топиш учун балчиқ ваннага тушганимга ачинмайман. **Дўстимизнинг** йўқолган оёқ кийими мана шу!

— Стэплтон шошилганидан ташлаб кетганмикин?

— Ҳудди шундай. У итни сәр Генрининг изига йўлламоқ учун бу оёқ кийимини итга искатгану, ўзи у билан бирга қўшилиб чопиб кетган, сўнгра, шу ерга ташлаган. Энди биз Стәплтон лоақал шу ергача эсон-омон етиб келган үгини биламиз.

Гарчи биз кўп нарсаларни фараз қила олсак ҳам, лекин бошқа ҳеч бир нарсани билиб ололмадик. Сўқмоқ йўлда бирор из борлигини кўришнинг ҳеч қандай имконияти йўқ эди, чунки ҳар қандай из ботқоқликка чўкиб дарров йўқ бўлиб кетарди. Биз қуруқроқ жойдаги изларни кўриб қолармиз, деб ўйлаган эдик, лекин ҳар қанча қидирсак ҳам натижা чиқмади. Агар ер ҳақиқатни гапирадиган бўлса, Стәплтон ўша унutilmas туманли кечада бормоқчи бўлган маконига барабирип етиб ололмаганлигини гапириб берган бўлур эди. У бераҳм, шафқатсиз одамни қўланса Гримпен ботқоқлиги ўз қаърига ютиб юборди ва шу ботқоқликнинг қоқ ўртасида у абадий кўмилди.

Биз атрофини ботқоқлик ўраб олган ва Стәплтон ўзининг даҳшатли шеригини яшириб сақлаган оролчада унинг бир талай изларини топдик. Жуда катта дарвоза ва ярмисига шағал уюб ташланган шахта бир вақт бу ерда тошлар қазиб олинганлигини билдириб туради. Уларнинг ёнида тоғ қазувчиларнинг ағдарилиб тушган кулбалари туради, ботқоқликдан чиқаётган заҳарли буғларга чидолмаган тош қазувчилар бу ерни ташлаб кетган бўлсалар керак, шундай кулбалардан бирида деворга қоқиб қўйилган ҳалқани, занжирни ва кемирилган жуда кўп сұякларни топдик. Стәплтон ўзининг итини мана шу жойда сақлаган бўлса керак. Ахлат орасида

бир тутам сариқ жуни қолган итнинг скелети сочилиб ётарди.

— Тавба! — деб хитоб қилди Холмс. — Бу спаниелнинг суклари-ку! Бечора Мортимер ўзининг севган итини энди асло кўрмайдиган бўпти. Майли, менимча, энди бу оролча ўзининг ҳамма сирларини бизга очиб берди. Итни яшириб қўйиш қийин иш әмас, лекин уни индамасликка мажбур қилиб кўринг-чи! Ҳатто, кундуз куни ҳам одамларни ваҳимага солган, увиллаган товуш мана шу ердан эшитиларди. Жуда зарур бўлиб қолган тақдирда Стэплтоҳ итни ўз уйига яқинроқ жойга, ҳужрага олиб бориб сақлаши мумкин эди, лекин ўзи қилмоқчи бўлган жиноят пайти яқинлашиб қолганига имони комил бўлган вақтдагина, фақат жуда қалтис дақиқалардагина у шундай қилишга ботина оларди. Мана бу тунука қутидаги дори әса унинг ўз итига суртиб қўйган ва шу итни оловдек ярқиратиб турадиган модданинг худди ўзи. Баскервилларнинг мудҳиш ити бор, деган афсонагина унда шундай Фикрни туғдирган ва шу тариқа у сэр Чарльзни йўқотишга қарор қилган. Бебахт маҳбус қоронфиликда шундай даҳшатли махлуқ-қа дуч келиб, дод-фарёд билан қочганлигига энди ажабланмасак бўлади. Бизнинг дўстимиз ҳам худди шундай қилди, зотан ўзимиз ҳам шундай қилишга яқинлашиб қолган эдик. Айёр Стэплтон хўп ўйлаб топибди-да! Бу ит Стэплтонга рақибини ўлдиришга ёрдам бериши мумкинлигини айтмаганда ҳам, бу ердаги Фермерларнинг қай бири бунақа итга яқин йўлашга ботина олган бўлур эди! Бундай мудҳиш махлуқ билан бир марта учрашишнинг ўзи кифоя. Ваҳоланки қўпкишилар уни ботқоқликда кўришган. Мен сиз-

га Уотсон, Лондонда бир гап айтган әдим ва бу гапни яна такрорлайман: ҳозир олдимизда ётган кишидек хатарли кишига биз ҳеч қачон дуч келмаган әдик! — У шу гапни айтар әкан, олисолисларда ҳам чети кўринмаётган кўкимтирик кул ранг ботқоқликни, тепаликларга бориб туташган торфзор ботқоқликни кўрсатди.

ХУ БОБ

МОЗИЙГА БИР НАЗАР

Ноябрнинг охири әди. Осмонни булут қоплаб туман босган оқшом пайтида биз Холмс билан бирга унинг Бейкер-стритдаги кабинетидаги лангиллаб олов ёниб турган камин олдида ўтирадик. Девонширга қилган сафаримизнинг охирида рўй берган фожиадан кейин менинг дўстим иккита жуда жиддий ишни тамомлашга улгурган әди. Биринчи ишни текшириш натижасида у «Патриций» клубида картабозлик чоғида рўй берган жанжалли воқеага аралашган полковник Эпвудни фош қилишга, иккинчи ишни текшириш натижасида эса — ўзининг ўгай қизи, ёшгина мадемуазель Карэрни ўлдиришда айланган бечора Монпенсье хонимнинг бўйнидаги айбни бутунлай олиб ташлашга муваффақ бўлган әди. Маълумки, кейин Карэрнинг Нью-Йоркда эканлиги маълум бўлиб қолди ва ўша ерда у эрга тегиб олиб баҳтли бўлди. Мана шундай иккита қийин ва жиддий ишни текшириш муваффақиятли тугаганидан кейин Холмснинг кайфи жуда чоғ әди ва мен шу ҳолатдан фойдаламиб, ундан Баскервилдаги сирли воқеанинг баъзи тафсилотларини сўраб билиб олмоқчи бўл-

дим. **Холмс** бир неча иш билан бошини бир йўла банд қилишни яхши кўрмаслигини ва у ўзининг равшан мантиқий фикр юритувчи миясини ўтмишдаги ишларни эслаш билан навбатдаги ишлардан чалғитмаслигини билар әдим, шунинг учун ҳам уни гапга солиш учун қулай фурсат келишини сабр қилиб кутиб юрдим.

Худди шу кунларда сэр Генри билан доктор Мортимер Лондонга келишган әди. Баронет ўзининг чарчаган нерв системасини мустаҳкамлаб олсин, деб врачлар унга узоқ сафарга чиқишини буюришган әди. Шунинг учун ҳам улар мана шу сафар ҳозирлигини кўришмоқда әди. Эрталаб улар бизниги ташриф буюришди, шу тариқа мен ўзимга керакли мавзуда гап бошламоқ учун яхши баҳона топдим.

— Ўзини Стэплтон деб атаб юрган кишининг нуқтаи назаридан қараганда,— деб гап бошлади **Холмс**,— воқеалар худди рисолада битилгандек очилиб бормоқда әди, лекин бу воқеаларнинг ҳаммаси бизга ғоят мураккаб иш бўлиб кўринарди, чунки ўша вақтда биз унинг қандай мақсадни кўзлаб ҳаракат қилаётганлигидан бутунлай бехабар әдик ва бизга фақат баъзи бир фактларгина маълум әди. Ўша воқеадан бери мен миссис Стэплтон билан икки марта гаплашдим, натижада ҳамма нарса менга равшан бўлиб қолди. Энди бу воқеанинг жумбоқ бўладиган ҳеч бир нимаси йўқ деб ўйлайман. Картотекада «Б» белгиси остида шу ишга доир ёзиб қўйган нарсаларимни кўриб чиқишингиз мумкин.

— Балки воқеалар қандай борганлигини ўзингиз эслаб гапириб берарсиз?

— Бажону дил, лекин воқеанинг ҳамма таф-

силотлари әсимда қолган деб кафил бўлолмайман. Бирор иш билан диққат-эътиборим банд бўлиб турганида ўтмишда бўлиб ўтган воқеалар хаёлимдан кўтарилиб қолади. Ўзининг навбатдаги ишини ёддан билган ва шу иш учун судда жанги-жадал қилаётган адвокат орадан икки ҳафта ўтгач, бу ишни бутунлай унтиби юборади. Мен ҳам худди шундайман: ҳар бир янги иш устида текшириш ўтказаётган вақтимда олдинги ишни эсдан чиқариб юбораман, худди шундай Баскервиль-холл тўғрисида миямда қолган хотираларнинг ўрнини мадемуазель Ка-рэр воқеаси бутунлай әгаллаб олди. Эртага эҳтимол, яна бир жумбоқни ечишга тўғри келар, бу жумбоқ ҳам француз жононини ва гирром картабоз Эпвудни әсимдан чиқариб юборади. Лекин шундай бўлса ҳам, мен сизга шу воқеанинг ҳаммасини айтиб беришга уриниб кўраман, мабодо бирор нимани унтиби қўйсам, сиз әсимга солиб турасиз.

Суриштириб кўриш натижасида оиласий портрет худди мен ўйлагандай бўлиб чиқди ва ўша киши ҳақиқатан ҳам Баскервиллар зотидан эканлиги маълум бўлди, мен бунга узил-кесил қаноат ҳосил қилдим. У Жанубий Америкага қочиб кетган ва у ерда уйланган Рожер Баскервиллинг ўзи, яъни сэр Чарльзнинг укаси бўлиб чиқди. Рожер Баскервилдан бир ўғил қолган ва бу ўғил отасининг фамилиясида юрган. Ана шу ўзингизга маълум бўлган шоввоз Коста-Риканинг энг гўзал жононларидан бири бўлган Бәрил Гарсиа деган бир қизга уйланган, давлатнинг жуда кўп пулини ўғирлаб қўйган, шундан сўнг фамилиясини ўзгартириб, Вандлер деган номда Англияга қочиб келган ва бу ерда

Ўз орада Йоркширнинг шарқий қисмидаги мактаб очган. Ўқитувчилик касбини танлаганлигининг сабаби шуки, ўзи йўлда бир ўқитувчи билан танишиб, унинг билимларини ва тажрибаларини ўрганиб олган, шу билим ва тажрибалардан фойдаланган. Аммо унинг Фрезер деб аталган ана шу ўқитувчи шериги сил касалига мубтало бўлганлиги сабабли тез орада вафот этган. Мактабнинг иши кундан кунга баттар бўла берган, ниҳоят, шарманда бўлиб, бу мактабни ёпиб қўйишга мажбур бўлган. Эр хотин Вандлер ўз фамилияларини ўзгаришдан бошқа иложлари қолмаган ва шундан бери улар Стэплтонлар деб аталадиган бўлиб қолганлар. Сўнгра, Стэплтон ўз давлатининг қолган-қутганларини йигиштириб, келажак учун янги режалар тузиб ва энтомологияга ишқибоз бўлиб, Англияning жанубига кўчиб кетган. Британия музейига бориб суриштирган эдим, Вандлер ўз соҳасида обрўли бўлиб танилганлигининг ва Йоркширда бўлган чоғидаёқ фанга номаълум бўлган бир капалакни топганлигини ва мазкур капалакка унинг номи берилганлигини билиб олдим.

Энди унинг ҳаётида биз учун қизиқарли бўлиб қолган даврга ўтайлик. У Баскервиль-холлага даъвогар эди, аммо мақсадига эришмоғи учун унга фақат икки киши тўсқин бўлиб турганлигини суриштириб билиб олган бўлса керак. У Девонширга келиш тараддудини кўраётганида бу тўғридаги режалари ҳали унчалик такомиллашмаган бўлса ҳам, аммо қора нияти тўла равишда етилган эди, хотинини аввал бошданоқ ҳаммага синглим деб танишира берганлиги бежиз эмас, албатта. У ўзининг шу хотинидан амалга оши-

рйалмоқчи бўлган жиноят учун қуррл тариқасида фойдаланиш фикрини дарров ишга сола бошланган, аммо кейин бунинг оқибати нима бўлиб чиқишини ўша вақтда унчалик тасаввур қилмаган бўлиши мумкин. Унинг мақсади Баскервиль-холлдаги ер-мулкни әгаллаб олиш эди, бу мақсадни рўёбга чиқариш учун у ҳеч нарсадан ва ҳар қандай жиноятлар қилишдан қайтмади. Бинобарин, ўз режасини амалга ошириш учун аввал у Баскервиль-холлга мумкин қадар яқинроқ бир жойга кўчиб келиши керак эди, сўнгра эса сэр Чарльз билан ва бошқа қўшнилари билан яқин дўст бўлиб олиши керак эди.

Ит тўғрисидаги афсонани унга баронетнинг ўзи айтиб берган ва шундай қилиб, баронет ўзини ҳалок қиласиган йўлга қадам қўйган. Стэплтон (мен уни ана шу илгариги номи билан атайвераман), кекса сэр Чарльзнинг юраги касаллигини ва кучли ҳаяжон уни ўлдириб қўйиши мумкинлигини билар эди. Бу гапларнинг ҳаммасини у доктор Мортимердан эшифтган. Бундан ташқари сэр Чарльз хурофий гапларга ишонадиган ва ўша мудҳиш афсонага катта аҳамият бераётган киши эканлиги Стэплтонга маълум эди. Стэплтон ақли ўтқир киши эди, шунинг учун ҳам у баронетни қандай усул билан ўлдириш мумкинлигини ва шу билан бирга ўзига нисбатан гумон ва шубҳа тутдирмаслик йўлини дарҳол топиб олди.

Стэплтон шу ёвузликнинг режасини тузиб, бу режани ўзига хос моҳирлик билан амалга оширишга киришди. Бунақа ишларда оддий жиноятчи қопогон итнинг ўзи билангина кифояланниб қўя қолар эди, лекин бу итни дўзах махлуқига айлантириш керак, деган фикр туғилдики,

бундай ёвуз фикр Стэплтондан бошқа ҳеч кимнинг хаёлига ҳам келмас эди. Стэплтон бу итни Лондонда, Фулхемроуддаги Росс билан Менглсдан сотиб олди. Бу ит бозордаги энг катта ва энг қопонғич итларнинг ҳам энг ёмони эди. Сўнгра у мазкур итни етаклаб, Шимолий темир йўл билан Девонширга келди ва итни ўзининг уйига сездирмай олиб бориш учун ботқоқлик орқали анча йўлни пиёда босди. У капалаклар қидириб юрган вақтларида Гrimpen ботқоқлигининг ичкарисига олиб борадиган йўлни топиб олди, итни яшириб қўйиш учун бундан кўра хилватроқ жойни топиб бўлмас эди. У итни ўша жойга занжирга боғлаб яшириб қўйди ва қулай пайт келишини кутиб юраверди.

Лекин бундай қулай пайт ҳадеганда кела-вермади: сэр Чарльзни кечаси ўз мулкидан ташқарига бир амаллаб чиқаришнинг иложи топила бермади. Стэплтон итни ушлаб олиб, сэр Чарльзни кўп марталаб хилват жойларда кутиб турди, лекин, уни сира учрата олмади. У, тўғриси, унга кўмакчи бўлган ит ботқоқликда мана шундай беҳуда изғиб юрган вақтларда ўша ердаги фермерларнинг баъзилари итни кўриб қолган бўлсалар керак, ана шунинг учун ҳам мудҳиш ит тўғрисидаги афсона яна авж олган бўлса керак. Пойлашдан натижка чиқмагандан кейин Стэплтон бу режасини амалга оширмоқ учун ўзининг хотинидан фойдаланиш пайига тушган, аммо бу сафар хотини унинг сўзига киรмай, тўсатдан қаттиқ туриб олган. Миссис Стэплтон чол сэр Чарльзга қарши ўзининг мафтун қилувчи ҳуснини ишга солишдан қатъиян бош тофтган, чунки бу нарса чолни ҳалок қилиб қўйиши мумкинлигини билар эди. Стэплтон хоти-

нига дўқ қилиб ҳам, ҳаттоқи қалтаклаб ҳам уни ишга сололмаган. Хотин эрининг макрли ишида қатнашишни истамаганидан кейин, унинг аҳволи вақтингча танг бўлиб қолган.

Лекин у мана шу танг ҳолатдан чиқиш йўлини топган. Сэр Чарльз Стэплтонга бора-бора дўст бўлиб қолган ва уни ўз номидан вакил қилиб, миссис Лаура Лайонс ҳузурига юборган. Стэплтон ўзини бўйдоқ киши қилиб кўрсатиб, бечора хотинни ўзига бутунлай мафтун қилиб қўйган ва агар сиз эрингиздан талоқ хатини олишга муваффақ бўлсангиз, сизга албатта уйланаман, деб шама қилган. Шу орада Стэплтон ўз режасини сира кечиктирмай амалга ошириши кераклиги маълум бўлиб қолган, чунки доктор Мортимернинг қистови билан сэр Чарльз Лондонга кетиш тараддудини кўра бошлаган. Стэплтон эса доктор Мортимернинг бу таклифига ўзини рози бўлган киши қилиб кўрсатган. Демак, Стэплтон бир дақиқани ҳам қўлдан бермай, ўз режасини амалга ошириши лозим бўлиб қолган, акс ҳолда ов қўлдан чиқиб кетиши мумкин эди. Стэплтон миссис Лайонсни сэр Чарльзга хат ёзишга мажбур қилган, шу хатда миссис Лайонс сэр Чарльздан, сиз Баскервиль-холлдан жўнаб кетмасингиздан бир кун олдин мен билан учрашишингизни илтимос қиласман, деб ўтиниб сўраган. Сўнгра, Стэплтон маъқул тушадиган бир важни рўпара қилиб, миссис Лайонсни сэр Баскервиль билан учрашишга бормасликка кўндирган. Ана энди Стэплтон кўпдан бери кутиб юрган қулай пайт келган.

Стэплтон кечқурун Кумби-Тресидан қайтиб келиб, дарҳол ўзининг ити турган жойга борган, итнинг оғзи ва кўзига жаҳаннам дорисини сур-

сундириб олғанлигига шак-шубҳа қилмайман. Буни нима билан изоҳлаб бўлади? Миссис Стэплтон уни севармиди ёки ундан қўрқармиди — ёки уни қўрқиши ҳам, муҳаббат ҳам Стэплтонга муте қилиб қўйғаними? Бу иккала ҳис баб-баробар мавжуд бўлиши мумкин-ку, ахир. Ҳар ҳолда Стэплтон дангал ҳаракат қилаберди. Миссис Стэплтон ўзини унинг синглиси қилиб кўрсатишга рози бўлдию, одам ўлдиришда бевосита шерик бўлишдан қатъян бощ тортди. Ана шунда Стэплтон ҳамма ишда ҳам хотинига сўзи ўтабермаслигини тушунишга мажбур бўлди. Миссис Стэплтон сэр Генрини таҳлика остида турганлиги тўғрисида огоҳлантиришга бир неча марта уриниб қўрди, лекин шу билан бирга эрини хавф остида қолдирмасликка ҳам интилди. Стэплтон серрашк, кунчи одам бўлса керак, шунинг учун ҳам баронетни ўзига ёқиб қолган бу хонимга муҳаббат изҳор қила бошлиши билан (гарчи шундай бўлиши унинг режасида кўзда тутилган бўлишига қарамай), бунга чидаёлмади ва шу вақтгача сездирмасликка уриниб, яшириб келган ўзининг рашкини дарғазаб бўлиб жаҳли чиққанида билдириб қўйди. Шундай бўлса ҳам, у сэр Генри Меррипит-хаусга тез-тез меҳмон бўлиб келадиган бўлиб қолади ва ахир бир кун тузофимга илинади, деган умид билан хотинини унга кўз-кўз қилаберди. Лекин ҳал қилувчи дақиқа келганида, хотини түғён кўтарди. Хотин қочиб юрган маҳбус ҳалок бўлганлигини эшитиб қолди ва сэр Генри зиёфатга келиши лозим бўлган оқшомда ит ҳовлидаги ҳужрага олиб келингандигини билиб қолди. Уларнинг иккови ўртасида жанжал чиқди. Миссис Стэплтон эрини жиноятчи деб айтди ва ўзининг кундоши бор-

Лигини биринчи марта эрининг оғзидан эшилди. Хотиннинг илгариги вафодорлиги энди нафратга айланди. Стәплтон, хотиним мени тутиб беради ва сәр Генрини огоҳлантириб қўйиши мумкин, деб уни боғлаб қўйди. Баронет ўлди, деган хабар тарқалган тақдирда, баскервиллар зотининг кушандаси борлиги тўғрисидаги афсона графликдаги одамларнинг әсига яна тушарди, ана шунда мен хотинимни яна ўзимга итоат қилидириб, оғиз очирмай қўяман, деган умид билан Стәплтон шундай қилди. Унинг бу умиди ҳам пуч бўлиб чиқди. Биз аралашмасданоқ унинг тақдиди ҳал бўлиб қолган эди. Томирида испан қони оқаётган хотин ўзига хиёнат қилган бу эрни асло кечирмас эди...

Бутун гап мана шу, азизим Уотсон. Агар сизга бу одатдан ташқари иш тўғрисида бундан кўра батафсилоқ ҳисобот керак бўлса, ёзиб қўйган дафтарларимга кўз ташлашга тўғри келади. Лекин мен доқеанинг ҳамма муҳим жойларини қолдиомай айтиб бердим, деб ўйлайман.

— Наҳотки Стәплтон, сәр Генри ҳам баҳай-бат итни кўриши билан қўрққанидан ўлиб қолади, деб ўйлаган бўлса?

— Ит бутунлай ёввойи эди, бундан ташқари, итни у ярим оч қилиб сақламоқда эди. Гарчи сәр Генри ўша жойнинг ўзида ўлмаган тақдирда ҳам, ҳар ҳолда бу даҳшатли манзара уни батамом ҳолдан тойдирган бўлур эди ва у ҳеч қандай қаршилик қўрсатолмаган бўлур эди.

— Ҳа, шундай бўлиши мумкин эди. Энди фақат бир саволим бор. Башарти Стәплтон Баскервиль-холлга эгалик қилишга ўзининг ҳақли әканлигини исбот қилолса, у меросхўр бўла туриб, яна шу мулкнинг яқинида бутунлай бошқа ном

билин юрганлигини нима билан изоҳлаган бўлур эди? Наҳотки бу нарса шубҳа туғдирмаса?

— Бу саволингизга жавоб беролмасам керак, сиз мендан қурбим етмайдиган нарсани талаб қиляпсиз. Мен бўлиб ўтган ва ҳозир бўлаётган боқеалар билан шуғулланаман. Келгусида ким нима қилмоқчи бўлганлигини айтиб беролмайман. Миссис Стэплтоннинг айтишига қараганда, эри бу тўғрида кўп марталаб бош қотирган экан. У уч хил йўл топиши мумкин эди. Биринчи, Жанубий Америкага бориб, у ерда Британия әлчихонасига кириб, ўзининг ҳақиқатан кимлигини гувоҳлантириб олиши ва Англияга келмай турриб, меросни ўша ерда турган ҳолида талаб қилиши мумкин эди. Иккинчиси, олдин ўзини таниб бўлмайдиган даражада ўзгартириб, шу ишларининг ҳаммасини Лондонда қилиши мумкин эди. Учинчи йўл шуки, бутунлай бошқа бир кишини зарур ҳужжатларнинг ҳаммаси билан таъминлаб, шу кишининг ўзини меросхўр қилиб кўрсатиши, даромадларнинг маълум қисмини бериб туришни шу одамга шарт қилиб қўйиши мумкин эди. Стэплтон қанақа одамлигини билганлигим учун у мана шу йўллардан бирини ишта солиш мумкинлигига шубҳаланмасак бўлади.

Энди дўстим, фикримизни бошқа яхшироқ нарсалар билан банд қилайлик. Бир неча ҳафта шу қадар оғир меҳнат билан шуғулланганимиздан кейин, бу оқшомни ялло қилиб ўтказишга ҳақлимиз. Мен операдаги ложани сотиб олдим. «Гугенотлар» операси, де Рецкенинг ёқимли овозини эшитганмисиз? Бинобарин, марҳамат қилиб ярим соатда кийиниб тахт бўлинг. Ана шунда биз йўлакай Марцинига кириб, у ерда бемалол овқатланиб оламиз.

На узбекском языке

Артур Конан Дойл

СОБАКА БАСКЕРВИЛЕЙ

Повесть

Перевод с издания Казуучпедгиза 1957 года

Редактор Сайёр

Рассом К. Воробьев

Расмлар редактори П. Мудрок

Техн. редактор А. Ильина

Корректорлар М. Жўраева, Ш. Собирова

Босмахонага берилди 12/IV—66 й. Босишга рух-
сат ётилди 13/X-66 й. Формати 70×90^{1/32}. Бос-
ма л. 8.625. Шартли босма л. 10,1. Нашр л.
10,62. Тиражи 15 000. Гафур Гулом номидаги
бадний адабиёт нашриёти. Тошкент, Навоий
кӯчаси, 30. Шартнома 147—65 й.

Узбекистон ССР Министрлар Советининг мат-
буот Давлат Комитетининг полиграфкомбинатида
2-қозогия босилди. Тошкент, Навоий кӯчаси,
30. 1971. Заказ 5. Баҳоси 35 т.